CICERO

SELECT LETTERS

WITH HISTORICAL INTRODUCTIONS, NOTES
AND APPENDICES

A New Edition based upon that of Watson
Revised and annotated by
W. W. HOW

Together with a Critical Introduction by
A. C. CLARK

VOLUME I: TEXT

OXFORD
AT THE CLARENDON PRESS

R01964

ned on ir

CICERO

SELECT LETTERS

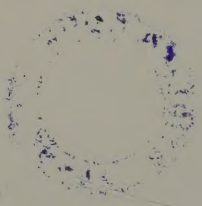

CICERO

SELECT LETTERS

WITH

HISTORICAL INTRODUCTIONS NOTES AND APPENDICES

A New Edition
based upon that of Watson
revised and annotated by

W. W. HOW
Fellow and Senior Tutor of Merton College

Together with a Critical Introduction by

A. C. CLARK
Corpus Professor of Latin in the University of Oxford

VOLUME I: TEXT

STIRLING COUNTY LIBRARY

OXFORD
AT THE CLARENDON PRESS

B

Oxford University Press, Ely House, London W. 1

GLASGOW NEW YORK TORONTO MELBOURNE WELLINGTON
CAPE TOWN IBADAN NAIROBI DAR ES SALAAM LUSAKA ADDIS ABABA
DELHI BOMBAY CALCUTTA MADRAS KARACHI LAHORE DACCA
KUALA LUMPUR SINGAPORE HONG KONG TOKYO

876
C1C

FIRST PUBLISHED 1925
REPRINTED 1929, 1937, 1946, 1951, 1956, 1959, 1961, 1965
1966, 1971

OXFORD UNIVERSITY PRESS

PRINTED IN GREAT BRITAIN

PREFACE

ALBERT WATSON'S *Cicero: Select Letters* was first published in 1874; the fourth edition, published in 1891, went out of print in 1915. There was also an edition of the text only of the selected letters, and of this book (the third edition) a large number of copies remain. When, however, it was decided to replace the old commentary by a revised edition, the opportunity was taken by the Board of Faculty of Literae Humaniores to amend the selection itself, by addition as well as by omission; and the Delegates of the Press were urged to replace the obsolete text, using that of the *Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis.*

The Delegates believe that they have consulted at once economy and the convenience of students by printing the new text and commentary in two uniform volumes—a course which was suggested by the success and popularity of the separate commentary on Herodotus by Mr. How and Mr. Wells. But in printing the text in the form in which it now appears, they have been mainly guided by considerations of economy. The plates of the *Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis* have been employed with the minimum of change, *rimisque fatiscunt.* These irregularities will, it is hoped, be forgiven, when it is remembered that this publication is designed rather *urbi* than *orbi*, and that the economy so achieved is reflected in the price.

The convenience of the reader has been consulted by the insertion, in the outer margin, of the serial number of each letter in this selection. Reference from text to notes and from notes to text is thus made easy.

ORDER OF THE LETTERS IN THIS SELECTION, WATSON, TYRRELL, AND THE ORDINARY ARRANGEMENT

This selection.	Watson.	Tyrrell.	Ordinary arrangement.
1	1	10	ad Att. i. 1.
2	2	11	ad Att. i. 2.
3	3	13	ad Fam. v. 7.
4	6	19	ad Att. i. 13.
5	7	20	ad Att. i. 14.
6	8	22	ad Att. i. 16.
7	—	25	ad Att. i. 19.
8	9	27	ad Att. ii. 1.
9	10	43	ad Att. ii. 16.
10	11	45	ad Att. ii. 18.
11	12	46	ad Att. ii. 19.
12	13	51	ad Att. ii. 24.
13	15	53	ad Q. F. i. 2.
14	19	83	ad Att. iii. 23.
15	20	90	ad Att. iv. 1.
16	—	92	ad Att. iv. 3.
17	21	95	ad Fam. i. 1.
18	22	96	ad Fam. i. 2.
19	23	102	ad Q. F. ii. 3.
20	24	105	ad Q. F. ii. 4.
21	25	108	ad Att. iv. 5.
22	—	109	ad Fam. v. 12.
23	27	134	ad Fam. vii. 5.
24	28	143	ad Att. iv. 15.
25	29	153	ad Fam. i. 9.
26	—	159	ad Q. F. iii. 8.
27	—	192	ad Fam. viii. 1.
28	31	200	ad Att. v. 11.
29	32	208	ad Att. v. 16.
30	33	206	ad Fam. viii. 4.
31	—	219	ad Fam. xv. 2.
32	34	223	ad Fam. viii. 8.
33	—	237	ad Fam. xiii. 9.
34	35	242	ad Fam. viii. 6.
35	36	250	ad Att. v. 21.
36	38	256	ad Att. vi. 2.
37	37	257	ad Fam. ii. 13.
38	39	266	ad Fam. xv. 5.
39	40	278	ad Fam. xv. 6.
40	41	280	ad Fam. viii. 14.
41	44	298	ad Att. vii. 7.
42	45	300	ad Att. vii. 9.

This selection.	Watson.	Tyrrell.	Ordinary arrangement.
43	46	303	ad Att. vii. 10.
44	47	304	ad Att. vii. 11.
45	52	312	ad Fam. xvi. 12.
46	51	330	ad Att. viii. 12 D.
47	54	333	ad Att. viii. 3.
48	56	342	ad Att. viii. 11.
49	57	348	ad Att. viii. 13.
50	59	352	ad Att. viii. 16.
51	60	357	ad Att. ix. 6 A.
52	62	364	ad Att. ix. 9.
53	63	365	ad Att. ix. 10.
54	64	366	ad Att. ix. 11 A.
55	—	370	ad Att. ix. 13 A.
56	67	376	ad Att. ix. 18.
57	69	383	ad Fam. viii. 16.
58	71	392	ad Att. x. 8.
59	76	408	ad Fam. viii. 17.
60	80	418	ad Att. xi. 6.
61	85	459	ad Att. xii. 2.
62	87	473	ad Fam. ix. 18.
63	89	480	ad Fam. ix. 17.
64	88	464	ad Fam. vii. 3.
65	90	495	ad Fam. iv. 4.
66	103	670	ad Fam. xii. 18.
67	91	488	ad Fam. vi. 6.
68	—	481	ad Fam. ix. 15.
69	93	452	ad Fam. xiii. 11.
70	96	557	ad Att. xii. 21.
71	97	544	ad Fam. xiii. 16.
72	98	555	ad Fam. iv. 5.
73	101	613	ad Fam. iv. 12.
74	102	672	ad Fam. xiii. 4.
75	104	679	ad Att. xiii. 52.
76	—	694	ad Fam. vii. 30.
77	—	696	ad Fam. v. 10 a.
78	—	699	ad Fam. vi. 15.
79	107	700	ad Fam. xi. 1.
80	105	703	ad Att. xiv. 1.
81	108	715	ad Att. xiv. 12.
82	110	717	ad Att. xiv. 13 B.
83	111	722	ad Fam. ix. 14.
84	112	728	ad Att. xiv. 21.
85	—	744	ad Att. xv. 11.
86	117	783	ad Att. xvi. 7.
87	113	784	ad Fam. xi. 27.
88	114	785	ad Fam. xi. 28.
89	121	797	ad Att. xvi. 8.
90	122	799	ad Att. xvi. 11.
91	—	815	ad Fam. xvi. 27.

IN THIS SELECTION

This selection.	Watson.	Tyrrell.	Ordinary arrangement.
92	126	818	ad Fam. xii. 4.
93	127	819	ad Fam. x. 28.
94	128	821	ad Fam. xii. 5.
95	135	841	ad Fam. x. 30.
96	139	848	ad Fam. x. 11.
97	137	854	ad Fam. xi. 10.
98	138	856	ad Fam. xii. 12.
99	144	885	ad Fam. x. 35.
100	146	895	ad Fam. x. 23.
101	148	916	ad Fam. x. 24.

NAMES OF THE CORRESPONDENTS OF CICERO IN ALPHABETICAL ORDER

Names.	Letters addressed to.	Letters written by.
M. Aemilius Lepidus		99
M. Antonius	82	
A. Caecina	67	
M. Caelius Rufus	37	27; 30; 32; 34; 40; 57; 59
C. Cassius Longinus	79; 92; 94	98
P. Cornelius Dolabella	83	
P. Cornelius Lentulus Spinther	17; 18; 25	
L. Cornelius Balbus		55
Q. Cornificius	66	
M. Curius	76	
Furius Crassipes	33	
C. Iulius Caesar	23; 54; 71	51; 55
D. Iunius Brutus		79; 97
M. Iunius Brutus	69; 79	
L. Lucceius	22	
M. Marius	64	
C. Matius	87	88
L. Minucius Basilus	78	
L. Munatius Plancus		96; 100; 101
L. Papirius Paetus	62; 63; 68	
Cn. Pompeius Magnus	3	46
M. Porcius Cato	39	38
Ser. Sulpicius Galba		95
Ser. Sulpicius Rufus	65	72; 73
C. Trebonius	93	
Q. Tullius Cicero	13; 19; 20; 26	91
M. Tullius Tiro	45; 91	
Q. Valerius Orca	74	
P. Vatinius		77

Letter 31 is an official dispatch to the magistrates and senate; the rest are from Cicero to T. Pomponius Atticus.

ORDER OF THE LETTERS IN THE ORDINARY ARRANGEMENT COMPARED WITH THAT ADOPTED IN THIS SELECTION

ad Atticum.	This selection.
i. 1	1
i. 2	2
i. 13	4
i. 14	5
i. 16	6
i. 19	7
ii. 1	8
ii. 16	9
ii. 18	10
ii. 19	11
ii. 24	12
iii. 23	14
iv. 1	15
iv. 3	16
iv. 5	21
iv. 15	24
v. 11	28
v. 16	29
v. 21	35
vi. 2	36
vii. 7	41
vii. 9	42
vii. 10	43
vii. 11	44
viii. 3	47
viii. 11	48
viii. 12 D	46
viii. 13	49
viii. 16	50
ix. 6 A	51
ix. 9	52
ix. 10	53
ix. 11 A	54
ix. 13 A	55
ix. 18	56
x. 8	58
xi. 6	60
xii. 2	61
xii. 21	70
xiii. 52	75
xiv. 1	80
xiv. 12	81
xiv. 13 B	82
xiv. 21	84
xv. 11	85
xvi. 7	86
xvi. 8	89
xvi. 11	90

ad Familiares.	This selection.
i. 1	17
i. 2	18
i. 9	25
ii. 13	37
iv. 4	65
iv. 5	72
iv. 12	73
v. 7	3
v. 10 a	77
v. 12	22
vi. 6	67
vi. 15	78
vii. 3	64
vii. 5	23
vii. 30	76
viii. 1	27
viii. 4	30
viii. 6	34
viii. 8	32
viii. 14	40
viii. 16	57
viii. 17	59
ix. 14	83
ix. 15	68
ix. 17	63
ix. 18	62
x. 11	96
x. 23	100
x. 24	101
x. 28	93
x. 30	95

ORDER OF THE LETTERS COMPARED

ad Familiares.	This selection.
x. 35	99
xi. 1	79
xi. 10	97
xi. 27	87
xi. 28	88
xii. 4	92
xii. 5	94
xii. 12	98
xii. 18	66
xiii. 4	74
xiii. 9	33
xiii. 11	69
xiii. 16	71
xv. 2	31
xv. 5	38
xv. 6	39
xvi. 12	45
xvi. 27	91

ad Quintum fratrem.	This selection.
i. 2	13
ii. 3	19
ii. 4	20
iii. 8	26

CHRONOLOGY OF CICERO'S LIFE AND WRITINGS

* Defective. ** Fragmentary. † Lost.

Age of Cicero.		Date B.C.
	Birth of Cicero, January 3.	106
17	He serves under Cn. Pompeius Strabo in the Marsic war.	89
18	Murder of P. Sulpicius Rufus. Flight of Marius.	88
19	Sulla goes to the East. Civil War. Return of Marius.	87
20	Death of Marius.	86
? 20–21	De Inventione Rhetorica, libri II (de Orat. i. 2. 5; Quintil. Inst. Or. iii. 6. 58).	86–85
	Poem †'Pontius Glaucus' (Plut. Cic. 2).	
	**Translations of the Phaenomena and other poems of Aratus (de Deor. Nat. ii. 41. 104).	
	**Translations from Homer (de Fin. v. 18. 49) and †from Plato?	
	*Translation of the Oeconomics of Xenophon (de Off. ii. 24. 87).	
23	Return of Sulla. Civil War renewed.	83
25	Legislation of Sulla. ? Oratio pro P. Quinctio (Aul. Gell. N. A. xv. 28. 3).	81
26	Oratio pro Sex. Roscio Amerino (Aul. Gell., *l. c.*; Quintil. Inst. Or. xii. 6. 4).	80
	**Oratio pro L. Vareno (Quintil. Inst. Or. vii. 2. 36; Plin. Ep. i. 20. 7).	
27	†Orationes pro muliere Arretina (pro Caec. 33. 97), et pro Titinia (Brut. 60. 217).	79
27–28	Cicero travels in Greece and Asia.	79–78
28	Death of Sulla.	78
29	Cicero returns to Rome and marries Terentia?	77
30	? *Oratio pro Q. Roscio Comoedo.	76
31	†Oratio pro patriciis adulescentibus apud Sex. Peducaeum (Plut. Cic. 6).	75
31–32	Cicero serves as quaestor at Lilybaeum for a year.	75–74
32	**Oratio Quaestoris decedentis habita Lilybaei (Pseud.-Ascon. Arg. in div. in Caec.).	74
35	Orationes *pro M. Tullio et (?) †C. Mustio (in Verr. 2. i. 53. 139).	71
36	First consulship of Pompey and Crassus.	70
	Divinatio in Caecilium and In Verrem Actiones 1 and 2.	
	Curule aedileship.	
37	Orationes *pro M. Fonteio et A. Caecina.	69

Age of Cicero.		Date B.C.
39	First letters to Atticus (i. 5–11 **Oratio pro P. Oppio.	67
40	Praetorship. Oratio de imperio Cn. Pompeii seu pro lege Manilia (Ib. i. 24. 69). Oratio pro A. Cluentio (Ib. 53. 147). Orationes **pro C. Fundanio (Q. Cic. de Pet. Cons. v. 19), **C. Manilio (Plut. Cic. 9), et †Q. Mucio (Ascon. Orat. in Tog. Cand. p. 86. 3–18).	66
41	Birth of his son Marcus. Ep. 1, 2 (ad Att. i. 1, 2). **Orationes duae pro C. Cornelio (Ascon. in Cornel. esp. 62. 3). ? †Oratio pro C. Orcivio (Q. Cic. de Pet. Cons. v. 19).	65
42	Election as Consul. **Oratio in Toga Candida (Ascon. Argum. pp. 82, 83). **Oratio pro Q. Gallio (Ascon. Or. in Tog. Cand. p. 88. 5; Q. Cic. de Pet. Cons. v. 19).	64
43	Cicero as consul detects and executes the Catilinarians. Orationes consulares (ad Att. ii. 1. 3 = ep. 8. 3), i.e. Oratio in Senatu Kal. Ian. de lege agraria, ad Quirites contra P. Rullum, **de Othone, *pro C. Rabirio, **de proscriptorum filiis, †cum provinciam deponeret, in Catilinam Orationes quatuor, Orationes duae breves de lege agraria (only one extant). Orationes pro L. Murena et pro †C. Pisone (pro Flacc. 39. 98), not mentioned in ep. 8. 3.	63
44	**Oratio contra contionem Q. Metelli (ad. Fam. v. 2. 8). Orationes pro P. Sulla, et pro Archia poeta. †Letter to Pompey on his consulate (pro Planc. 34. 85 with Schol. Bob.). First letters 'ad Familiares (v. 1, 2 and v. 7 = ep. 3).	62
45	Return of Pompey to Rome. Trial of Clodius. **Oratio in Clodium et Curionem (Schol. Bob. Arg. et ep. 6. 1 = ad Att. i. 16. 1). Ep. 4–6 (ad Att. i. 13, 14, 16).	61
46	†Commentarius consulatus sui, Graece scriptus (ep. 7. 10 = ad Att. i. 19. 10), perhaps also in Latin (ep. 7. 10 n.). **Poem on his consulship (ep. 7. 10; ad Att. ii. 3. 4). **Translation of Aratus' Prognostica (ep. 8. 11 = ad Att. ii. 1. 11). †Oratio pro P. Scipione Nasica (ep. 8. 9). Ep. 7, 8 (ad Att. i. 19, ii. 1).	60
47	Consulship of Caesar (First Triumvirate). †Oratio pro C. Antonio (de dom. 16. 41; Dio Cass. xxxviii. 10). †Orationes pro A. Thermo (pro Flacc. 39. 98). *Oratio pro L. Flacco (cf. ad Att. ii. 25. 1). ? †Chorographia (Prisc. 6. 83), the geographical work projected (ad Att. ii. 4. 3, 6. 1, &c.). Ep. 9–13 (ad Att. ii. 16, 18, 19, 24, ad Q. F. i. 2).	59
48	Cicero driven into exile by Clodius. Ep. 14 (ad Att. iii. 23).	58

Age of Cicero.		Date B.C.
49	Cicero, recalled from exile (Aug. 4), returns to Rome (Sept. 4).	57
	Orationes post reditum in Senatu (ep. 15. 5 = ad Att. iv. 1. 5) and ad Quirites (ep. 15. 6 = ad Att. iv. 1. 6).	
	Oratio de domo sua (ad Att. iv. 2. 2). Ep. 15, 16 (ad Att. iv. 1 and 3).	
50	Conference at Luca. Cicero makes his submission to the Triumvirate.	56
	**Oratio de Rege Alexandrino (ad Q. F. ii. 2. 3; ep. 18. 1 = ad Fam. i. 2. 1).	
	†Oratio pro L. Calpurnio Bestia (ep. 19. 6 = ad Q. F. ii. 3. 6).	
	Orationes pro P. Sestio et in P. Vatinium (ep. 20. 1 = ad Q. F. ii. 4. i, cf. ep. 25. 7 = ad Fam. i. 9. 7).	
	Orationes de haruspicum responsis et ? †pro P. Asicio (pro Cael. 10. 23, 24).	
	Oratio de provinciis consularibus (pro Balbo 27. 61; Ascon. Argum. in Pison. 2. 4 f.).	
	Orationes pro M. Caelio (cf. 13. 32), pro L. Cornelio Balbo, †pro M. Cispio (pro Planc. 31. 75).	
	Ep. 17–22 (= ad Fam. i. 1 and 2; ad Q. F. ii. 3 and 4; ad Att. iv. 5; ad Fam. v. 12).	
51	Second consulship of Pompey and Crassus.	55
	Orationes *in L. Pisonem (Ascon. in Pison. Intr. 1) et †pro L. Caninio Gallo (ad Fam. vii. 1. 4).	
	De oratore libri tres (ad Att. iv. 13. 2; ep. 25. 23 = ad Fam. i. 9. 23).	
	? **De temporibus suis libri tres versibus scripti (ad Q. F. iii. 1. 24; ep. 25. 23 = ad Fam. i. 9. 23).	
52	†Orationes in senatu pro M. Crasso (ep. 25. 20 = ad Fam. i. 9. 20) et pro Tenediorum libertate (ad Q. F. ii. 9. 2).	54
	†Orationes de Reatinorum causa (ep. 24. 5 = ad Att. iv. 15. 5), pro C. Messio (ep. 24. 9 = ad Att. iv. 15. 9), pro Druso (24. 9 = ad Att. iv. 15. 9; ad Q. F. ii. 15. 3), **pro Vatinio (ad Q. F. *l. c.*; Ascon. in Scaurian. p. 18. 2), *pro Scauro (Ascon. *l. c.*; ad Q. F. iii. 1. 11), pro Cn. Plancio (ad Q. F. *l. c.*; schol. Bob. ad Planc.), pro C. Rabirio Postumo, †pro A. Gabinio (pro Rab. Post. 12. 32; Dio. Cass. xxxix. 55).	
	Ep. 23–26 (ad Fam. vii. 5, i. 9; ad Att. iv. 15; ad Q. F. iii. 8). De republica begun (ad Att. iv. 16. 2).	
53	Defeat and death of Crassus. Cicero elected Augur.	53
	? **Oratio de aere alieno Milonis (Schol. Bob. Argum.).	
54	Murder of Clodius. Third and sole consulship of Pompey.	52
	Oratio pro T. Annio Milone (Ascon. in Milon. 30. 1), also the speech really delivered (Ascon. 42. 1–4), †pro M. Saufeio (Ascon. op. cit., p. 55).	
	†Oratio in T. Munatium Plancum Bursam (Dio Cass. xl. 55; cf. ad Fam. vii. 2. 2).	
	? †Orationes duae pro P. Dolabella (ad Fam. iii. 10. 5).	

Age of Cicero.		Date B.C.
	? De optimo genere oratorum.	
	*De republica, libri vi finished (cf. ep. 27. 4 = ad Fam. viii. 1. 4), *de legibus begun.	
55	Cicero goes to Cilicia, reaching his province July 31.	51
	Ep. 27–33 (ad Fam. viii. 1; ad Att. v. 11 and 16; ad Fam. viii. 4, xv. 2, viii. 8, xiii. 9).	
56	Cicero leaves Cilicia (July 30) and reaches Italy (Nov. 24).	50
	Ep. 34–42 (ad Fam. viii. 6; ad Att. v. 21, vi. 2; ad Fam. ii. 13, xv. 5 and 6, viii. 14; ad Att. vii. 7 and 9).	
57	Civil war. Victories of Caesar in Italy and Spain. Cicero joins Pompey in Greece.	49
	Ep. 43–58 (ad Att. vii. 10 and 11; ad Fam. xvi. 12; ad Att. viii. 12 D, viii. 3, 11, 13, and 16; ad Att. ix. 6 A, 9, 10, 11 A, 13 A, 18; ad Fam. viii. 16; ad Att. x. 8).	
58	Battle of Pharsalus and murder of Pompey. Cicero returns to Italy.	48
	Ep. 59, 60 (ad Fam. viii. 17; ad Att. xi. 6).	
59	Caesar, after settling Egypt and the East, returns to Italy and pardons Cicero.	47
60	Battle of Thapsus and suicide of Cato.	46
	Cicero divorces Terentia (Jan. ?) and marries Publilia (Dec.).	
	†Laus Catonis (ad Att. xii. 4. 2, 5. 2).	
	Brutus sive de claris oratoribus.	
	Paradoxa.	
	Orator (ad M. Brutum), cf. 10. 35; ad Att. xii. 6. 3.	
	? Partitiones oratoriae.	
	Oratio pro M. Marcello (ep. 65. 4 = ad Fam. iv. 4. 4).	
	Oratio pro Q. Ligario (ad Fam. vi. 14. 2; ad Att. xiii. 12. 2).	
	Ep. 61–69 (ad Att. xii. 2; ad Fam. ix. 18 and 17, vii. 3, iv. 4, xii. 18, vi. 6, ix. 15, xiii. 11).	
61	Death of Tullia. Battle of Munda. Triumph of Caesar.	45
	**Consolatio sive de luctu minuendo (de Divin. ii. 1. 3; Plin. Hist. Nat., Praef. § 22).	
	**Hortensius (Tusc. Disp. iii. 3. 6, ii. 2. 4).	
	*Academicorum, libri iv (Tusc. Disp. ii. 2. 4; ad Att. xiii. 12. 3).	
	De Finibus bonorum et malorum, libri v (ad Att. xiii. 12. 3, 21. 4).	
	†Epistola ad Caesarem (*συμβουλευτικόν*) (ad Att. xii. 40. 2, never published; ? ad Att. xiii. 27. 1, 31. 3).	
	†Laudatio Porciae (ad Att. xiii. 37. 3).	
	Oratio pro rege Deiotaro (ad Fam. ix. 12. 2).	
	Ep. 70–75 (ad Att. xii. 21; ad Fam. xiii. 16, iv. 5 and 12, xiii. 4; ad Att. xiii. 52).	
62	Assassination of Caesar (March 15). Antony dominant in Rome and Italy (April–November). Cicero leaves Rome (April) and Italy (July), but returns to Rome (September), and, after another absence, again in December.	44

Age of Cicero.		Date B. C.
62	? *Timaeus sive de Universo.	44
	Tusculanae disputationes, libri iii (ad Att. xv. 2. 4, 4. 2).	
	De Deorum natura, libri iii (de Divin. i. 5. 8, ii. 1. 3).	
	De divinatione, libri iii.	
	*De fato (i. 1, 2, de Div. ii. 1. 3), and ?? **de Auguriis.	
	Cato Maior, sive de senectute (de Divin. *l. c.*; ep. 84. 3 = ad Att. xiv. 21. 3; 90. 3 = ad Att. xvi. 11. 3).	
	Laelius sive de amicitia (de Off. ii. 9. 31).	
	†De gloria, libri ii (de Off., *l. c.*; ad Att. xvi. 6. 4).	
	Topica (ad. Fam. vii. 19).	
	De Officiis libri tres (ep. 90. 4 = ad Att. xvi. 11. 4; ad Att. xv. 13. 6), and ? †de virtutibus.	
	†Oratio in Aede Telluris (March 17, cf. Phil. i. 1. 1).	
	Orationes Philippicae, i–iv (i, Sept. 2; iii, iv, Dec. 20).	
	Ep. 76–91 (ad Fam. vii. 30, v. 10 a. vi. 15, xi. 1; ad Att. xiv. 1, 12, 13 B, and 21; ad Fam. ix. 14; ad Att. xv. 11; ad Fam. xi. 27 and 28, xvi. 27; ad Att. xvi. 7, 8, and 11. Last letter to Atticus extant, ad Att. xvi. 15 (Dec.).	
63	Battles of Forum Gallorum and Mutina (April).	43
	Octavian seizes consulship (Aug.). Triumvirs appointed (Nov.).	
	Orationes Philippicae v–xiv (Jan.–April).	
	Ep. 92–101 (ad Fam. xii. 4, x. 28, xii. 5, x. 30, x. 11, xi. 10, xii. 10, x. 35, x. 23 and 24. 101 is the last dated letter in Cicero's correspondence.	
	Death of Cicero (Dec. 9).	
Incerto anno.	*Marius, an epic poem. (De Leg. i. 1; de Divin. i. 47. 106; ad Att. xii. 49).	
	? †Posthumously published, secret memoirs, *ἀνέκδοτα* (ad Att. ii. 6. 2, xiv. 17. 6); cf. also Dio xxxix. 10; Ascon. in Tog. Cand. p. 83. 21.	
	**Translation of Plato's Protagoras.	

M. TVLLI CICERONIS
EPISTVLARVM AD ATTICVM
LIBRI SEDECIM

LIBER PRIMVS

I *Scr. Romae m. Quint. a. 689 (65).* [1]

CICERO ATTICO SAL.

PETITIONIS nostrae, quam tibi summae curae esse scio, 1
huius modi ratio est quod adhuc coniectura provideri possit.
Prensat unus P. Galba. Sine fuco ac fallaciis more maiorum negatur. Vt opinio est hominum, non aliena rationi nostrae fuit illius haec praepropera prensatio. Nam illi ita negant vulgo ut mihi se debere dicant. Ita quiddam spero nobis profici, cum hoc percrebrescit, plurimos nostros amicos inveniri. Nos autem initium prensandi facere cogitaramus eo ipso tempore quo tuum puerum cum his litteris proficisci Cincius dicebat, in campo comitiis tribuniciis a. d. XVI Kalend. Sextilis. Competitores, qui certi esse videantur, Galba et Antonius et Q. Cornificius. Puto te in hoc aut risisse aut ingemuisse. Vt frontem ferias, sunt qui etiam Caesonium putent. Aquilium non arbitrabamur, qui denegavit et iuravit morbum et illud suum

11 cogitabamus *Wesenberg* 16 arbitramur *vett.* 17 denegavit *Ernesti*: denegant *M*: et negavit Z^b: denegant et *delend. ut glossema coni. Reid*

regnum iudiciale opposuit. Catilina, si iudicatum erit meridie non lucere, certus erit competitor. De Aufidio
2 et de Palicano non puto te exspectare dum scribam. De iis qui nunc petunt Caesar certus putatur. Thermus cum Silano contendere existimatur; qui sic inopes et ab amicis et existimatione sunt ut mihi videatur non esse ἀδύνατον Curium obducere. Sed hoc praeter me nemini videtur. Nostris rationibus maxime conducere videtur Thermum fieri cum Caesare. Nemo est enim ex iis qui nunc petunt qui, si in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur, propterea quod curator est viae Flaminiae † que cum erit absoluta sane facile eum libenter nunc ceteri consuli acciderim †. Petitorum haec est adhuc informata cogitatio. Nos in omni munere candidatorio fungendo summam adhibebimus diligentiam et fortasse, quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia, cum Romae a iudiciis forum refrixerit, excurremus mense Septembri legati ad Pisonem ut Ianuario revertamur. Cum perspexero voluntates nobilium, scribam ad te. Cetera spero prolixa esse nis dumtaxat urbanis competitoribus. Illam manum tu mihi cura ut praestes, quoniam propius abes, Pompei, nostri amici. Nega me ei iratum fore si ad mea comitia non venerit. Atque haec huius modi sunt.

3 Sed est quod abs te mihi ignosci pervelim. Caecilius, avunculus tuus, a P. Vario cum magna pecunia fraudaretur, agere coepit cum eius fratre A. Caninio Satyro de iis rebus

2 Aufidio] Auli filio *Goveanus, coll.* 16. 12 6 *post* et *add.* ab *Lamb.* 11 que cum (tum *Z*) erit absoluta sane facile eum libenter nunc ceteri (nuntiteri *M marg.*; nunciteri *Z*) consuli (concili *Z*) acciderim (acciderunt *Z*) *MZ*^{1}: quae cum erit absoluta sane facile, eum libenter (absoluta, sane f. e. et libenter *Koch*) municipes ceteri (municipia *Koch*) consulem acceperint *Corradus Koch*: quae cum erit absoluta, sane facile eum libenter tunc certum consulem acceperint *Vrsinus, coll. Q. Fr.* iii. 8. 3: quae tum erit absoluta; sane facile eum ac libenter renuntiari consulem acceperim *coni. Reid*: quae tum erit absoluta sane facile: eum libenter nunc Caesari consulem accuderim *Boot qui* eum . . . accuderim *ex Madvigio hausit cui ipsi in voc.* accuderim *praeiverat Bosius*: *alii alia coniecerunt*

quas eum dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret. Vna agebant ceteri creditores, in quibus erat *L.* Lucullus et P. Scipio et is quem putabant magistrum fore si bona venirent, L. Pontius. Verum hoc ridiculum est de magistro. Nunc cognosce rem. Rogavit me Caecilius ut adessem contra Satyrum. Dies fere nullus est quin hic Satyrus domum meam ventitet; observat L. Domitium maxime, me habet proximum; fuit et mihi et Quinto fratri magno usui in nostris petitionibus. Sane sum perturbatus cum ipsius 4 Satyri familiaritate tum Domiti, in quo uno maxime ambitio nostra nititur. Demonstravi haec Caecilio simul et illud ostendi, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satis facturum fuisse; nunc in causa universorum creditorum, hominum praesertim amplissimorum, qui sine eo quem Caecilius suo nomine perhiberet facile causam communem sustinerent, aequum esse eum et officio meo consulere et tempori. Durius accipere hoc mihi visus est quam vellem et quam homines belli solent, et postea prorsus ab instituta nostra paucorum dierum consuetudine longe refugit.

Abs te peto ut mihi hoc ignoscas et me existimes humanitate esse prohibitum *ne contra* amici summam existimationem miserrimo eius tempore venirem, cum is omnia sua studia et officia in me contulisset. Quod si voles in me esse durior, ambitionem putabis mihi obstitisse. Ego autem arbitror, etiam si id sit, mihi ignoscendum esse,

ἐπεὶ οὐχ ἱερήιον οὐδὲ βοείην.

Vides enim in quo cursu simus et quam omnis gratias non modo retinendas verum etiam acquirendas putemus. Spero tibi me causam probasse, cupio quidem certe.

Hermathena tua valde me delectat et posita ita belle est 5

1 mancipio *om.* M^1 2 L *add. Baiter* 5 cognosce rem *Madvig*: cognoscere *M* 22 ne contra *vett.*: *om. M*

ut totum gymnasium eius *ἀνάθημα* esse videatur. Multum te amamus.

[2] II *Scr. Romae paulo post ep. 1 a. 689 (65).*

CICERO ATTICO SAL.

1 L. Iulio Caesare, C. Marcio Figulo consulibus filiolo me auctum scito salva Terentia. Abs te tam diu nihil litterarum! Ego de meis ad te rationibus scripsi antea diligenter. Hoc tempore Catilinam competitorem nostrum defendere cogitamus. Iudices habemus quos voluimus, summa accusatoris voluntate. Spero, si absolutus erit, coniunctiorem illum nobis fore in ratione petitionis; sin 2 aliter acciderit, humaniter feremus. Tuo adventu nobis opus est maturo; nam prorsus summa hominum est opinio tuos familiaris nobilis homines adversarios honori nostro fore. Ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi usui fore video. Qua re Ianuario mense, ut constituisti, cura ut Romae sis.

1 eius *ἀνάθημα Schütz*: eiut ανaΘma *M*: eliu onaohma *C*: *ἡλίου ἀνάθημα vulg.*: deae *ἀνάθημα Gurlitt*: *ἡλίου ἄναμμα coni. Tyrrell* 5 *post* consulibus *add.* designatis *Schmidt, fort. recte cum Caesar et Figulus fuerint consules anni 690 (64). Nomina consulum tam hic quam ad finem epp. 12, 13, 18, ubi solum (neque alibi) consules nominantur ut epistulae datae tempus indicetur, manu recentiore addita esse suspicatur Gurlitt* 9 voluimus Δ *Crat.*: volumus Σ

LIB. V

VII *Scr. Romae m. Apr. a. 692 (62).* [3]

M. TVLLIVS M. F. CICERO S. D. CN. POMPEIO CN. F. MAGNO IMPERATORI.

S. T. E. Q. V. B. E. Ex litteris tuis, quas publice misisti, cepi una cum omnibus incredibilem voluptatem; tantam enim spem oti ostendisti, quantam ego semper omnibus te uno fretus pollicebar. Sed hoc scito, tuos veteres hostis, novos amicos, vehementer litteris perculsos atque ex magna spe deturbatos iacere. Ad me autem litteras quas misisti, quamquam exiguam significationem tuae erga me voluntatis habebant, tamen mihi scito iucundas fuisse; nulla enim re tam laetari soleo quam meorum officiorum conscientia; quibus si quando non mutue respondetur, apud me plus offici residere facillime patior. Illud non dubito quin, si te mea summa erga te studia parum mihi adiunxerint, res publica nos inter nos conciliatura coniuncturaque sit. Ac ne ignores quid ego in tuis litteris desiderarim, scribam aperte, sicut et mea natura et nostra amicitia postulat. Res eas gessi, quarum aliquam in tuis litteris et nostrae necessitudinis et rei p. causa gratulationem exspectavi; quam ego abs te praetermissam esse arbitror, quod vererere ne cuius animum offenderes. Sed scito ea, quae nos pro salute patriae gessimus, orbis terrae iudicio ac testimonio comprobari; quae, cum veneris, tanto consilio tantaque animi magnitudine a me gesta esse cognosces, ut tibi multo maiori, quam Africanus fuit, me non multo minorem quam Laelium facile et in re p. et in amicitia adiunctum esse patiare.

1 2 3

10 quantam *vett.*: quam *codd.* 12 tuis litteris *Martyni-Lag.*
19 adiunxerunt *Crat.* 25 vererere *vett.*: verere *M*: verebare *GR*
30 me *Crat.*: a me *M*: *deest GR*

EPP. AD ATTICVM

LIB. I

[4] XIII *Scr. Romae vi K. Febr. a. 693 (61).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi tuas tris iam epistulas, unam a M. Cornelio quam Tribus Tabernis, ut opinor, ei dedisti, alteram quam mihi Canusinus tuus hospes reddidit, tertiam quam, ut scribis, ancora soluta de phaselo dedisti; quae fuerunt omnes, *ut* rhetorum pueri loquuntur, cum humanitatis sparsae sale tum insignes amoris notis. Quibus epistulis sum equidem abs te lacessitus ad rescribendum; sed idcirco sum tardior quod non invenio fidelem tabellarium. Quotus enim quisque est qui epistulam paulo graviorem ferre possit nisi eam pellectione relevarit? Accedit eo quod mihi non†, ut quisque in Epirum proficiscitur. Ego enim te arbitror caesis apud Amaltheam tuam victimis statim esse ad Sicyonem oppugnandum profectum neque tamen id ipsum certum habeo quando ad Antonium proficiscare aut quid in Epiro temporis ponas. Ita neque Achaicis hominibus neque Epiroticis paulo liberiores litteras committere audeo.

13 Tribus] a Tribus *Rav.* 15 ancora sublata *Lamb.*: ora soluta *Peerlkamp, sed cf. Schmalz 'Antibarbarus'* ii. 535 15, 16 ut rhetorum pueri *Madvig*: rethorum pure *codd.*: rhetoris, tam pure *Schmidt* 21 non ut] non utilis est ut *coni. Müller*: non est notum ut *I (nil nisi coniectura)* 24 oppugnandam ***Lamb. sed Σικυών et Μαραθών communis generis sunt***

Sunt autem post discessum a me tuum res dignae litteris 2
nostris, sed non committendae eius modi periculo ut aut
interire aut aperiri aut intercipi possint. Primum igitur
scito primum me non esse rogatum sententiam praepositum-
que esse nobis pacificatorem Allobrogum, idque admurmu-
rante senatu neque me invito esse factum. Sum enim et
ab observando homine perverso liber et ad dignitatem in re
publica retinendam contra illius voluntatem solutus, et ille
secundus in dicendo locus habet auctoritatem paene prin-
cipis et voluntatem non nimis devinctam beneficio consulis.
Tertius est Catulus, quartus, si etiam hoc quaeris, Horten-
sius. Consul autem ipse parvo animo et pravo tamen cavil-
lator genere illo moroso quod etiam sine dicacitate ridetur,
facie magis quam facetiis ridiculus, nihil agens cum re pu-
blica, seiunctus ab optimatibus, a quo nihil speres boni rei
publicae quia non vult, nihil speres mali quia non audet.
Eius autem conlega et in me perhonorificus et partium
studiosus ac defensor bonarum. Qui nunc leviter inter se 3
dissident. Sed vereor ne hoc quod infectum est serpat
longius. Credo enim te audisse, cum apud Caesarem pro
populo fieret, venisse eo muliebri vestitu virum, idque sacri-
ficium cum virgines instaurassent, mentionem a Q. Corni-
ficio in senatu factam (is fuit princeps, ne tu forte aliquem
nostrum putes); postea rem ex senatus consulto ad virgines
atque ad pontifices relatam idque ab iis nefas esse decre-
tum; deinde ex senatus consulto consules rogationem pro-
mulgasse; uxori Caesarem nuntium remisisse. In hac
causa Piso amicitia P. Clodi ductus operam dat ut ea ro-
gatio quam ipse fert et fert ex senatus consulto et de reli-
gione antiquetur. Messalla vehementer adhuc agit severe.

8 retinendam contra *om.* M^1 9 paene *om.* M^1 12 tamen *codd.*: tantum *vett.* 14 cum M^1: in M^2 16 speres *secl. Baiter*: metuas *I fort. recte* 24 ad virgines atque *codd. O. E. Schmidt* (*sed is* et): ad augures atque *Fr. Schmidt Müller*: *secl. Baiter Tyrrell* 29 et fert] et fecit M^1 et *om. C et codices Malaspinae* 30 agit et severe *Clark coll.* xvi. 15. 2

Boni viri precibus Clodi removentur a causa, operae comparantur, nosmet ipsi, qui Lycurgei a principio fuissemus, cotidie demitigamur, instat et urget Cato. Quid multa? vereor ne haec neglecta a bonis, defensa ab improbis ma-
4 gnorum rei publicae malorum causa sit. Tuus autem ille 5
amicus (scin quem dicam?), de quo tu ad me scripsisti, postea quam non auderet reprehendere, laudare coepisse, nos, ut ostendit, admodum diligit, amplectitur, amat, aperte laudat, occulte sed ita ut perspicuum sit invidet. Nihil come, nihil simplex, nihil ἐν τοῖς πολιτικοῖς inlustre, nihil 10
honestum, nihil forte, nihil liberum. Sed haec ad te scribam alias subtilius; nam neque adhuc mihi satis nota sunt et huic terrae filio nescio cui committere epistulam tantis de rebus non audeo.

5 Provincias praetores nondum sortiti sunt. Res eodem 15
est loci quo reliquisti. Τοποθεσίαν quam postulas Miseni et Puteolorum includam orationi meae. 'A. d. III Non. Decembr.' mendose fuisse animadverteram. Quae laudas ex orationibus, mihi crede, valde mihi placebant sed non audebam antea dicere; nunc vero quod a te probata sunt, 20
multo mi ἀττικώτερα videntur. In illam orationem Metellinam addidi quaedam. Liber tibi mittetur, quoniam te amor nostri φιλορήτορα reddidit.

6 Novi tibi quidnam scribam? quid? etiam. Messalla consul Autronianam domum emit HS † CXXXIIII †. 'Quid 25
id ad me?' inquies. Tantum quod ea emptione et nos bene emisse iudicati sumus et homines intellegere coeperunt licere amicorum facultatibus in emendo ad dignitatem aliquam pervenire. Teucris illa lentum negotium est sed tamen est in spe. Tu ista confice. A nobis liberiorem 30
epistulam exspecta. VI Kal. Febr. M. Messalla, M. Pisone coss.

3 mitigamur *Tyrrell* 4 neglecta *I*: iniecta *M*: abiecta *Reid*: infecta *Lehmann* 17 incudam *coni. Tyrrell* 25 [XXXVII] *Casaubon* 31 M. Messalla . . . coss. *cf. ad* 2. 1

XIV *Scr. Romae Id. Febr. a. 693 (61).* [5]

CICERO ATTICO SAL.

Vereor ne putidum sit scribere ad te quam sim occu- 1
patus, sed tamen ita distinebar ut huic vix tantulae epistulae
tempus habuerim atque id ereptum e summis occupationi-
bus. Prima contio Pompei qualis fuisset scripsi ad te
antea, non iucunda miseris, inanis improbis, beatis non
grata, bonis non gravis; itaque frigebat. Tum Pisonis
consulis impulsu levissimus tribunus pl. Fufius in contio-
nem producit Pompeium. Res agebatur in circo Flaminio
et erat in eo ipso loco illo die nundinarum πανήγυρις.
Quaesivit ex eo placeretne ei iudices a praetore legi, quo
consilio idem praetor uteretur. Id autem erat de Clodiana
religione ab senatu constitutum. Tum Pompeius μάλ' 2
ἀριστοκρατικῶς locutus est senatusque auctoritatem sibi
omnibus in rebus maximam videri semperque visam esse
respondit et id multis verbis. Postea Messalla consul in
senatu de Pompeio quaesivit quid de religione et de pro-
mulgata rogatione sentiret. Locutus ita est in senatu ut
omnia illius ordinis consulta γενικῶς laudaret mihique, ut
adsedit, dixit se putare satis ab se etiam 'de istis rebus'
esse responsum. Crassus, postea quam vidit illum excepisse 3
laudem ex eo quod †hi† suspicarentur homines ei consulatum
meum placere, surrexit ornatissimeque de meo consulatu
locutus est, ut ita diceret, 'se quod esset senator, quod
civis, quod liber, quod viveret, mihi acceptum referre; quo-
tiens coniugem, quotiens domum, quotiens patriam videret,
totiens se beneficium meum videre.' Quid multa? totum
hunc locum quem ego varie meis orationibus, quarum tu

4 ita Σs: *om. M* huic vix Δ: vix huic Σ 12 placeretne ei *vett.*: placeret nec *M*: placeretne *Rav.* 16 maximam *Rav. vulg.*: -ime *M*: -imi *I* 21 de istis *M*: demptis *C* (*fort. ex* de meis) 22, 23 excidisse laude *Müller* 23 hi *del. edd. quidam*: sic *coni. Wesenberg*: hinc *Goveanus*: minus *Müller* 25 ut ita] ita ut *coni. Wesenberg*: cum ita *Müller*

Aristarchus es, soleo pingere, de flamma, de ferro (nosti illas ληκύθους), valde graviter pertexuit. Proximus Pompeium sedebam. Intellexi hominem moveri [verum] Crassum inire eam gratiam quam ipse praetermisisset, an esse tantas res nostras quae tam libenti senatu laudarentur, ab eo praesertim qui mihi laudem illam eo minus deberet quod meis omnibus litteris in Pompeiana laude perstrictus
4 esset. Hic dies me valde Crasso adiunxit, et tamen ab illo aperte tecte quicquid est datum, libenter accepi. Ego autem ipse, di boni! quo modo ἐνεπερπερευσάμην novo auditori Pompeio! Si umquam mihi περίοδοι, si καμπαί, si ἐνθυμήματα, si κατασκευαὶ suppeditaverunt, illo tempore. Quid multa? clamores. Etenim haec erat ὑπόθεσις, de gravitate ordinis, de equestri concordia, de consensione Italiae, de intermortuis reliquiis coniurationis, de vilitate, de otio. Nosti iam in hac materia sonitus nostros. Tanti fuerunt ut ego eo brevior sim quod eos usque istinc exauditos putem.

5 Romanae autem se res sic habent. Senatus Ἄρειος πάγος; nihil constantius, nihil severius, nihil fortius. Nam cum dies venisset rogationi ex senatus consulto ferendae, concursabant barbatuli iuvenes, totus ille grex Catilinae, duce filiola Curionis, et populum ut antiquaret rogabant. Piso autem consul lator rogationis idem erat dissuasor. Operae Clodianae pontis occuparant, tabellae ministrabantur ita ut nulla daretur 'VTI ROGAS.' Hic tibi *in* rostra

2 Proximus Pompeium *Diomedes p.* 410. 7 *ed. Keil, cf. Tac. Ann.* xv. 15. 6: proxime Pompeium *Z ex manu 'correctoris seu potius corruptoris'* (*Lamb.*): Proximus Pompeio *M* 3 verum *M Rav.*: utrum *M* (*marg.*): *secl. Wesenberg Macnaghten, bene*: utrum crederet *Vahlen* 7 *post* meis *add.* orationibus *Rom. Tyrrell* 9 aperte, tecte *Müller* 11 καμπαί *Bosius*: καρποί *codd.*: τόποι *coni. Reid*: *fort.* κοινοὶ τόποι. 12 κατασκευαί, suppeditaverunt *Klotz*: κατ. suppeditaverunt, suppeditaverunt *coni. Tyrrell* 15 intermortuis *Lamb.*: immortuis *M* vilitate *vulg.*: utilitate *M* 26 in *add. Wesenberg Müller*

Cato advolat, convicium Pisoni consuli mirificum facit, si id est convicium, vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique salutis. Accedit eodem etiam noster Hortensius, multi praeterea boni; insignis vero opera Favoni fuit. Hoc concursu optimatium comitia dimittuntur, senatus vocatur. Cum decerneretur frequenti senatu, contra pugnante Pisone, ad pedes omnium singillatim accidente Clodio, ut consules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam, homines ad quindecim Curioni nullum senatus consultum facienti adsenserunt; ex altera parte facile cccc fuerunt. Acta res est. Fufius tribunus tum concessit. Clodius contiones miseras habebat, in quibus Lucullum, Hortensium, C. Pisonem, Messallam consulem contumeliose laedebat; me tantum 'comperisse' omnia criminabatur. Senatus et de provinciis praetorum et de legationibus et de ceteris rebus decernebat ut ante quam rogatio lata esset ne quid ageretur.

Habes res Romanas. Sed tamen etiam illud quod non 6
speraram audi. Messalla consul est egregius, fortis, constans, diligens, nostri laudator, amator, imitator. Ille alter uno vitio minus vitiosus quod iners, quod somni plenus, quod imperitus, quod ἀπρακτότατος, sed voluntate ita κακέκτης ut Pompeium post illam contionem in qua ab eo senatus laudatus est odisse coeperit. Itaque mirum in modum omnis a se bonos alienavit. Neque id magis amicitia Clodi adductus fecit quam studio perditarum rerum atque partium. Sed habet sui similem in magistratibus praeter Fufium neminem. Bonis utimur tribunis pl., Cornuto vero Pseudocatone. Quid quaeris?

1 convicium *M* (*marg.*): commulcium *Z*: commulticium *M*: *at mox* (*l.* 2) commultium *ZM*. *Schmidt* ('*Die handschriftliche Ueberlieferung*' *p.* 347) *putat* commulcium *fuisse vocabulum vulgaris orationis, probabiliter; confer Plautum Merc.* 59 *et Lambinum ad loc.* 11 Acta] Accepta *Madvig* tum *Man.*: tertium *codd.*: territus *Graevius*

7 Nunc ut ad privata redeam, Τεῦκρις promissa patravit. Tu mandata effice quae recepisti. Quintus frater, qui Argiletani aedifici reliquum dodrantem emit HS DCCXXV, Tusculanum venditat, ut, si possit, emat Pacilianam domum. Cum Lucceio in gratiam redii. Video hominem valde peti- 5
turire. Navabo operam. Tu quid agas, ubi sis, cuius modi istae res sint, fac me quam diligentissime certiorem. Idibus Febr.

[6] **XVI** *Scr. Romae m. Quint. a. 693 (61).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Quaeris ex me quid acciderit de iudicio quod tam prae- 25
ter opinionem omnium factum sit, et simul vis scire quo modo ego minus quam soleam proeliatus sim. Respondebo tibi ὕστερον πρότερον Ὁμηρικῶς. Ego enim quam diu senatus auctoritas mihi defendenda fuit, sic acriter et vehementer

5 redii *Madvig*: redi *codd.*

proeliatus sum ut clamor concursusque maxima cum mea laude fierent. Quod si tibi umquam sum visus in re publica fortis, certe me in illa causa admiratus esses. Cum enim ille ad contiones confugisset in iisque meo nomine ad invidiam uteretur, di immortales! quas ego pugnas et quantas strages edidi! quos impetus in Pisonem, in Curionem, in totam illam manum feci! quo modo sum insectatus levitatem senum, libidinem iuventutis! Saepe, ita me di iuvent! te non solum auctorem consiliorum meorum, verum etiam spectatorem pugnarum mirificarum desideravi. Po- 2
stea vero quam Hortensius excogitavit ut legem de religione Fufius tribunus pl. ferret, in qua nihil aliud a consulari rogatione differebat nisi iudicum genus (in eo autem erant omnia), pugnavitque ut ita fieret, quod et sibi et aliis persuaserat nullis illum iudicibus effugere posse, contraxi vela perspiciens inopiam iudicum neque dixi quicquam pro testimonio nisi quod erat ita notum atque testatum ut non possem praeterire. Itaque si causam quaeris absolutionis, ut iam πρὸς τὸ πρότερον revertar, egestas iudicum fuit et turpitudo. Id autem ut accideret commissum est Hortensi consilio, qui dum veritus est ne Fufius ei legi intercederet quae ex senatus consulto ferebatur, non vidit illud, satius esse illum in infamia relinqui ac sordibus quam infirmo iudicio committi, sed ductus odio properavit rem deducere in iudicium, cum illum plumbeo gladio iugulatum iri tamen diceret.

Sed iudicium si quaeris quale fuerit, incredibili exitu, 3
sic uti nunc ex eventu ab aliis, a me tamen ex ipso initio consilium Hortensi reprehendatur. Nam ut reiectio facta est clamoribus maximis, cum accusator tamquam censor bonus homines nequissimos reiceret, reus tamquam clemens

5 Di . . . edidi *trochaicum tetrametrum* (et *omisso*) *dispexit Ribbeck* 14 ut ita *MsHCrat.*: ut id ita Σ 17 notum *EPM²s*: novum *M¹NH* 28 tamen *codd.*: autem *Lamb.*: iam *Madvig*

lanista frugalissimum quemque secerneret, ut primum iudices consederunt, valde diffidere boni coeperunt. Non enim umquam turpior in ludo talario consessus fuit, maculosi senatores, nudi equites, tribuni non tam aerati quam, ut appellantur, aerarii. Pauci tamen boni inerant quos reiectione fugare ille non potuerat, qui maesti inter sui dissimilis et maerentes sedebant et contagione turpitudinis vehementer
4 permovebantur. Hic ut quaeque res ad consilium primis postulationibus referebatur, incredibilis erat severitas nulla varietate sententiarum. Nihil impetrarat reus: plus accusatori dabatur quam postulabat; triumphabat (quid quaeris?) Hortensius se vidisse tantum; nemo erat qui illum reum ac non miliens condemnatum arbitraretur. Me vero teste producto credo te ex acclamatione Clodi advocatorum audisse quae consurrectio iudicum facta sit, ut me circumsteterint, ut aperte iugula sua pro meo capite P. Clodio ostentarint. Quae mihi res multo honorificentior visa est quam aut illa, cum iurare tui cives Xenocratem testimonium dicentem prohibuerunt, aut cum tabulas Metelli Numidici, cum eae ut mos est circumferrentur, nostri iudices aspicere
5 noluerunt. Multo haec inquam nostra res maior. Itaque iudicum vocibus, cum ego sic ab iis ut salus patriae defenderer, fractus reus et una patroni omnes conciderunt; ad me autem eadem frequentia postridie convenit quacum abiens consulatu sum domum reductus. Clamare praeclari Ariopagitae se non esse venturos nisi praesidio constituto. Refertur ad consilium. Vna sola sententia praesidium non desideravit. Defertur res ad senatum. Gravissime ornatissimeque decernitur; laudantur iudices; datur negotium

4 *codicum textum retinuit Vahlen* ('*Hermes*' 1891, pp. 161–5) *qui putat* aerarius *idem et forma et significatione valere ac* nummarius: non tam aerarii ut appellantur quam aerati *Muretus Tyrrell* 6 potuerat *NHOPM*^{2}: poterat *EM*^{1}*s* 7 mirantes *Madvig* 10 impetrarat *codd. Reid*: -trabat *Man.* 11 (quid quaeris?) *transponendum ante* nemo *coni. Müller, probabiliter*

magistratibus. Responsurum hominem nemo arbitrabatur.

Ἕσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι—
ὅππως δὴ πρῶτον πῦρ ἔμπεσε.

Nosti Calvum ex Nanneianis illum, illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te scripseram. Biduo per unum servum et eum ex ludo gladiatorio confecit totum negotium; arcessivit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam vero (o di boni, rem perditam!) etiam noctes certarum mulierum atque adulescentulorum nobilium introductiones non nullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Ita summo discessu bonorum, pleno foro servorum XXV iudices ita fortes tamen fuerunt ut summo proposito periculo vel perire maluerint quam perdere omnia. XXXI fuerunt quos fames magis quam fama commoverit. Quorum Catulus cum vidisset quendam, 'Quid vos' inquit 'praesidium a nobis postulabatis? an ne nummi vobis eriperentur timebatis?' Habes, ut brevissime potui, genus 6
iudici et causam absolutionis.

Quaeris deinceps qui nunc sit status rerum et qui meus. Rei publicae statum illum, quem tu meo consilio, ego divino confirmatum putabam, qui bonorum omnium coniunctione et auctoritate consulatus mei fixus et fundatus videbatur, nisi quis nos deus respexerit, elapsum scito esse de manibus uno hoc iudicio, si iudicium est triginta homines populi Romani levissimos ac nequissimos nummulis acceptis ius ac fas omne delere et, quod omnes non modo homines verum etiam pecudes factum esse sciant, id Thalnam et

5 Nanneianis *codd. cf. Pet. Cons.* 9 : Naevianis *Turnebus, coll. Fam.* xv. 6. 1 *alterum* illum *om. ENHPs* 7 ludo glad. *ENOP* : glad. ludo *MHs* 8 arcessivit . . . fuerunt (*l.* 13) *adfert Seneca Ep.* 97. 4 9 o, di *ita interpunxit Müller* 15 commoveret *Ernesti* 16 Quid vos . . . eriperentur *adfert Seneca Ep.* 97. 6 17 a *Seneca et* Z^b *v.c. L* (*marg.*) EPO^1I : *om. MHs* 18 timebatis *om. Seneca, scd cf. Plut. Cic.* 29. 24 quis *PMs* : qui *E* : qui^{s} *O* : quia *NH* 28 Thalnam *uulg. cf. Fast. Cons. a. u. c.* 591 (*C. I. L.* i^2 p. 146) : Talnam *codd.*

Plautum et Spongiam et ceteras huius modi quisquilias
7 statuere numquam esse factum. Sed tamen ut te de re
publica consoler, non ita, ut sperarunt mali tanto imposito
rei publicae vulnere, alacris exsultat improbitas in victoria.
Nam plane ita putaverunt, cum religio, cum pudicitia, cum
iudiciorum fides, cum senatus auctoritas concidisset, fore ut
aperte victrix nequitia ac libido poenas ab optimo quoque
peteret sui doloris quem improbissimo cuique inusserat
8 severitas consulatus mei. Idem ego ille (non enim mihi
videor insolenter gloriari cum de me apud te loquor, in ea
praesertim epistula quam nolo aliis legi) idem inquam ego
recreavi adflictos animos bonorum unum quemque confir-
mans, excitans; insectandis vero exagitandisque nummariis
iudicibus omnem omnibus studiosis ac fautoribus illius vi-
ctoriae παρρησίαν eripui, Pisonem consulem nulla in re con-
sistere umquam sum passus, desponsam homini iam Syriam
ademi, senatum ad pristinam suam severitatem revocavi
atque abiectum excitavi, Clodium praesentem fregi in senatu
cum oratione perpetua plenissima gravitatis tum altercatione
huius modi; ex qua licet pauca degustes; nam cetera non
possunt habere eandem neque vim neque venustatem re-
moto illo studio contentionis quem ἀγῶνα vos appellatis.
9 Nam ut Idibus Maiis in senatum convenimus, rogatus ego
sententiam multa dixi de summa re publica, atque ille locus
inductus a me est divinitus, ne una plaga accepta patres
conscripti conciderent, ne deficerent; vulnus esse eius modi
quod mihi nec dissimulandum nec pertimescendum videre-
tur, ne aut ignorando stultissimi *aut metuendo ignavissimi*
iudicaremur; bis absolutum esse Lentulum, bis Catilinam,
hunc tertium iam esse a iudicibus in rem publicam immis-
sum. 'Erras, Clodi; non te iudices urbi sed carceri reser-

13 *ante* excitans *add.* et *I* 20 eius *EHOP* 21 eandem *ENOP*: *om. MHs* 28 aut metuendo ignavissimi *Lamb. e codicibus Memmianis nil nisi coniectura ut vid.*: *om.* ΣΔZ

varunt, neque te retinere in civitate sed exsilio privare voluerunt. Quam ob rem, patres conscripti, erigite animos, retinete vestram dignitatem. Manet illa in re publica bonorum consensio; dolor accessit bonis viris, virtus non est imminuta; nihil est damni factum novi sed quod erat inventum est. In unius hominis perditi iudicio plures similes reperti sunt.' Sed quid ago? paene orationem in epistulam inclusi. Redeo ad altercationem. Surgit pulchellus puer, obicit mihi me ad Baias fuisse. Falsum, sed tamen quid hoc? 'Simile est' inquam 'quasi in operto dicas fuisse.' 'Quid' inquit 'homini Arpinati cum aquis calidis?' 'Narra' inquam 'patrono tuo, qui Arpinatis aquas concupivit'; nosti enim Marianas. 'Quousque' inquit 'hunc regem feremus?' 'Regem appellas' inquam 'cum Rex tui mentionem nullam fecerit?'; ille autem Regis hereditatem spe devorarat. 'Domum' inquit 'emisti.' 'Putes' inquam 'dicere: Iudices emisti.' 'Iuranti' inquit 'tibi non crediderunt.' 'Mihi vero' inquam 'xxv iudices crediderunt, xxxi, quoniam nummos ante acceperunt, tibi nihil crediderunt.' Magnis clamoribus adflictus conticuit et concidit. 10

Noster autem status est hic. Apud bonos iidem sumus 11
quos reliquisti, apud sordem urbis et faecem multo melius est nunc quam reliquisti. Nam et illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse; missus est sanguis invidiae sine dolore atque etiam hoc magis quod omnes illi fautores illius flagiti rem manifestam illam redemptam esse a iudicibus confitentur. Accedit illud, quod illa contionalis

9 Salsum *Man.* 10 hoc *C codices Lambini Bosique*: huic ΣΔ in operto dicas Σ: dicas in operto Δ 12 *ante* patrono *add.* quid *Tyrrell* 13 Marianas *Rom. Schmidt*: marinas *codd.*: Marinas (*sc. Marianas cf. Caesarinus*) *Lehmann, vix recte* 17 inquam *EPs*: quam *MNHO* 18 'Mihi . . . iudices crediderunt' *om.* M^1 23 meliust *Reid*: melius *codd.* 24 quam cum *Bücheler, sed cf. ep.* II. 3 *fin.* 27 illum redemptum *Bücheler, sed confert Lehmann Verr.* iii. 130

hirudo aerari, misera ac ieiuna plebecula, me ab hoc Magno unice diligi putat, et hercule multa et iucunda consuetudine coniuncti inter nos sumus usque eo ut nostri isti comissatores coniurationis barbatuli iuvenes illum in sermonibus 'Cn. Ciceronem' appellent. Itaque et ludis et gladiatoribus mirandas ἐπισημασίας sine ulla pastoricia fistula auferebamus.

12 Nunc est exspectatio comitiorum; in quae omnibus invitis trudit noster Magnus Auli filium atque in eo neque auctoritate neque gratia pugnat sed quibus Philippus omnia castella expugnari posse dicebat, in quae modo asellus onustus auro posset ascendere. Consul autem ille deterioris histrionis similis suscepisse negotium dicitur et domi divisores habere; quod ego non credo. Sed senatus consulta duo iam facta sunt odiosa, quod in consulem facta putantur, Catone et Domitio postulante, unum, ut apud magistratus inquiri liceret, alterum, cuius domi divisores habitarent, ad-
13 versus rem publicam. Lurco autem tribunus pl., qui magistratum †insimul cum lege alia† iniit, solutus est et Aelia et Fufia ut legem de ambitu ferret, quam ille bono auspicio claudus homo promulgavit. Ita comitia in a. d. VI Kal. Sext. dilata sunt. Novi est in lege hoc, ut qui nummos in tribu pronuntiarit, si non dederit, impune sit, sin dederit, ut quoad vivat singulis tribulibus HS CIↃ CIↃ CIↃ debeat. Dixi hanc legem P. Clodium iam ante servasse; pronuntiare enim solitum esse et non dare. Sed heus tu! videsne con-

4 iuvenes *Ascensius* (*ed.* 1): tuens *codd.* 5 ludis et *vett.*: ludet si *codd.* 8 *post* exspectatio *add.* in *MH unde* ingens *Goveanus, alii*: *om.* in *ceteri codd. edd.* quae *Corradus*: qua *codd.* 12 deterior *Sternkopf, fort. recte*: δευτερεύοντος *Maur. Seyffert*: Doterionis *Bosius* 17 domi *Man.*: modi *codd.* 19 insimul cum M^1: simul cum *ceteri codd.*: insimulatum *Munro*: insimulatus *Reid*: in simultate cum *Sternkopf* Aelia O^2M^2: alia *codd*: Acilia *Deiter* (*cum* insimulatus) *sc. lege Acilia Calpurnia de ambitu a. u. c. 687 (67) lata* 23 tribu *codd.*: tribus *I vulg.*: tribubus *Wesenberg*

sulatum illum nostrum, quem Curio antea *ἀποθέωσιν* vocabat, si hic factus erit, fabam mimum futurum? Qua re, ut opinor, *φιλοσοφητέον*, id quod tu facis, et istos consulatus non flocci facteon.

Quod ad me scribis te in Asiam statuisse non ire, equidem 14
mallem ut ires, ac vereor ne quid in ista re minus commode fiat; sed tamen non possum reprehendere consilium tuum, praesertim cum egomet in provinciam non sim profectus.

Epigrammatis tuis quae in Amaltheo posuisti contenti 15
erimus, praesertim cum et Thyillus nos reliquerit et Archias nihil de me scripserit. Ac vereor ne, Lucullis quoniam Graecum poema condidit, nunc ad Caecilianam fabulam spectet. Antonio tuo nomine gratias egi eamque epistulam 16
Mallio dedi. Ad te ideo antea rarius scripsi quod non habebam idoneum cui darem, nec satis sciebam quo darem. Valde te venditavi. Cincius si quid ad me tui negoti detu- 17
lerit, suscipiam; sed nunc magis in suo est occupatus; in quo ego ei non desum. Tu si uno in loco es futurus, crebras a nobis litteras exspecta; sed pluris etiam ipse mit-
tito. Velim ad me scribas cuius modi sit *Ἀμαλθεῖον* tuum, 18
quo ornatu, qua *τοποθεσίᾳ*, et quae poemata quasque historias de *Ἀμαλθείᾳ* habes ad me mittas. Libet mihi facere in Arpinati. Ego tibi aliquid de meis scriptis mittam. Nihil erat absoluti.

2 fabam mimum Z^1 *codices Bosi* ENO^2: fabam minimum *M* (in *punctis notatum*): fabam nummum (*vel* numum) *codd. alii*: Fabam *vel* Famam (*cf. Senec. Lud.* 9) mimum *Orelli*: fama mimum *Otto* (*'Die Sprichwörter der Römer' p.* 223): fabulam [mimum] *coni. Tyrrell* (*tum legendum est* futuram): fabae hilum *Hofmann*: fabae midam *Brooks coll. Gronovio ad Plaut. Aul.* v. 1. 10 (818): fatuum mimum *Schmidt*: Laberi mimum *coni. Reid* 9 quae M^2*s*: qui *ceteri codd.* 10 et Archias . . . scripserit *om.* M^1 15 quo *Vrsinus*: quod, quid, quoi (*ita M*), cui *codd.* 16 Valde O^2 *vulg.*: vale *codd.*: Valerio (*sc. Messallae consuli*) *Schmidt* 19 exspecta: sed *Madvig*: exspecta ast *codd. sed* ast *apud Cic. valde dubium est, cf. Reid in 'Classical Review'* xiii. (1899) 311: exspectato *Muretus*

[7] XIX *Scr. Romae Id. Mart. a. 694 (60).*

CICERO ATTICO SAL.

Non modo si mihi tantum esset oti quantum est tibi, 1
verum etiam si tam brevis epistulas vellem mittere quam
tu soles, facile te superarem et in scribendo multo essem
crebrior quam tu. Sed ad summas atque incredibilis occu-
pationes meas accedit quod nullam a me volo epistulam ad
te absque argumento ac sententia pervenire. Et primum tibi,
ut aequum est civi amanti patriam, quae sint in re publica
exponam; deinde quoniam tibi amore nos proximi sumus,
scribemus etiam de nobis ea quae scire te non nolle arbitramur.

Atque in re publica nunc quidem maxime Gallici belli 2
versatur metus. Nam Haedui fratres nostri pugnam nuper
malam pugnarunt et *Helvetii* sine dubio sunt in armis ex-
cursionesque in provinciam faciunt. Senatus decrevit ut
consules duas Gallias sortirentur, dilectus haberetur, vaca-
tiones ne valerent, legati cum auctoritate mitterentur qui
adirent Galliae civitates darentque operam ne eae se cum
Helvetiis coniungerent. Legati sunt Q. Metellus Creticus
et L. Flaccus et, τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον, Lentulus Clodiani

9 vellem *Ernesti*: velim *codd.* quam *Man.*: quod *vel* quem *codd.* 10 facile *Man.*: facere *codd.* scribendo *Muretus*: scripto *codd.* 12 volo *Baiter*: solo *codd.*: *om. Klotz* 13 absque *Wölfflin Praun* (*'Archiv'* vi. *p.* 202) *del.* sino *ut glossemate*: sino (*vel* sine) absque *codd.*: sine aliquo *Lehmann*: sine *vulg. Lommatzsch, fort. recte* pervenire *C v. c.*: evenire Σs 14 sint Σ *Crat.*: sunt *cod. Poggianus* (*Med.* 49. 24) *s* 17 belli *om. cod. Poggianus* 18, 19 pugnam nuper malam *Boot*: pugnant pueri (*vel* puer) malam (*vel* in alam *vel* male) *codd.*: pugnam permalam *Madvig* 19 Helvetii *add. Ascensius*: *lacuna in N*: *om. codd.* 25 Clodiani *Sigonius*: Clodiae *codd.*

3 filius. Atque hoc loco illud non queo praeterire, quod cum de consularibus mea prima sors exisset, una voce senatus frequens retinendum me in urbe censuit. Hoc idem post me Pompeio accidit, ut nos duo quasi pignora rei publicae retineri videremur. Quid enim ego aliorum in me ἐπιφωνήματα exspectem cum haec domi nascantur?

4 Vrbanae autem res sic se habent. Agraria lex a Flavio tribuno pl. vehementer agitabatur auctore Pompeio; quae nihil populare habebat praeter auctorem. Ex hac ego lege secunda contionis voluntate omnia illa tollebam quae ad privatorum incommodum pertinebant, liberabam agrum eum qui P. Mucio, L. Calpurnio consulibus publicus fuisset, Sullanorum hominum possessiones confirmabam, Volaterranos et Arretinos, quorum agrum Sulla publicarat neque diviserat, in sua possessione retinebam; unam rationem non reiciebam, ut ager hac adventicia pecunia emeretur, quae ex novis vectigalibus per quinquennium reciperetur. Huic toti rationi agrariae senatus adversabatur suspicans Pompeio novam quandam potentiam quaeri; Pompeius vero ad voluntatem perferendae legis incubuerat. Ego autem magna cum agrariorum gratia confirmabam omnium privatorum possessiones; is enim est noster exercitus hominum, ut tute scis, locupletium; populo autem et Pompeio (nam id quoque volebam) satis faciebam emptione, qua constituta diligenter et sentinam urbis exhauriri et Italiae solitudinem frequentari posse arbitrabar. Sed haec tota res interpellata bello refrixerat. Metellus est consul sane bonus et nos admodum diligit; ille alter nihil ita est ut

5 plane quid emerit nesciat. Haec sunt in re publica, nisi etiam illud ad rem publicam putas pertinere, Herennium

6 nascantur *N*: innascantur *ceteri codd.*: mi nascantur *Müller* 11 liberabam *Man.*: -arem *cod. Poggianus*: -aram *codd.* 23 et *Ns*: *om. ceteri codd.* 28 nihil *vel* nil *codd.*: nihili *Wesenberg* 29 quid emerit *C*: quidem (*vel* quid) erit (*vel* est *vel* sit) *codd.*

quendam tribunum pl., tribulem tuum sane hominem nequam atque egentem, saepe iam de P. Clodio ad plebem traducendo agere coepisse. Huic frequenter interceditur. Haec sunt, ut opinor, in re publica.

Ego autem, ut semel Nonarum illarum Decembrium 6
iunctam invidia ac multorum inimicitiis eximiam quandam atque immortalem gloriam consecutus sum, non destiti eadem animi magnitudine in re publica versari et illam institutam ac susceptam dignitatem tueri, sed postea quam primum Clodi absolutione levitatem infirmitatemque iudiciorum perspexi, deinde vidi nostros publicanos facile a senatu diiungi, quamquam a me ipso non divellerentur, tum autem beatos homines, hos piscinarios dico amicos tuos, non obscure nobis invidere, putavi mihi maiores quasdam opes et firmiora praesidia esse quaerenda. Itaque 7
primum, eum qui nimium diu de rebus nostris tacuerat, Pompeium adduxi in eam voluntatem ut in senatu non semel sed saepe multisque verbis huius mihi salutem imperi atque orbis terrarum adiudicarit; quod non tam interfuit mea (neque enim illae res aut ita sunt obscurae ut testimonium, aut ita dubiae ut laudationem desiderent) quam rei publicae, quod erant quidam improbi qui contentionem fore aliquam mihi cum Pompeio ex rerum illarum dissensione arbitrarentur. Cum hoc ego me tanta familiaritate coniunxi ut uterque nostrum in sua ratione munitior et
in re publica firmior hac coniunctione esse possit. Odia 8
autem illa libidinosae et delicatae iuventutis quae erant in me incitata sic mitigata sunt comitate quadam mea me unum ut omnes illi colant; nihil iam denique a me asperum in quemquam fit nec tamen quicquam populare ac dissolutum, sed ita temperata tota ratio est ut rei publicae constantiam

18 huius *Man.* : suis *codd.* 22–24 publicae ; quod . . . arbitrarentur, cum *ita interpunxit Wesenberg* 26 in re] res *Gronovius* 29 iam] enim *cod. Poggianus*

praestem, privatis meis rebus propter infirmitatem bonorum, iniquitatem malevolorum, odium in me improborum adhibeam quandam cautionem et diligentiam atque ita, tametsi his novis amicitiis implicati sumus, ut crebro mihi vafer ille Siculus insusurret Epicharmus cantilenam illam suam:

νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν.

Ac nostrae quidem rationis ac vitae quasi quandam formam, ut opinor, vides.

9 De tuo autem negotio saepe ad me scribis. Cui mederi nunc non possumus; est enim illud senatus consultum summa pedariorum voluntate nullius nostrum auctoritate factum. Nam quod me esse ad scribendum vides, ex ipso senatus consulto intellegere potes aliam rem tum relatam, hoc autem de populis liberis sine causa additum. Et ita factum est a P. Servilio filio qui in postremis sententiam dixit, sed immutari hoc tempore non potest. Itaque conventus qui initio celebrabantur iam diu fieri desierunt. Tu si tuis blanditiis tamen a Sicyoniis nummulorum aliquid expresseris, velim me facias certiorem.

10 Commentarium consulatus mei Graece compositum misi ad te. In quo si quid erit quod homini Attico minus Graecum eruditumque videatur, non dicam quod tibi, ut opinor, Panhormi Lucullus de suis historiis dixerat, se quo facilius illas probaret Romani hominis esse idcirco barbara quaedam et *σόλοικα* dispersisse; apud me si quid erit eius modi, me imprudente erit et invito. Latinum si perfecero, ad te mittam. Tertium poema exspectato, ne quod genus a me ipso laudis meae praetermittatur. Hic tu cave dicas: *τίς πατέρ' αἰνήσει;* Si est enim apud homines quicquam quod

3 tametsi his *Boot*: tametsi eis *cod. Poggianus Hs*: tamen si eis *alii codd.*: tamen istis *Wesenberg* 14 sine causa *codd.*: senatus consulto *coni. Orelli*: in eam causam *Madvig* ita factum] infartum *Madvig* 17 si *om. cod. Poggianus Hs* 23 Panhormi] pari modo *cod. Add.* 6793 *in Museo Britannico* 25 *σόλοικα codices Malaspinae*: soloeca L_2 (*marg.*) EO^2RP: soleta *cod. Poggianus*: obsoleta *s vett.*

potius sit, laudetur, nos vituperemur qui non potius alia laudemus; quamquam non ἐγκωμιαστικὰ sunt haec sed ἱστορικὰ quae scribimus.

Quintus frater purgat se mihi per litteras et adfirmat nihil a se cuiquam de te secus esse dictum. Verum haec nobis coram summa cura et diligentia sunt agenda; tu modo nos revise aliquando. Cossinius hic, cui dedi litteras, valde mihi bonus homo et non levis et amans tui visus est et talis qualem esse eum tuae mihi litterae nuntiarant. Idibus Martiis. 11

1 sit *vulg* : si *codd* : *om. Tyrrell* 2 laudemus? *Müller*

LIBER SECVNDVS
AD ATTICVM

I

Scr. Romae m. Iun. a. 694 (60). [8]

CICERO ATTICO SAL.

1 KAL. IUNIIS eunti mihi Antium et gladiatores M. Metelli cupide relinquenti venit obviam tuus puer. Is mihi litteras abs te et commentarium consulatus mei Graece scriptum reddidit. In quo laetatus sum me aliquanto ante de isdem rebus Graece item scriptum librum L. Cossinio ad te perferendum dedisse; nam si ego tuum ante legissem, furatum me abs te esse diceres. Quamquam tua illa (legi enim libenter) horridula mihi atque incompta visa sunt, sed tamen erant ornata hoc ipso quod ornamenta neglexerant et, ut mulieres, ideo bene olere quia nihil olebant videbantur. Meus autem liber totum Isocrati myrothecium atque omnis eius discipulorum arculas ac non nihil etiam Aristotelia pigmenta consumpsit. Quem tu Corcyrae, ut mihi aliis litteris significas, strictim attigisti, post autem, ut arbitror, a Cossinio accepisti. Quem tibi ego non essem ausus
2 mittere nisi eum lente ac fastidiose probavissem. Quamquam ad me rescripsit iam Rhodo Posidonius se, nostrum illud ὑπόμνημα *cum* legeret, quod ego ad eum ut ornatius de isdem rebus scriberet miseram, non modo non excitatum esse ad scribendum sed etiam plane deterritum. Quid quaeris? conturbavi Graecam nationem. Ita vulgo qui

6 me ≽: *om.* Δ 19 rescripsit *M*: scripsit *C* 20 cum *add. vulg.* 22 deterritum *Lamb.*: perterritum *M*

instabant ut darem sibi quod ornarent iam exhibere mihi molestiam destiterunt. Tu, si tibi placuerit liber, curabis ut et Athenis sit et in ceteris oppidis Graeciae; videtur enim posse aliquid nostris rebus lucis adferre. Oratiunculas au- 3
tem et quas postulas et pluris etiam mittam, quoniam quidem ea quae nos scribimus adulescentulorum studiis excitati te etiam delectant. Fuit enim mihi commodum, quod in eis orationibus quae Philippicae nominantur enituerat civis ille tuus Demosthenes, et quod se ab hoc refractariolo iudiciali dicendi genere abiunxerat ut σεμνότερός τις καὶ πολιτικώτερος videretur, curare ut meae quoque essent orationes quae consulares nominarentur. Quarum una est in senatu Kal. Ianuariis, altera ad populum de lege agraria, tertia de Othone, quarta pro Rabirio, quinta de proscriptorum filiis, sexta cum provinciam in contione deposui, septima quom Catilinam emisi, octava quam habui ad populum postridie quam Catilina profugit, nona in contione quo die Allobroges indicarunt, decima in senatu Nonis Decembribus. Sunt praeterea duae breves, quasi ἀποσπασμάτια legis agrariae. Hoc totum σῶμα curabo ut habeas; et quoniam te cum scripta tum res meae delectant, isdem ex libris perspicies et quae gesserim et quae dixerim; aut ne poposcisses; ego enim tibi me non offerebam.

Quod quaeris quid sit quo te arcessam, ac simul impe- 4
ditum te negotiis esse significas neque recusas quin, non modo si opus sit sed etiam si velim, accurras, nihil sane est necesse, verum tamen videbare mihi tempora peregrinationis commodius posse discribere. Nimis abes diu, praesertim cum sis in propinquis locis, neque nos te fruimur et tu nobis cares. Ac nunc quidem otium est, sed, si paulo plus

4 Oratiunculas *usque ad* offerebam (*l.* 23) *suspecta Orellio*, Fuit (*l.* 7) *usque ad* offerebam *aliis* 9 Demosthenes *secl. Man.* 16 quom *Orelli*: quo *M*: qua *vulg.* 18 indicarunt *Man.*: invocarunt *M*: involgarunt *Bosius*: invocarem *Reid* 24 quo *M*: quod *vulg. Ant.* 28 discribere Z^l: describere *CM* (*ut vid.*)

furor Pulchelli progredi posset, valde ego te istim excitarem. Verum praeclare Metellus impedit et impediet. Quid quaeris? est consul φιλόπατρις et, ut semper iudicavi, natura bonus. Ille autem non simulat sed plane tribunus pl. fieri cupit. Qua *de* re quom in senatu ageretur, fregi hominem et inconstantiam eius reprehendi qui Romae tribunatum pl. peteret cum in Sicilia hereditatem se petere dictitasset, neque magno opere dixi esse nobis laborandum, quod nihilo magis ei liciturum esset plebeio rem publicam perdere quam similibus eius me consule patriciis esset licitum. Iam cum se ille septimo die venisse a freto neque sibi obviam quemquam prodire potuisse et noctu se introisse dixisset in eoque se in contione iactasset, nihil ei novi dixi accidisse. 'Ex Sicilia septimo die Romam; ante tribus horis Roma Interamnam. Noctu introisti; idem ante. Non est itum obviam; ne tum quidem quom iri maxime debuit.' Quid quaeris? hominem petulantem modestum reddo non solum perpetua gravitate orationis sed etiam hoc genere dictorum. Itaque iam familiariter cum ipso cavillor ac iocor; quin etiam cum candidatum deduceremus, quaerit ex me num consuessem Siculis locum gladiatoribus dare. Negavi. 'At ego' inquit 'novus patronus instituam; sed soror, quae tantum habeat consularis loci, unum mihi solum pedem dat.' 'Noli' inquam 'de uno pede sororis queri; licet etiam alterum tollas.' Non consulare inquies dictum. Fateor; sed ego illam odi male consularem. 'Ea est enim seditiosa, ea cum viro bellum gerit' neque solum cum

5 de *add. vulg.* 7 hereditatem M^1: aedilitatem M^2 *cui tamen refragatur Frag.* 15 *Orationis in Clodium et Curionem, ut indicavit Reid*: heraedilitatem Z^b: Herae aedilitatem *Bosius*: Himerae (*vel* Hirro) aedilitatem *coni. Graevius* se petere dictitasset *vett.*: sepe hereditasset M^1Z^b: sepe dictitasset M^2 13 accidisse. 'Ex . . . debuit' *Sternkopf* 14 ante *Lehmann*: a *M*: at *Lamb.*: *om. Baiter* 15 introisti *Sternkopf*: introisse *codd. vulg.* idem (*sc. fecisti*) *codd. Sternkopf*: item *vulg.* est *codd. Sternkopf*: esse *vulg.* 16 debuit *codd. Sternkopf*: debuerit *Orelli* 23 habet *Ernesti* 26, 27 'Ea . . . gerit' *versus iambicus si* est enim *omittuntur*

Metello sed etiam cum Fabio, quod eos †esse in hoc esset† moleste fert.

Quod de agraria lege quaeris, sane iam videtur refrixisse. 6 Quod me quodam modo molli bracchio de Pompei familiaritate obiurgas, nolim ita existimes, me mei praesidi causa cum illo coniunctum esse, sed ita res erat instituta ut, si inter nos esset aliqua forte dissensio, maximas in re publica discordias versari esset necesse. Quod a me ita praecautum atque provisum est non ut ego de optima illa mea ratione decederem sed ut ille esset melior et aliquid de populari levitate deponeret. Quem de meis rebus, in quas eum multi incitarant, multo scito gloriosius quam de suis praedicare; sibi enim bene gestae, mihi conservatae rei publicae dat testimonium. Hoc facere illum mihi quam prosit nescio; rei publicae certe prodest. Quid? si etiam Caesarem cuius nunc venti valde sunt secundi reddo meliorem, num tantum obsum rei publicae? Quin etiam si 7 mihi nemo invideret, si omnes, ut erat aequum, faverent, tamen non minus esset probanda medicina quae sanaret vitiosas partis rei publicae quam quae exsecaret. Nunc vero, quom equitatus ille quem ego in clivo Capitolino te signifero ac principe conlocaram senatum deseruerit, nostri autem principes digito se caelum putent attingere si mulli barbati in piscinis sint qui ad manum accedant, alia autem neglegant, nonne tibi satis prodesse videor si perficio ut nolint obesse qui possunt? Nam Catonem nostrum non 8 tu amas plus quam ego; sed tamen ille optimo animo utens et summa fide nocet interdum rei publicae; dicit enim tamquam in Platonis πολιτείᾳ, non tamquam in Romuli faece sententiam. Quid verius quam in iudicium venire qui ob rem iudicandam pecuniam acceperit? Censuit hoc

1 eos in hoc esse *Vict.* : eos mihi esse amicos *I* : eos inimicos esse *Bücheler* : eos esse innocentes *Madvig* 9 atque Σs *Crat.* : atque ita *M* praevisum M^1 17 tandem *Schütz* 25 *post* satis *add.* reipublicae *Wesenberg* 29 Romulae *coni. Tyrrell*

Cato, adsensit senatus; equites curiae bellum, non mihi; nam ego dissensi. Quid impudentius publicanis renuntiantibus? fuit tamen retinendi ordinis causa facienda iactura. Restitit et pervicit Cato. Itaque nunc consule in carcere incluso, saepe item seditione commota, aspiravit nemo eorum quorum ego concursu itemque ii consules qui post me fuerunt rem publicam defendere solebant. 'Quid ergo? istos' inquies 'mercede conductos habebimus?' Quid faciemus, si aliter non possumus? an libertinis atque etiam servis serviamus? Sed, ut tu ais, ἄλις σπουδῆς.

9 Favonius meam tribum tulit honestius quam suam, Luccei perdidit. Accusavit Nasicam inhoneste ac modeste tamen; dixit ita ut Rhodi videretur molis potius quam Moloni operam dedisse. Mihi quod defendissem leviter suscensuit. Nunc tamen petit iterum rei publicae causa. Lucceius quid agat scribam ad te cum Caesarem videro, qui aderit
10 biduo. Quod Sicyonii te laedunt, Catoni et eius aemulatori attribuis Servilio. Quid? ea plaga nonne ad multos bonos viros pertinet? Sed si ita placuit, laudemus, deinde in dissensionibus soli relinquamur?

11 Amalthea mea te exspectat et indiget tui. Tusculanum et Pompeianum valde me delectant, nisi quod me, illum ipsum vindicem aeris alieni, aere non Corinthio sed hoc circumforaneo obruerunt. In Gallia speramus esse otium. Prognostica mea cum oratiunculis prope diem exspecta et tamen quid cogites de adventu tuo scribe ad nos. Nam mihi Pomponia nuntiari iussit te mense Quintili Romae fore. Id a tuis litteris quas ad me de censu tuo miseras discrepabat.

12 Paetus, ut antea ad te scripsi, omnis libros quos frater

12 honeste *Rinkes* moleste *Malaspina* tamen; dixit ita, ut *Madvig*: tamen dixit, ita ut *vulg.* 18 attribues *Wesenberg* Servilio? *malim* 19 si] st. *Boot, sed haec interiectio a Cicerone abiudicanda est* 20 discessionibus *Man.* 26 tandem *Starker* 28 censu $Z^{b}\beta$: accensu *vel* accessu Δ

suus reliquisset mihi donavit. Hoc illius munus in tua diligentia positum est. Si me amas, cura ut conserventur et ad me perferantur; hoc mihi nihil potest esse gratius. Et cum Graecos tum vero diligenter Latinos ut conserves velim. Tuum esse hoc munusculum putabo. Ad Octavium dedi litteras; cum ipso nihil eram locutus; neque enim ista tua negotia provincialia esse putabam neque te in tocullionibus habebam. Sed scripsi, ut debui, diligenter.

[9] XVI *Scr. in Formiano in. m. Maio a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Cenato mihi et iam dormitanti pridie K. Maias epistula est illa reddita in qua de agro Campano scribis. Quid quaeris? primo ita me pupugit ut somnum mihi ademerit, sed id cogitatione magis quam molestia; cogitanti autem haec fere succurrebant. Primum ex eo quod superioribus

3 et ad me perferantur *om. M*[1]

litteris scripseras, ex familiari te illius audisse prolatum iri aliquid quod nemo improbaret, maius aliquid timueram. Hoc mihi eius modi non videbatur. Deinde ut me egomet consoler, omnis exspectatio largitionis agrariae in agrum Campanum videtur esse derivata, qui ager, ut dena iugera sint, non amplius homines quinque milia potest sustinere; reliqua omnis multitudo ab illis abalienetur necesse est. Praeterea si ulla res est quae bonorum animos quos iam video esse commotos vehementius possit incendere, haec certe est et eo magis quod portoriis Italiae sublatis, agro Campano diviso, quod vectigal superest domesticum praeter vicensimam? quae mihi videtur una contiuncula clamore pedisequorum nostrorum esse peritura. Gnaeus quidem noster iam plane quid cogitet nescio; 2

φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι φορβειᾶς ἄτερ·

qui quidem etiam istuc adduci potuerit. Nam adhuc haec ἐσοφίζετο, se leges Caesaris probare, actiones ipsum praestare debere; agrariam legem sibi placuisse, potuerit intercedi necne nihil ad se pertinere; de rege Alexandrino placuisse sibi aliquando confici; Bibulus de caelo tum servasset necne sibi quaerendum non fuisse; de publicanis voluisse illi ordini commodare; quid futurum fuerit si Bibulus tum in forum descendisset se divinare non potuisse. Nunc vero, Sampsicerame, quid dices? vectigal te nobis in monte Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse? Quid? hoc quem ad modum obtinebis? 'Oppressos vos' inquit 'tenebo exercitu Caesaris.' Non me hercule me tu quidem tam isto exercitu quam ingratis animis eorum homium qui appellantur boni, qui mihi non modo praemiorum

3 egomet *C Lamb.*: ego *codd.* 6 homines *M*: hominum *M* (*marg.*) *vulg., sed cf. Hellmuth 'Ueber die Sprache des Galba,' Würzburg programm* 1888, *p.* 14 17 adduci *I*: addici *codd. plerique*: adici *N*: adigi *Lehmann*

sed ne sermonum quidem umquam fructum ullum aut gra-
3 tiam rettulerunt. Quod si in eam me partem incitarem, profecto iam aliquam reperirem resistendi viam. Nunc prorsus hoc statui, ut, quoniam tanta controversia est Dicaearcho familiari tuo cum Theophrasto amico meo ut ille tuus τὸν πρακτικὸν βίον longe omnibus anteponat, hic autem τὸν θεωρητικόν, utrique a me mos gestus esse videatur. Puto enim me Dicaearcho adfatim satis fecisse; respicio nunc ad hanc familiam quae mihi non modo ut requiescam permittit, sed reprehendit quia non semper quierim. Qua re incum- bamus, o noster Tite, ad illa praeclara studia et eo unde discedere non oportuit aliquando revertamur.

4 Quod de Quinti fratris epistula scribis, ad me quoque fuit πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ—. Quid dicam nescio; nam ita deplorat primis versibus mansionem suam ut quemvis movere possit, ita rursus remittit ut me roget ut annalis suos emendem et edam. Illud tamen quod scribis animadvertas velim de portorio circumvectionis; ait se de consili sententia rem ad senatum reiecisse. Nondum videlicet meas litteras legerat quibus ad eum re consulta et explorata perscripseram non deberi. Velim si qui Graeci iam Romam ex Asia de ea causa venerunt videas et, si tibi videbitur, iis demonstres quid ego de ea re sentiam. Si possum discedere, ne causa optima in senatu pereat, ego satis faciam publicanis; εἰ δὲ μή (vere tecum loquar), in hac re malo universae Asiae et negotiatoribus; nam eorum quoque vehementer interest. Hoc ego sentio valde nobis opus esse. Sed tu id videbis. Quaestores autem, quaeso, num etiam de cistophoro dubitant? Nam si aliud nihil erit, cum erimus omnia experti, ego ne illud quidem contemnam.

7 videatur M^2: videbatur *codd.* 17 scribit *Crit.* 23 decidere *Madvig*: discutere *Orelli*: *ante* discedere *addend.* ita *coni. Wesenberg* 24 *ante* ne *add.* ut *Reid* 30 contemnam, quod extremum est. Te *vulg.*

Quod extremum est: Te in Arpinati videbimus et hospitio agresti accipiemus, quoniam maritimum hoc contempsisti.

XVIII *Scr. Romae m. Iun. aut in. Quint. a. 695 (59).* [10]

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi aliquot epistulas tuas, ex quibus intellexi quam suspenso animo et sollicito scire averes quid esset novi. Tenemur undique neque iam quo minus serviamus recusamus, sed mortem et eiectionem quasi maiora timemus, quae multo sunt minora. Atque hic status qui *nunc est* una voce omnium gemitur neque verbo cuiusquam sublevatur. Σκοπὸς est, ut suspicor, illis qui tenent, nullam cuiquam largitionem relinquere. Vnus loquitur et palam adversatur adulescens Curio. Huic plausus maximi, consalutatio forensis perhonorifica, signa praeterea benevolentiae permulta a bonis impertiuntur. Fufium clamoribus et conviciis et sibilis consectantur. His ex rebus non spes, sed dolor est maior cum videas civitatis voluntatem solutam,
2 virtutem adligatam. Ac ne forte quaeras κατὰ λεπτὸν de singulis rebus, universa res eo est deducta spes ut nulla sit aliquando non modo privatos verum etiam magistratus liberos fore. Hac tamen in oppressione sermo in circulis dumtaxat et in conviviis est liberior quam fuit. Vincere incipit timorem dolor, sed ita ut omnia sint plenissima desperationis. Habet etiam Campana lex exsecrationem in contione candidatorum, si mentionem fecerint quo aliter ager possideatur atque ut ex legibus Iuliis. Non dubitant iurare ceteri; Laterensis existimatur laute fecisse quod tribunatum pl. petere destitit ne iuraret.
3 Sed de re publica non libet plura scribere. Displiceo

9 hic status qui nunc est *Wesenberg coll.* 19. 2: *om.* nunc est *codd.*: hic status quasi *Schiche*: hic est status qui *Boot.* *Locum ita refingit Reid* minora quam (*pro* atque) hic status qui 18 de singulis rebus *secl. Bentivolius* 24, 25 *codd. habent* in contione *post* exsecrationem *recte, ut videtur*: *transponenda esse ante* mentionem *suspicatur Boot, post* mentionem *Müller*

mihi nec sine summo scribo dolore. Me tueor ut oppressis omnibus non demisse, ut tantis rebus gestis parum fortiter. A Caesare valde liberaliter invitor in legationem illam, sibi ut sim legatus, atque etiam libera legatio voti causa datur. Sed haec et praesidi apud pudorem Pulchelli non habet satis et a fratris adventu me ablegat, illa et munitior est et non impedit quo minus adsim quom velim. Hanc ego teneo sed usurum me non puto, neque tamen scit quisquam. Non lubet fugere, aveo pugnare. Magna sunt hominum studia. Sed nihil adfirmo; tu hoc silebis.

De Statio manu misso et non nullis aliis rebus angor equi- 4
dem, sed iam prorsus occallui. Tu vellem ego vel cuperem adesses; nec mihi consilium nec consolatio deesset. Sed ita te para ut, si inclamaro, advoles.

[11]

XIX

Scr. Romae medio m. Quint. a. 695 (59).

CICERO ATTICO SAL.

Multa me sollicitant et ex rei publicae tanto motu et ex 1
iis periculis quae mihi ipsi intenduntur et sescenta sunt; sed mihi nihil est molestius quam Statium manu missum:

'Néc meum imperium, ac mítto imperium, nón simultatém meam
Reveréri saltem!'

Nec quid faciam scio neque tantum est in re quantus est sermo. Ego autem ne irasci possum quidem iis quos valde amo; tantum doleo ac mirifice quidem. †Cetera in magnis rebus†. Minae Clodi contentionesque *quae* mihi proponuntur modice me tangunt; etenim vel subire eas videor mihi summa cum dignitate vel declinare nulla cum molestia

3 in leg. illam *sed. Schütz* 5 apud] ad *Reid* 7 ergo *coni. Orelli* 8 scit quisquam] scio quid sequar *coni. Orelli*: certi quicquam *coni. Boot* 12 vel *Müller*: -ve *codd.* 25 Cetera . . . rebus *sine cruce Müller*: cetera ἐν αἰνιγμοῖς *coni. Orelli*: cetera ut in magnis rebus, minae *Reid* 26 quae *add. vulg.*

posse. Dices fortasse: 'Dignitatis ἄλις tamquam δρυός, saluti, si me amas, consule.' Me miserum! cur non ades? nihil profecto te praeteriret. Ego fortasse τυφλώττω et
2 nimium τῷ καλῷ προσπέπονθα. Scito nihil umquam fuisse tam infame, tam turpe, tam peraeque omnibus generibus, ordinibus, aetatibus offensum quam hunc statum qui nunc est, magis me hercule quam vellem non modo quam putarem. Populares isti iam etiam modestos homines sibilare docuerunt. Bibulus in caelo est nec qua re scio, sed ita laudatur quasi

'Vnus homo nobis cunctando restituit rem.'

Pompeius, nostri amores, quod mihi summo dolori est, ipse se adflixit. Neminem tenent voluntate; ne metu necesse sit iis uti vereor. Ego autem neque pugno cum illa causa propter illam amicitiam neque approbo, ne omnia
3 improbem quae antea gessi; utor via. Populi sensus maxime theatro et spectaculis perspectus est; nam gladiatoribus qua dominus qua advocati sibilis conscissi; ludis Apollinaribus Diphilus tragoedus in nostrum Pompeium petulanter invectus est:

'Nóstra miseriá tu es magnus—'

miliens coactus est dicere;

'Éandem virtutem ístam veniet témpus cum gravitér gemes'

totius theatri clamore dixit itemque cetera. Nam et eius modi sunt ii versus uti in tempus ab inimico Pompei scripti esse videantur:

'Si neque leges neque mores cogunt—',

et cetera magno cum fremitu et clamore sunt dicta. Caesar cum venisset mortuo plausu, Curio filius est insecutus.

5 peraeque *C*: peraequi Z^1: de reque M^1: de re quae *H*: denique ENO^2PM^2s 7 putaram *Aldus* 11 restituat *Lamb.* 12 amores *C*: amore *M* 13 tenet *Schütz* 16 media utor via *coni. Wesenberg* 24 gemas *codices Valeri Max.* vi. 2. 9 et *del. Lamb.*

Huic ita plausum est ut salva re publica Pompeio plaudi solebat. Tulit Caesar graviter. Litterae Capuam ad Pompeium volare dicebantur. Inimici erant equitibus qui Curioni stantes plauserant, hostes omnibus; Rosciae legi, etiam frumentariae minitabantur. Sane res erat perturbata. Equidem malueram quod erat susceptum ab illis silentio transiri, sed vereor ne non liceat. Non ferunt homines quod videtur esse tamen ferendum; sed est iam una vox omnium magis odio firmata quam praesidio.

Noster autem Publius mihi minitatur, inimicus est. Im- 4
pendet negotium, ad quod tu scilicet advolabis. Videor mihi nostrum illum consularem exercitum bonorum omnium, etiam sat bonorum habere firmissimum. Pompeius significat studium erga me non mediocre; idem adfirmat verbum de me illum non esse facturum; in quo non me ille fallit sed ipse fallitur. Cosconio mortuo sum in eius locum invitatus. Id erat vocari in locum mortui. Nihil me turpius apud homines fuisset neque vero ad istam ipsam ἀσφάλειαν quicquam alienius. Sunt enim illi apud bonos invidiosi, ego apud improbos meam retinuissem invidiam, alienam adsumpsissem. Caesar me sibi vult esse legatum. Hone- 5
stior declinatio haec periculi; sed ego hoc non repudio. Quid ergo est? pugnare malo. Nihil tamen certi. Iterum dico 'utinam adesses!' Sed tamen si erit necesse, arcessemus. Quid aliud? quid? Hoc opinor. Certi sumus perisse omnia; quid enim ἀκκιζόμεθα tam diu?

Sed haec scripsi properans et me hercule timide. Posthac ad te aut, si perfidelem habebo cui dem, scribam plane omnia aut, si obscure scribam, tu tamen intelleges. In iis epistulis me Laelium, te Furium faciam; cetera erunt ἐν αἰνιγμοῖς. Hic Caecilium colimus et observamus diligenter.

7 transiri *Man.*: -ire *M* 10 inimicus est *secl. Ernesti*: inimicius *coni. Boot* 13 sat *Reid coll. Landgraf ad Rosc. Am. p.* 299: satis *codd.* 14 studium *om. M*[1] 17 mi *Ernesti* 24 *ante* arcessemus *addend.* te *coni. Wesenberg, sed cf.* 20. 2

Edicta Bibuli audio ad te missa. Iis ardet dolore et ira noster Pompeius.

XXIV *Scr. Romae ante xv K. Nov. a. 695 (59) : fort. m. Sext.* [12]

CICERO ATTICO SAL.

1 Quas Numestio litteras dedi, sic te iis evocabam ut nihil acrius neque incitatius fieri posset. Ad illam celeritatem adde etiam si quid potes. Ac ne sis perturbatus (novi enim te et non ignoro quam sit amor omnis sollicitus atque anxius)—sed res est, ut spero, non tam exitu molesta
2 quam aditu. Vettius ille, ille noster index, Caesari, ut perspicimus, pollicitus est sese curaturum ut in aliquam suspicionem facinoris Curio filius adduceretur. Itaque insinuavit in familiaritatem adulescentis et cum eo, ut res indicat, saepe congressus rem in eum locum deduxit ut diceret sibi certum esse cum suis servis in Pompeium impetum facere eumque occidere. Hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompeium. Res delata ad senatum est. Introductus Vettius primo negabat se umquam cum Curione constitisse, neque id sane diu; nam statim fidem publicam

16 celeritatem] *κέλευσιν Bosius* 18 quam . . . anxius *senarius, fort. ex fabula Tyrrell* 20 aditu *Vict.* : auditu *codd.* : adventu *Reid* 22 insinuavit *Orelli* (*sine* se, *cf. Fam.* iv. 13. 6) : in sinu aut *M* : se insinuavit *Wesenberg* : insinuatus *Vict.* 29 constitisse *C* : restitisse *M* : rem constituisse *coni. Reid, fort. recte*

postulavit. Reclamatum est. Tum exposuit manum fuisse iuventutis duce Curione, in qua Paulus initio fuisset et Q. Caepio hic Brutus et Lentulus, flaminis filius, conscio patre; postea C. Septimium scribam Bibuli pugionem sibi a Bibulo attulisse. Quod totum inrisum est, Vettio pugionem defuisse nisi ei consul dedisset, eoque magis id eiectum est quod a. d. III Idus Maias Bibulus Pompeium fecerat certiorem ut caveret insidias; in quo ei Pompeius gratias egerat. Introductus Curio filius dixit ad ea quae Vettius 3 dixerat, maximeque in eo tum quidem Vettius est reprehensus quod dixerat adulescentium consilium ut in foro [cum] gladiatoribus Gabini Pompeium adorirentur; in eo principem Paulum fuisse, quem constabat eo tempore in Macedonia fuisse. Fit senatus consultum ut Vettius, quod confessus esset se cum telo fuisse, in vincula coniceretur; qui emisisset, eum contra rem publicam esse facturum. Res erat in ea opinione ut putarent id esse actum ut Vettius in foro cum pugione et item servi eius comprehenderentur cum telis, deinde ille se diceret indicaturum. Idque ita factum esset nisi Curiones rem ante ad Pompeium detulissent. Tum senatus consultum in contione recitatum est. Postero autem die Caesar, is qui olim praetor cum esset Q. Catulum ex inferiore loco iusserat dicere, Vettium in rostra produxit eumque in eo loco constituit quo Bibulo consuli adspirare non liceret. Hic ille omnia quae voluit de re publica dixit, ut qui illuc factus institutusque venisset. Primum Caepionem de oratione sua sustulit, quem in senatu acerrime nominarat, ut appareret noctem et nocturnam deprecationem intercessisse. Deinde quos in senatu ne tenuissima quidem suspicione attigerat, eos nominavit, *L.* Lucullum, a quo solitum esse ad se mitti C. Fannium,

11 dixerat id fuisse adulescentium *Müller* | 12 cum *secl. Man.* | 16 emisisset, eum *Baiter*: eum emisisset M^1, *fort. recte, cf.* i. 16. 12: eum emisisset, eum M^2 | 20 factum *Ernesti*: actum *codd.* | 26 publica *secl. Man.* | ut *Pius*: et *codd.*

illum qui in P. Clodium subscripserat, L. Domitium, cuius domum constitutam fuisse unde eruptio fieret. Me non nominavit sed dixit consularem disertum vicinum consulis sibi dixisse Ahalam Servilium aliquem aut Brutum opus esse reperiri. Addidit ad extremum, cum iam dimissa contione revocatus a Vatinio fuisset, se audisse a Curione his de rebus conscium esse Pisonem generum meum et M. Laterensem.

4 Nunc reus erat apud Crassum Divitem Vettius de vi et, cum esset damnatus, erat indicium postulaturus. Quod si impetrasset, iudicia fore videbantur. Ea nos, utpote qui nihil contemnere soleremus, *non contemnebamus sed* non pertimescebamus. Hominum quidem summa erga nos studia significabantur; sed prorsus vitae taedet; ita sunt omnia omnium miseriarum plenissima. Modo caedem timueramus †que oratio fortissimi senis, Q. Considi, discusserat ea inquam cotidie timere potueramus†, subito exorta est. Quid quaeris? nihil me *infortunatius, nihil* fortunatius est Catulo cum splendore vitae tum †hoc† tempore. Nos tamen in his miseriis erecto animo et minime perturbato sumus honestissimeque et dignitatem nostram magna cura tuemur.

5 Pompeius de Clodio iubet nos esse sine cura et summam in nos benevolentiam omni oratione significat. Te habere consiliorum auctorem, sollicitudinum socium, omni in cogitatione coniunctum cupio. Qua re ut Numestio mandavi tecum ut ageret, item atque eo, si potest, acrius te rogo ut plane ad nos advoles. Respiraro si te videro.

12 soleremus *Klotz*: solemus *M*: soleamus *coni. Orelli* non contemnebamus, sed *add. Wesenberg* 16 quam *vulg.*: quem metum *Madvig* 17 eam quam M^2: ea vis quam *coni. Wesenberg*: ea miseria quam *coni. Müller*: ea, ea inquam, quam *Tyrrell* 18 infort. nihil *add. Lamb.* 19 hoc] mortis *Lamb.* 21 dignitatem nostram et magna cura *Graevius*: et dignitatem et auctoritatem nostram magna cura *Otto* 27 atque adeo *coni. Müller*

[13] II *Scr. Romae inter viii K. Nov. et iv Id. Dec. a. 695 (59).*

MARCVS QVINTO FRATRI.

Statius ad me venit a. d. VIII K. Novembr. Eius ad- 1
ventus, quod ita scripsisti direptum iri te a tuis dum is 1
abesset, molestus mihi fuit; quod autem exspectationem tui concursumque eum qui erat futurus si una tecum decederet neque antea visus esset sustulit, id mihi non incommode visum est accidisse. Exhaustus est enim sermo hominum et multae emissae iam eius modi voces: 'ἀλλ' αἰεί τινα φῶτα μέγαν,' quae te absente confecta esse laetor. Quod autem idcirco a te missus est mihi ut se purgaret, id 2
necesse minime fuit. Primum enim numquam ille mihi fuit suspectus neque ego, quae ad te de illo scripsi, scripsi meo iudicio, sed cum ratio salusque omnium nostrum qui ad rem publicam accedimus non veritate solum sed etiam fama niteretur, sermones ad te aliorum semper, non mea iudicia perscripsi. Qui quidem quam frequentes essent et quam graves adventu suo Statius ipse cognovit; etenim intervenit non nullorum querelis quae apud me de illo ipso habebantur, et sentire potuit sermones iniquorum in suum potissimum nomen erumpere. Quod autem me maxime 3
movere solebat, cum audiebam illum plus apud te posse quam gravitas istius aetatis, imperi, prudentiae postularet— quam multos enim mecum egisse putas ut se Statio commendarem, quam multa autem ipsum ἀφελῶς mecum in sermone ita posuisse: 'Id mihi non placuit; monui, suasi, deterrui'! Quibus in rebus etiam si fidelitas summa est, (quod prorsus credo quoniam tu ita iudicas), tamen species ipsa tam gratiosi liberti aut servi dignitatem habere nullam potest. Atque hoc sic habeto (nihil enim nec temere

2 SAL. *add. Wesenberg* 4 iri M^2: erit M^1: esse *I* 5 tui *M*: sui *Schütz* 11 Quod si autem *cod. Balliol.* 23 istius *Vict.*: illius *M* prudentia *Orelli* 25 ἀφελῶς *I* (*teste Wesenberg*): ἀσφαλῶς *M* 26 posuisse *Nipperdey*: protulisse *I Baiter*: potuisse *M*

dicere nec astute reticere debeo), materiam omnem sermonum eorum qui de te detrahere vellent Statium dedisse; antea tantum intellegi potuisse, iratos tuae severitati esse non nullos, hoc manumisso iratis quod loquerentur non defuisse.

2 Nunc respondebo ad eas epistulas quas mihi reddidit
4 L. Caesius, quoi quoniam ita te velle intellego nullo loco deero; quarum altera est de Blaundeno Zeuxide, quem scribis certissimum matricidam tibi a me intime commendari. Qua de re et de hoc genere toto, ne forte me in Graecos tam ambitiosum factum esse mirere pauca cognosce. Ego cum Graecorum querelas nimium valere sentirem propter hominum ingenia ad fallendum parata, quoscumque de te queri audivi quacumque potui ratione placavi. Primum Dionysopolitas qui erant inimicissimi [mei] lenivi; quorum principem Hermippum non solum sermone meo sed etiam familiaritate devinxi. Ego Apamensem Hephaestium, ego levissimum hominem, Megaristum Antandrium, ego Niciam Smyrnaeum, ego nugas maximas omni mea comitate complexus sum, Nymphontem etiam Colophonium. Quae feci omnia, non quo me aut hi homines aut tota natio delectaret; pertaesum est levitatis, adsentationis,
5 animorum non officiis sed temporibus servientium. Sed ut ad Zeuxim revertar, cum is de M. Cascelli sermone secum habito quae tu scribis ea ipsa loqueretur, obstiti eius sermoni et hominem in familiaritatem recepi. Tua autem quae fuerit cupiditas tanta nescio, quod scribis cupisse te, quoniam Smyrnae duos Mysos insuisses in culleum, simile in superiore parte provinciae edere exemplum severitatis tuae et idcirco Zeuxim elicere omni ratione

2 vellent *Ernesti*: velint *M* 3 severitati *vett.*: veritati *MI* 7 quoi] qui *M*: cui *vulg.* 8 Blaundeno *cf. Pauly-Wissowa* iii. 560: blainde *M*: Planindeno *C*: Blaudeno *vulg.*: Blandeno *Tyrrell* 15 Dionysopolitas *Vrsinus*: Dionysitas *MC* mei *del. edd. post Man.* 17 Hephaestium *Orelli*: Ephesium *M*

voluisse, ultro quem adductum in iudicium fortasse dimitti
non oportuerat, conquiri vero et elici blanditiis, ut tu scribis,
ad iudicium necesse non fuit, eum praesertim hominem
quem ego et ex suis civibus et ex multis aliis cotidie magis
cognosco nobiliorem esse prope quam civitatem suam. At 6
enim Graecis solis indulgeo. Quid? L. Caecilium nonne
omni ratione placavi? quem hominem, qua ira, quo spiritu!
quem denique praeter Tuscenium cuius causa sanari non
potest non mitigavi? Ecce supra caput homo levis ac
sordidus sed tamen equestri censu, Catienus. Etiam is
lenietur. Cuius tu in patrem quod fuisti asperior non
reprehendo; certo enim scio te fecisse cum causa. Sed
quid opus fuit eius modi litteris quas ad ipsum misisti,
'illum crucem sibi ipsum constituere, ex qua tu eum ante
detraxisses; te curaturum fumo ut combureretur plau-
dente tota provincia'? Quid vero ad C. Fabium nescio
quem (nam eam quoque epistulam T. Catienus circum-
gestat), 'renuntiari tibi Licinium plagiarium cum suo pullo
milvino tributa exigere'? Deinde rogas Fabium ut et
patrem et filium vivos comburat si possit; si minus, ad te
mittat uti iudicio comburantur. Eae litterae abs te per
iocum missae ad C. Fabium, si modo sunt tuae, cum legun-
tur, invidiosam atrocitatem verborum habent. Ac si om- 7
nium mearum praecepta litterarum repetes, intelleges esse
nihil a me nisi orationis acerbitatem et iracundiam et, si
forte, raro litterarum missarum indiligentiam reprehensam.
Quibus quidem in rebus si apud te plus auctoritas mea
quam tua sive natura paulo acrior sive quaedam dulcedo
iracundiae sive dicendi sal facetiaeque valuissent, nihil sane
esset quod nos paeniteret. Et mediocri me dolore putas

1 ultro *R*: ultra (*sed linea subducta*) *M*: ultro *post* vero *transp. Wesenberg* 5 esse quam pro civitate sua *Shuckburgh* 15 fumo] furno *Vrsinus*: in furno *Wesenberg* 16 Quid vero? Ad *Wesenberg* 24 mearum *vulg.*: mecum *MR*: mearum tecum *Wesenberg* 30 Et] Sed *Wesenberg*

adfici cum audiam qua sit existimatione C. Vergilius, qua tuus vicinus, C. Octavius? Nam si te interioribus vicinis tuis, Ciliciensi et Syriaco, anteponis, valde magni facis! Atque is dolor est quod, cum ii quos nominavi te innocentia non vincant, vincunt tamen artificio benevolentiae conligendae, qui neque Cyrum Xenophontis neque Agesilaum noverint, quorum regum summo imperio nemo umquam verbum ullum asperius audivit.

3 8. Sed haec a principio tibi praecipiens quantum profecerim non ignoro; nunc tamen decedens, id quod mihi iam facere videris, relinque, quaeso, quam iucundissimam memoriam tui. Successorem habes perblandum; cetera valde illius adventu tua requirentur. In litteris mittendis, *ut* saepe ad te scripsi, nimium te exorabilem praebuisti. Tolle omnis, si potes, iniquas, tolle inusitatas, tolle contrarias. Statius mihi narravit scriptas ad te solere adferri, ab se legi, et si iniquae sint fieri te certiorem; ante quam vero ipse ad te venisset, nullum delectum litterarum fuisse; ex eo esse volumina selectarum epistularum quae reprehendi solerent.

9 Hoc de genere nihil te nunc quidem moneo (sero est enim) ac scire potes multa me varie diligenterque monuisse; illud tamen quod Theopompo mandavi cum essem admonitus ab ipso, vide per homines amantis tui, quod est facile, ut haec genera tollantur epistularum primum iniquarum, deinde contrariarum, tum absurde et inusitate scriptarum, postremo in aliquem contumeliosarum. Atque ego haec tam esse quam audio non puto, et si sunt occupationibus tuis minus animadversa nunc perspice et purga. Legi epistulam, quam ipse scripsisse Sulla nomenclator dictus est, non probandam, legi non nullas iracundas.

1 audio *Ernesti* C. *add. Orelli* 3 magni facis *R*: magnificis (*suprasc.* al. magnum facis) *M*: magnum facis *vulg.*: magni fis *vel* magnificus es *coni. Müller* 7 in *ante* imperio *add. Lamb.* 13 ut *add. vett.* 14 exorabilem *Man.*: inex- *M* 17 sint] essent *Wesenberg* 28 legi ipse ep. quam scripsisse *coni. Wesenberg*

Sed tempore ipso de epistulis. Nam cum hanc paginam tenerem L. Flavius, praetor designatus, ad me venit, homo mihi valde familiaris. Is mihi te ad procuratores suos litteras misisse, quae mihi visae sunt iniquissimae, ne quid de bonis, quae L. Octavi Nasonis fuissent cui L. Flavius heres est, deminuerent, ante quam C. Fundanio pecuniam solvissent, itemque misisse ad Apollonidensis ne de bonis, quae Octavi fuissent, deminui paterentur, prius quam Fundanio debitum solutum esset. Haec mihi veri similia non videntur; sunt enim a prudentia tua remotissima. Ne deminuat heres? Quid, si infitiatur? quid, si omnino non debet? quid? praetor solet iudicare deberi? Quid? ego Fundanio non cupio, non amicus sum, non misericordia moveor? Nemo magis; sed via iuris eius modi est quibusdam in rebus ut nihil sit loci gratiae. Atque ita mihi dicebat Flavius scriptum in ea epistula quam tuam esse dicebat, te aut quasi amicis tuis gratias acturum aut quasi inimicis incommoda laturum. Quid multa? ferebat graviter et vehementer mecum querebatur orabatque ut ad te quam diligentissime scriberem. Quod facio et te prorsus vehementer etiam atque etiam rogo et te procuratoribus Flavi remittas de deminuendo et Apollonidensibus ne quid praescribas, quod contra Flavium sit, amplius. Et Flavi causa et scilicet Pompei facies omnia. Nolo medius fidius ex tua iniuria in illum tibi liberalem me videri, sed [et] te oro ut tu ipse auctoritatem et monumentum aliquod decreti aut litterarum tuarum relinquas quod sit ad Flavi rem et ad causam accommodatum; fert enim graviter homo et mei observantissimus et sui iuris dignitatisque retinens se apud te neque amicitia nec iure valuisse; et, ut opinor, Flavi aliquando rem et Pompeius et Caesar tibi commendarunt et ipse ad te

2 texerem *coni. Boot, coll. Fam.* ix. 21. 1 14 via *M*: vis *Müller*
18 incommodaturum *C, cod. Pal.* 4 et *Ernesti*: id *M*: idque *Lamb.*
22 perscribas *Cratander, vulg.* 25 et *del. Faernus*

scripserat Flavius et ego certe. Qua re, si ulla res est quam tibi me petente faciendam putes, haec ea sit. Si me amas, cura, elabora, perfice ut Flavius et tibi et mihi quam maximas gratias agat. Hoc te ita rogo ut maiore studio rogare non possim.

4 12 Quod ad me de Hermia scribis mihi me hercule valde molestum fuit. Litteras ad te parum fraterne scripseram; quas oratione Diodoti, Luculli liberti, commotus, de pactione statim quod audieram, iracundius scripseram et revocare cupiebam. Huic tu epistulae non fraterne scriptae
13 fraterne debes ignoscere. De Censorino, Antonio, Cassiis, Scaevola te ab iis diligi, ut scribis, vehementer gaudeo. Cetera fuerunt in eadem epistula graviora quam vellem, '*ὀρθὰν τὰν ναῦν*' et '*ἅπαξ θανεῖν.*' Maiora ista erunt; meae obiurgationes fuerunt amoris plenissimae † quae sunt non nulla, sed tamen mediocria et parva potius. Ego te numquam ulla in re dignum minima reprehensione putassem, cum te sanctissime gereres, nisi inimicos multos haberemus. Quae ad te aliqua *cum* monitione aut obiurgatione scripsi, scripsi propter diligentiam cautionis meae, in qua et maneo et manebo et idem ut facias non desistam rogare.

14 Attalus Hypaepenus mecum egit ut se ne impedires quo minus quod ad Q. † Publiceni † statuam decretum est erogaretur. Quod ego te et rogo et admoneo ne talis viri tamque nostri necessari honorem minui per te aut impediri velis. Praeterea Aesopi, nostri [tragoedi] familiaris, Licinus servus tibi notus aufugit. Is Athenis apud Patronem Epi-

9 statim quod. *non in* quom *mutandum ut Fleckeisen facit ad Plaut. Amph.* 302; *Ter. Heaut.* 54: *cf. Quintil.* x. 3. 14; *Plin. Ep.* iv. 27. 1 14 erunt *secl. Wesenberg*: erant *Boot* 15 quae sunt] quaerunt *Tyrrell*: questus sum *Wesenberg*: *fort.* desunt non nullae sed tamen mediocres et parvae *R Cratander Lamb.* 19 cum *add. Orelli*: *ante* aliqua *Lamb.* admonitione *R* 22 Hypaepenus *Orelli*: hyphemenus *M*: *ὑφειμένως Gurlitt* 23 Publici *Schütz*: Publicieni *coni. Wesenberg*: *fort.* Publici e. r. (*eques Romanus*), *cf. Ascon. in Verr. p.* 135 *Or.* 26 tragoedi *secl. Orelli, cf. Fam.* vii. 1. 2 Licinus *Boot*: Licinius *M*

cureum pro libero fuit; inde in Asiam venit. Postea Plato quidam Sardianus, Epicureus, qui Athenis solet esse multum et qui tum Athenis fuerat cum Licinus eo venisset, cum eum fugitivum esse postea ex Aesopi litteris cognosset, hominem comprehendit et in custodiam Ephesi tradidit, sed in publicam an in pistrinum non satis ex litteris eius intellegere potuimus. Tu, quoquo modo est, quoniam Ephesi est, hominem investiges velim summaque diligentia vel tecum deducas. Noli spectare quanti homo sit; parvi enim preti est qui tam nihili sit. Sed tanto dolore Aesopus est adfectus propter servi scelus et audaciam ut nihil ei gratius facere possis quam si illum per te reciperarit.

Nunc ea cognosce quae maxime exoptas. Rem publicam 5 funditus amisimus, adeo ut Cato, adulescens nullius consili sed tamen civis Romanus et Cato, vix vivus effugerit quod, cum Gabinium de ambitu vellet postulare neque praetores diebus aliquot adiri possent vel potestatem sui facerent, in contionem escendit et Pompeium 'privatum dictatorem' appellavit. Propius nihil est factum quam ut occideretur. Ex hoc qui sit status totius rei publicae videre potes. Nostrae tamen causae non videntur homines defuturi; mirandum in modum profitentur, offerunt se, pollicentur. Equidem cum spe sum maxima tum maiore etiam animo, spe, superiores fore nos, animo, ut in hac re publica ne casum quidem ullum pertimescam. Sed tamen se res sic habet: Si diem nobis dixerit, tota Italia concurret, ut multiplicata gloria discedamus; sin autem vi agere conabitur,

6 an *R*: vel *MI* 7 est *M*: potes *Bentivolius*: *om. vett.* 8 diligentia vel Romam mittas *vel simile aliquid add. Wesenberg* 10 tam *Orelli, coll. Pers.* i. 122: iam *M* nihili *Lamb. cf. Tusc.* iii. 18: nihil *M Orelli* sit] est *Wesenberg* 15 C. Cato *Orelli* 16 effugerit *Lamb.*: -eret *M* 19 privatum *R*: -us *M* 25 spe *Madvig*: sperent *M*: ut sperem *Klotz Boot* animo *Madvig*: confidant animo *M*: ut confidam animo *Klotz*: confidam tantum *Boot* 27 dixerit] Clodius dixerit *Cratander, sed cf. Lehmann Quaest. Tull. p.* 12

spero fore studiis non solum amicorum sed etiam alienorum ut vi resistamus. Omnes et se et suos amicos, clientis, libertos, servos, pecunias denique suas pollicentur. Nostra antiqua manus bonorum ardet studio nostri atque amore. Si qui antea aut alieniores fuerant aut languidiores, nunc horum regum odio se cum bonis coniungunt. Pompeius omnia pollicetur et Caesar; quibus ego ita credo ut nihil de mea comparatione deminuam. Tribuni pl. designati sunt nobis amici; consules se optime ostendunt; praetores habemus amicissimos et acerrimos civis, Domitium, Nigidium, Memmium, Lentulum; bonos etiam alios singularis. Qua re magnum fac animum habeas et spem bonam. De singulis tamen rebus quae cotidie gerantur faciam te crebro certiorem.

9 optimos *Wesenberg* 10 acernmos M^2: acerbissimos M^1
11 alios sed hos singularis *J*

[14] XXIII *Scr. Dyrrachi pr. K. Dec. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

A. d. v Kal. Decembr. tris epistulas a te accepi, unam 1
datam a. d. VIII Kal. Novembris in qua me hortaris ut
forti animo mensem Ianuarium exspectem, eaque quae ad
spem putas pertinere de Lentuli studio, de Metelli volun-
tate, de tota Pompei ratione perscribis. In altera epistula
praeter consuetudinem tuam diem non adscribis sed satis
significas tempus; lege enim ab octo tribunis pl. promul-
gata scribis te eas litteras eo ipso die dedisse, id est a. d.
IIII Kal. Novembris, et quid putes utilitatis eam promul-
gationem attulisse perscribis. In quo si iam nostra salus
cum hac lege desperata erit, velim pro tuo in me amore
hanc inanem meam diligentiam miserabilem potius quam
ineptam putes, sin est aliquid spei, des operam ut maiore
diligentia posthac a nostris magistratibus defendamur. Nam 2
ea veterum tribunorum pl. rogatio tria capita habuit, unum
de reditu meo scriptum incaute; nihil enim restituitur
praeter civitatem et ordinem, quod mihi pro meo casu satis
est; sed quae cavenda fuerint et quo modo te non fugit.
Alterum caput est tralaticium de impunitate, SI QVID CONTRA
ALIAS LEGES EIVS LEGIS ERGO FACTVM SIT. Tertium caput,
mi Pomponi, quo consilio et a quo sit inculcatum vide. Scis
enim Clodium sanxisse ut vix aut ut omnino non posset
nec per senatum nec per populum infirmari sua lex. Sed
vides numquam esse observatas sanctiones earum legum
quae abrogarentur. Nam si id esset, nulla fere abrogari
posset; neque enim ulla est quae non ipsa se saepiat
difficultate abrogationis. Sed cum lex abrogatur, illud
ipsum abrogatur quo modo eam abrogari oporteat. Hoc 3

3 Decembr. *Ascensius*: Septembr. *codd.* 12 perscribis *Ant. FΣ*: scribis Δ nostra *NHP*: haec nostra *M* 16 nostris] novis *Corradus* 24 ut *ante* omnino *NOP*: *om. EMs* 30 abrogatur *L* (*marg.*) *Ant FΣ*: abrogaretur Δ quo modo *M*: quo non Z^b *Malaspina*: quo minus *Klotz*: quom *coni. Reid*

quom et re vera ita sit et quom semper ita habitum observatumque sit, octo nostri tribuni pl. caput posuerunt hoc: SI QVID IN HAC ROGATIONE SCRIPTVM EST QVOD PER LEGES PLEBISVE SCITA, hoc est quod per legem Clodiam, PROMVLGARE, ABROGARE, DEROGARE, OBROGARE SINE FRAVDE SVA NON LICEAT, NON LICVERIT, QVODVE EI, QVI PROMVLGAVIT, *ABROGAVIT*, DEROGAVIT, *OBROGAVIT*, OB EAM REM POENAE
4 MVLTAEVE SIT, E. H. L. N. R. Atque hoc in illis tribunis pl. non laedebat; lege enim collegi sui non tenebantur. Quo maior est suspicio malitiae aliquoius, cum id quod ad ipsos nihil pertinebat erat autem contra me scripserunt, ut novi tribuni pl. si essent timidiores multo magis sibi eo capite utendum putarent. Neque id a Clodio praetermissum est; dixit enim in contione a. d. III Nonas Novembris hoc capite designatis tribunis pl. praescriptum esse quid liceret. Tamen in lege nulla esse eius modi caput te non fallit, quod si opus esset, omnes in abrogando *uterentur*. Vt Ninnium aut ceteros fugerit investiges velim et quis attulerit et qua re octo tribuni pl. ad senatum de me referre non dubitarint, *sive* . . . sive quod observandum illud caput non putabant, eidem in abrogando tam cauti fuerint ut id metuerent soluti cum essent, quod ne iis quidem qui lege tenentur est curandum. Id caput sane nolim novos tribunos pl. ferre; sed perferant modo quidlibet; uno capite quo revocabor, modo res conficiatur, ero contentus. Iam dudum pudet tam multa scribere; vereor enim ne re iam desperata legas, ut haec mea diligentia miserabilis tibi, aliis inridenda videa-

1 quom et O^1 *Bosius*: quod *Ms*: et quod *N*: quod et O^2: quo modo et *P* et quom *NOP*: *om.* et *M.* *Totum locum ita dat Bücheler* Hoc, quod re vera ita est, cum 7 ABROGAVIT *et* OBROGAVIT *add. Pithoeus* POENA EI MVLTAVE SIET *Mommsen* 9 collegi *codd.*: conlegae *Ascensius* (*ed.* 2) 10 cum] quod *I Wesenberg* 15 praescriptum *P*: proscriptum *NOM* 16 quod] quo *Madvig* 17 uterentur *add. Ascensius* Vt *Malaspina*: aut *codd.* 20 sive . . . sive] *Orelli*: sive *OMs*: sine *NP*: scilicet *Lallemand*: sane quod *Hofmann* 21 fuerint *Bosius*: fuerunt *vel* fuerant *codd.*

tur. Sed si est aliquid in spe, vide legem quam T. Fadio scripsit Visellius. Ea mihi perplacet; nam Sesti nostri quam tu tibi probari scribis mihi non placet.

Tertia est epistula pridie Idus Novembr. data, in qua exponis prudenter et diligenter quae sint quae rem distinere videantur, de Crasso, de Pompeio, de ceteris. Qua re oro te ut, si qua spes erit posse studiis bonorum, auctoritate, multitudine comparata rem confici, des operam ut uno impetu perfringantur, in eam rem incumbas ceterosque excites. Sin, ut ego perspicio cum tua coniectura tum etiam mea, spei nihil est, oro obtestorque te ut Quintum fratrem ames quem ego miserum misere perdidi neve quid eum patiare gravius consulere de se quam expediat sororis tuae filio, meum Ciceronem quoi nihil misello relinquo praeter invidiam et ignominiam nominis mei tueare quoad poteris, Terentiam, unam omnium aerumnosissimam, sustentes tuis officiis. Ego in Epirum proficiscar quom primorum dierum nuntios excepero. Tu ad me velim proximis litteris ut se initia dederint perscribas. Data pridie Kal. Decembr.

2 Visellius *Ascensius* (*ed.* 1): T. Visellius *codd.* 9 perfringantur *I Wesenberg*: -atur *M*: -atis *coni. Reid* 12 quid eum *E*: quidem *OHNM* 15 tueare *Man.*: tuere *codd.* 19 ut initia ceciderint *Reid coll.* 24. 2

LIBER QVARTVS

AD ATTICVM

I

Scr. Romae med. m. Sept. a. 697 (57). [15]

CICERO ATTICO SAL.

1 Cvm primum Romam veni fuitque cui recte ad te litteras darem, nihil prius faciendum mihi putavi quam ut tibi absenti de reditu nostro gratularer. Cognoram enim, ut vere scribam, te in consiliis mihi dandis nec fortiorem nec prudentiorem quam me ipsum nec etiam pro praeterita mea in te observantia nimium in custodia salutis meae diligentem eundemque te, qui primis temporibus erroris nostri aut potius furoris particeps et falsi timoris socius fuisses, acerbissime discidium nostrum tulisse plurimumque operae, studi, diligentiae, laboris ad conficiendum reditum meum 2 contulisse. Itaque hoc tibi vere adfirmo, in maxima laetitia et exoptatissima gratulatione unum ad cumulandum gaudium conspectum aut potius complexum mihi tuum defuisse. Quem semel nactus si umquam dimisero ac nisi etiam praetermissos fructus tuae suavitatis praeteriti temporis omnis exegero, profecto hac restitutione fortunae me ipse non satis dignum iudicabo.

3 Nos adhuc, in nostro statu quod difficillime reciperari posse arbitrati sumus, splendorem nostrum illum forensem et in senatu auctoritatem et apud viros bonos gratiam magis

7 nec MZ^1: me *Hofmann* pro praeterita mea in te observantia *Bosius*: propter (*vel* propterea) meam in te observantiam *codd.*: propter meam in te inobservantiam *Madvig* 10 potius *Stephanus*: totius *codd.* timoris *Pius*: moris Z(?): rumoris M 16 si unquam *Meutzner*: tum quam M^1: nunquam M^2*sON Bardt*

quam optaramus consecuti sumus; in re autem familiari, quae quem ad modum fracta, dissipata, direpta sit non ignoras, valde laboramus tuarumque non tam facultatum quas ego nostras esse iudico quam consiliorum ad conligendas et constituendas reliquias nostras indigemus.

Nunc etsi omnia aut scripta esse a tuis arbitror aut etiam 4 nuntiis ac rumore perlata, tamen ea scribam brevi quae te puto potissimum ex meis litteris velle cognoscere. Pr. Nonas Sextilis Dyrrachio sum profectus ipso illo die quo lex est lata de nobis. Brundisium veni Nonis Sextilibus. Ibi mihi Tulliola mea fuit praesto natali suo ipso die qui casu idem natalis erat et Brundisinae coloniae et tuae vicinae Salutis; quae res animadversa a multitudine summa Brundisinorum gratulatione celebrata est. Ante diem III Idus Sextilis cognovi, quom Brundisi essem, litteris Quinti mirifico studio omnium aetatum atque ordinum, incredibili concursu Italiae legem comitiis centuriatis esse perlatam. Inde a Brundisinis honestissime ornatus iter ita feci ut undique ad me cum gratulatione legati convenerint. Ad 5 urbem ita veni ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit qui mihi obviam non venerit, praeter eos inimicos quibus id ipsum, se inimicos esse, non liceret aut dissimulare aut negare. Cum venissem ad portam Capenam, gradus templorum ab infima plebe completi erant. A qua plausu maximo cum esset mihi gratulatio significata, similis et frequentia et plausus me usque ad Capitolium celebravit in foroque et in ipso Capitolio miranda multitudo fuit.

1 optaramus *Man.*: optamus *codd.* 7 scribam *ENO*^{1}: inscribam *O*^{2}*PMs*: tibi scribam *coni. Wesenberg*: ipse scribam *coni. Lehmann* 13 a *NOP*: *om. Ms* 14 gratulatione celebrata est *C*: *om.* ΣΔ III *Schmidt*: VI *codd.* 15 quom Brundisi essem *Z*^{1}*NOPI*: *om.* Δ 18 honestissime *Faernus*: honestissimis *codd.*: honestissimis decretis *Orelli*: *fort.* honestissimis sententiis (sīs) 22 se inimicos esse *del. Corradus* 24 infima *codd.*, *quod defendi potest, cf.* i. 16. 11, iv. 2. 3: infimo *Lehmann coll. Caes. B. G.* iii. 19. 1, vii. 19. 1, 73. 3

Postridie in senatu qui fuit dies Nonarum Septembr.
6 senatui gratias egimus. Eo biduo cum esset annonae
summa caritas et homines ad theatrum primo, deinde ad
senatum concurrissent, impulsu Clodi mea opera frumenti
inopiam esse clamarent, cum per eos dies senatus de
annona haberetur et ad eius procurationem sermone non
solum plebis verum etiam bonorum Pompeius vocaretur
idque ipse cuperet multitudoque a me nominatim ut id
decernerem postularet, feci et accurate sententiam dixi.
Cum abessent consulares, quod tuto se negarent posse sen-
tentiam dicere, praeter Messallam et Afranium, factum est
senatus consultum in meam sententiam, ut cum Pompeio
ageretur ut eam rem susciperet lexque ferretur. Quo
senatus consulto recitato cum *populus* more hoc insulso et
novo plausum meo nomine recitando dedisset, habui con-
tionem. Omnes magistratus praesentes praeter unum prae-
7 torem et duos tribunos pl. dederunt. Postridie senatus
frequens et omnes consulares nihil Pompeio postulanti
negarunt. Ille legatos quindecim cum postularet, me princi-
pem nominavit et ad omnia me alterum se fore dixit.
Legem consules conscripserunt qua Pompeio per quin-
quennium omnis potestas rei frumentariae toto orbe terra-
rum daretur, alteram Messius qui omnis pecuniae dat
potestatem et adiungit classem et exercitum et maius im-
perium in provinciis quam sit eorum qui eas obtineant.
Illa nostra lex consularis nunc modesta videtur, haec Messi
non ferenda. Pompeius illam velle se dicit, familiares hanc.
Consulares duce Favonio fremunt; nos tacemus et eo magis

1 dies Nonarum *inusitatum tam hic quam Fam.* iii. 11. 1, *fort. ex* Non. *ortum* 14 cum populus more A^1 *Crat.*: continuo more *CONPM*^{1}*s*: cum more M^2: continuo cum more *Baiter*: cum contio more *Man.*: *ante* plausum *add.* pl. (*populus*) *Boot* 15 meo] in meo *Zumpt sed cf. Madvig* '*Gramm. Lat.*' § 416 *obs.* 1 16 *ante* omnes *add.* quam *Wesenberg cum cod. Vrsini* 18 frequens: et *Baiter* consulares (sc. *aderant*); nihil *Böckel* 20 ad omnia *EOP*: omnia *NMs*: omnino *Reid* 24 adiungit *Crat.*: adiunxit *codd.*

quod de domo nostra nihil adhuc pontifices responderunt. Qui si sustulerint religionem, aream praeclaram habebimus; superficiem consules ex senatus consulto aestimabunt; sin aliter, †demolientur, suo† nomine locabunt, rem totam aestimabunt.

Ita sunt res nostrae, 8

'Vt ín secundis flúxae, ut in advorsís bonae.'

In re familiari valde sumus, ut scis, perturbati. Praeterea sunt quaedam domestica quae litteris non committo. Quintum fratrem insigni pietate, virtute, fide praeditum sic amo ut debeo. Te exspecto et oro ut matures venire eoque animo venias ut me tuo consilio egere non sinas. Alterius vitae quoddam initium ordimur. Iam quidam qui nos absentis defenderunt incipiunt praesentibus occulte irasci, aperte invidere. Vehementer te requirimus.

1 responderunt *F*: -erant *codd.* 4 demolientur] aliud molientur *coni. Reid*: non demolientur, uno nomine *Fr. Schmidt*

III *Scr. Romae viii K. Dec. a. 697 (57).* [16]

CICERO ATTICO SAL.

Avere te certo scio cum scire quid hic agatur tum mea 1
a me scire, non quo certiora sint ea quae in oculis omnium
geruntur si a me scribantur quam cum ab aliis aut scriban-
tur tibi aut nuntientur, sed ut perspicias ex meis litteris
quo animo ea feram quae geruntur et qui sit hoc tempore
aut mentis meae sensus aut omnino vitae status.

Armatis hominibus ante diem tertium Nonas Novembris 2
expulsi sunt fabri de area nostra, disturbata porticus
Catuli quae ex senatus consulto consulum locatione reficie-
batur et ad tectum paene pervenerat, Quinti fratris domus
primo fracta coniectu lapidum ex area nostra, deinde in-
flammata iussu Clodi, inspectante urbe coniectis ignibus,
magna querela et gemitu non dicam bonorum, qui nescio
an nulli sint, sed plane hominum omnium. Ille demens
ruere, post hunc vero furorem nihil nisi caedem inimicorum
cogitare, vicatim ambire, servis aperte spem libertatis osten-
dere. Etenim antea cum iudicium tollebat, habebat ille
quidem difficilem manifestamque causam sed tamen cau-
sam; poterat infitiari, poterat in alios derivare, poterat
etiam aliquid iure factum defendere; post has ruinas, in-
cendia, rapinas desertus a suis vix iam Decimum designa-
torem, vix Gellium retinet, servorum consiliis utitur, videt,
si omnis quos vult palam occiderit, nihilo suam causam diffi-
ciliorem quam adhuc sit in iudicio futuram. Itaque ante 3
diem tertium Idus Novembris, cum Sacra via descenderem,
insecutus est me cum suis. Clamor, lapides, fustes, gladii,
haec improvisa omnia. Discessimus in vestibulum Tetti

3 te *I Rom.* : *om. M* mea *Z* : ea *codd.* : *om. Baiter* 5 scribuntur *Wesenberg* scribuntur *edd.* 6 nuntientur *I* : nuntiantur *codd.* sed ut M^2 : sed ut verum M^1 : verum ut *Man.* 16 nulli *Lamb.* : ulli *codd.* demens *Pius* : vehemens *M* 17 vero Σ : *om.* Δ 19 tollebat *Man.* : nolebat *codd.* : volvebat *Madvig* : valebat *Gurlitt* 21 poterat] id poterat *M*

Damionis. Qui erant mecum facile operas aditu prohibuerunt. Ipse occidi potuit, sed ego diaeta curare incipio, chirurgiae taedet. Ille omnium vocibus cum se non ad iudicium sed ad supplicium praesens trudi videret, omnis Catilinas Acidinos postea reddidit. Nam Milonis domum, eam quae *est in* Cermalo, pr. Idus Novembr. expugnare et incendere ita conatus est ut palam hora quinta cum scutis homines eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit. Ipse domum P. Sullae pro castris sibi ad eam impugnationem sumpserat. Tum ex Anniana Milonis domo Q. Flaccus eduxit viros acris; occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos, ipsum cupivit, sed ille se in interiora aedium Sullae. Exin senatus postridie Idus. Domi Clodius. Egregius Marcellinus, omnes acres. Metellus calumnia dicendi tempus exemit adiuvante Appio, etiam hercule familiari tuo, de cuius constantia virtute *tuae* verissimae litterae. Sestius furere. Ille postea, si comitia sua non fierent, urbi minari. *Milo* proposita Marcellini sententia, quam ille de scripto ita dixerat ut totam nostram causam areae, incendiorum, periculi mei iudicio compleceteretur eaque omnia comitiis anteferret, proscripsit se per
4 omnis dies comitialis de caelo servaturum. Contiones turbulentae Metelli, temerariae Appi, furiosissimae Publi. Haec tamen summa, nisi Milo in campo obnuntiasset, comitia futura. Ante diem XII Kal. Decembr. Milo ante mediam noctem cum magna manu in campum venit. Clodius cum haberet fugitivorum delectas copias, in cam-

2 curare *Cobet*: curari *M* 4 trudi *I*: videri M^1: reservari M^2 6 eam quae est in Cermalo *Turnebus*: meamque ceramio *M* 12 se in interiora *Orelli*: ex interiorem *M*: se in interiorem partem *Müller* 16 virtute] et virtute *vett. fort. recte*: viri tuae *Faërnus*: nutante *Pantagathus*: vitae tuae *Ant.* tuae *add. Graevius* 18 Milo *add. Wesenberg* 21 *fort. post* anteferret *addend.* nisi anteferret *post* proscripsit *add.* Sestius *Man.* 24 campo *cod. Vrsini*: campum *M* 25 *post* futura *add.* erant *Wesenberg* ante mediam noctem CM^2: *om.* ante M^1: media nocte *vulg.*

pum ire non est ausus. Milo permansit ad meridiem mirifica hominum laetitia summa cum gloria. Contentio fratrum trium turpis, fracta vis, contemptus furor. Metellus tamen postulat ut sibi postero die in foro obnuntietur; nihil esse quod in campum nocte veniretur; se hora prima in comitio fore. Itaque ante diem XI Kal. in comitium Milo de nocte venit. Metellus cum prima luce furtim in campum itineribus prope deviis currebat: adsequitur inter lucos hominem Milo, obnuntiat. Ille se recepit magno et turpi Q. Flacci convicio. Ante diem X Kal. nundinae. Contio biduo nulla.

Ante diem VIII Kal. haec ego scribebam hora noctis 5
nona. Milo campum iam tenebat. Marcellus candidatus ita stertebat ut ego vicinus audirem. Clodi vestibulum vacuum sane mihi nuntiabatur, pauci pannosi, linea lanterna. Meo consilio omnia illi fieri querebantur ignari quantum in illo heroe esset animi, quantum etiam consili. Miranda virtus est. Nova quaedam divina mitto; sed haec summa est. Comitia fore non arbitror; reum Publium, nisi ante occisus erit, fore a Milone puto; si se in turba ei iam obtulerit, occisum iri ab ipso Milone video. Non dubitat facere, prae se fert; casum illum nostrum non extimescit. Numquam enim cuiusquam invidi et perfidi consilio est usurus nec inerti nobili crediturus.

Nos animo dumtaxat vigemus etiam magis *quam* cum 6
florebamus, re familiari comminuti sumus. Quinti fratris tamen liberalitati pro facultatibus nostris, ne omnino exhaustus essem, illo recusante subsidiis amicorum responde-

9 lucos] duos lucos *Wesenberg coll. De Div.* ii. 40, *Liv* i. 8. 5: vicos *Jordan* 15 pauci *F*: paucis *M Vict.* pannosis *Vict.* linea lanterna *Bosius*: sine alanterna *M* 18 *ante* divina *add.* ac *Reid* 20 si se in turba ei iam *Klotz*: si se uti turbae iam *NCZ*^{b}: si sentitur veiam *M*: si se in turba ei obviam *coni. Baiter* 23 usurus *Klotz*: usus *codd.* 25 quam *add. vulg.* 27 ne] et ne *Wesenberg* 28 respond:mus *Klotz*

mus. Quid consili de omni nostro statu capiamus te absente nescimus. Qua re adpropera.

M. TVLLI CICERONIS
EPISTVLARVM AD FAMILIARES
LIBRI SEDECIM

LIBER PRIMVS

AD P. LENTVLVM

[17]

I *Scr. Romae Id. Ian. a. u. c. 698 (a. Chr. 56).*

M. CICERO S. D. P. LENTVLO PROCOS.

Ego omni officio ac potius pietate erga te ceteris satis 1
facio omnibus, mihi ipse numquam satis facio; tanta enim
magnitudo est tuorum erga me meritorum, ut, quod tu nisi
perfecta re de me non conquiesti, ego quia non idem in tua
causa efficio, vitam mihi esse acerbam putem. In causa
haec sunt: Hammonius, regis legatus, aperte pecunia nos
oppugnat; res agitur per eosdem creditores, per quos, cum
tu aderas, agebatur; regis causa si qui sunt qui velint, qui
pauci sunt, omnes rem ad Pompeium deferri volunt, senatus
religionis calumniam non religione, sed malevolentia et illius
regiae largitionis invidia comprobat. Pompeium et hortari 2
et orare et iam liberius accusare et monere, ut magnam
infamiam fugiat, non desistimus; sed plane nec precibus
nostris nec admonitionibus relinquit locum, nam cum in
sermone cotidiano tum in senatu palam sic egit causam

5 quod *G*: qui *MR*: quoniam *Crat.*: quia *Vict.* 14 et iam *M*: etiam *GR*

tuam, ut neque eloquentia maiore quisquam nec gravitate nec studio nec contentione agere potuerit, cum summa testificatione tuorum in se officiorum et amoris erga te sui. Marcellinum tibi esse iratum scis; is hac regia causa excepta ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit. Quod dat, accipimus; quod instituit referre de religione et saepe iam retulit, ab eo deduci non potest.
3 Res ante Idus acta sic est (nam haec Idibus mane scripsi): Hortensi et mea et Luculli sententia cedit religioni de exercitu; teneri enim res aliter non potest; sed ex illo senatus consulto, quod te referente factum est, tibi decernit, ut regem reducas, quod commodo rei p. facere possis, ut exercitum religio tollat, te auctorem senatus retineat. Crassus tris legatos decernit nec excludit Pompeium, censet enim etiam ex iis, qui cum imperio sint; Bibulus tris legatos ex iis, qui privati sunt. Huic adsentiuntur reliqui consulares praeter Servilium, qui omnino reduci negat oportere, et Volcacium, qui Lupo referente Pompeio decernit, et Afranium, qui adsentitur Volcacio. Quae res auget suspicionem Pompei voluntatis, nam advertebatur Pompei familiaris adsentiri Volcacio. Laboratur vehementer; inclinata res est. Libonis et Hypsaei non obscura concursatio et contentio omniumque Pompei familiarium studium in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere videatur; cui qui
4 nolunt, idem tibi, quod eum ornasti, non sunt amici; nos in causa auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus, gratiam autem nostram exstinguit hominum suspicio, quod Pompeio se gratificari putant. Ut in rebus multo ante, quam profectus es, ab ipso rege et ab intimis ac

4 tibi] regi *vir doctus ap. Corradum*: tibicini (*i. e.* αὐλητῇ) *marg. Crat.* iratum] gratum *vel* non ingratum *Tyrrell* 12 reducas *Vict.*: deducas *codd.* 16 sint *Ernesti, fort. recte* 19 Quae res . . . Volcacio *del. Gurlitt*: nam . . . Volcacio *del. Krauss* 20 animadvertebatur *Lamb.* 21 adsentiri *Crat.* (ass-) *vulg.*: adsentire (ass- *GR*) *codd.* 26 quod *M*: quo *GR*: quo plus *Streicher*

domesticis Pompei clam exulceratis, deinde palam a consularibus exagitatis et in summam invidiam adductis ita versamur. Nostram fidem omnes, amorem tui absentis praesentes tui cognoscent. Si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non laboraremus.

II

Scr. Romae a. d. xvi Kal. Febr. a. 698 (56).

M. CICERO S. D. P. LENTVLO PROCOS.

Idibus Ianuariis in senatu nihil est confectum, propterea 1
quod dies magna ex parte consumptus est altercatione Lentuli consulis et Canini tr. pl. Eo die nos quoque multa verba fecimus maximeque visi sumus senatum commemoratione tuae voluntatis erga illum ordinem permovere. Itaque postridie placuit ut breviter sententias diceremus; videbatur enim reconciliata nobis voluntas esse senatus, quod cum dicendo tum singulis appellandis rogandisque perspexeram. Itaque, cum sententia prima Bibuli pronuntiata esset, ut tres legati regem reducerent, secunda Hortensi, ut tu sine exercitu reduceres, tertia Volcaci, ut Pompeius reduceret, postulatum est, ut Bibuli sententia divideretur. Quatenus de religione dicebat, cui quidem rei iam obsisti non poterat, Bibulo adsensum est; de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia. Proxima erat Hortensi sententia, cum Lupus 2
tr. pl., quod ipse de Pompeio retulisset, intendere coepit ante se oportere discessionem facere quam consules. Eius orationi vehementer ab omnibus reclamatum est, erat enim et iniqua et nova. Consules neque concedebant neque valde repugnabant, diem consumi volebant, id quod est

3 praesentes tui *M*: praesentisve *GR* 10 tr. pl.] tiranii publio lentulo *M*: *similia in GR* 12 permovere *Lamb.*: removere *codd.* 14 cum in dicendo *Madvig* 20 cui quidem *Lamb.*: cuique *codd.* 23 tr. pl.] tirannus publio lentulus *M*: *similia in GR* 24 consulares *Krauss* 27 id quod est *Wesenberg*: id est quod *M*: idemque est *G*: idque est *R*

factum; perspiciebant enim in Hortensi sententiam multis partibus pluris ituros, quamquam aperte Volcacio adsentirentur. Multi rogabantur, atque id ipsum consulibus *non*
3 invitis, nam ei Bibuli sententiam valere cupierunt. Hac controversia usque ad noctem ducta senatus dimissus est. Ego eo die casu apud Pompeium cenavi nactusque tempus hoc magis idoneum quam umquam antea, quod post tuum discessum is dies honestissimus nobis fuerat in senatu, ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere. Quem ego ipsum cum audio, prorsus eum libero omni suspicione cupiditatis; cum autem eius familiaris omnium ordinum video, perspicio, id quod iam omnibus est apertum, totam rem istam iam pridem a certis hominibus non invito rege ipso consiliariisque eius esse corruptam.
4 Haec scripsi a. d. XVI K. Februarias ante lucem; eo die senatus erat futurus. Nos in senatu, quem ad modum spero, dignitatem nostram, ut potest in tanta hominum perfidia et iniquitate, retinebimus; quod ad popularem rationem attinet, hoc videmur esse consecuti, ut ne quid agi cum populo aut salvis auspiciis aut salvis legibus aut denique sine vi posset. De his rebus pridie, quam haec scripsi, senatus auctoritas gravissima intercessit, cui quom Cato et Caninius intercessissent, tamen est perscripta; eam ad te missam esse arbitror. De ceteris rebus quicquid erit actum, scribam ad te et, ut quam rectissime agantur omnia mea cura, opera, diligentia, gratia providebo.

3 non *add. Wesenberg* 4 cupierunt *MR*: cupierant *Madvig*: cupiebant *G, fort. recte* Hac *Crat.*: haec *codd.* 5 est *Wesenberg*: et *codd.* 22 posset *M*: -sit *GR* 23 quom *Mendelssohn*: quam M^{1}: cum $M^{c}GR$ 26 agantur *R*: agatur *MG* omnia] omni *Vict. vulg.*: omnia omni *Koch*

LIB. II

III *Scr. Romae prid. Id. Febr. et xv K. Mart. a. 698 (56).* [19]

MARCVS QVINTO FRATRI SALVTEM.

1 Scripsi ad te antea superiora; nunc cognosce postea quae sint acta. A Kal. Febr. legationes in Idus Febr. reiciebantur. Eo die res confecta non est. A. d. IIII Non. Febr. Milo adfuit. Ei Pompeius advocatus venit; dixit Marcellus a me rogatus; honeste discessimus; prodicta dies est in VIII Idus Febr. Interim reiectis legationibus in Idus referebatur de provinciis quaestorum et de ornandis praetoribus; sed res multis querelis de re publica interponendis nulla transacta est. C. Cato legem promulgavit de imperio Lentulo abrogando. Vestitum filius mutavit.

2 A. d. VIII Id. Febr. Milo adfuit. Dixit Pompeius sive voluit; nam, ut surrexit, operae Clodianae clamorem sustulerunt, idque ei perpetua oratione contigit non modo ut acclamatione sed ut convicio et maledictis impediretur. Qui ut peroravit (nam in eo sane fortis fuit; non est deterritus; dixit omnia atque interdum etiam silentio, cum

19 VIII *Mom. coll. Fam.* i. 5*b* 1 : VII *M* 23 Lentulo *Man.* : -i *M*
24 VIII *Man.* : VII *M*

auctoritate †peregerat†) sed ut peroravit, surrexit Clodius. Ei tantus clamor a nostris (placuerat enim referre gratiam) ut neque mente nec lingua neque ore consisteret. Ea res acta est, cum hora sexta vix Pompeius perorasset, usque ad horam VIII, cum omnia maledicta, versus denique obscenissimi in Clodium et Clodiam dicerentur. Ille furens et exsanguis interrogabat suos in clamore ipso quis esset qui plebem fame necaret. Respondebant operae: 'Pompeius.' Quis Alexandream ire cuperet. Respondebant: 'Pompeius.' Quem ire vellent. Respondebant: 'Crassum.' Is aderat tum Miloni animo non amico. Hora fere nona quasi signo dato Clodiani nostros consputare coeperunt. Exarsit dolor. Vrgere illi ut loco nos moverent. Factus est a nostris impetus; fuga operarum; eiectus de rostris Clodius, ac nos quoque tum fugimus, ne quid in turba. Senatus vocatus in curiam. Pompeius domum. Neque ego tamen in senatum, ne aut de tantis rebus tacerem aut in Pompeio defendendo (nam is carpebatur a Bibulo, Curione, Favonio, Servilio filio) animos bonorum virorum offenderem. Res in posterum dilata est. Clodius in Quirinalia prodixit diem.

A. d. VII Id. Febr. senatus ad Apollinis fuit, ut Pompeius 3
adesset. Acta res est graviter a Pompeio. Eo die nihil perfectum est. A. d. VI Id. Febr. ad Apollinis senatus consultum factum est ea quae facta essent a. d. VIII Id. Febr. contra rem publicam esse facta. Eo die Cato vehementer est in Pompeium invectus et eum oratione perpetua tamquam reum accusavit; de me multa me invito cum mea summa laude dixit; cum illius in me perfidiam increparet, auditus est magno silentio malevolorum. Respondit ei vehementer Pompeius Crassumque descripsit dixitque aperte se munitiorem ad custodiendam vitam suam fore quam

1 perfregerat *Gulielmus, cf. Orat.* 97: semper egerat *Man.*: semper *Lamb.*: peregit *Kayser* 20 posterum diem *Wesenberg, sed cf. Fam.* X. 12. 3 21 VII *Man.*: VI *M* 24 VIII *Man.*: VI *M* 29 ei vehementer M^2: evidenter M^1: ei fidenter *Kayser*

4 Africanus fuisset quem C. Carbo interemisset. Itaque magnae mihi res iam moveri videbantur. Nam Pompeius haec intellegit nobiscumque communicat, insidias vitae suae fieri, C. Catonem a Crasso sustentari, Clodio pecuniam suppeditari, utrumque et ab eo et a Curione, Bibulo ceteris- 5 que suis obtrectatoribus confirmari; vehementer esse providendum ne opprimatur contionario illo populo a se prope alienato, nobilitate inimica, non aequo senatu, iuventute improba. Itaque se comparat, homines ex agris accersit; operas autem suas Clodius confirmat; manus ad Quirinalia 10 paratur. In eo multo sumus superiores ipsius copiis; sed magna manus ex Piceno et Gallia exspectatur, ut etiam Catonis rogationibus de Milone et Lentulo resistamus.

5 A. d. IIII Idus Febr. Sestius ab indice Cn. Nerio Pupinia *de* ambitu est postulatus et eodem die a quodam P. Tullio 15 de vi. Is erat aeger. Domum, ut debuimus, ad eum statim venimus eique nos totos tradidimus idque fecimus praeter hominum opinionem qui nos ei iure suscensere putabant, ut humanissimi gratissimique et ipsi et omnibus videremur, itaque faciemus. Sed idem Nerius index edidit ad allegatos 20 Cn. Lentulum Vatiam et C. Cornelium †ista ei†. Eodem die senatus consultum factum est ut sodalitates decuriatique discederent lexque de iis ferretur, ut qui non discessissent ea poena quae est de vi tenerentur.

5 A. d. III Idus Febr. dixi pro Bestia de ambitu apud prae- 25 torem Cn. Domitium in foro medio maximo conventu

7 a contionario illo (*sc. P. Clodio*), populo a se prope alienato *Boot* 11 eo *vett.*: ea (*sc. Quirinalia*) *M Tyrrell* sed *M*: et *Malaspina* 15 de *add. vett.* ambitus *Baiter, quae constructio non est Tulliana* P. Tullio (*sc. P. Tullio Albinovano, cf. Schol. Bob.* 292. 9) *Wesenberg*: M. Tullio *M* 20 ad allegatos *M* (*'hoc est ad eos qui Sesti nomine ad Nerium missi erant et cum eo agebant' Madvig*): alligatos (*sc. testes, cf. Isid. 'Orig.'* v. 23) *W. W. Fowler in 'Classical Review'* ii. 40: ad alligatos (*i. e. implicatos*) *Turnebus*: adalligatos (*i. e. insuper implicatos*) *Ellis* 21 ista ei] instare *Madvig*: testes *glossema esse vocabuli* alligatos *suspicatur Fowler. 'Requiritur haec fere sententia*: itaque rei facti sunt *Orelli*

incidique in eum locum in dicendo, cum Sestius multis in templo Castoris vulneribus acceptis subsidio Bestiae servatus esset. Hic προῳκονομησάμην quiddam εὐκαίρως de iis quae in Sestium adparabantur crimina, et eum ornavi veris laudibus magno adsensu omnium. Res homini fuit vehementer grata. Quae tibi eo scribo, quod me de retinenda Sesti gratia litteris saepe monuisti.

Pridie Idus Febr. haec scripsi ante lucem. Eo die apud 7
Pomponium in eius nuptiis eram cenaturus. Cetera sunt in rebus nostris huius modi, *ut* tu mihi fere diffidenti praedicabas, plena dignitatis et gratiae; quae quidem tua, mi frater, prudentia, patientia, virtute, pietate, suavitate etiam tibi mihique sunt restituta. Domus tibi ad lacum Pisonis Liciniana conducta est; sed, ut spero, paucis mensibus post K. Quintilis in tuam commigrabis. Tuam in Carinis mundi habitatores Lamiae conduxerunt. A te post illam Olbiensem epistulam nullas litteras accepi. Quid agas et ut te oblectes scire cupio maximeque te ipsum videre quam primum. Cura, mi frater, ut valeas et, quamquam est hiems, tamen Sardiniam istam esse cogites. XV K. Martias.

[20] IV *Scr. Romae mense Martio a. 698 (56).*

MARCVS QVINTO FRATRI SALVTEM.

Sestius noster absolutus est a. d. V Idus Martias et, quod 1
vehementer interfuit rei publicae nullam videri in eius modi causa dissensionem esse, omnibus sententiis absolutus est. Illud quod tibi curae saepe esse intellexeram ne cui iniquo relinqueremus vituperandi locum qui nos ingratos esse diceret nisi illius perversitatem quibusdam in rebus quam humanissime ferremus, scito hoc nos in eo iudicio consecutos esse ut omnium gratissimi iudicaremur; nam

10 ut *add. vett.* 13 lacum *Boot*: lucum *M vulg.* Liciniana *Man.*: Luciniana *M*: Lucceiana *Orelli*

defendendo moroso homini cumulatissime satis fecimus et, id quod ille maxime cupiebat, Vatinium a quo palam oppugnabatur arbitratu nostro concidimus dis hominibusque plaudentibus. Quin etiam Paulus noster, cum testis productus esset in Sestium, confirmavit se nomen Vatini delaturum si Macer Licinius cunctaretur, et Macer ab Sesti subselliis surrexit ac se illi non defuturum adfirmavit. Quid quaeris? homo petulans et audax [Vatinius] valde per-
2 turbatus debilitatusque discessit. Quintus [filius] tuus, puer optimus, eruditur egregie. Hoc nunc magis animum adverto, quod Tyrannio docet apud me. Domus utriusque nostrum aedificatur strenue. Redemptori tuo dimidium pecuniae curavi. Spero nos ante hiemem contubernalis fore. De nostra Tullia tui me hercule amantissima spero cum Crassipede nos confecisse. Dies erant duo qui post Latinas habentur religiosi; †cetero confectum erat Latiar erat†.

3 [VI 3–7] Ἀμφιλαφίαν autem illam quam tu soles dicere bono modo desidero, sic prorsus ut advenientem excipiam libenter, latentem etiam nunc non excitem. Tribus locis aedifico, reliqua reconcinno. Vivo paulo liberalius quam solebam; opus erat. Si te haberem, paulisper fabris locum darem. Sed [et] haec, ut spero, brevi inter nos communi-
4 cabimus. Res autem Romanae sese sic habent: Consul est egregius Lentulus non impediente conlega, sic, inquam, bonus ut meliorem non viderim. Dies comitialis exemit omnis; nam etiam Latinae instaurantur; nec tamen
5 deerant supplicationes. Sic legibus perniciosissimis obsistitur, maxime Catonis, cui tamen egregie imposuit Milo noster. Nam ille vindex gladiatorum et bestiariorum emerat

8 Vatinius *secl. Baiter* 9 filius *secl. Man.* 16 ceterum *Cratander*: ceteroqui *Wesenberg* confectum Latiar erat *Mommsen*, *cf. Preller* '*Röm. Myth.*' i³. 212. 1 20 latentem non excitem. Etiam nunc tribus *Tyrrell* 23 et *secl. Wesenberg* 28 sic *Cratander*: id *M*: ita *Wesenberg*

de Cosconio et Pomponio bestiarios nec sine iis armatis umquam in publico fuerat. Hos alere non poterat, itaque vix tenebat. Sensit Milo; dedit cuidam non familiari negotium qui sine suspicione emeret eam familiam a Catone. Quae simul atque abducta est, Racilius, qui unus est hoc tempore tribunus pl., rem patefecit eosque homines sibi emptos esse dixit (sic enim placuerat) et tabulam proscripsit se familiam Catonianam venditurum. In eam tabulam magni risus consequebantur. Hunc igitur Catonem Lentulus a legibus removit et eos qui de Caesare monstra promulgarunt, quibus intercederet nemo. Nam quod de Pompeio Caninius agit sane quam refrixit. Neque enim res probatur et Pompeius noster in amicitia P. Lentuli vituperatur et hercule non est idem. Nam apud perditissimam illam atque infimam faecem populi propter Milonem suboffendit et boni multa ab eo desiderant, multa reprehendunt. Marcellinus autem hoc uno mihi quidem non satis facit quod eum nimis aspere tractat; quamquam id senatu non invito facit; quo ego me libentius a curia et ab omni parte rei publicae subtraho.

In iudiciis ii sumus qui fuimus; domus celebratur ita ut 6
cum maxime. Unum accidit *im*prudentia Milonis incommode de Sexto Clodio quem neque hoc tempore neque ab imbecillis accusatoribus mihi placuit accusari. Ei tres sententiae deterrimo in consilio defuerunt. Itaque hominem populus revocat, et retrahatur necesse est; non enim ferunt homines et, quia cum apud suos diceret paene damnatus est, vident damnatum. Ea ipsa in re Pompei offensio nobis obstitit. Senatorum enim urna copiose absolvit, equitum adaequavit, tribuni aerarii condemnarunt. Sed hoc incommodum consolantur cotidianae damnationes inimicorum, in

5 unus est *M* (*i. e. optimus est, cf. Lehmann 'Quaest. Tull.'* 87) : unus est optimus *Bücheler, coll.* i. 3 : unus optimus est *Wesenberg* 8 In *del. Boot* 22 imprudentia *vett.* : prudentia *M* 23 Clodio *Man.* : toelio *M* 25 deterrimo *Bentivolius* : -e *M* : teterrimo *Schütz*

quibus me perlibente Sevius adlisus est, ceteri conciduntur. C. Cato contionatus est comitia haberi non siturum si sibi cum populo dies agendi essent exempti. Appius a Caesare nondum redierat.

7 Tuas mirifice litteras exspecto; atqui adhuc clausum mare fuisse scio, sed quosdam venisse tamen Olbia dicebant qui te unice laudarent plurimique in provincia fieri dicerent. Eosdem aiebant nuntiare te prima navigatione transmissurum. Id cupio et, quamquam te ipsum scilicet maxime, tamen etiam litteras tuas ante exspecto. Mi frater, vale.

1 Sevius *M*: Servius (*sc. Pola*) *Orelli, cf.* II. 1, *Fam.* viii. 12. 2; *idem videtur esse ac Servaeus Fam.* viii. 4. 2, *cf. adn. ad loc.* 2 se comitia *Lamb.* 3 cum populo *I vulg.*: a populo *M*: ad populum *Wesenberg* 5 atqui *Baiter*: atque *M* 6 Olbia *Man.*: ostia *M*

EPP. AD ATTICVM

LIB. IV

[21] **V** *Scr. in Antiati m. April. aut Mai. a. 698 (56).*

CICERO ATTICO SAL.

Ain tu? me existimas ab ullo malle mea legi probarique 1
quam a te? Cur igitur cuiquam misi prius? Vrgebar ab
eo ad quem misi, et non habebam exemplar. Quid? Etiam
(dudum enim circumrodo quod devorandum est) subtur-
picula mihi videbatur esse παλινῳδία. Sed valeant recta,
vera, honesta consilia. Non est credibile quae sit perfidia
in istis principibus, ut volunt esse et ut essent si quicquam
haberent fidei. Senseram noram inductus, relictus, pro-
iectus ab iis. Tamen hoc eram animo ut cum iis in re
publica consentirem. Idem erant qui fuerant. Vix ali-
quando te auctore resipui. Dices ea te monuisse, suasisse 2
quae facerem, non etiam ut scriberem. Ego me hercule
mihi necessitatem volui imponere huius novae coniunctionis,
ne qua mihi liceret labi ad illos qui etiam tum cum mise-
reri mei debent non desinunt invidere. Sed tamen modici
fuimus ὑποθέσει, ut scripsi. Erimus uberiores si et ille
libenter accipiet, et ii subringentur qui villam me moleste
ferunt habere quae Catuli fuerat, a Vettio emisse non cogi-
tant; qui domum negant oportuisse me aedificare, vendere
aiunt oportuisse. Sed quid ad hoc, si, quibus sententiis dixi
quod et ipsi probarent, laetati sunt tamen me contra Pom-
pei voluntatem dixisse? Finis sit. Quoniam qui nihil

6 Ain tu? *vulg., cf. Caec.* 49: ain tu an *codd.*: An tu *I*: Ain tandem *Seyffert* me] meme *Ant. F* 8 Quin etiam *Rinkes* 14 eram *C*: erat in *M* 16 ea te monuisse, suasisse quae *I*: ea tenuisse suasisse quae *M*: eatenus te suasisse qua *Klotz* 19 relabi *Pluygers* 23 a Vettio Z^b: a Vectio *vel* Avercio *Ant. F NOP*: aut etiam Δ me emisse Z^b

possunt ii me nolunt amare, demus operam ut ab iis qui possunt diligamur. Dices 'Vellem iam pridem.' Scio 3 te voluisse et me asinum germanum fuisse. Sed iam tempus est me ipsum a me amari, quando ab illis nullo modo possum.

Domum meam quod crebro invisis est mihi valde gratum. Viaticum Crassipes praeripit. Tu 'de via recta in hortos.' Videtur commodius ad te; postridie scilicet; quid enim tua? Sed viderimus. Bibliothecam mihi tui pinxerunt constructione et sillybis. Eos velim laudes.

EPP. AD FAMILIARES

LIB. V

XII *Scr. Anti, ut videtur, m. Iun. a. 698 (56).* [22]

M. CICERO S. D. L. LVCCEIO Q. F.

Coram me tecum eadem haec agere saepe conantem 1 deterruit pudor quidam paene subrusticus, quae nunc expromam absens audacius; epistula enim non erubescit. Ardeo cupiditate incredibili neque, ut ego arbitror, reprehendenda, nomen ut nostrum scriptis inlustretur et celebretur tuis. Quod etsi mihi saepe ostendisti te esse facturum, tamen ignoscas velim huic festinationi meae. Genus enim scriptorum tuorum etsi erat semper a me vehementer exspectatum, tamen vicit opinionem meam meque ita vel cepit vel incendit, ut cuperem quam celerrime res nostras monumentis commendari tuis. Neque enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quandam immortalitatis rapit, sed etiam illa cupiditas, ut vel auctoritate testimoni

7 Tu 'de via recta in hortos.' *Tyrrell qua ratione codd. defendi possunt*: Tullia de via recta in hortos *coni. Schütz* 8 Videtur commodius ad te: postridie *Baiter Tyrrell*: Videtur commodius. Ad te postridie *Schütz* 10 constructione *M*: constrictione *Hertzberg* sillybis *Graevius*: sit tybis M^1: si scribis M^2: sittybis *Vict.* 18 ostendisti *Ernesti*: ostendis *codd. Mendelssohn*

tui vel indicio benevolentiae vel suavitate ingeni vivi perfruamur.

2 Neque tamen, haec cum scribebam, eram nescius quantis oneribus premerere susceptarum rerum et iam institutarum; sed, quia videbam Italici belli et civilis historiam iam a te paene esse perfectam, dixeras autem mihi te reliquas res ordiri, desse mihi nolui quin te admonerem, ut cogitares, coniunctene malles cum reliquis rebus nostra contexere an, ut multi Graeci fecerunt, Callisthenes Phocicum bellum, Timaeus Pyrrhi, Polybius Numantinum, qui omnes a peripetuis suis historiis ea, quae dixi, bella separaverunt, tu quoque item civilem coniurationem ab hostilibus externisque bellis seiungeres. Equidem ad nostram laudem non multum video interesse, sed ad properationem meam quiddam interest non te exspectare, dum ad locum venias, ac statim causam illam totam et tempus arripere; et simul, si uno in argumento unaque in persona mens tua tota versabitur, cerno iam animo, quanto omnia uberiora atque ornatiora futura sint. Neque tamen ignoro quam impudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam (potest enim mihi denegare occupatio tua), deinde etiam ut ornes me postulem. Quid, si illa tibi non tanto opere videntur ornanda?

3 Sed tamen, qui semel verecundiae finis transierit, eum bene et naviter oportet esse impudentem. Itaque te plane etiam atque etiam rogo, ut et ornes ea vehementius etiam quam fortasse sentis, et in eo leges historiae neglegas gratiamque illam, de qua suavissime quodam in prooemio scripsisti, a qua te deflecti non magis potuisse demonstras quam Herculem Xenophontium illum a Voluptate, eam, si me tibi vehementius commendabit, ne aspernere amorique nostro plusculum etiam, quam concedet veritas, largiare.

9 Phocicum *Westermann*: Troicum *codd.* 13 seiungere *Ernesti* 21 me] mea *Lamb.* 24 et *om. Orelli* 27 suavissu(-i- *R*)me *MR*: plenissime *G*; *fort.* suavissime, plenissime 28 deflecti *G*: deflectum *R*: effecti *M*: flecti *Vict.*: affici *vett.*

Quod si te adducemus ut hoc suscipias, erit, ut mihi persuadeo, materies digna facultate et copia tua. A prin- 4
cipio enim coniurationis usque ad reditum nostrum videtur mihi modicum quoddam corpus confici posse, in quo et illa poteris uti civilium commutationum scientia vel in explicandis causis rerum novarum vel in remediis incommodorum, cum et reprehendes ea, quae vituperanda duces, et quae placebunt exponendis rationibus comprobabis et, si liberius, ut consuesti, agendum putabis, multorum in nos perfidiam, insidias, proditionem notabis. Multam etiam casus nostri varietatem tibi in scribendo suppeditabunt plenam cuiusdam voluptatis, quae vehementer animos hominum in legendo te scriptore tenere possit. Nihil est enim aptius ad delectationem lectoris quam temporum varietates fortunaeque vicissitudines. Quae etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt iucundae; habet enim praeteriti doloris secura recordatio delectationem; ceteris vero nulla perfunctis propria molestia, casus autem 5
alienos sine ullo dolore intuentibus etiam ipsa misericordia est iucunda. Quem enim nostrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi evelli iubet spiculum, postea quam ei percontanti dictum est clipeum esse salvum, ut etiam in vulneris dolore aequo animo cum laude moreretur. Cuius studium in legendo non erectum Themistocli fuga redituque retinetur? Etenim ordo ipse annalium mediocriter nos retinet quasi enumeratione fastorum; at viri saepe excellentis ancipites variique casus habent admirationem, exspectationem, laetitiam, molestiam,

13 in legendo te scriptore (-rem *G*) tenere *GR*: in legem dote scripto retinere *M*: in legendo tuo scripto retinere *Orelli Wesenberg* 22 evelli *Kayser*: avelli *codd.* 26 redituque retinetur *codd.*: exituque r. *Kayser*: interituque r. *Ferrarius*: reditusque spe tenetur *Boot*: Themistocli fuga Coriolani fuga redituque r. *Tyrrell, cf. Brut.* 43: Aristidi *pro* Themistocli *commendavit Palmer*

spem, timorem ; si vero exitu notabili concluduntur, expletur animus iucundissima lectionis voluptate.

6 Quo mihi acciderit optatius, si in hac sententia fueris ut a continentibus tuis scriptis, in quibus perpetuam rerum gestarum historiam complecteris, secernas hanc quasi fabulam rerum eventorumque nostrorum. Habet enim varios actus mutationesque et consiliorum et temporum. Ac non vereor ne adsentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam videar, quom hoc demonstrem, me a te potissimum ornari celebrarique velle. Neque enim tu is es qui, quid sis, nescias et qui non eos magis, qui te non admirentur, invidos quam eos, qui laudent, adsentatores arbitrere ; neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternae gloriae per eum commendari velim, qui non ipse quoque in me commendando propriam ingeni gloriam consequatur.

7 Neque enim Alexander ille gratiae causa ab Apelle potissimum pingi et a Lysippo fingi volebat, sed quod illorum artem cum ipsis tum etiam sibi gloriae fore putabat. Atque illi artifices corporis simulacra ignotis nota faciebant ; quae vel si nulla sint, nihilo sint tamen obscuriores clari viri. Nec minus est Spartiates Agesilaus ille perhibendus, qui neque pictam neque fictam imaginem suam passus est esse, quam qui in eo genere laborarunt ; unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnis imagines omnium statuasque superavit. Atque hoc praestantius mihi fuerit et ad laetitiam animi et ad memoriae dignitatem, si in tua scripta pervenero quam si in ceterorum, quod non ingenium mihi solum suppeditatum fuerit tuum, sicut Timoleonti a Timaeo aut ab Herodoto Themistocli, sed etiam auctoritas clarissimi et spectatissimi viri et in rei p. maximis

7 mutationesque *Madvig* : multasque actiones *codd. Mendelssohn* 10 qui, quid *Crat.* : quicquid *GR* : quid *M* : qui, qui *Ernesti* 18 atqui *Martyni-Lag.* 21 Spartiates *vett* : spatiates *codd.* : superstes *coni. Mendelssohn* ille perhibendus *codd.* : celeber habendus *coni. Wölfflin*

gravissimisque causis cogniti atque in primis probati, ut mihi non solum praeconium, quod, cum in Sigeum venisset, Alexander ab Homero Achilli tributum esse dixit, sed etiam grave testimonium impertitum clari hominis magnique videatur. Placet enim Hector ille mihi Naevianus, qui non tantum 'laudari' se laetatur, sed addit etiam 'a laudato viro.'

Quod si a te non impetro, hoc est, si quae te res impedierit (neque enim fas esse arbitror quicquam me rogantem abs te non impetrare), cogar fortasse facere, quod non nulli saepe reprehendunt, scribam ipse de me, multorum tamen exemplo et clarorum virorum. Sed, quod te non fugit, haec sunt in hoc genere vitia: et verecundius ipsi de sese scribant necesse est, si quid est laudandum, et praetereant, si quid reprehendendum est. Accedit etiam ut minor sit fides, minor auctoritas, multi denique reprehendant et dicant verecundiores esse praecones ludorum gymnicorum, qui cum ceteris coronas imposuerint victoribus eorumque nomina magna voce pronuntiarint, cum ipsi ante ludorum missionem corona donentur, alium praeconem adhibeant, ne sua voce se ipsi victores esse praedicent. Haec nos vitare cupimus et, si recipis causam nostram, vitabimus, idque ut facias rogamus. 8 9

Ac ne forte mirere cur, cum mihi saepe ostenderis te accuratissime nostrorum temporum consilia atque eventus litteris mandaturum, a te id nunc tanto opere et tam multis verbis petamus, illa nos cupiditas incendit, de qua initio scripsi, festinationis, quod alacres animo sumus, ut et ceteri viventibus nobis ex libris tuis nos cognoscant et nosmet ipsi vivi gloriola nostra perfruamur. His de rebus quid acturus sis, si tibi non est molestum, rescribas mihi velim. Si enim suscipis causam, conficiam commentarios rerum omnium, sin autem differs me in tempus aliud, coram tecum loquar 10

8 impetraro *Wesenberg*

Tu interea non cessabis et ea, quae habes instituta, perpolies nosque diliges.

EPP. AD FAMILIARES

LIB. VII

[23] V *Scr. Romae m. Apr. a. 700 (54).*

CICERO CAESARI IMP. S. D.

1 Vide quam mihi persuaserim te me esse alterum non modo in iis rebus, quae ad me ipsum, sed etiam in iis, quae ad meos pertinent. C. Trebatium cogitaram, quocumque

exirem, mecum ducere, ut eum meis omnibus studiis, beneficiis quam ornatissimum domum reducerem; sed, postea quam et Pompei commoratio diuturnior erat quam putaram, et mea quaedam tibi non ignota dubitatio aut impedire profectionem meam videbatur aut certe tardare (vide quid mihi sumpserim), coepi velle ea Trebatium exspectare a te, quae sperasset a me, neque me hercule minus ei prolixe de tua voluntate promisi quam eram solitus de mea polliceri.
2 Casus vero mirificus quidam intervenit quasi vel testis opinionis meae vel sponsor humanitatis tuae. Nam cum de hoc ipso Trebatio cum Balbo nostro loquerer accuratius domi meae, litterae mihi dantur a te, quibus in extremis scriptum erat: 'M. †itfiuium, quem mihi commendas, vel regem Galliae faciam, vel hunc† Leptae delega, si vis. Tu ad me alium mitte quem ornem.' Sustulimus manus et ego et Balbus. Tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quid non fortuitum, sed divinum videretur. Mitto igitur ad te Trebatium atque ita mitto ut initio mea sponte, post autem
3 invitatu tuo mittendum duxerim. Hunc, mi Caesar, sic velim omni tua comitate complectare, ut omnia, quae per me possis adduci ut in meos conferre velis, in unum hunc conferas. De quo tibi homine haec spondeo non illo vetere verbo meo, quod cum ad te de Milone scripsissem, iure lusisti, sed more Romano, quo modo homines non inepti loquuntur, probiorem hominem, meliorem virum, pudentiorem esse neminem; accedit etiam, quod familiam ducit in iure civili singulari memoria, summa scientia. Huic ego neque tribunatum neque praefecturam neque ullius benefici certum nomen peto, benevolentiam tuam et liberalitatem peto neque impedio quo minus, si tibi ita placuerit, etiam hisce

13 M. Titinium *Wesenberg*: M. Fufitium *Ellis, coll. Catull.* 54. 5 14 vel hunc . . . delega] *Non intellego*: vel Leptae legatum *Crat.*: vel hunc Leptae delegabo *Wieland, cf. Mendelssohn 'Jahrbuch'* (1886) pp. 68, 69 25 pudentiorem *M*: prudentiorem *GR*: pud. amicum *Wesenberg*: *fort.* pud. adiutorem 27 singulari *GR*: -ris *M*

eum ornes gloriolae insignibus; totum denique hominem tibi ita trado, 'de manu,' ut aiunt, 'in manum' tuam istam et victoria et fide praestantem. Simus enim putidiusculi, quamquam per te vix licet; verum, ut video, licebit. Cura ut valeas, et me, ut amas, ama.

EPP. AD ATTICVM

LIB. IV

[24] XV *Scr. Romae vi K. Sext. a. 700 (54).*

CICERO ATTICO SAL.

1 De Eutychide gratum qui vetere praenomine, novo nomine T. erit Caecilius, ut est ex me et ex te iunctus

3 sumus *N* : putidiusculi *codd.*; impudentiusculi *M marg.* 4 quamquam *Ernesti*: quam *codd.*

Dionysius M. Pomponius. Valde me hercule mihi gratum est Eutychidem tuam erga me benevolentiam cognosse *et* suam illam in meo dolore *συμπάθειαν* neque tum mihi obscuram neque post ingratam fuisse.

Iter Asiaticum tuum puto tibi suscipiendum fuisse; num- 2
quam enim tu sine iustissima causa tam longe a tot tuis et hominibus et rebus carissimis et suavissimis abesse voluisses. Sed humanitatem tuam amoremque in tuos reditus celeritas declarabit. Sed vereor ne lepore suo detineat diutius praetor Clodius et homo pereruditus, ut aiunt, et nunc quidem deditus Graecis litteris Pituanius. Sed si vis homo esse, recipe te ad nos ad quod tempus confirmasti. Cum illis tamen cum salvi venerint Romae vivere licebit.

Avere te scribis accipere aliquid a me litterarum. Dedi 3
ac multis quidem de rebus *ἡμερολεγδὸν* perscripta omnia; sed ut conicio, quoniam mihi non videris in Epiro diu fuisse, redditas tibi non arbitror. Genus autem mearum ad te quidem litterarum eius modi fere est ut non libeat cuiquam dare nisi de quo exploratum sit tibi eum redditurum.

Nunc Romanas res accipe. A. d. IIII Nonas Quintilis 4
Sufenas et Cato absoluti, Procilius condemnatus. Ex quo intellectum est *τρισαρειοπαγίτας* ambitum, comitia, interregnum, maiestatem, totam denique rem publicam flocci non facere, [debemus] patrem familias domi suae occidi nolle, neque tamen id ipsum abunde; nam absolverunt XXII, condemnarunt XXVIII. Publius sane diserto epilogo

2 est] si *M* tuam . . . benivolentiam *M*: -a . . . -a *Baiter* cognosse et suam *Bücheler*: cognossi iam M^1: cognoscet et suam *Bosius* (*sed is* si Eutychides). *Locum ita dat Wesenberg* gratum si Eutychides tua erga me benevolentia cognoscet suam 6 tot tuis *HI*: totius M^1: totis tuis M^2 9 *post* lepore *add.* te *Iunius* 10 praetor M^1, *cf. Willems* '*Le Sénat*' i. *p.* 477: p (=Publius) M^2: rhetor (*sc. Sex. Clodius*) *Bosius, coll. Phil.* ii. 43 16 ut conicio *secl. Ernesti* 18 fere *Vict.*: forte *M* 20 IIII *Boot*: III *codd.* 24 debemus] *om. Ant. F* Σ (*praeter EH*), *habet* Δ: debitores *coni. Müller*: eosdem *Hirschfelder* occidi *Schütz*: occidere *M*

criminans *me* mentis iudicum commoverat. Hortalus in ea causa fuit cuius modi solet. Nos verbum nullum; verita est enim pusilla, quae nunc laborat, ne animum Publi offenderem. His rebus actis Reatini me ad sua Τέμπη duxerunt ut agerem causam contra Interamnatis apud consulem et decem legatos, quod lacus Velinus a M'. Curio emissus interciso monte in Nar defluit; ex quo est illa siccata et umida tamen modice Rosia. Vixi cum Axio, qui etiam me ad Septem aquas duxit.

6 Redii Romam Fontei causa a. d. VII Idus Quint. Veni *in* spectaculum primum magno et aequabili plausu. Sed hoc ne curaris; ego ineptus qui scripserim. Deinde Antiphonti operam. Is erat ante manu missus quam productus. Ne diutius pendeas, palmam tulit; sed nihil tam pusillum, nihil tam sine voce, nihil tam . . . Verum haec tu tecum habeto. In Andromacha tamen maior fuit quam Astyanax, in ceteris parem habuit neminem. Quaeris nunc de Arbuscula; valde placuit. Ludi magnifici et grati; venatio in aliud tempus dilata.

7 Sequere nunc me in campum. Ardet ambitus; σῆμα δέ τοι ἐρέω; faenus ex triente Idibus Quintilibus factum erat bessibus. Dices 'Istuc quidem non moleste fero.' O virum! o civem! Memmium Caesaris omnes opes confirmant. Cum eo Domitium consules iunxerunt, qua pactione epistulae committere non audeo. Pompeius fremit, queritur, Scauro studet, sed utrum fronte an mente dubitatur. Ἐξοχὴ in nullo est; pecunia omnium dignitatem exaequat. Messalla languet, non quo aut animus desit aut amici sed coitio consulum *et* Pompeius obsunt. Ea comitia puto fore ut ducantur. Tribunicii candidati iurarunt se

1 me *add. Madvig* 4 offenderem *Man.* : -eret *codd.* 8 Rosia *CM, cf. Verg. Aen.* vii. 712 (*Ribbeck*), *Plin. H. N.* xvii. 32 : Rosea *vulg.* 11 in spectaculum *Malaspina* : *om.* in *codd.* : spectatum *Graevius, Müller* 15 *post* tam *add.* ieiunum *Hirschfeld*, inane *Reid*

arbitrio Catonis petituros. Apud eum HS quingena deposuerunt, ut qui a Catone damnatus esset id perderet et competitoribus tribueretur.

Haec ego pridie scribebam quam comitia fore putabantur. 8
Sed ad te, quinto Kal. Sextil. si facta erunt et tabellarius non erit profectus, tota comitia perscribam. Quae si, ut putantur, gratuita fuerint, plus unus Cato potuerit quam *omnes leges* omnesque iudices. Messius defendebatur a 9
nobis de legatione revocatus; nam eum Caesari legarat Appius. Servilius edixit ut adesset. Tribus habet Pomptinam, Velinam, Maeciam. Pugnatur acriter; agitur tamen satis. Deinde me expedio ad Drusum, inde ad Scaurum. Parantur orationibus indices gloriosi. Fortasse accedent etiam consules designati. In quibus si Scaurus non fuerit, in hoc iudicio valde laborabit.

Ex Quinti fratris litteris suspicor iam eum esse in 10
Britannia. Suspenso animo exspecto quid agat. Illud quidem sumus adepti, quod multis et magnis indiciis possumus iudicare, nos Caesari et carissimos et iucundissimos esse. Dionysium velim salvere iubeas et eum roges et hortere ut quam primum veniat, ut possit Ciceronem meum atque etiam me ipsum erudire.

4 fore *Baiter*: in fore *M*: in foro fore *Boot* 8 omnes leges *add. Wesenberg coll. Q. Fr.* ii. 14. 4 9 legarat *Ascensius*: legerat *CM*

EPP. AD FAMILIARES

LIB. I

[25] IX *Scr. Romae mense Dec. a. 700 (54).*

M. CICERO S. D. LENTVLO IMP.

1 Periucundae mihi fuerunt litterae tuae, quibus intellexi te perspicere meam in te pietatem; quid enim dicam benevolentiam, cum illud ipsum gravissimum et sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur? Quod autem tibi grata mea erga te studia scribis esse, facis tu quidem abundantia quadam amoris, ut etiam grata sint ea, quae praetermitti sine nefario scelere non possunt. Tibi autem multo notior atque inlustrior meus in te animus esset, si hoc tempore omni, quo diiuncti fuimus, et 2 una et Romae fuissemus. Nam in eo ipso, quod te ostendis esse facturum quodque et in primis potes et ego a te vehementer exspecto, in sententiis senatoriis et in omni actione atque administratione rei publicae floruissemus (de qua ostendam equidem paulo post qui sit meus sensus et status, et rescribam tibi ad ea, quae quaeris); sed certe et ego te

23 quo diiuncti *vett.*: quod iuncti *M*: quo iuncti *GR*

auctore amicissimo ac sapientissimo et tu me consiliario fortasse non imperitissimo, fideli quidem et benevolo certe usus esses. Quamquam tua quidem causa te esse imperatorem provinciamque bene gestis rebus cum exercitu victore obtinere, ut debeo, laetor; sed certe, qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores et praesentiores praesens capere potuisses; in eis vero ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse intellegis propter tuam propugnationem salutis meae, partim invidere propter illius actionis amplitudinem et gloriam, mirificum me tibi comitem praebuissem; quamquam ille perennis inimicus amicorum suorum, qui tuis maximis beneficiis ornatus in te potissimum fractam illam et debilitatam vim suam contulit, nostram vicem ultus est ipse sese. Ea est enim conatus, quibus patefactis nullam sibi in posterum non modo dignitatis sed ne libertatis quidem partem reliquit. Te autem etsi mallem in meis rebus 3
expertum quam etiam in tuis, tamen in molestia gaudeo eam fidem cognosse hominum non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram. De qua ratione tota iam videtur mihi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam ad ea, quae quaeris.

Certiorem te per litteras scribis esse factum me cum 4
Caesare et cum Appio esse in gratia teque id non reprehendere adscribis; Vatinium autem scire te velle ostendis quibus rebus adductus defenderim et laudarim. Quod tibi ut planius exponam, altius paulo rationem consiliorum meorum repetam necesse est.

Ego me, Lentule, initio rerum atque actionum tuarum non solum meis sed etiam rei publicae restitutum putabam et, quoniam tibi incredibilem quendam amorem et omnia in te ipsum summa ac singularia studia deberem, rei publicae, quae te in me restituendo multum adiuvisset, eum certe me

6 praestantiores *vett.* 28 initio ⟨vi⟩ *vel* ⟨cursu⟩ *Boot*: initio ⟨euento⟩ *Tyrrell*

animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea tantum modo communi officio civium, non aliquo erga me singulari beneficio debitum praestitissem. Hac me mente fuisse et senatus ex me te consule audivit et tu in nostris
5 sermonibus conlocutionibusque [ipse] vidisti. Etsi iam primis temporibus illis multis rebus meus offendebatur animus, cum te agente de reliqua nostra dignitate aut occulta non nullorum odia aut obscura in me studia cernebam; nam neque de monimentis meis ab iis adiutus es, a quibus debuisti, neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulsus, neque hercule in iis ipsis rebus, quae quamquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessariae, tamen a me minimi putabantur, in meis damnis ex auctoritate senatus sarciendis eam voluntatem, quam exspectaram, praestiterunt. Quae cum viderem (neque erant obscura), non tamen tam acerba mihi haec accidebant, quam erant
6 illa grata, quae fecerant. Itaque, quamquam et Pompeio plurimum te quidem ipso praedicatore ac teste debebam et eum non solum beneficio, sed amore etiam et perpetuo quodam iudicio meo diligebam, tamen non reputans, quid ille vellet, in omnibus meis sententiis de re publica pristinis
7 permanebam. Ego sedente Cn. Pompeio, cum, ut laudaret P. Sestium, introisset in urbem dixissetque testis Vatinius me fortuna et felicitate C. Caesaris commotum illi amicum esse coepisse, dixi me M. Bibuli fortunam, quam ille adflictam putaret, omnium triumphis victoriisque anteferre, dixique eodem teste alio loco eosdem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent et qui me coegissent; tota vero interrogatio mea nihil habuit nisi reprehensionem illius tribunatus. In quo omnia dicta sunt libertate animoque maximo de vi, de auspiciis, de donatione regnorum, neque

2 alicui *Orelli* 5 ipse *om. codd., add. M*^{c} *sup. lin.* uidisti *M*: audisti *GR* 21 pristini (-is *R*) spernebam *codd.*: pristini spermanebam *M*^{r} 25 me M. *Schütz*: meam *codd.*: me eam *M*^{r}: me eam M. *Orelli* 30 quo] qua *Man*

vero hac in causa modo, sed constanter saepe in senatu. Quin etiam Marcellino et Philippo consulibus Nonis Aprili- 8
bus mihi est senatus adsensus, ut de agro Campano frequenti senatu Idibus Maiis referretur. Num potui magis in
5 arcem illius causae invadere aut magis oblivisci temporum meorum, meminisse actionum? Hac a me sententia dicta magnus animorum motus est factus cum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum numquam putaram. Nam hoc senatus consulto in meam sententiam facto Pom- 9
10 peius cum mihi nihil ostendisset se esse offensum, in Sardiniam et in Africam profectus est eoque itinere Lucam ad Caesarem venit. Ibi multa de mea sententia questus est Caesar, quippe qui etiam Ravennae Crassum ante vidisset ab eoque in me esset incensus. Sane moleste Pompeium
15 id ferre constabat; quod ego cum audissem ex aliis, maxime ex meo fratre cognovi. Quem cum in Sardinia Pompeius paucis post diebus quam Luca discesserat convenisset, 'te,' inquit, 'ipsum cupio; nihil opportunius potuit accidere. Nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi
20 est, quod mihi pro illo spopondisti.' Quid multa? questus est graviter; sua merita commemoravit; quid egisset saepissime de actis Caesaris cum ipso meo fratre quidque sibi is de me recepisset, in memoriam redegit seque, quae de mea salute egisset, voluntate Caesaris egisse ipsum meum fratrem
25 testatus est. Cuius causam dignitatemque mihi ut commendaret, rogavit ut eam ne oppugnarem, si nollem aut non possem tueri. Haec cum ad me frater pertulisset et 10
cum tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium misisset, ut integrum mihi de causa Campana ad suum
30 reditum reservarem, conlegi ipse me et cum ipsa quasi re publica conlocutus sum, ut mihi tam multa pro se perpesso atque perfuncto concederet, ut officium meum memoremque in bene meritos animum fidemque fratris mei praestarem,

8 putaram M^{v}: putarem *codd.* 28 tamen] etiam *Madvig*

eumque, quem bonum civem semper habuisset, bonum virum esse pateretur. In illis autem meis actionibus sententiisque omnibus, quae Pompeium videbantur offendere, certorum hominum, quos iam debes suspicari, sermones referebantur ad me, qui cum illa sentirent in re publica, quae ego agebam, semperque sensissent, me tamen non satis facere Pompeio Caesaremque inimicissimum mihi futurum gaudere se aiebant. Erat hoc mihi dolendum, sed multo illud magis, quod inimicum meum (meum autem? immo vero legum, iudiciorum, oti, patriae, bonorum omnium) sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic me praesente osculabantur, non illi quidem ut mihi stomachum facerent, quem ego funditus perdidi, sed certe ut facere se arbitrarentur. Hic ego, quantum humano consilio efficere potui, circumspectis rebus meis omnibus rationibusque subductis summam feci cogitationum mearum omnium; quam tibi, si potero, breviter exponam.

11 Ego si ab improbis et perditis civibus rem publicam teneri viderem, sicut et Cinneis temporibus scimus et non nullis aliis accidisse, non modo praemiis, quae apud me minimum valent, sed ne periculis quidem compulsus ullis, quibus tamen moventur etiam fortissimi viri, ad eorum causam me adiungerem, ne si summa quidem eorum in me merita constarent. Cum autem in re publica Cn. Pompeius princeps esset vir, is qui hanc potentiam et gloriam maximis in rem publicam meritis praestantissimisque rebus gestis esset consecutus, cuiusque ego dignitatis ab adulescentia fautor, in praetura autem et in consulatu adiutor etiam exstitissem, cumque idem auctoritate et sententia per se, consiliis et studiis tecum me adiuvisset meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum, non putavi famam incon-

5 perferebantur *vel* deferebantur *Orelli* 12 osculabantur M^v: occultabantur *MR*: occultabant *G* 19 sicut et *GRM*^{v}: sic et *M* Cinneis *codd.*: Cinnanis *vulg.* 29 cumque M^v: quaecunque *codd.*

stantiae mihi pertimescendam, si quibusdam in sententiis paulum me inmutassem meamque voluntatem ad summi viri de meque optime meriti dignitatem adgregassem.

In hac sententia complectendus erat mihi Caesar, ut 12
vides, in coniuncta et causa et dignitate. Hic multum valuit cum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi et Quinto fratri cum Caesare fuisse, tum humanitas eius ac liberalitas brevi tempore et litteris et officiis perspecta nobis et cognita. Vehementer etiam res ipsa publica me movit, quae mihi videbatur contentionem, praesertim maximis rebus a Caesare gestis, cum illis viris nolle fieri et, ne fieret, vehementer recusare. Gravissime autem me in hac mente impulit et Pompei fides, quam de me Caesari dederat, et fratris mei, quam Pompeio. Erant praeterea haec animadvertenda in civitate, quae sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus, quales in re publica principes essent, talis reliquos solere esse civis. Tenebam memoria nobis consulibus ea fundamenta iacta iam ex K. Ianuariis confirmandi senatus, ut neminem mirari oporteret Nonis Decembr. tantum vel animi fuisse in illo ordine vel auctoritatis, idemque memineram nobis privatis usque ad Caesarem et Bibulum consules, cum sententiae nostrae magnum in senatu pondus haberent, unum fere sensum fuisse bonorum omnium. Postea, cum tu Hispa- 13
niam citeriorem cum imperio obtineres neque res publica consules haberet, sed mercatores provinciarum et seditionum servos ac ministros, iecit quidam casus caput meum quasi certaminis causa in mediam contentionem dissensionemque civilem. Quo in discrimine cum mirificus senatus, incredibilis Italiae totius, singularis omnium bonorum consensus in

6 et Quinto *vulg.*: et que *M*: atque *GR* 12 hanc mentem M^a 18 iacta iam *Baiter*: iactatam *M*: iactata *GR*: iacta M^r 22 consules M^r: consulem *codd.* 29 mirificus senatus] *Graevius*: mirifica senatus *M*: mirificus et *GR* 30 consensus *codd.*: consensio (*cum* mirifica) *N Orelli*

me tuendo exstitisset, non dicam, quid acciderit (multorum est enim et varia culpa), tantum dicam brevi, non mihi exercitum sed duces defuisse. In quo ut iam sit in iis culpa, qui me non defenderunt, non minor est in iis, qui reliquerunt, et, si accusandi sunt, si qui pertimuerunt, magis etiam reprehendendi, si qui se timere simularunt. Illud quidem certe nostrum consilium iure laudandum est, qui meos civis et a me conservatos et me servare cupientis spoliatos ducibus servis armatis obici noluerim declararique maluerim, quanta vis esse potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante pugnare licuisset, cum adflictum excitare potuissent; quorum quidem animum tu non perspexisti solum, cum de me ageres, sed etiam confirmasti atque
14 tenuisti. Qua in causa (non modo non negabo, sed etiam semper et meminero et praedicabo libenter) usus es quibusdam nobilissimis hominibus fortioribus in me restituendo, quam fuerant idem in tenendo. Qua in sententia si constare voluissent, suam auctoritatem simul cum salute mea reciperassent. Recreatis enim bonis viris consulatu tuo et constantissimis atque optimis actionibus tuis excitatis, Cn. Pompeio praesertim ad causam adiuncto, cum etiam Caesar rebus maximis gestis singularibus ornatus et novis honoribus ac iudiciis senatus ad auctoritatem eius ordinis adiungeretur, nulli improbo civi locus ad rem publicam
15 violandam esse potuisset. Sed attende, quaeso, quae sint consecuta. Primum illa furia muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam deam quam tris sorores, impunitatem est illorum sententiis adsecutus, qui, cum tr. pl. poenas a seditioso civi per bonos viros iudicio persequi vellet, exemplum praeclarissimum in posterum vindicandae seditionis de re publica sustulerunt, idemque postea non meum

11 pugnare licuisset *GR*: pugna reliquisset *M* 20 excitatis M^r: exercitati *codd.* 26 illa furia *Bandinelli*: illa furta *codd.*: ille fur *Lamb.*

monumentum (non enim illae manubiae meae, sed operis locatio mea fuerat), monumentum vero senatus hostili nomine et cruentis inustum litteris esse passi sunt. Qui me homines quod salvum esse voluerunt, est mihi gratissimum; sed vellem non solum salutis meae quem ad modum medici, sed ut aliptae etiam virium et coloris rationem habere voluissent. Nunc, ut Apelles Veneris caput et summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis incohatam reliquit, sic quidam homines in capite meo solum elaborarunt, reliquum corpus imperfectum ac rude reliquerunt. In 16
quo ego spem fefelli non modo invidorum, sed etiam inimicorum meorum, qui de uno acerrimo et fortissimo viro meoque iudicio omnium magnitudine animi et constantia praestantissimo, Q. Metello L. f., quondam falsam opinionem acceperunt, quem post reditum dictitant fracto animo et demisso fuisse (est vero probandum, qui et summa voluntate cesserit et egregia animi alacritate afuerit neque sane redire curarit, eum ob id ipsum fractum fuisse, in quo cum omnis homines tum M. illum Scaurum, singularem virum, constantia et gravitate superasset!)—sed, quod de illo acceperant aut etiam suspicabantur, de me idem cogitabant, abiectiore animo me futurum, cum res publica maiorem etiam mihi animum, quam umquam habuissem, daret, cum declarasset se non potuisse me uno civi carere, cumque Metellum unius tr. pl. rogatio, me universa res publica duce senatu, comitante Italia, promulgantibus omnibus *magistratibus*, te ferente consule, comitiis centuriatis, cunctis ordinibus hominibus incumbentibus, omnibus denique suis viribus reciperavisset. Neque vero ego mihi postea quic- 17

15 acceperant *Ernesti* 16 est vero probandum *om. Baiter* 18 curarit *vett.*: curaret *codd.* fractum *vett.*: factum *codd.*: factum fractum *Tyrrell* 26 omnibus] octo tribunis *Schütz qui* referente consule *ante* promulgantibus *transposuit* magistratibus *add. Lehmann coll. Pis.* 35 27 te ferente *Lehmann*: referente *codd.*: *fort.* referente te 28 hominibus *M*: omnibus *GR*: *del. Graevius*

quam adsumpsi neque hodie adsumo, quod quemquam malevolentissimum iure possit offendere; tantum enitor, ut neque amicis neque etiam alienioribus opera, consilio, labore desim. Hic meae vitae cursus offendit eos fortasse, qui splendorem et speciem huius vitae intuentur, sollicitudinem autem et laborem perspicere non possunt; illud vero non obscure queruntur, in meis sententiis, quibus ornem Caesarem, quasi desciscere me *a* pristina causa. Ego autem cum illa sequor, quae paulo ante proposui, tum hoc non in postremis, de quo coeperam exponere. Non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti, qui confirmatus consulatu nostro, *non* numquam postea interruptus, adflictus ante te consulem, recreatus abs te totus est nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus; idque non solum fronte atque vultu, quibus simulatio facillime sustinetur, declarant ii, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur, sed etiam sensu saepe iam tabellaque docu-
18 erunt. Itaque tota iam sapientium civium, qualem me et esse et numerari volo, et sententia et voluntas mutata esse debet. Id enim iubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor, tantum contendere in re publica, quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti nec patriae adferre oportere. Atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendae rei publicae fuisse, quod, cum offendisset populum Atheniensem prope iam desipientem senectute, cumque eum nec persuadendo nec cogendo regi posse vidisset, cum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quod neque desipiente

8 desciscere me *Schütz*: desciscerem *MG* a *add. vett.* 12 non *add. Vict.* 13 abs *GR*: aps *M* 16 declarant ii (hii *G*) *GR*: declaranti ei *M* tum] tum in *Wesenberg* 17 sensu] sententia *Man.* 20 idem M^r: eidem *codd.* quem ego vehementer auctorem sequor, tantum] M^r *vulg.*: quod (quo *P*) ego v. auctoremque ortatum *MP*: quem ego v. auctoremque sequor ortantum M^r: quod ego v. optarem te ortatum (hortatum *R*) *GR* 26 nec ⟨nisi⟩ cogendo *conieci* 27 cum] cui *coni. Wesenberg*

populo nec integra re mihi ad consulendum, capesseremne rem publicam, implicatus tenebar, sed laetatus tamen sum, quod mihi liceret in eadem causa et mihi utilia et cuivis bono recta defendere. Huc accessit commemoranda quaedam et divina Caesaris in me fratremque meum liberalitas; qui mihi, quascumque res gereret, tuendus esset, nunc in tanta felicitate tantisque victoriis, etiam si in nos non is esset, qui est, tamen ornandus videretur. Sic enim te existimare velim, cum a vobis meae salutis auctoribus discesserim, neminem esse, cuius officiis me tam esse devinctum non solum confitear, sed etiam gaudeam.

Quod quoniam tibi exposui, facilia sunt ea, quae a me de 19
Vatinio et de Crasso requiris. Nam de Appio quod scribis sicuti de Caesare te non reprehendere, gaudeo tibi consilium probari meum. De Vatinio autem primum reditus intercesserat in gratiam per Pompeium, statim ut ille praetor est factus, cum quidem ego eius petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnassem, neque tam illius laedendi causa quam defendendi atque ornandi Catonis; post autem Caesaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. Cur autem laudarim, peto a te, ut id a me neve in hoc reo neve in aliis requiras, ne tibi ego idem reponam, cum veneris. Tametsi possum vel absenti: recordare enim, quibus laudationem ex ultimis terris miseris; nec hoc pertimueris, nam a me ipso laudantur et laudabuntur idem. Sed tamen defendendi Vatini fuit etiam ille stimulus, de quo in iudicio, quom illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunucho parasitus suaderet militi:

'Ubi nóminabit Phaédriam, tu Pámphilam
contínuo; si quandoílla dicet: "Phaédriam
intrómittamus cómissatum," Pámphilam

6 gereret M^c: geret M^l: iniret *G, fort. recte*: in ira *R* 8 sic M^v: si *codd.* 10 esse, cuius *vett.*: essecutus *M*: es secutus *GR* 31 Pamphilam] tu P. *vett. ex cod. Bemb. Terenti Eun.* 442. *Tum scribendum* '"Phaedriam in | tro mittamus comissatum," tu Pamphilam

cantátum provocémus; si laudábit haec
illíus formam, tu húius contra; dénique
par pró pari referto, quod eam mórdeat.'

Sic petivi a iudicibus, ut, quoniam quidam nobiles homines et de me optime meriti nimis amarent inimicum meum meque inspectante saepe eum in senatu modo severe seducerent, modo familiariter atque hilare amplexarentur, quoniamque illi haberent suum Publium, darent mihi ipsi alium Publium, in quo possem illorum animos mediocriter lacessitus leviter repungere; neque solum dixi, sed etiam saepe facio deis hominibusque adprobantibus.

Habes de Vatinio; cognosce de Crasso. Ego, cum mihi cum illo magna iam gratia esset, quod eius omnis gravissimas iniurias communis concordiae causa voluntaria quadam oblivione contrieram, repentinam eius defensionem Gabini, quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset, tamen, si sine ulla mea contumelia suscepisset, tulissem; sed, cum me disputantem, non lacessentem laesisset, exarsi non solum praesenti, credo, iracundia (nam ea tam vehemens fortasse non fuisset), sed, cum inclusum illud odium multarum eius in me iniuriarum, quod ego effudisse me omne arbitrabar, residuum tamen insciente me fuisset, omne repente apparuit. Quo quidem tempore ipso quidam homines et eidem illi, quos saepe significo neque appello, cum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate mea meque tum denique sibi esse visum rei publicae, qualis fuissem, restitutum, cumque ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset, gaudere se dicebant mihi et illum inimicum et eos, qui in eadem causa essent, numquam amicos futuros. Quorum iniqui sermones cum ad me per homines honestissimos perferrentur, cumque Pom-

15 contrieram *P*: conteram *codd.* 16 superioribus *del. Cobet* 18 exarsi] *ab hoc verbo ad* ii. 1. 2 (quodque) *deest G* 22 fuisset *vett.*: fugisset *MR* 24 significo neque *Madvig*: significationeque *M*: significatione *R*: nutu significationeque *Ernesti*

peius ita contendisset ut nihil umquam magis, ut cum Crasso redirem in gratiam, Caesarque per litteras maxima se molestia ex illa contentione adfectum ostenderet, habui non temporum solum rationem meorum, sed etiam naturae, Crassusque, ut quasi testata populo Romano esset nostra gratia, paene a meis laribus in provinciam est profectus; nam, cum mihi condixisset, cenavit apud *me* in mei generi Crassipedis hortis. Quam ob rem eius causam, quod te scribis audisse, magna illius commendatione susceptam defendi in senatu, sicut mea fides postulabat.

Accepisti, quibus rebus adductus quamque rem causam- 21
que defenderim, quique meus in re publica sit pro mea parte capessenda status. De quo sic velim statuas, me haec eadem sensurum fuisse, si mihi integra omnia ac libera fuissent; nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes neque delendum, etiam si id fieri posset, summorum civium principatum *neque* permanendum in una sententia conversis rebus ac bonorum voluntatibus mutatis, sed temporibus adsentiendum. Numquam enim *in* praestantibus in re publica gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permansio, sed, ut in navigando tempestati obsequi artis est, etiam si portum tenere non queas, cum vero id possis mutata velificatione adsequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem coeperis, potius quam eo commutato quo velis tamen pervenire, sic, cum omnibus nobis in administranda re publica propositum esse debeat, id quod a me saepissime dictum est, cum dignitate otium, non idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus. Quam ob rem, ut paulo ante posui, si essent omnia mihi solutissima, tamen in re publica non alius

6 a meis *vett.*: a mieis *M*: amicis *R* 7 apud me in M^{v}: apud in *M*: apud *R*: paludatus in *coni. Mendelssohn* 11 quamque (*i. e.* singulam) *codd.*: quam *Lehmann* 17 neque *vett.*: nec M^{v}: *om. MR* 19 in *add. Wesenberg* 24 coeperis *M*: ceperis *R vulg.*: inceperis *Cobet*

essem atque nunc sum; cum vero in hunc sensum et alliciar beneficiis hominum et compellar iniuriis, facile patior ea me de re publica sentire ac dicere, quae maxime cum mihi tum etiam rei publicae rationibus putem conducere; apertius autem haec ago ac saepius, quod et Quintus, frater meus, legatus est Caesaris et nullum meum minimum dictum, non modo factum, pro Caesare intercessit, quod ille non ita inlustri gratia exceperit, ut ego eum mihi devinctum putarem. Itaque eius omni et gratia, quae summa est, et opibus, quas intellegis esse maximas, sic fruor ut meis nec mihi aliter potuisse videor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum praesidiis iis, quae semper habui, nunc etiam potentium benevolentiam coniunxissem.

22 His ego consiliis, si te praesentem habuissem, ut opinio mea fert, essem usus eisdem; novi enim temperantiam et moderationem naturae tuae, novi animum cum mihi amicissimum tum nulla in ceteros malevolentia suffusum contraque cum magnum et excelsum tum etiam apertum et simplicem. Vidi ego quosdam in te talis, qualis tu eosdem in me videre potuisti; quae me moverunt, movissent eadem te profecto. Sed, quocumque tempore mihi potestas praesentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum, tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curae; me quidem certe tuarum actionum, sententiarum, voluntatum, rerum denique omnium socium comitemque habebis, neque mihi in omni vita res tam erit ulla proposita, quam ut cotidie vehementius te de me optime meritum esse laetere.

23 Quod rogas, ut mea tibi scripta mittam, quae post discessum tuum scripserim, sunt orationes quaedam, quas Menocrito dabo, neque ita multae, ne pertimescas. Scripsi etiam (nam animum ab orationibus diiungo fere referoque

33 animum *Schmalz*: etiam *codd.*

ad mansuetiores Musas, quae me maxime sicut iam a prima adulescentia delectarunt)—scripsi igitur Aristotelio more, quem ad modum quidem volui, tris libros in disputatione ac dialogo 'de oratore,' quos arbitror Lentulo tuo fore non inutilis; abhorrent enim a communibus praeceptis atque omnem antiquorum et Aristoteliam et Isocratiam rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam versibus tris libros 'de temporibus meis'; quos iam pridem ad te misissem, si esse edendos putassem; sunt enim testes et erunt sempiterni meritorum erga me tuorum meaeque pietatis, †sed, quia verebar non eos, qui se laesos arbitrarentur (etenim id feci parce et molliter), sed eos, quos erat infinitum bene de *me* meritos omnis nominare. Quos tamen ipsos libros, si quem, cui recte committam, invenero, curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitae consuetudinisque nostrae totam ad te defero; quantum litteris, quantum studiis, veteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui haec semper amasti, libentissime conferemus.

Quae ad me de tuis rebus domesticis scribis quaeque 24
mihi commendas, ea tantae mihi curae sunt, ut me nolim admoneri, rogari vero sine magno dolore vix possim. Quod de Quinti fratris negotio scribis, te priore aestate, quod morbo impeditus in Ciliciam non transieris, conficere non potuisse, nunc autem omnia facturum, ut conficias, id scito esse eius modi, ut frater meus vere existimet adiuncto isto fundo patrimonium fore suum per te constitutum. Tu me de tuis rebus omnibus et de Lentuli tui nostrique studiis

1 me *M*: *om.* *R*: me iam *Orelli*: me nunc *Wesenberg*: *del.* *Graevius* 2 Aristotelio *M*: -eo M^r: -ico *R* 3 in disputatione ac dialogo *del.* *Lamb.* 5 atque *R*: ab M^1: et M^c 6 Aristoteliam *M*: -icam *R* 11 quia *del.* *Gronovius*: *lacunam posuit post* nominare *Wesenberg*, *ubi* eos nolui divulgare *vel simile quid addendum* 13 me *add.* R^2 18 omne ad *vett.*: omne *M* (ad *sup. lin.* M^r): ad omne *R* 23 de Quinti *vulg.*: deque *M*: que de *R* te M^r: et *MR*

et exercitationibus velim quam familiarissime certiorem et quam saepissime facias existimesque neminem cuiquam neque cariorem neque iucundiorem umquam fuisse quam te mihi, idque me non modo ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intellegat esse facturum.

25 Appius in sermonibus antea dictitabat, postea dixit etiam in senatu palam sese, si licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum esse cum conlega provinciam; si curiata lex non esset, se paraturum cum conlega tibique successurum; legemque curiatam consuli ferri opus esse, necesse non esse; se, quoniam ex senatus consulto provinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introisset. Ego, quid ad te tuorum quisque necessariorum scribat, nescio; varias esse opiniones intellego. Sunt, qui putant posse te non decedere, quod sine lege curiata tibi succedatur; sunt etiam, qui, si decedas, a te relinqui posse, qui provinciae praesit. Mihi non tam de iure certum est (quamquam ne id quidem valde dubium est) quam illud, ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, libertatem, qua te scio libentissime frui solere, pertinere te sine ulla mora provinciam successori concedere, praesertim cum sine suspicione tuae cupiditatis non possis illius cupiditatem refutare. Ego utrumque meum puto esse, et quid sentiam ostendere et quod feceris defendere.

26 Scripta iam epistula superiore accepi tuas litteras de publicanis, *in* quibus aequitatem tuam non potui non probare; †felicitate a quid vellem consequi potuisses, ne eius ordinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offenderes. Equi-

5 etiam, et *Martyni-Lag.* 8 provincias *Wesenberg* 9 se paraturum *M*, *cf. Hauler in 'Archiv f. lat. Lex.'* iii. 536: seperaturum *R*: se comparaturum *Wesenberg* legemque] legem *Ernesti*: legem quidem *Wesenberg* 12 quoad *vulg*: quod *codd.* 14 putent *vett.*, *Wesenberg*, *forte recte* 26 in quibus *Ernesti*: quibus *codd. Tyrrell*: quibus lectis *Streicher*: ubi *Mendelssohn* 27 felicitate a quid *codd.*: facilitate quidem *N vulg.*: felicitate quadam *Gronovius*: felicitate quidem *Vict.*

dem non desinam tua decreta defendere, sed nosti consuetudinem hominum; scis, quam graviter inimici ipsi illi Q. Scaevolae fuerint. Tibi tamen sum auctor, ut, si quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies aut mitiges. Id etsi difficile est, tamen mihi videtur esse prudentiae tuae.

[26] VIII *Scr. Romae ex. m. Nov. a. 700 (54).*

MARCVS QVINTO FRATRI SALVTEM.

Superiori epistulae quod respondeam nihil est, quae 1
plena stomachi et querelarum est, quo in genere alteram
quoque te scribis pridie Labieno dedisse, qui adhuc non
venerat. Delevit enim mihi omnem molestiam recentior
epistula. Tantum te et moneo et rogo ut in istis molestiis
et laboribus et desideriis recordere consilium nostrum quod
fuerit profectionis tuae. Non enim commoda quaedam
sequebamur parva ac mediocria. Quid enim erat quod
discessu nostro emendum putaremus? Praesidium firmis-
simum petebamus ex optimi et potentissimi viri benevolentia
ad omnem statum nostrae dignitatis. Plura ponuntur in spe
quam petimus; reliqua ad iacturam reserventur. Qua re, si
crebro referes animum tuum ad rationem et veteris consili
nostri et spei, facilius istos militiae labores ceteraque quae
te offendunt feres et tamen cum voles depones. Sed eius
rei maturitas nequedum venit et tamen iam adpropinquat.
Etiam illud te admoneo ne quid ullis litteris committas, 2
quod si prolatum sit, moleste feramus. Multa sunt quae
ego nescire malo quam cum aliquo periculo fieri certior.
Plura ad te vacuo animo scribam cum, ut spero, se Cicero
meus belle habebit. Tu velim cures ut sciam quibus nos
dare oporteat eas quas ad te deinde litteras mittemus,
Caesarisne tabellariis ut is ad te protinus mittat, an La-
bieni. Vbi enim isti sint Nervii et quam longe absint
nescio.

De virtute et gravitate Caesaris, quam in summo dolore 3
adhibuisset, magnam ex epistula tua accepi voluptatem.

3 quod *Man.*: quid *M* 5 Labeoni *Ziehen*: tabellario Labieni *Schiche* qui *vett.*: quia *M*: quae *Rauschen* 11 merendum *Lamb.* 12 petebamus *vett.*: putabamus *M* 14 petimus *C Landique codd.*: in pecuniis *MRI* reserventur *CM marg. I Landique codd.*: struentur *M* 29 accepi *M*: cepi *Baiter*

Quod me institutum ad illum poema iubes perficere, etsi distentus cum opera tum animo sum multo magis, tamen quoniam ex epistula quam ad te miseram cognovit Caesar me aliquid esse exorsum, revertar ad institutum idque perficiam his supplicationum otiosis diebus, quibus Messalam iam nostrum reliquosque molestia levatos vehementer gaudeo, eumque quod certum consulem cum Domitio numeratis nihil a nostra opinione dissentitis. Ego Messalam Caesari praestabo. Sed Memmius in adventu Caesaris habet spem; in quo illum puto errare. Hic quidem friget; Scaurum autem iam pridem Pompeius abiecit. Res prolatae; ad interregnum comitia adducta. Rumor dictatoris iniucundus bonis, mihi etiam magis quae loquuntur. Sed tota res et timetur et refrigescit. Pompeius plane se negat velle; antea mihi ipse non negabat. Hirrus auctor fore videtur, o di, quam ineptus, quam se ipse amans sine rivali! Crassum Iunianum, hominem mihi deditum, per me deterruit. Velit nolit scire difficile est; Hirro tamen agente nolle se non probabit. Aliud hoc tempore de re publica nihil loquebantur; agebatur quidem certe nihil. Serrani Domestici fili funus perluctuosum fuit a. d. VIII K. Decembr. Laudavit pater scripto meo. 4 5

Nunc de Milone. Pompeius ei nihil tribuit et omnia Cottae dicitque se perfecturum ut in illum Caesar incumbat. Hoc horret Milo nec iniuria et, si ille dictator factus sit, paene diffidit. Intercessorem dictaturae si iuverit manu et praesidio suo, Pompeium metuit inimicum; si non iuverit, timet ne per vim perferatur. Ludos adparat magnificentissimos, sic, inquam, ut nemo sumptuosiores, stulte bis terque non postulatos vel quia munus magnificum dederat vel quia facultates non erant [vel quia magister] vel quia potuerat magistrum se non aedilem putare. Omnia fere scripsi. Cura, mi carissime frater, ut valeas. 6

13 mihi *vett.*: me (*superscr.* 'al. metu') *M* 17 Coelium Vinicianum *Man. coll. Fam.* viii. 4. 3 23 et *del. Wesenberg* 24 Cottae *Hoffa*: gutae M^1: Guttae M^2 *vulg.*: Hypsaeo *Boot* in illum *Lamb.*: in illo *M*: illo *Ernesti* 30 postulatos *C*: -tus *M* 31 vel quia magister *del. Schütz*

LIBER OCTAVVS

M. CAELI EPISTVLAE

AD

M. TVLLIVM CICERONEM

[27] I *Scr. Romae ix K. Iun. aut paulo post a. 703 (51).*

CAELIVS CICERONI S.

Qvod tibi discedens pollicitus sum me omnis res urbanas 1
diligentissime tibi perscripturum, data opera paravi qui sic
omnia persequeretur, ut verear ne tibi nimium arguta haec
sedulitas videatur; tametsi tu scio quam sis curiosus et
quam omnibus peregrinantibus gratum sit minimarum quo-
que rerum, quae domi gerantur, fieri certiores. Tamen in
hoc te deprecor ne meum hoc officium adrogantiae con-
demnes, quod hunc laborem alteri delegavi, non quin mihi
suavissimum sit et occupato et ad litteras scribendas, ut tu
nosti, pigerrimo tuae memoriae dare operam, sed ipsum
volumen, quod tibi misi, facile, ut ego arbitror, me excusat.
Nescio quoius oti esset non modo perscribere haec sed
omnino animadvertere; omnia enim sunt ibi senatus con-
sulta, edicta, fabulae, rumores. Quod exemplum si forte
minus te delectarit, ne molestiam tibi cum impensa mea
exhibeam, fac me certiorem. Si quid in re p. maius actum 2
erit, quod isti operarii minus commode persequi possint, et
quem ad modum actum sit et quae existimatio secuta quae-

3 discedens *Gronov.* : decedens *codd.* cf. 10. 5 — 8 certiores, tamen *Wesenberg* — 14 quoius *M* : ꝙuod ius *GR*

que de eo spes sit diligenter tibi perscribemus. Ut nunc est, nulla magno opere exspectatio est. Nam et illi rumores de comitiis Transpadanorum Cumarum tenus caluerunt, Romam cum venissem, ne tenuissimam quidem auditionem de ea re accepi; praeterea Marcellus, quod adhuc nihil rettulit de successione provinciarum Galliarum et in K. Iun., ut mihi ipse dixit, eam distulit relationem, sane quam eos sermones expressit, qui de eo tum fuerant cum Romae nos
3 essemus. Tu si Pompeium, ut volebas, offendisti, qui tibi visus sit et quam orationem habuerit tecum quamque ostenderit voluntatem (solet enim aliud sentire et loqui neque tantum valere ingenio, ut non appareat quid cupiat), fac
4 mihi perscribas. Quod ad Caesarem, crebri et non belli de eo rumores, sed susurratores dumtaxat, veniunt. Alius equitem perdidisse, quod, opinor, certe factum est, alius septimam legionem vapulasse, ipsum apud Bellovacos circumsederi interclusum ab reliquo exercitu; neque adhuc certi quicquam est, neque haec incerta tamen vulgo iactantur, sed inter paucos quos tu nosti palam secreto narrantur; at Domitius, cum manus ad os apposuit. Te a. d. VIIII K. Iun. subrostrani (quod illorum capiti sit!) dissiparant perisse. Urbe ac foro toto maximus rumor fuit te a Q. Pompeio in itinere occisum. Ego qui scirem Q. Pompeium Baulis embaeneticam facere et usque eo ut ego misererer eius esurire, non sum commotus et hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur optavi. Plancus quidem tuus Ravennae est et magno congiario donatus a Caesare nec beatus nec bene instructus est. Tui politici libri omnibus vigent.

1 tibi ipsi *Pluygers* 8 expressit *codd.*: pressit *Orelli*: repressit *Lamb.* 15 fictum *Stephanus* 16 Bellovacos *vett.*, *cf. C. I. L.* xii. 1922: Belluacos *codd.* 24 embaeneticam *codd. lectio certa*, *cf.* '*Classical Review*' xi. (1897) *p.* 367 25 esuriei *vett.* 29 vigent *GR*: vigens *M*

LIB. V

[28] XI *Scr. Athenis pr. Non. Quint. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

Hui, totiensne me litteras dedisse Romam, cum ad te 1
nullas darem? At vero posthac frustra potius dabo quam,
si recte dari potuerint, committam ut non dem. Ne pro-
vincia nobis prorogetur, per fortunas! dum ades, quicquid
provideri *poterit* provide. Non dici potest quam flagrem
desiderio urbis, quam vix harum rerum insulsitatem feram.

Marcellus foede in Comensi. Etsi ille magistratum non 2
gesserat, erat tamen Transpadanus. Ita mihi videtur non
minus stomachi nostro *quam* Caesari fecisse. Sed hoc ipse
viderit. Pompeius mihi quoque videbatur, quod scribis 3
Varronem dicere, in Hispaniam certe iturus. Id ego minime
probabam; qui quidem Theophani facile persuasi nihil esse
melius quam illum nusquam discedere. Ergo Graecus in-
cumbet. Valet autem auctoritas eius apud illum plurimum.
Ego has pr. Nonas Quintilis proficiscens Athenis dedi, 4
cum ibi decem ipsos fuissem dies. Venerat Pomptinus,
una Cn. Volusius; aderat quaestor; tuus unus Tullius
aberat. Aphracta Rhodiorum et dicrota Mytilenaeorum
habebam et aliquid ἐπικώπων. De Parthis erat silentium.
Quod superest, di iuvent!

Nos adhuc iter per Graeciam summa cum admiratione 5
fecimus, nec me hercule habeo quod adhuc quem accusem
meorum. Videntur mihi nosse nostram causam et con-
dicionem profectionis suae; plane serviunt existimationi

10 poterit *add. Schiche*: potest *add. vett.* 13 gesserat *Pantagathus*: gesserit *codd.* 14 quam *add. Malaspina* 18 illud, nusquam *Leo* 22 una *Bosius*: nam *M*

meae. Quod superest, si verum illud est οἷαπερ ἡ δέσποινα, certe permanebunt. Nihil enim a me fieri ita videbunt ut sibi sit delinquendi locus. Sin id parum profuerit, fiet aliquid a nobis severius. Nam adhuc lenitate dulces sumus et, ut spero, proficimus aliquantum. Sed ego hanc, ut Siculi dicunt, ἀνεξίαν in unum annum meditatus sum. Proinde pugna ne, si quid prorogatum sit, turpis inveniar.

6 Nunc redeo ad quae mihi mandas. †in praefectis excusatio iis†, quos voles deferto. Non ero tam μετέωρος quam in Appuleio fui. Xenonem tam diligo quam tu, quod ipsum sentire certo scio. Apud Patronem et reliquos barones te in maxima gratia posui et hercule merito tuo feci. Nam mihi Ister dixit te scripsisse ad se mihi ex illius litteris rem illam curae fuisse, quod ei pergratum erat. Sed cum Patro mecum egisset ut peterem a vestro Ariopago ὑπομνηματισμὸν tollerent quem Polycharmo praetore fecerant, commodius visum est et Xenoni et post ipsi Patroni me ad Memmium scribere, qui pridie quam ego Athenas veni Mytilenas profectus erat, ut is ad suos scriberet posse id sua voluntate fieri. Non enim dubitabat Xeno quin ab Ariopagitis invito Memmio impetrari non posset. Memmius autem aedificandi consilium abiecerat; sed erat Patroni iratus. Itaque scripsi ad eum accurate; cuius epistulae misi ad te exemplum.

7 Tu velim Piliam meis verbis consolere. Indicabo enim tibi, tu illi nihil dixeris. Accepi fasciculum in quo erat epistula Piliae. Abstuli, aperui, legi. Valde scripta est συμπαθῶς. Brundisio quae tibi epistulae redditae sunt sine

6 Siculi *Gronovius*: singuli *M* ἀναξίαν (sc. βασιλείαν) *Reid coll. Aesch. Frag.* 9 (= 283 *Nauck*) 8 in praefectis excusandis: quos *Madvig*: in praefectis, ni ex causa negoti, si quos *Marshall*: in praefectis excusatio: iis quos *Tyrrell*: '*Sensus hoc fere requirit* in praefecturis exceptis negotiatoribus, quos (*vel* quot)' *Orelli coll.* 21. 10: *fort.* si praefectis excusatio sit, quos 13 Ister *Lehmann*: his ter *codd.*: is ter *Baiter* 21 Memmius] *Hinc novam incipiunt ep. codd.* 27 Abstuli *vulg.*: attuli *M unde Boot* ad Tulliam *conicit*

mea, tum videlicet datas cum ego me non belle haberem. Nam illam †νομαναρια† me excusationem ne acceperis. Cura ut omnia sciam sed maxime ut valeas.

[29] **XVI** *Scr. in itinere a Synnada ad Philomelium inter a. d. v et iii Id. Sext. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Etsi in ipso itinere et via discedebant publicanorum tabellarii et eramus in cursu, tamen surripiendum aliquid putavi spati, ne me immemorem mandati tui putares. Itaque subsedi in ipsa via, dum haec quae longiorem de- 2 siderant orationem summatim tibi perscriberem. Maxima exspectatione in perditam et plane eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito pridie Kal. Sextilis, moratos triduum Laodiceae, triduum Apameae, totidem dies Synnade. Audivimus nihil aliud nisi imperata ἐπικεφάλαια

1 datas *M cf.* xiii. 5. 1 : datae sunt *Ernesti* 2 νομαρχίας *Schütz* : νομάλαν ἀργίας *coni. Tyrrell* : *alii alia* 13 venisse EO^1Ps : invenisse NO^2M 14 Synnadae *L* (*marg.*) 15 ἐπικεφάλαια *Turnebus* : epicephalia *M*

solvere non posse, ὠνὰς omnium venditas, civitatum gemitus, ploratus, monstra quaedam non hominis sed ferae nescio cuius immanis. Quid quaeris? taedet omnino eos vitae.
3 Levantur tamen miserae civitates quod nullus fit sumptus in nos neque in legatos neque in quaestorem neque in quemquam. Scito non modo nos foenum aut quod e lege Iulia dari solet non accipere sed ne ligna quidem, nec praeter quattuor lectos et tectum quemquam accipere quicquam, multis locis ne tectum quidem et in tabernaculo manere plerumque. Itaque incredibilem in modum concursus fiunt ex agris, ex vicis, ex domibus omnibus. Me hercule etiam adventu nostro reviviscunt. Iustitia, abstinentia, clementia tui Ciceronis [itaque] opiniones omnium superavit.
4 Appius ut audivit nos venire, in ultimam provinciam se coniecit Tarsum usque. Ibi forum agit. De Partho silentium est, sed tamen concisos equites nostros a barbaris nuntiabant ii qui veniebant. Bibulus ne cogitabat quidem etiam nunc in provinciam suam accedere; id autem facere ob eam causam dicebant quod tardius vellet decedere. Nos in castra properabamus quae aberant tridui.

1 solvere non posse *secl. Ernesti* 3 omnino eos *Malaspina*: omnium nos *codd.* 6 e *ENP*: ex *H*: de *Ms*: *om. Rom. Wesenberg* 11 ex domibus omnibus *Vict.*: ex nominibus (noĩbus) ex omnibus *codd. praeter s*: ex domibus, ex omnibus *s Tyrrell*: ex oppidis omnibus *Ernesti*: ex domibus (*del. verbis* ex omnibus *ut ex dittographia ortis*) *Gurlitt* 12 etiam] iam *Wesenberg* 13 tui *EOM²s*: tua *NHM¹* itaque *del. Wesenberg ut ex l.* 10 *ortum*: aeque *Gurlitt*: reviviscunt iustitia . . . Ciceronis; ita *Baiter*: *fort.* itaque *transponendum est ante* Appius 20 tridui *Schiche*: bidui *codd.*

EPP. AD FAMILIARES

LIB. VIII

[30] IV *Scr. Romae K. Sext. a. 703 (51).*

CAELIVS CICERONI S.

1 Invideo tibi; tam multa cotidie quae mirere istoc perferuntur, primum illud, absolutum Messalam, deinde eundem condemnatum, C. Marcellum cos. factum, M. Calidium ab repulsa postulatum a Galliis duobus, P. Dolabellam XV virum factum. Hoc tibi non invideo, caruisse te pulcherrimo spectaculo et Lentuli Cruris repulsi vultum non vidisse. At qua spe, quam certa opinione descenderat, quam ipso diffidente Dolabella! Et hercules, nisi nostri *equites* acutius vidissent, paene concedente adversario superasset. 2 Illud te non arbitror miratum, Servaeum, designatum tr. pl., condemnatum; cuius *in* locum C. Curio petiit. Sane quam incutit multis, qui eum facilitatemque eius non norunt, magnum metum; sed ut spero et volo et ut se fert ipse,

3 istoc *M*: istuc *GR* 10 nostri equites *vett.*: nostrisque *codd.*: nos nostrique *C. F. Hermann* 12 Servaeum *Wesenberg*: serva | eum *M*: Servium *R Willems* (*scilicet Servium Polam* 12. 2; *Q. Fr.* ii. 11. 2) 13 in *add. Markland* petit *Wesenberg*

bonos et senatum malet; totus, ut nunc est, hoc scaturit. Huius autem voluntatis initium et causa est quod eum non mediocriter Caesar, qui solet infimorum hominum amicitiam sibi qualibet impensa adiungere, valde contempsit. Qua in re mihi videtur illud perquam venuste cecidisse, quod a reliquis quoque usque eo est animadversum ut Curio, qui nihil consilio facit, ratione et insidiis usus videretur in evitandis consiliis, qui se intenderant adversarios in eius tribunatum, Laelios et Antonios et id genus valentis dico.

3 Has ego tibi litteras eo maiore misi intervallo, quod comitiorum dilationes occupatiorem me habebant et exspectare in dies exitum cogebant, ut confectis omnibus te facerem certiorem. Ad K. Sext. usque exspectavi. Praetoriis morae quaedam inciderunt. Mea porro comitia quem eventum sint habitura nescio; opinionem quidem, quod ad Hirrum attinet, incredibilem aed. pl. comitiis nacta sunt. Nam M. Coelium Vinicianum mentio illa fatua, quam deriseramus olim, et promulgatio de dictatore subito deiecit et deiectum magno clamore insecuta est. Inde Hirrum cuncti iam non faciendum flagitare. Spero te celeriter et de nobis, quod sperasti, et de illo, quod vix sperare ausus es, auditurum.

4 De re p. iam novi quicquam exspectare desieramus; sed cum senatus habitus esset ad Apollinis a. d. XI K. Sext. et referretur de stipendio Cn. Pompei, mentio facta est de legione ea, quam expensam tulit C. Caesari Pompeius, quo numero esset, quoad pateretur eam Pompeius esse in Gallia. Coactus est dicere Pompeius se legionem abducturum, sed non statim sub mentionem et convicium obtrectatorum;

6 usque eo *secl. Baiter, male* 8 evitandis *G Mendelssohn*: evitandis iis *MR Müller* 18 Vinicianum *Ursinus*: vicinianum *codd.* 20 *fort.* clamore insectatio secuta est 28 quoad pateretur eam *C. F. Hermann Mendelssohn Müller*: quoad peteretur, cum *Madvig*: quo appeteretur eam *codd.*

inde interrogatus de successione C. Caesaris; de qua, hoc est de provinciis, placitum est ut quam primum ad urbem reverteretur Cn. Pompeius, ut coram eo de successione provinciarum ageretur; nam Ariminum ad exercitum Pompeius erat iturus et statim iit. Puto Idibus Sext. de ea re actum iri. Profecto aut transigetur aliquid aut turpiter intercedetur; nam in disputando coiecit illam vocem Cn. Pompeius, omnis oportere senatui dicto audientis esse. Ego tamen sic nihil exspecto quo modo Paulum, cos. designatum, primum sententiam dicentem.

Saepius te admoneo de syngrapha Sittiana (cupio enim te intellegere eam rem ad me valde pertinere); item de pantheris, ut Ciburatas accersas curesque ut mi vehantur; praeterea (nuntiatur *enim* nobis et pro certo iam habetur regem Alexandrinum mortuum), quid mihi suadeas, quo modo regnum illud se habeat, quis procuret, diligenter mihi perscribas. K. Sext.

1 hoc est de provinciis *del. Ernesti* venentur *Graevius* 13 Cibyratas *vulg.* 14 nuntiatur enim *Müller*: nuntiatum *codd. vulg. sine parenthesi*: *sed tum necesse erit addere* cura *post* procuret

II *Scr. in castris ad Cybistra vel xi vel x K. Oct. a. 703 (51).* [31]

M. TVLLIVS M. F. CICERO PROCOS. S. D. COS., PR., TR. PL., SENATVI

S. v. v. b. e. e. q. v. Cum pr. K. Sext. in provinciam 1
venissem neque maturius propter itinerum et navigationum difficultatem venire potuissem, maxime convenire officio meo reique p. conducere putavi parare ea quae ad exercitum quaeque ad rem militarem pertinerent. Quae cum essent a me cura magis et diligentia quam facultate et copia constituta, nuntiique et litterae de bello a Parthis in provinciam Syriam inlato cotidie fere adferrentur, iter mihi faciendum per Lycaoniam et per Isauros et per Cappadociam arbitratus sum. Erat enim magna suspicio Parthos, si ex Syria egredi atque inrumpere in meam provinciam conarentur, iter eos per Cappadociam, quod ea maxime pateret, esse facturos. Itaque cum exercitu per Cappadociae partem 2
eam quae cum Cilicia continens est iter feci castraque ad Cybistra, quod oppidum est ad montem Taurum, locavi, ut Artuasdes, rex Armenius, quocumque animo esset, sciret

29 Artuasdes (Arduasdes *F*) *codd.; cf. Mommsen ad Res gest. d. Aug.*[2] *p.* 110. 1 *et Ellis ad Vell.* ii. 94. 4 : Artavasdes *Wesenberg*

non procul a suis finibus exercitum p. R. esse, et Deiotarum, fidelissimum regem atque amicissimum rei p. nostrae, maxime coniunctum haberem, cuius et consilio et opibus adiuvari posset res p.

3 Quo cum in loco castra haberem equitatumque in Ciliciam misissem, ut et meus adventus iis civitatibus, quae in ea parte essent, nuntiatus firmiores animos omnium faceret et ego mature quid ageretur in Syria scire possem, tempus eius tridui, quod in iis castris morabar, in magno officio 4 et necessario mihi ponendum putavi. Cum enim vestra auctoritas intercessisset ut ego regem Ariobarzanem Eusebem et Philorhomaeum tuerer eiusque regis salutem et incolumitatem regnumque defenderem, regi regnoque praesidio essem, adiunxissetisque salutem eius regis populo senatuique magnae curae esse, quod nullo umquam de rege decretum esset a nostro ordine, existimavi me iudicium vestrum ad regem deferre debere eique praesidium meum et fidem et diligentiam polliceri, ut, quoniam salus ipsius, incolumitas regni mihi commendata esset a vobis, diceret si quid vellet.

5 Quae cum essem in consilio meo cum rege locutus, initio ille orationis suae vobis maximas, ut debuit, deinde etiam mihi gratias egit, quod ei permagnum et perhonorificum videbatur senatui p. q. R. tantae curae esse salutem suam meque tantam diligentiam adhibere ut et mea fides et commendationis vestrae auctoritas perspici posset. Atque ille primo, quod mihi maximae laetitiae fuit, ita mecum locutus est, ut nullas insidias neque vitae suae neque regno diceret se aut intellegere fieri aut etiam suspicari. Cum ego ei gratulatus essem idque me gaudere dixissem et tamen adulescentem essem cohortatus ut recordaretur casum illum

12 Philoromaeum *Man.* et *om. M* 14 populo senatuique *codd.*; *cf. Mommsen, Staatsrecht* iii. p. 1257. 1 16 est *Baiter* 30 et tamen . . . essem *HDF*: *om. M*

interitus paterni et vigilanter se tueretur atque admonitu senatus consuleret saluti suae, tum a me discessit in oppidum Cybistra.

Postero autem die cum Ariarathe, fratre suo, et cum 6 paternis amicis maioribus natu ad me in castra venit perturbatusque et flens, cum idem et frater faceret et amici, meam fidem, vestram commendationem implorare coepit. Cum admirarer quid accidisset novi dixit ad se indicia manifestarum insidiarum esse delata, quae essent ante adventum meum occultata, quod ii, qui ea patefacere possent, propter metum reticuissent. Eo autem tempore spe mei praesidi compluris ea quae scirent audacter ad se detulisse; in iis amantissimum sui, summa pietate praeditum fratrem dicere (ea quae is me quoque audiente dicebat) se sollicitatum esse ut regnare vellet; id vivo fratre suo accipere non potuisse; se tamen ante illud tempus eam rem numquam in medium propter periculi metum protulisse. Quae cum esset locutus, monui regem ut omnem diligentiam ad se conservandum adhiberet, amicosque [in] patris eius atque avi iudicio probatos hortatus sum regis sui vitam docti casu acerbissimo patris eius omni cura custodiaque defenderent. Cum rex a me equitatum cohortisque de exercitu 7 meo postularet, etsi intellegebam vestro senatus consulto non modo posse me id facere sed etiam debere, tamen, cum res p. postularet propter cotidianos ex Syria nuntios ut quam primum exercitum ad Ciliciae finis adducerem, cumque mihi rex patefactis iam insidiis non egere exercitu p. R. sed posse *se* suis opibus defendere videretur, illum cohortatus sum ut in sua vita conservanda primum regnare disceret; a quibus perspexisset sibi insidias paratas, in eos uteretur

9 manifesta *Kleyn, sed cf. Vell.* ii. 83. 2 14 is me quoque *vett.* : m. i. q. *M* : i. q. m. *FHD* 16 accipere *Ernesti* : accidere *codd.* 19 in] *om. Baiter* : iam *Lamb.* : ut *coni. Müller post* sum, *ut vid., conlocandum* 20 avi *om. M* 28 se *add. Wesenberg*

iure regio; poena adficeret eos quos necesse esset, reliquos metu liberaret; praesidio exercitus mei ad eorum qui in culpa essent timorem potius quam ad contentionem uteretur; fore autem ut omnes, quoniam senatus consultum nossent, intellegerent me regi, si opus esset, ex auctoritate vestra praesidio futurum.

8 Ita confirmato illo ex eo loco castra movi; iter in Ciliciam facere institui, cum hac opinione e Cappadocia discederem, ut consilio vestro, casu incredibili ac paene divino regem, quem vos honorificentissime appellassetis nullo postulante quemque meae fidei commendassetis et cuius salutem magnae vobis curae esse decressetis, meus adventus praesentibus insidiis liberarit. Quod ad vos a me scribi non alienum putavi, *ut* intellegeretis ex iis, quae paene acciderunt, vos multo ante ne ea acciderent providisse, eoque vos studiosius feci certiores, quod in rege Ariobarzane ea mihi signa videor virtutis, ingeni, fidei benevolentiaeque erga vos perspexisse, ut non sine causa tantam curam in eius vos salutem diligentiamque videamini contulisse.

13 liberarit *Ernesti*: -aret *codd.*: -asset *Wesenberg* 14 ut *add. vett.*

VIII *Scr. Romae in. m. Oct. a. 703 (51).* **[32]**

CAELIVS CICERONI S.

Etsi de re p. quae tibi scribam habeo, tamen nihil quod 1
magis gavisurum te putem habeo quam hoc: Scito C. Sempronium Rufum, mel ac delicias tuas, calumniam maximo plausu tulisse. Qua quaeris in causa. M. Tuccium, accusatorem suum, post ludos Romanos reum lege Plotia de vi fecit hoc consilio, quod videbat, si extraordinarius reus nemo accessisset, sibi hoc anno causam esse dicendam. Dubium porro illi non erat quid futurum esset. Nemini hoc deferre munusculum maluit quam suo accusatori; itaque sine ullo subscriptore descendit et Tuccium reum fecit. At ego, simul atque audivi, invocatus ad subsellia rei occurro; surgo neque verbum de re facio; totum Sempronium usque eo perago ut Vestorium quoque interponam et illam fabulam narrem, quem ad modum tibi pro beneficio dederit, †si quod iniuriis suis esset, ut Vestorius teneret.

Haec quoque magna nunc contentio forum tenet: M. Ser- 2
vilius postquam, ut coeperat, omnibus in rebus turbarat nec quod non venderet quicquam reliquerat maximaeque nobis traditus erat invidiae, neque Laterensis praetor postulante

12 Qua quaeris in *C. F. Hermann*: quaeris an *codd.* 23 si quid iuris sui *Vict.*: si quid iniuria ipsius *Wesenberg* 26 quicquam *Lamb.*: quoiquam *M Mendelssohn*: quo inquam *G*: quoquam *R*: quoipiam *Wesenberg* maximaeque . . . invidiae *codd.*: -aque -ae *Man. Madvig*

Pausania nobis patronis QVO EA PECVNIA PERVENISSET recipere voluit, Q. Pilius, necessarius Attici nostri, *de* repetundis eum postulavit. Magna ilico fama surrexit et de damnatione ferventer loqui est coeptum. Quo vento proicitur Appius minor, ut †inpicet depecuniam ex bonis patris pervenisse ad Servilium praevaricationisque causa diceret depositum HS LXXXI. Admiraris amentiam; immo, si actionem stultissimasque de se, nefarias de patre confessiones
3 audisses. Mittit in consilium eosdem illos qui litis aestimarant iudices. Cum aequo numero sententiae fuissent, Laterensis leges ignorans pronuntiavit quid singuli ordines iudicassent, et ad extremum, ut solent, 'NON REDIGAM.' Postquam discessit et pro absoluto Servilius haberi coeptus legisque unum et centesimum caput legit, in quo ita erat: QVOD EORVM IVDICVM MAIOR PARS IVDICARIT, ID IVS RATVMQVE ESTO, in tabulas absolutum non rettulit, ordinum iudicia perscripsit; postulante rursus Appio cum L. Lollio transegit et se relaturum dixit. Sic nunc neque absolutus neque damnatus Servilius de repetundis saucius Pilio tradetur. Nam de divinatione Appius, cum calumniam iurasset, contendere ausus non est Pilioque cessit et ipse de pecuniis repetundis a Serviliis est postulatus et praeterea de vi reus a quodam suo emissario, S. Tettio, factus. Recte hoc par habet.

4 Quod ad rem publicam pertinet, omnino multis diebus exspectatione Galliarum actum nihil est; aliquando tamen saepe re dilata et graviter acta et plane perspecta Cn. Pompei voluntate in eam partem ut eum decedere post K. Martias placeret, senatus consultum, quod tibi misi, factum est auctoritatesque perscriptae.

5 *Senatus consultum, Auctoritates. Pr. K. Octobris in aede*

5 indicaret pecuniam *Wesenberg*: indicet DC [pecuniam] *Mendelssohn* 13 coeptus est *Lamb.* 18 transegit et se *vulg.*: transegisset *codd.*: transegisse et rem *conieci* 31 Senatus consultum. Auctoritates *Man.*: *ita codd. sed* auctoritas: *del. Mendelssohn Müller*

Apollinis scrib. adfuerunt L. Domitius Cn. f. Fab. Ahenobarbus, Q. Caecilius Q. f. Fab. Metellus Pius Scipio, L. Villius L. f. Pom. Annalis, C. Septimius T. f. Qui., C. Lucilius C. f. Pup. Hirrus, C. Scribonius C. f. Pop. Curio, L. Ateius L. f. An. Capito, M. Eppius M. f. Ter. Quod M. Marcellus cos. v. f. de provinciis consularibus, d. e. r. i. c., uti L. Paulus, C. Marcellus coss., cum magistratum inissent, ex K. Mart., quae in suo magistratu futurae essent, de consularibus provinciis ad senatum referrent, neve quid prius ex K. Mart. ad senatum referrent neve quid coniunctim [de ea re referretur a consiliis], utique eius rei causa per dies comitialis senatum haberent senatusque cons. facerent et, cum de ea re ad senatum referretur, a consiliis, qui eorum in CCC iudicibus essent, s. f. s. adducere liceret; si quid de ea re ad populum pl. ve lato opus esset, uti Ser. Sulpicius, M. Marcellus coss., praetores tr. q. pl., quibus eorum videretur, ad populum pl. ve ferrent; quod si ii non tulissent, uti quicumque deinceps essent ad populum pl. ve ferrent. C.

Pr. K. Octobris in aede Apollinis scrib. adfuerunt L. Domi- 6
tius Cn. f. Fab. Ahenobarbus, Q. Caecilius Q. f. Fab. Metellus Pius Scipio, L. Villius L. f. Pom. Annalis, C. Septimius T. f. Qui., ⟨C. Lucilius C. f. Pup. Hirrus,⟩ C. Scribonius C. f. Pop. Curio, L. Ateius L. f. An. Capito, M. Eppius M. f. Ter. Quod M. Marcellus cos. v. f. de provinciis, d. e. r. i. c., senatum existimare neminem eorum, qui potestatem habent intercedendi, impediendi, moram adferre oportere quo minus de r. p. p. R. q. p. ad senatum referri senatique consultum fieri possit; qui impedierit, prohibuerit, eum senatum existimare contra rem

10 de . . . consiliis *del. Mendelssohn Müller* 13 referretur] referrent ut *Hofmann* consiliis] consulibus *vett.*, *male* CCCLX *Orelli* s. f. s. (= *sine fraude sua*) *Hirschfeld*: ses *codd.*: eos *vulg.* 16 quod si ii *Orelli*: quod ii *M*: quod si *Klotz* 18 C.] (= *censuere*) *Mommsen*: i. u *MR*: l. u *G*: I. N (= *intercessit nemo*) *Wesenberg* 22 C. Lucilius . . . Hirrus *add. Wesenberg ex* § 5 26 moram] *Hic desinit R* 27 q. p. (= *quam primum*)

publicam fecisse. Si quis huic s. c. intercesserit, senatui placere auctoritatem perscribi et de ea re ad senatum p. q. t. referri. Huic s. c. intercessit C. Caelius, L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa, tr. pl.

7 *Item senatui placere de militibus, qui in exercitu C. Caesaris sunt, qui eorum stipendia emerita aut causas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur causaeque cognoscantur. Si quis huic s. c. intercessisset, senatui placere auctoritatem perscribi et de ea re p. q. t. ad hunc ordinem referri. Huic s. c. intercessit C. Caelius, C. Pansa, tr. pl.*

8 *Itemque senatui placere in Ciliciam provinciam, in VIII reliquas provincias, quas praetorii pro praetore obtinerent, eos, qui praetores fuerunt neque in provincia cum imperio fuerunt, quos eorum ex s. c. cum imperio in provincias pro praetore mitti oporteret, eos sortito in provincias mitti placere ; si ex eo numero, quos ⟨ex⟩ s. c. in provincias ire oporteret, ad numerum non essent qui in eas provincias proficiscerentur, tum, uti quodque conlegium primum praetorum fuisset neque in provincias profecti essent, ita sorte in provincias proficiscerentur ; si ii ad numerum non essent, tum deinceps proximi cuiusque conlegii qui praetores fuissent neque in provincias profecti essent, in sortem coicerentur, quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in provincias mitti oporteret. Si quis huic s. c. intercessisset, auctoritas perscriberetur. Huic s. c. intercessit C. Caelius, C. Pansa, tr. pl.*

9 Illa praeterea Cn. Pompei sunt animadversa, quae maxime confidentiam attulerunt hominibus, ut diceret se ante K. Martias non posse sine iniuria de provinciis Caesaris statuere, post K. Martias se non dubitaturum. Cum interrogaretur, si qui tum intercederent, dixit hoc nihil interesse utrum

2 p. q. t. (= *primo quoque tempore*) *Willems* : populumque *codd.* 14 provincia *G* : proviniam *M* : provincias *Wesenberg* fuerunt] iverunt *Wesenberg* 17 ex *add. vett.* 20 provincias *Crat.* : -ciam *codd.*

C. Caesar senatui dicto audiens futurus non esset an pararet qui senatum decernere non pateretur. 'Quid, si,' inquit alius, 'et consul esse et exercitum habere volet?' At ille quam clementer: 'Quid, si filius meus fustem mihi impingere volet?' His vocibus, ut existimarent homines Pompeio cum Caesare esse negotium, effecit. Itaque iam, ut video, alteram utram ad condicionem descendere vult Caesar, ut aut maneat neque hoc anno sua ratio habeatur aut, si designari poterit, decedat. Curio se contra eum totum parat. Quid adsequi possit nescio; illud video, bene sentientem, etsi nihil effecerit, cadere non posse. Me tractat liberaliter Curio et mihi suo munere negotium imposuit; nam si mihi non dedisset eas, quae ad ludos ei advectae erant Africanae, potuit supersederi; nunc quoniam dari necesse est, velim tibi curae sit, quod a te semper petii, ut aliquid istinc bestiarum habeamus; Sittianamque syngrapham tibi commendo. Libertum Philonem istoc misi et Diogenem Graecum, quibus mandata et litteras ad te dedi. Eos tibi et rem, de qua misi, velim curae habeas; nam quam vehementer ad me pertineat, in iis quas tibi illi reddent litteris perscripsi.

14 potuit supersederi *Ernesti*: p. -ere *codd.*: potui -ere *Pluygers* dari *Wesenberg*: dare *codd.* 17 istoc *M*: *om. G*: istuc *vulg.* 21 perscripsi *Wesenberg*: descripsi *codd.*

[33] IX *Scr., ut videtur, Tarsi vel ex. a. 703 (51) vel in. a. 704 (50).*

CICERO CRASSIPEDI S.

1 Quamquam tibi praesens commendavi, ut potui diligentissime, socios Bithyniae teque cum mea commendatione tum etiam tua sponte intellexi cupere ei societati quibuscumque rebus posses commodare, tamen cum ii, quorum res agitur, magni sua interesse arbitrarentur me etiam per litteras declarare tibi qua essem erga ipsos voluntate, non 2 dubitavi haec ad te scribere. Volo enim te existimare me, cum universo ordini publicanorum semper libentissime tribuerim idque magnis eius ordinis erga me meritis facere debuerim, tum in primis amicum esse huic Bithynicae societati, quae societas ordine ipso et hominum genere pars est maxima civitatis (constat enim ex ceteris societatibus), et casu permulti sunt in ea societate valde mihi familiares in primisque is, cuius praecipuum officium agitur hoc tempore, P. Rupilius P. f. Men., qui est magister in ea societate.

3 Quae cum ita sint, in maiorem modum a te peto Cn. Pupium, qui est in operis eius societatis, omnibus tuis officiis atque omni liberalitate tueare curesque ut eius operae, quod tibi facile factu est, quam gratissimae sint sociis, remque et utilitatem sociorum (cuius rei quantam potestatem quaestor habeat non sum ignarus) per te quam maxime defensam et auctam velis. Id cum mihi gratissimum feceris, tum illud tibi expertus promitto et spondeo, te socios Bithyniae, si iis commodaris, memores esse et gratos cogniturum.

LIB. VIII

[34] VI *Scr. Romae ante ex. m. Febr. a. 704 (50).*

CAELIVS CICERONI S.

1 Non dubito quin perlatum ad te sit Appium a Dolabella reum factum sane quam non ea qua existimaveram invidia; neque enim stulte Appius, qui, simul atque Dola-

12 tribuerim plurimum, idque *Kayser Wesenberg, sed cf.* 70 ordine ipso et *HD*: ordine, ipso *M Mendelssohn*: ipso *Ernesti* 14

bella accessit ad tribunal, introierat in urbem triumphique postulationem abiecerat; quo facto rettudit sermones paratiorque visus est quam speraverat accusator. Is nunc in te maximam spem habet. Scio tibi eum non esse odio; quam velis eum obligare in tua manu est. Cum quo *si* simultas tibi non fuisset, liberius tibi de tota re esset; nunc si ad illam summam veritatem legitimum ius exegeris, cavendum tibi erit ne parum simpliciter et candide posuisse inimicitias videaris. In hanc partem porro tutum tibi erit si quid volueris gratificari; nemo enim necessitudine et amicitia te deterritum ab officio dicet.

Illud mihi occurrit, quod inter postulationem et nominis delationem uxor a Dolabella discessit. Quid mihi discedens mandaris memini; quid ego tibi scripserim te non arbitror oblitum. Non est iam tempus plura narrandi; unum illud monere te possum, si res tibi non displicebit, tamen hoc tempore nihil de tua voluntate ostendas et exspectes quem ad modum exeat ex hac causa. †Denique invidiosum tibi sit, si emanarit porro significatio ulla intercessit, clarius, quam deceat aut expediat, fiat. Neque ille tacere eam rem poterit, quae suae spei tam opportuna acciderit quaeque in negotio conficiendo tanto inlustrior erit, cum praesertim is sit qui, si perniciosum sciret esse loqui de hac re, vix tamen se contineret. 2

Pompeius dicitur valde pro Appio laborare, ut etiam putent alterum utrum de filiis ad te missurum. Hic nos omnes absolvimus, et hercules consaepta omnia foeda et inhonesta sunt. Consules autem habemus summa diligentia; adhuc s. c. nisi de feriis Latinis nullum facere potuerunt. Curioni nostro tribunatus conglaciat. Sed dici non potest quo modo hic omnia iaceant. Nisi ego cum 3 4

5 si *add. Graevius* 8 deposuisse *Cobet* 18 Denique] Vide ne qua *coni. Wesenberg*: *Lehmann interpungit* causa denique. Invidiosum 19 porro si significatio ulla intercesserit *Orelli* 27 foeda et inhoneata] foedere inhonesto *C. F. Hermann*

tabernariis et aquariis pugnarem, veternus civitatem occupasset. Si Parthi vos nihil calficiunt, nos [nihil] frigore frigescimus. Tamen, quoquo modo potuit, sine Parthis Bibulus in Amano nescio quid cohorticularum amisit. Hoc sic nuntiatum est.

5 Quod tibi supra scripsi Curionem valde frigere, iam calet; nam ferventissime concerpitur. Levissime enim, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populum et pro Caesare loqui coepit legemque viariam non dissimilem agrariae Rulli et alumentariam, quae iubet aedilis metiri, iactavit. Hoc nondum fecerat, cum priorem partem epistulae scripsi. Amabo te, si quid, quod opus fuerit Appio, facies, ponito me in gratia. De Dolabella integrum tibi reserves suadeo. Et huic rei de qua loquor et dignitati tuae aequitatisque opinioni hoc ita facere expedit. Turpe tibi erit pantheras Graecas me non habere.

2 nos nihil] nos hic *vett.* : nos non nihil *Baiter* : *sed praestat* nihil *omittere* 10 alumentariam *M* : alim- *GR* quae *GR* : quas *M* : qua *coni. Man.* 12 fuerit Appio, facies *Müller* : fuerit, Appio f. *vulg.* 13 me ei in *Orelli* 16 Graecas] Κιβυράτας *coni. Orelli, coll. Att.* v. 21. 5

XXI *Scr. Laodiceae Id. Febr. a. 704 (50).* [35]

CICERO ATTICO SAL.

Te in Epirum salvum venisse et, ut scribis, ex sententia 1
navigasse vehementer gaudeo, non esse Romae meo tempore
pernecessario submoleste fero. Hoc me tamen consolor
uno: spero te istic iucunde hiemare et libenter requiescere.
C. Cassius, frater Q. Cassi familiaris tui, pudentiores illas 2
litteras miserat de quibus tu ex me requiris quid sibi
voluerint quam eas quas postea misit, quibus per se scribit
confectum esse Parthicum bellum. Recesserant illi quidem
ab Antiochia ante Bibuli adventum sed nullo nostro εὐημε-
ρήματι; hodie vero hiemant in Cyrrhestica, maximumque
bellum impendet. Nam et Orodi regis Parthorum filius
in provincia nostra est, nec dubitat Deiotarus, cuius filio
pacta est Artavasdis filia ex quo sciri potest, quin cum
omnibus copiis ipse prima aestate Euphraten transiturus sit.
Quo autem die Cassi litterae victrices in senatu recitatae

5, 6 consolor uno: spero *Madvig*: consolor; non spero *codd.*
Baiter 7 C. *add. Boot* pudentiores *Vict.*: prudentiores *M*

sunt, datae Nonis Octobribus, eodem meae tumultum nuntiantes. Axius noster ait nostras auctoritatis plenas fuisse, illis negat creditum. Bibuli nondum erant adlatae; quas certo scio plenas timoris fore.

Ex his rebus hoc vereor ne cum Pompeius propter 3
metum rerum novarum nusquam dimittatur, Caesari nullus honos a senatu habeatur, dum hic nodus expediatur, non putet senatus nos ante quam successum sit oportere decedere nec in tanto motu rerum tantis provinciis singulos legatos praeesse. Hic ne quid mihi prorogetur, quod ne intercessor quidem sustinere possit, horreo atque eo magis quod tu abes qui consilio, gratia, studio multis rebus occurreres. Sed dices me ipsum mihi sollicitudinem struere. Cogor ut velim ita sit; sed omnia metuo. Etsi bellum ἀκροτελεύτιον habet illa tua epistula quam dedisti nauseans Buthroto, 'Tibi, ut video et spero, nulla ad decedendum erit mora.' Mallem 'ut video,' nihil opus fuit 'ut spero.' Acceperam autem satis celeriter Iconi per 4
publicanorum tabellarios a Lentuli triumpho datas. In his γλυκύπικρον illud confirmas moram mihi nullam fore; deinde addis, si quid secus, te ad me esse venturum. Angunt me dubitationes tuae; simul et vides quas acceperim litteras. Nam quas Hermonis centurionis caculae ipse scribis te dedisse non accepi. Laeni pueris te dedisse saepe ad me scripseras. Eas Laodiceae denique, cum eo venissem, III Idus Februar. Laenius mihi reddidit datas a. d. x Kal. Octobris. Laenio tuas commendationes et statim verbis et reliquo tempore re probabo. Eae litterae 5
cetera vetera habebant, unum hoc novum de Cibyratis pantheris. Multum te amo quod respondisti M. Octavio

1 datae *Hofmann*: id est *M* ut *Lehmann*: cogor et *M* 13 Sed *del. Ernesti* 14 Cogor 17 erit *v. c. Z*^{b} *Crat.*: *om.* ΣΔ 20 illud: confirmas *Wesenberg* 21 esse *C Ant. FNP*: fore Δ: *sed. Ernesti* 23 Hermonis . . . caculae ipse *Gronovius*: Hermoni . . . canule ipse *M*: Hermoni . . . Canulei liberto *Lamb.* 28 Eae *Rom.*: he *M*^{2}: *om.* *M*^{1}

te non putare. Sed posthac omnia quae recta non erunt pro certo negato. Nos enim et nostra sponte bene firmi et me hercule auctoritate tua inflammati vicimus omnis (hoc tu ita reperies) cum abstinentia tum iustitia, facilitate, clementia. Cave putes quicquam homines magis umquam esse miratos quam nullum terruncium me obtinente provinciam sumptus factum esse nec in rem publicam nec in quemquam meorum praeter quam in L. Tullium legatum. Is ceteroqui abstinens sed Iulia lege transitans, semel tamen in diem, non ut alii solebant omnibus vicis (praeter eum semel nemo accepit), facit ut mihi excipiendus sit, cum terruncium nego sumptus factum. Praeter eum accepit nemo. Has a nostro Q. Titinio sordis accepimus.

6 Ego aestivis confectis Quintum fratrem hibernis et Ciliciae praefeci. Q. Volusium tui Tiberi generum, certum hominem sed mirifice etiam abstinentem, misi in Cyprum ut ibi pauculos dies esset, ne cives Romani pauci qui illic negotiantur ius sibi dictum negarent; nam evocari ex insula
7 Cyprios non licet. Ipse in Asiam profectus sum Tarso Nonis Ianuariis, non me hercule dici potest qua admiratione Ciliciae civitatum maximeque Tarsensium. Postea vero quam Taurum transgressus sum, mirifica exspectatio Asiae nostrarum dioecesium quae sex mensibus imperi mei nullas meas acceperat litteras, numquam hospitem viderat. Illud autem tempus quotannis ante me fuerat in hoc quaestu. Civitates locupletes ne in hiberna milites reciperent magnas pecunias dabant, Cyprii talenta Attica cc; qua ex insula (non ὑπερβολικῶς sed verissime loquor) nummus nullus me obtinente erogabitur. Ob haec beneficia quibus illi obstu-

1 recta *NHPCZ*^{1}: certa *M* 9 sed *secl. edd. multi* transitans *Man.*: transitam *M*: transita *Ascensius*: prandia *Madvig*: pransitans *Peerlkamp Müller*: transitam *ortum esse ex* in transitu *quod ipsum Graeci cuiusdam velut ἐν παρόδῳ glossema fuisset putat Tyrrell* 10, 11 praeter . . . accepit *secl. edd. plerique* vicis, accepit et facit *Madvig* 16 sed] et *Corradus* etiam *codices Malaspinae*: *om. M, cf.* iii. 15. 5 29 erogabitur Σ *praeter E*: erogabatur Δ*E*

pescunt nullos honores mihi nisi verborum decerni sino, statuas, fana, τέθριππα prohibeo nec sum in ulla re alia molestus civitatibus—sed fortasse tibi qui haec praedicem de me. Perfer, si me amas; tu enim me haec facere voluisti. Iter igitur ita per Asiam feci ut etiam fames qua 8 nihil miserius est, quae tum erat in hac mea Asia (messis enim nulla fuerat), mihi optanda fuerit. Quacumque iter feci, nulla vi, nullo iudicio, nulla contumelia, auctoritate et cohortatione perfeci ut et Graeci et cives Romani qui frumentum compresserant magnum numerum populis pollicerentur. Idibus Februariis, quo die has litteras dedi, forum institueram 9 agere Laodiceae Cibyraticum et Apamense, ex Idibus Martiis ibidem Synnadense, Pamphylium (tum Phemio dispiciam κέρας), Lycaonium, Isauricum; ex Idibus Maiis in Ciliciam, ut ibi Iunius consumatur, velim tranquille a Parthis. Quintilis, si erit ut volumus, in itinere est per provinciam redeuntibus consumendus. Venimus enim *in* provinciam Laodiceam Sulpicio et Marcello consulibus pridie Kalendas Sextilis. Inde nos oportet decedere a. d. III Kalendas Sextilis. Primum contendam a Quinto fratre ut se praefici patiatur, quod et illo et me invitissimo fiet. Sed aliter honeste fieri non potest, praesertim cum virum optimum Pomptinum ne nunc quidem retinere possim. Rapit enim hominem Postumius Romam, fortasse etiam Postumia. Habes consilia nostra; nunc cognosce de Bruto. Fami- 10 liaris habet Brutus tuus quosdam creditores Salaminiorum ex Cypro, M. Scaptium et P. Matinium; quos mihi maiorem in modum commendavit. Matinium non novi. Scaptius ad me in castra venit. Pollicitus sum curaturum me Bruti causa ut ei Salaminii pecuniam solverent. Egit gratias. Praefecturam petivit. Negavi me cuiquam nego-

14 κέρας) Lycaonium *Mongault*: κέρασα omnium *M*: κέρας Aonium *C* 17 in *add. vulg.* 18 Laodiceam *secl. Ernesti* 24 enim hominem *I Rom.*: hominem enim *M*: enim *secl. Orelli* 26 Salaminiorum *vulg.*: Salaminorum *M* (*et ita semper*), *Mommsen*

tianti dare (quod idem tibi ostenderam. Cn. Pompeio petenti probaram institutum meum, quid dicam Torquato de M. Laenio tuo, multis aliis?); sin praefectus vellet esse syngraphae causa, me curaturum ut exigeret. Gratias egit, discessit. Appius noster turmas aliquot equitum dederat huic Scaptio per quas Salaminios coerceret, et eundem habuerat praefectum; vexabat Salaminios. Ego equites ex
11 Cypro decedere iussi. Moleste tulit Scaptius. Quid multa? ut ei fidem meam praestarem, cum ad me Salaminii Tarsum venissent et in iis Scaptius, imperavi ut pecuniam solverent. Multa de syngrapha, de Scapti iniuriis. Negavi me audire; hortatus sum, petivi etiam pro meis in civitatem beneficiis ut negotium conficerent, dixi denique me coacturum. Homines non modo non recusare sed etiam hoc dicere, se a me solvere. Quod enim praetori dare consuessent, quoniam ego non acceperam, se a me quodam modo dare atque etiam minus esse aliquanto in Scapti nomine quam in vectigali praetorio. Conlaudavi homines. 'Recte' inquit Scaptius, 'sed subducamus summam.' Interim cum ego in edicto translaticio centesimas me observaturum haberem cum anatocismo anniversario, ille ex syngrapha postulabat quaternas. 'Quid ais?' inquam, 'possumne contra meum edictum?' At ille profert senatus consultum Lentulo Philippoque consulibus, VT QVI CILICIAM OBTINERET IVS
12 EX ILLA SYNGRAPHA DICERET. Cohorrui primo; etenim erat interitus civitatis. Reperio duo senatus consulta isdem consulibus de eadem syngrapha. Salaminii cum Romae versuram facere vellent, non poterant, quod lex Gabinia vetabat. Tum iis Bruti familiares freti gratia Bruti dare volebant quaternis, si sibi senatus consulto caveretur. Fit gratia Bruti senatus consultum, VT NEVE SALAMINIIS NEVE QVI EIS DEDISSET FRAVDI ESSET. Pecuniam numerarunt.

10 in iis *codd.* : una *I Wesenberg* 13 dixi denique Σ : denique dixi Δ 21 quaternas *Vict.* : illo *M* (*i. e.* IIII)

At postea venit in mentem faeneratoribus nihil se iuvare illud senatus consultum, quod ex syngrapha ius dici lex Gabinia vetaret. Tum fit senatus consultum, VT EX EA SYNGRAPHA *IVS DICERETVR, non ut alio iure ea syngrapha* esset quam ceterae sed ut eodem. Cum haec disseruissem, seducit me Scaptius; ait se nihil contra dicere sed illos putare talenta CC se debere; ea se velle accipere; debere autem illos paulo minus. Rogat ut eos ad ducenta perducam. 'Optime' inquam. Voco illos ad me remoto Scaptio. 'Quid? vos quantum' inquam 'debetis?' Respondent CVI. Refero ad Scaptium. Homo clamare. 'Quid? opus est' inquam 'rationes conferatis.' Adsidunt, subducunt; *ad* nummum convenit. Illi se numerare velle, urgere ut acciperet. Scaptius me rursus seducit, rogat ut rem sic relinquam. Dedi veniam homini impudenter petenti; Graecis querentibus, ut in fano deponerent postulantibus non concessi. Clamare omnes qui aderant, *alii* nihil impudentius Scaptio qui centesimis cum anatocismo contentus non esset, alii nihil stultius. Mihi autem impudens magis quam stultus videbatur; nam aut bono nomine centesimis contentus *non* erat aut non bono quaternas centesimas sperabat.

Habes meam causam. Quae si Bruto non probatur, 13
nescio cur illum amemus. Sed avunculo eius certe probabitur, praesertim cum senatus consultum modo factum sit, puto, postquam tu es profectus, in creditorum causa ut centesimae perpetuo faenore ducerentur. Hoc quid intersit, si tuos digitos novi, certe habes subductum. In quo quidem,

1 At *Ernesti*: Et *codd.*: *secl. Orelli* 4 IVS . . . syngrapha *add. Boot* 11, 12 'Quid? opus est' inquam 'rationes conferatis' *Mommsen*: Quid opus est inquam quam rationes conferatis *M*: 'Quid potius est' inquam 'quam rationes conferatis?' *Müller idemque Baiter nisi addito* ut *post* quam 13 ad *add. vulg.* 16 ut] et ut *I Lamb.* 17 alii *add. Sternkopf* 21 non *add. Ernesti, cf. supra ll.* 11–15 *et* VI. 2 7; 3. 5

ὁδοῦ πάρεργον, *L.* Lucceius M. f. queritur apud me per litteras summum esse periculum ne culpa senatus his decretis res ad tabulas novas perveniat; commemorat quid olim mali C. Iulius fecerit cum dieculam duxerit; numquam rei publicae plus. Sed ad rem redeo. Meditare adversus Brutum causam meam, si haec causa est contra quam nihil honeste dici potest, praesertim cum integram rem et causam reliquerim.

14 Reliqua sunt domestica. De ἐνδομύχῳ probo idem quod tu, Postumiae filio, quoniam Pontidia nugatur. Sed vellem adesses. A Quinto fratre his mensibus nihil exspectaris; nam Taurus propter nives ante mensem Iunium transiri non potest. Thermum, ut rogas, creberrimis litteris fulcio. P. Valerium negat habere quicquam Deiotarus rex eumque ait *a* se sustentari. Cum scies Romae intercalatum sit necne, velim ad me scribas certum quo die mysteria futura sint. Litteras tuas minus paulo exspecto quam si Romae esses sed tamen exspecto.

1 L *add. Ellendt* 4 duxerit *Corradus*: dixerit *M*: prodixerit *Klotz* 15 a *add. Asconsius* sustentari *M*: are *Rom.* 16 scribas ut certum sciam *Boot, sed cf. Acad.* ii. 92, *Orat. pro Scauro* 34

[36] II *Scr. Laodiceae in. m. Mai. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum Philogenes libertus tuus Laodiceam ad me salutandi causa venisset et se statim ad te navigaturum esse diceret, has ei litteras dedi quibus ad eas rescripsi quas acceperam a Bruti tabellario. Et respondebo primum postremae tuae paginae quae mihi magnae molestiae fuit quod ad te scriptum est a Cincio de Stati sermone; in quo hoc molestissimum est, Statium dicere a me quoque id consilium probari. *Probari* autem? De isto hactenus dixerim, me vel plurima vincla tecum summae coniunctionis optare, etsi sunt amoris artissima; tantum abest ut ego ex
2 eo quo astricti sumus laxari aliquid velim. Illum autem multa de istis rebus asperius solere loqui saepe sum expertus, saepe etiam lenivi iratum. Id scire te arbitror. In hac autem peregrinatione militiave nostra saepe incensum ira vidi, saepe placatum. Quid ad Statium scripserit nescio. Quicquid acturus de tali re fuit, scribendum tamen ad libertum non fuit. Mihi autem erit maximae curae ne quid fiat secus quam volumus quamque oportet. Nec satis est in eius modi re se quemque praestare ac maximae partes istius offici sunt pueri Ciceronis sive iam adulescentis;

11 venisset] *hic desinit W*
17 Probari *add. vett.* hactenus dixerim *Kayser*: hactenus. Dixerim *vulg.* 28 ac *M*: *secl. Ernesti*: *fort.* at

quod quidem illum soleo hortari. Ac mihi videtur matrem valde, ut debet, amare teque mirifice. Sed est magnum illud quidem verum tamen multiplex pueri ingenium; *in* quo ego regendo habeo negoti satis.

Quoniam respondi postremae tuae paginae prima mea, 3
nunc ad primam revertar tuam. Peloponnesias civitates omnis maritimas esse hominis non nequam sed etiam tuo iudicio probati Dicaearchi tabulis credidi. Is multis nominibus in Trophoniana Chaeronis narratione Graecos in eo reprendit quod mare tantum secuti sint nec ullum in Peloponneso locum excipit. Quom mihi auctor placeret (etenim erat ἱστορικώτατος et vixerat in Peloponneso), admirabar tamen et vix adcredens communicavi cum Dionysio. Atque is primo est commotus, deinde, quod de †deo cum† isto Dicaearcho non minus bene existimabat quam tu de C. Vestorio, ego de M. Cluvio, non dubitabat quin ei crederemus. Arcadiae censebat esse Lepreon quoddam maritimum; Tenea autem et Aliphera et Tritia νεόκτιστα ei videbantur, idque τῷ τῶν νεῶν καταλόγῳ confirmabat ubi mentio non fit istorum. Itaque istum ego locum totidem verbis a Dicaearcho transtuli. 'Phliasios' autem dici sciebam et ita fac ut habeas; nos quidem sic habemus. Sed primo me ἀναλογία deceperat, Φλιοῦς, Ὀποῦς, Σιποῦς, quod Ὀπούντιοι, Σιπούντιοι. Sed hoc continuo correximus.

Laetari te nostra moderatione et continentia video. Tum 4
id magis faceres, si adesses. Atque hoc foro quod egi ex Idibus Februariis Laodiceae ad Kal. Maias omnium dioecesium praeter Ciliciae mirabilia quaedam effecimus. Ita multae civitates omni aere alieno liberatae, multae valde levatae sunt, omnes suis legibus et iudiciis usae αὐτονομίαν

3 in quo *Lamb.*: quod *M* sint *Ernesti*: sunt *M* 10 tantum *Orelli*: tum *M*: tam *I Rom.* 14 de deo cum isto M^1: cum de isto M^2: tum de isto *Klotz*: de (*del. verbis* deo cum isto *ut ex dittographia* Dicaearcho *ortis*) *Gurlitt*: *fort.* de Chaerone isto Dichaearcheo

adeptae revixerunt. His ego duobus generibus facultatem ad se aere alieno liberandas aut levandas dedi, uno quod omnino nullus in imperio meo sumptus factus est (nullum cum dico non loquor ὑπερβολικῶς), nullus inquam, ne terruncius quidem. Hac autem re incredibile est quantum
5 civitates emerserint. Accessit altera. Mira erant in civitatibus ipsorum furta Graecorum quae magistratus sui fecerant. Quaesivi ipse de iis qui annis decem proximis magistratum gesserant. Aperte fatebantur. Itaque sine ulla ignominia suis umeris pecunias populis rettulerunt. Populi autem nullo gemitu publicanis quibus hoc ipso lustro nihil solverant etiam superioris lustri *reliqua* reddiderunt. Itaque publicanis in oculis sumus. 'Gratis' inquis 'viris.' Sensimus. Iam cetera iuris dictio nec imperita et clemens cum admirabili facilitate; aditus autem ad me minime provinciales; nihil per cubicularium; ante lucem inambulabam domi ut olim candidatus. Grata haec et magna mihique nondum laboriosa ex illa vetere militia.

6 Nonis Maiis in Ciliciam cogitabam. Ibi cum Iunium mensem consumpsissem (atque utinam in pace! magnum enim bellum impendet a Parthis), Quintilem in reditu ponere. Annuae enim mihi operae a. d. III Kal. Sextil. emerentur. Magna autem in spe sum mihi nihil temporis prorogatum iri. Habebam acta urbana usque ad Nonas Martias; e quibus intellegebam Curionis nostri constantia omnia potius actum iri quam de provinciis. Ergo, ut spero, prope diem te videbo.

7 Venio ad Brutum tuum, immo nostrum, sic enim mavis. Equidem omnia feci quae potui aut in mea provincia perficere aut in regno experiri. Omni igitur modo egi cum rege et ago cotidie per litteras scilicet. Ipsum enim tri-

10 umeris] *fort.* crumenis 12 reliqua *add. Wesenberg coll. Fam.* ii. 13. 4 16 inambulabam *Ber. NOPsI*: inambulando *M* 31 triduum *CNHO*: *om. M*

duum quadriduumve mecum habui turbulentis in rebus quibus eum liberavi. Sed et tum praesens et postea creberrimis litteris non destiti rogare et petere mea causa, suadere et hortari sua. Multum profeci sed quantum non plane, quia longe absum, scio. Salaminios autem (hos enim poteram coercere) adduxi ut totum nomen Scaptio vellent solvere sed centesimis ductis a proxima quidem syngrapha nec perpetuis sed renovatis quotannis. Numerabantur nummi: noluit Scaptius. Tu qui ais Brutum cupere aliquid perdere? Quaternas habebat in syngrapha. Fieri non poterat nec, si posset, ego pati possem. Audio omnino Scaptium paenitere. Nam quod senatus consultum esse dicebat ut ius ex syngrapha diceretur, eo consilio factum est quod pecuniam Salaminii contra legem Gabiniam sumpserant. Vetabat autem Auli lex ius dici de ita sumpta pecunia. Decrevit igitur senatus ut ius diceretur *ex* ista syngrapha. Nunc ista habet iuris idem quod ceterae, nihil praecipui. Haec a me ordine facta puto me Bruto proba- 8
turum, tibi nescio, Catoni certe probabo.

Sed iam ad te ipsum revertor. Ain tandem, Attice, laudator integritatis et elegantiae nostrae,

ausus es hoc ex ore tuo — —,

inquit Ennius, ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem me rogare? An tu si mecum esses qui scribis morderi te interdum quod non simul sis, paterere me id facere si vellem? 'Non amplius' inquis 'quinquaginta.' Cum Spartaco minus multi primo fuerunt. Quid tandem isti mali in tam tenera insula non fecissent? Non fecissent autem? immo quid ante adventum meum non fecerunt? Inclusum in curia senatum habuerunt Salaminium ita multos dies ut interierint non nulli fame. Erat enim praefectus

3 litteris *F, cf.* v. 21. 14 : *om. codd. ceteri* 5 scio *vett.* : sciam *M* 9 Tun qui *Lamb.* : Tu quis qui *Tyrrell* : Vbi tu qui *coni. Boot* : *fort.* Tuque 16 ex *add. Lamb.* 19 tibine *Wesenberg* ('*Em. Alt.*' 108) 23 *ante* inquit *add.* ut *Wesenberg* 28 tenui *Reid coll. Verr.* iii. 85 Non fecissent *om. M*[1]

Appi Scaptius et habebat turmas ab Appio. Id me igitur tu cuius me hercule os mihi ante oculos solet versari cum de aliquo officio ac laude cogito, tu me inquam rogas praefectus ut Scaptius sit? Alias hoc statueramus ut negotiatorem neminem idque Bruto probaramus. Habeat is turmas? cur potius quam cohortis? Sumptu iam nepos
9 evadit Scaptius. 'Volunt' inquit 'principes.' Scio; nam ad me Ephesum usque venerunt flentesque equitum scelera et miserias suas detulerunt. Itaque statim dedi litteras ut ex Cypro equites ante certam diem decederent, ob eamque causam tum ob ceteras Salaminii nos in caelum decretis suis sustulerunt. Sed iam quid opus equitatu? solvunt enim Salaminii; nisi forte id volumus armis efficere ut faenus quaternis centesimis ducant. Et ego audebo legere umquam aut attingere eos libros quos tu dilaudas, si tale quid fecero? Nimis inquam in isto Brutum amasti, dulcissime Attice, nos vereor ne parum. Atque haec scripsi ego
10 ad Brutum scripsisse te ad me. Cognosce nunc cetera.

Pro Appio nos hic omnia facimus honeste tamen sed plane libenter. Nec enim ipsum odimus et Brutum amamus et Pompeius mirifice a me contendit quem me hercule plus plusque in dies diligo. C. Coelium quaestorem huc venire audisti. Nescio quid sit hominis. Sed Pammenia illa mihi non placent. Ego me spero Athenis fore mense Septembri. Tuorum itinerum tempora scire sane velim. Εὐήθειαν Semproni Rufi cognovi ex epistula tua Corcyraea. Quid quaeris? invideo potentiae Vestori.

5 probaramus *Wesenberg*: probamus *M*: probaveramus *Vict.* : *fort. legere debemus aut* Pompeio (*vel* Torquato) *pro* Bruto *aut* probabimus *cf.* v. 21. 10; vi. 1. 6 7 inquis *Rom.* 12 equitatu *vulg.*: equitatus M^1 *Rom.*: equitatust *Lamb.* 16 Nimis, nimis inquam Z^b 17 Atque] *fort.* Atqui 19 facimus *Man.*: faciamus M^1: faciemus M^2 22 Coelium *codex M ap. Fam.* ii. 15. 4: Caelium *codd. hic* 23 sit hominis. Sed *L* (*marg.*) *Crat.*: sit. Sed *codd* : sit, sed . . . (*cum aposiopesi*) *Wesenberg* 26 *ante* Semproni *add.* C *Lahmeyer* tua *codices Malaspinae* Z^b *I*: *om.* ΣΔ

Cupiebam etiam nunc plura garrire sed lucet; urget turba, festinat Philogenes. Valebis igitur et valere Piliam et Caeciliam nostram iubebis litteris et salvebis a meo Cicerone.

EPP. AD FAMILIARES

LIB. II

XIII *Scr. Laudiceae inter K. et Non. Maias a. 704 (50).* [37]

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CVRVLI.

Raras tuas quidem (fortasse enim non perferuntur), sed 1
suavis accipio litteras; vel quas proxime acceperam, quam
prudentis, quam multi et offici et consili! Etsi omnia sic
constitueram mihi agenda, ut tu admonebas, tamen con-
firmantur nostra consilia, cum sentimus prudentibus fideli-
terque suadentibus idem videri. Ego Appium, ut saepe 2
tecum locutus sum, valde diligo meque ab eo diligi statim
coeptum esse, ut simultatem deposuimus, sensi; nam et
honorificus in me cos. fuit et suavis amicus et studiosus
studiorum etiam meorum; mea vero officia ei non defuisse
tu es testis, quoi iam κωμικὸς μάρτυς, ut opinor, accedit Phania,
et me hercule etiam pluris eum feci, quod te amari ab eo
sensi. Iam me Pompei totum esse scis; Brutum a me
amari intellegis. Quid est causae cur mihi non in optatis
sit complecti hominem florentem aetate, opibus, honoribus,
ingenio, liberis, propinquis, adfinibus, amicis, conlegam
meum praesertim et in ipsa collegi laude et scientia
studiosum mei? Haec eo pluribus scripsi, quod non nihil
significabant tuae litterae subdubitare, qua essem erga illum
voluntate. Credo te audisse aliquid. Falsum est, mihi
crede, si quid audisti. Genus institutorum et rationum
mearum dissimilitudinem non nullam habet cum illius
administratione provinciae; ex eo quidam suspicati fortasse
sunt animorum contentione, non opinionum dissensione me
ab eo discrepare; nihil autem feci umquam neque dixi,

8 non] non nullae non *Lehmann* (*ipse quidem* cui): quoniam *codd.* 18 quoi iam *Martyni-Lag.* accedit *Lamb.*: accidit *codd.*
25 non nihil *Vict*: nihil *codd.*: mihi *marg. M*

quod contra illius existimationem esse vellem, post hoc negotium autem et temeritatem nostri Dolabellae deprecatorem me pro illius periculo praebeo.

3 Erat in eadem epistula 'veternus civitatis.' Gaudebam sane et congelasse nostrum amicum laetabar otio. Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Quid ais? Caesarem nunc defendit Curio? quis hoc putaret praeter me? nam, ita vivam, putavi. Di immortales, quam ego risum nostrum desidero! Mihi erat in animo, quoniam iuris dictionem confeceram, civitates locupletaram, publicanis etiam superioris lustri reliqua sine sociorum ulla querela conservaram, privatis, summis infimis, fueram iucundus, proficisci in Ciliciam Nonis Mais et, cum prima aestiva attigissem militemque conlocassem, decedere ex senatus consulto. Cupio te aedilem videre, miroque desiderio me urbs adficit et omnes mei tuque in primis.

7 putarat *Wesenberg* 13 Mais *M*: maiis *G*: maii *R* primum *Man.* 14 militemque *GR*: militaremque *M* conlocassem *Orelli*: conlocarem *codd.*

EPP. AD FAMILIARES

LIB. XV

V *Scr. Romae vel ex. m. Apr. vel in. Mai. a. 704 (50).* **[38]**

M. CATO S. D. M. CICERONI IMP.

1 Quod et res p. me et nostra amicitia hortatur, libenter facio ut tuam virtutem, innocentiam, diligentiam cognitam in maximis rebus domi togati, armati foris pari industria administrare gaudeam. Itaque, quod pro meo iudicio facere potui, ut innocentia consilioque tuo defensam provinciam, servatum Ariobarzanis cum ipso rege regnum, sociorum revocatam ad studium imperi nostri voluntatem 2 sententia mea et decreto laudarem, feci. Supplicationem decretam, si tu, qua in re nihil fortuito sed summa tua ratione et continentia rei p. provisum est, dis immortalibus gratulari nos quam tibi referre acceptum mavis, gaudeo; quod si triumphi praerogativam putas supplicationem et idcirco casum potius quam te laudari mavis, neque supplicationem sequitur semper triumphus, et triumpho multo clarius est senatum iudicare potius mansuetudine et innocentia imperatoris provinciam quam vi militum aut benignitate deorum retentam atque conservatam esse; quod ego mea sententia censebam.

3 Atque haec ego idcirco ad te contra consuetudinem meam pluribus scripsi ut, quod maxime volo, existimes me laborare ut tibi persuadeam me et voluisse de tua maie-

13 administrare *Crat. Lehmann Müller, cf. Sall. Iug.* 92. 9: -trari *codd. Wesenberg Mendelssohn*

state quod amplissimum sim arbitratus et quod tu maluisti factum esse gaudere. Vale et nos dilige et instituto itinere severitatem diligentiamque sociis et rei p. praesta.

[39] VI *Scr. Tarsi paulo ante iii K. Sext. a. 704 (50).*

M. CICERO S. D. M. CATONI.

'Laetus sum laudari me,' inquit Hector, opinor, apud 1
Naevium, 'abs te, pater, a laudato viro.' Ea est enim profecto iucunda laus, quae ab iis proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt. Ego vero vel gratulatione litterarum tuarum vel testimoniis sententiae dictae nihil est quod me non adsecutum putem, idque mihi cum amplissimum tum gratissimum est, te libenter amicitiae dedisse quod liquido veritati dares. Et, si non modo omnes verum etiam multi Catones essent in civitate nostra, in qua unum exstitisse mirabile est, quem ego currum aut quam lauream cum tua laudatione conferrem? Nam ad meum sensum et ad illud sincerum ac subtile iudicium nihil potest esse laudabilius quam ea tua oratio, quae est ad me perscripta a meis necessariis. Sed causam meae voluntatis, non enim dicam 2
'cupiditatis,' exposui tibi superioribus litteris; quae etiam si parum iusta tibi visa est, hanc tamen habet rationem, non ut nimis concupiscendus honos sed tamen, si deferatur a senatu, minime aspernandus esse videatur. Spero autem illum ordinem pro meis ob rem p. susceptis laboribus me non indignum honore, usitato praesertim, existimaturum. Quod si ita erit, tantum ex te peto, quod amicissime scribis, ut, cum tuo iudicio quod amplissimum esse arbitraris mihi tribueris, si id quod maluero acciderit, gaudeas. Sic enim fecisse te et sensisse et scripsisse video, resque ipsa declarat tibi illum honorem nostrum supplicationis

1 sim *M*: sis *HFD*: sum *N Wesenberg* 22 nimis *vett.*: minus *codd.*

iucundum fuisse, quod scribendo adfuisti; haec enim senatus consulta non ignoro ab amicissimis eius, cuius *de* honore agitur, scribi solere. Ego, ut spero, te propediem videbo, atque utinam re p. meliore quam timeo!

LIB. VIII

XIV *Scr. Romae circ. viii K. Oct. a. 704 (50).* [40]

CAELIVS CICERONI S.

Tanti non fuit Arsacen capere et Seleuceam expugnare, ut earum rerum quae hic gestae sunt spectaculo careres; numquam tibi oculi doluissent, si in repulsa Domiti vultum vidisses. Magna illa comitia fuerunt, et plane studia ex partium sensu apparuerunt; perpauci necessitudinem secuti officium praestiterunt. Itaque mihi est Domitius inimicissimus ut ne familiarem quidem suum quemquam tam oderit quam me, atque eo magis quod per iniuriam sibi putat ereptum *auguratum*, quoius ego auctor fuerim. Nunc furit tam gavisos homines suum dolorem †unumque move studiosiorem Antoni; nam Cn. Saturninum adulescentem ipse Cn. Domitius reum fecit sane quam superiore a vita invidiosum; quod iudicium nunc in exspectatione est, etiam in bona spe post Sex. Peducaei absolutionem.

2 de honore *vett.*: honor *Gulielmius* 14 iniuriam] Curionem *coni. Mendelssohn* 15 auguratum *add. Gronovius* 16 suo in dolore *Madvig* unumque move] unum quemque *Bettmann* 18 superior ea vita *M*: superiorem causa, vita *Madvig*

2 De summa re publica saepe tibi scripsi me *in* annum pacem non videre et, quo propius ea contentio quam fieri necesse est accedit, eo clarius id periculum apparet. Propositum hoc est, de quo qui rerum potiuntur sunt dimicaturi, quod Cn. Pompeius constituit non pati C. Caesarem consulem aliter fieri nisi exercitum et provincias tradiderit, Caesari autem persuasum est se salvum esse non posse *si* ab exercitu recesserit; fert illam tamen condicionem, ut ambo exercitus tradant. Sic illi amores et invidiosa coniunctio non ad occultam recidit obtrectationem, sed ad bellum se erupit; neque mearum rerum quid consili capiam reperio; quod non dubito quin te quoque haec deliberatio sit perturbatura. Nam mihi cum hominibus his et gratia et †necessitudinem cum causam illam unde homines
3 odi. Illud te non arbitror fugere quin homines in dissensione domestica debeant, quam diu civiliter sine armis certetur, honestiorem sequi partem, ubi ad bellum et castra ventum sit, firmiorem et id melius statuere quod tutius sit. In hac discordia video Cn. Pompeium senatum quique res iudicant secum habiturum, ad Caesarem omnis qui cum timore aut mala spe vivant accessuros; exercitum conferendum non esse. Omnino satis spati est ad considerandas utriusque copias et eligendam partem.

4 Prope oblitus sum quod maxime fuit scribendum. Scis Appium censorem hic ostenta facere, de signis et tabulis, de agri modo, de aere alieno acerrime agere? persuasum est ei censuram lomentum aut nitrum esse. Errare mihi videtur; nam sordis eluere vult, venas sibi omnis et viscera aperit. Curre, per deos atque homines! et quam primum haec risum veni, legis Scantiniae iudicium apud Drusum fieri, Appium de tabulis et signis agere; crede mihi, est properandum. Curio noster sapienter id, quod remisit de

1 in *add. Müller* 14 gratiae et necessitudines sunt: causam illam amo unde homines odi *Madvig*

stipendio Pompei, fecisse existimatur. Ad summam, quaeris quid putem futurum. Si alter uter eorum ad Parthicum bellum non eat, video magnas impendere discordias, quas ferrum et vis iudicabit; uterque et animo et copiis est paratus. Si sine summo periculo fieri posset, magnum et iucundum tibi Fortuna spectaculum parabat.

5 summo *Vict.*: suo *codd.*: tuo *vett.*

[41] **VII** *Scr. in Formiano inter xiii et x K. Ian. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

1 'Dionysius, vir optimus, ut mihi quoque est perspectus, et doctissimus tuique amantissimus, Romam venit XV Kalend. Ian. et litteras a te mihi reddidit.' Tot enim verba sunt de Dionysio in epistula tua, illud †putato† non adscribis, 'et tibi gratias egit.' Atqui certe ille agere debuit et, si esset factum, quae tua est humanitas, adscripsisses. Mihi autem nulla de eo παλινῳδία datur propter superioris epistulae testimonium. Sit igitur sane bonus vir. Hoc enim ipsum bene fecit quod mihi sui cognoscendi penitus etiam
2 istam facultatem dedit. Philogenes recte ad te scripsit; curavit enim quod debuit. Eum ego uti ea pecunia volui
3 quoad liceret; itaque usus est menses XIIII. Pomptinum cupio valere et, quod scribis in urbem introisse, vereor quid sit; nam id nisi gravi de causa non fecisset. Ego quoniam IIII Non. Ian. compitalicius dies est, nolo eo die in Albanum venire, *ne* molestus familiae veniam. III Non. Ian. igitur; inde ad urbem pridie Nonas. Tua λῆψις quem in diem incurrat nescio, sed prorsus te commoveri incommodo valetudinis tuae nolo.

4 De honore nostro nisi quid occulte Caesar per suos tribunos molitus erit, cetera videntur esse tranquilla; tranquillissimus autem animus meus qui totum istuc aequi boni facit et eo magis quod iam a multis audio constitutum esse Pompeio et eius consilio in Siciliam me mittere quod imperium habeam. Id est Ἀβδηριτικόν. Nec enim senatus decrevit nec populus iussit me imperium in Sicilia habere. Sin hoc res publica ad Pompeium refert, qui me magis

6 illud puto tu *Graevius*: illud puta tu *Marshall coll. Pers.* iv. 9: illud optatum *Boot*: illud perusitatum *Böckel*: illud profecto *vult Gurlitt*: *fort.* at illud puto *vel* illud pro usitato 18 venire *del. Bücheler* ne *add. Z*^{b}: *om. codd.* | *post* molestus *add.* sim *Z*^{b} familiae: veniam *Wesenberg* Ian. *secl. Crat.* 29 defert *Iunius*

quam privatum aliquem mittat? Itaque si hoc imperium mihi molestum erit, utar ea porta quam primum videro. Nam quod scribis mirificam exspectationem esse mei neque tamen quemquam bonorum aut sat bonorum dubitare quid facturus sim, ego quos tu bonos esse dicas non intellego. Ipse nullos novi, sed ita, si ordines bonorum quaerimus; nam singulares sunt boni viri. Verum in dissensionibus ordines bonorum et genera quaerenda sunt. Senatum bonum putas per quem sine imperio provinciae sunt (numquam enim Curio sustinuisset, si cum eo agi coeptum esset; quam sententiam senatus sequi noluit; ex quo factum est ut Caesari non succederetur), an publicanos qui numquam firmi sed nunc Caesari sunt amicissimi, an faeneratores, an agricolas quibus optatissimum est otium? nisi eos timere putas ne sub regno sint qui id numquam, dum modo otiosi essent, recusarunt. Quid ergo? exercitum retinentis cum legis **6** dies transierit rationem haberi placet? Mihi vero ne absentis quidem; sed cum id datum est, illud una datum est. Annorum enim decem imperium et ita latum *placet*? Placet igitur etiam me expulsum et agrum Campanum perisse et adoptatum patricium a plebeio, Gaditanum a Mytilenaeo, et Labieni divitiae et Mamurrae placent et Balbi horti et Tusculanum. Sed horum omnium fons unus est. Imbecillo resistendum fuit et id erat facile; nunc legiones XI, equitatus tantus quantum volet, Transpadani, plebes urbana, tot tribuni pl., tam perdita iuventus, tanta auctoritate dux, tanta audacia. Cum hoc aut depugnandum est aut habenda e lege ratio. 'Depugna' inquis 'potius quam servias.' Vt **7** quid? si victus eris, proscribare, si viceris, tamen servias? 'Quid ergo' inquis 'facturus es?' Idem quod pecudes quae dispulsae sui generis sequuntur greges. Vt bos ar-

1 mittit *Z Crat.* 2 primam *Bosius* 4 sat *Reid, cf. ad* ii. 19. 4: satis *codd.* 5 facturus *CZ*: sensurus ΣΔ 7 viri multi *Lamb.* 19 placet *add. vett.* 30 facturus *Wesenberg*: acturus *codd.*

menta sic ego bonos viros aut eos quicumque dicentur boni sequar, etiam si ruent. Quid sit optimum male contractis rebus plane video. Nemini est enim exploratum cum ad arma ventum sit quid futurum sit, at illud omnibus, si boni victi sint, nec in caede principum clementiorem hunc fore quam Cinna fuerit nec moderatiorem quam Sulla in pecuniis locupletum. Ἐμπολιτεύομαί σοι iam dudum et facerem diutius, nisi me lucerna desereret. Ad summam 'Dic, M. Tvlli.' Adsentior Cn. Pompeio, id est T. Pomponio.

Alexim, humanissimum puerum, nisi forte dum ego absum adulescens factus est (id enim agere videbatur), salvere iubeas velim.

4 sit *Wesenberg* : est *ωαα.* 5 sint *Kom.* : sunt *M* locupletum M^1, *cf. Neue 'Formenlehre'* ii³. *p.* 131 : locupletium M^2 *vulg.* Ἐμπ. *M W. Headlam* : Συμπ. *Bücheler*

IX *Scr. in Formiano v aut vi K. Ian. a. 704 (50).* [42]

CICERO ATTICO SAL.

1 'Cotidiene' inquis 'a te accipiendae litterae sunt?' Si habebo cui dem, cotidie. 'At iam ipse ades.' Tum igitur cum venero desinam. Vnas video mihi a te non esse redditas quas L. Quinctius familiaris meus cum ferret ad
2 bustum Basili vulneratus et despoliatus est. Videbis igitur num quid fuerit in iis quod me scire opus sit et simul hoc διευκρινήσεις πρόβλημα sane πολιτικόν. Cum sit necesse aut haberi Caesaris rationem illo exercitum vel per senatum vel per tribunos pl. obtinente, aut persuaderi Caesari ut tradat provinciam atque exercitum et ita consul fiat, aut, si id ei non persuadeatur, haberi comitia sine illius ratione illo patiente atque obtinente provinciam, aut, si per tribunos pl. non patiatur *et* tamen quiescat, rem adduci ad interregnum, aut, si ob eam causam quod ratio eius non habeatur exercitum adducat, armis cum eo contendere, illum autem initium facere armorum aut statim nobis minus paratis aut tum cum comitiis amicis eius postulantibus ut e lege ratio habeatur impetratum non sit, ire autem ad arma aut hanc unam ob causam quod ratio non habeatur aut addita causa si forte tribunus pl. senatum impediens aut populum incitans notatus aut senatus consulto circumscriptus aut sublatus aut expulsus sit dicensve se expulsum ad illum confugerit, suscepto autem bello aut tenenda sit urbs aut ea relicta ille commeatu et reliquis copiis intercludendus—quod horum malorum quorum aliquod certe subeundum est minimum
3 putes. Dices profecto persuaderi illi ut tradat exercitum et ita consul fiat. Est omnino id eius modi ut, si ille eo descendat, contra dici nihil possit idque eum, si non obtinet

7 despoliatus *codd. praeter* M^1 : spoliatus M^1 8 simul *C*· si multo *codd.* : simul tu *Vict.* : simitu *Bücheler* 15 et *add. Lamb.* 17 *post* armis *add.* nos *Wesenberg* 26 dic quod *coni. Reid*

ut ratio habeatur retinentis exercitum, non facere miror. Nobis autem, ut quidam putant, nihil est timendum magis quam ille consul. 'At sic malo' inquies 'quam cum exercitu.' Certe; sed istud ipsum 'sic,' scio, magnum malum putat aliquis neque ei remedium est ullum. 'Cedendum est, si id volet.' Vide consulem illum iterum quem vidisti consulatu priore. 'At tum imbecillus plus' inquit 'valuit quam tota res publica.' Quid nunc putas? et eo consule Pompeio certum est esse in Hispania. O rem miseram! si quidem id ipsum deterrimum est quod recusari non potest et quod ille si faciat, iam iam *a* bonis omnibus summam ineat gratiam. Tollamus igitur hoc quo illum posse 4 adduci negat; de reliquis quid est deterrimum? Concedere illi quod, ut idem dicit, impudentissime postulat. Nam quid impudentius? Tenuisti provinciam per annos decem non tibi a senatu sed a te ipso per vim et per factionem datos; praeteriit tempus non legis sed libidinis tuae, fac tamen legis; ut succedatur decernitur; impedis et ais, 'Habe meam rationem.' Habe tu nostram. Exercitum tu habeas diutius quam populus iussit, invito senatu? 'Depugnes oportet, nisi concedis.' Cum bona quidem spe, ut ait idem, vel vincendi vel in libertate moriendi. Iam si pugnandum est, quo tempore, in casu, quo consilio, in temporibus situm est. Itaque te in ea quaestione non exerceo; ad ea quae dixi adfer si quid habes. Equidem dies noctesque torqueor.

4 'sic,' scio, *Sternkopf coll.* viii. 15 a. 3 : sic O. *codd.* : 'sic malo' *coni. Boot* : dico *Ernesti* : 'sic' dico *Tunstall* 7 inquit M^1, *cf. Reid ad Academ.* ii. 79 *et in* '*Hermathena*' (1901) *p.* 253 *sq.* : inquis M^2 11 iam *I Lamb.* a *add. vulg.* 13 negat *Orelli* : negant *codd.* 15 annos decem Σ : decem annos Δ 17 non legis *C* : non legit *EOPM* : non legitimum *sMmarg.* sed libidinis tuae, fac tamen legis *C* : *om.* ΣΔ 19 Habe tu *Crat.* : habet tu *N* : habet O^1PM^1 : habe EO^2M^2s nostram *Wesenberg* : nostrum *codd.* 23 *alterum* in ENM^2s : si in *OP* : sine M^1

X *Scr. ad urbem xiv sub noctem aut xiii ante lucem K. Febr. a. 705 (49).* [43]

CICERO ATTICO SAL.

Subito consilium cepi ut ante quam luceret exirem, ne qui conspectus fieret aut sermo, lictoribus praesertim laureatis. De reliquo neque hercule quid agam neque quid acturus sim scio; ita sum perturbatus temeritate nostri amentissimi consili. Tibi vero quid suadeam quoius ipse consilium exspecto? Gnaeus noster quid consili ceperit capiatve nescio, adhuc in oppidis coartatus et stupens. Omnes, si in Italia consistat, erimus una; sin cedet, consili res est. Adhuc certe, nisi ego insanio, stulte omnia et incaute. Tu, quaeso, crebro ad me scribe vel quod in buccam venerit.

[44]

XI *Scr. in Campania inter xiv et ix K. Febr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Quaeso, quid est hoc? aut quid agitur? Mihi enim tenebrae sunt. 'Cingulum' inquit 'nos tenemus, Anconem amisimus; Labienus discessit a Caesare.' Vtrum de imperatore populi Romani an de Hannibale loquimur? O hominem amentem et miserum qui ne umbram quidem umquam τοῦ καλοῦ viderit! Atque haec ait omnia facere se dignitatis causa. Vbi est autem dignitas nisi ubi honestas? Honestum igitur habere exercitum nullo publico consilio, occupare urbis civium quo facilior sit aditus ad patriam, χρεῶν ἀποκοπάς, φυγάδων καθόδους, sescenta alia scelera moliri,

6 *alterum* neque *O*: ne *MP*: nec *Hs vulg.* 10 et M^2: set *codd.* stupens *codd.*: stupent *I*: coartatus est. stupent *Klotz*: coartatus sedet et stupens *Otto* 11 consistet *Wesenberg* consili O^2PM^2s: consilia M^1O^1 12 certe *vett.*: certa M^1: incerta O^1: incerti O^2PM^2s 24 *ante* Honestum *dat* nisi M^1, num M^2: *del. Lamb.*

τὴν θεῶν μεγίστην ὥστ' ἔχειν τυραννίδα—?

Sibi habeat suam fortunam! Vnam me hercule tecum apricationem in illo lucrativo tuo sole malim quam omnia istius modi regna vel potius mori miliens quam semel istius modi quicquam cogitare. 'Quid si tu velis?' inquis. Age, quis 2
est cui velle non liceat? Sed ego hoc ipsum 'velle' miserius esse duco quam in crucem tolli. Vna res est ea miserior, adipisci quod ita volueris. Sed haec hactenus. Libenter enim in his molestiis ἐνσχολάζω τόσον.

Redeamus ad nostrum. Per fortunas! quale tibi con- 3
silium Pompei videtur? hoc quaero quod urbem reliquerit. Ego enim ἀπορῶ. Tum nihil absurdius. Vrbem tu relinquas? ergo idem, si Galli venirent? 'Non est' inquit 'in parietibus res publica.' At in aris et focis. 'Fecit Themistocles.' Fluctum enim totius barbariae ferre urbs una non poterat. At idem Pericles non fecit annum fere post quinquagesimum, cum praeter moenia nihil teneret; nostri olim urbe reliqua capta arcem tamen retinuerunt.

Οὕτω που τῶν πρόσθεν ἐπευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν.

Rursus autem ex dolore municipali sermonibusque eorum 4
quos convenio videtur hoc consilium exitum habiturum. Mira hominum querela est (nescio *an* istic, sed facies ut sciam) sine magistratibus urbem esse, sine senatu. Fugiens denique Pompeius mirabiliter homines movet. Quid quaeris? alia causa facta est. Nihil iam concedendum putant Caesari. Haec tu mihi explica qualia sint.

Ego negotio praesum non turbulento. Vult enim me 5
Pompeius esse quem tota haec Campania et maritima ora

3 lucrativo *codd.*: Lucretilino *Faernus, sc. in villa Attiv Ficulensi* xii. 34. 1: Lucretino *Rom.* 4 istius *H Crat.*: illius *CM, cf. Lehmann 'Att.' p.* 61 9 τόσον *scripsi*: COCON *codd.*: σοι *Vict.*: σῶς ἄν *coni. Baiter* 12 Tum] tamen *Ernesti*: totum *Tyrrell*: *fort.* ἀπορῶ, cum nihil 18 *ante* nostri *add.* et *Bücheler* 22 an istic *Ernesti*: istic *codd.*: isticine *Wesenberg* (*'Em. Alt.' p.* 108) 28 Campania *Rom.*: Campana *M, cf. O. E. Schmidt 'Der Briefwechsel' p.* 117

habeat ἐπίσκοπον, ad quem dilectus et summa negoti referatur. Itaque vagus esse cogitabam. Te puto iam videre quae sit ὁρμὴ Caesaris, qui populus, qui totius negoti status. Ea velim scribas ad me et quidem, quoniam mutabilia sunt, quam saepissime. Acquiesco enim et scribens ad te et legens tua.

EPP. AD FAMILIARES

LIB. XVI

XII *Scr. Capuae iv K. Febr. a. 705 (49).* [45]

TVLLIVS S. D. TIRONI SVO.

Quo in discrimine versetur salus mea et bonorum omnium atque universae rei p. ex eo scire potes quod domos nostras et patriam ipsam vel diripiendam vel inflammandam

1 negoti *M marg.* (*sed* -ci): ne *M* deferatur *Wesenberg*
3 ὁρμὴ *Vict.*: hora me M^1

reliquimus. In eum locum res deducta est ut, nisi qui deus
2 vel casus aliquis subvenerit, salvi esse nequeamus. Equidem ut veni ad urbem, non destiti omnia et sentire et dicere et facere quae ad concordiam pertinerent; sed mirus invaserat furor non solum improbis sed etiam iis qui boni habentur, ut pugnare cuperent me clamante nihil esse bello civili miserius. Itaque cum Caesar amentia quadam raperetur et oblitus nominis atque honorum suorum Ariminum, Pisaurum, Anconam, Arretium occupavisset, urbem reliquimus, quam sapienter aut quam fortiter nihil attinet
3 disputari. Quo quidem in casu simus vides. Feruntur omnino condiciones ab illo, ut Pompeius eat in Hispaniam, dilectus qui sunt habiti et praesidia nostra dimittantur; se ulteriorem Galliam Domitio, citeriorem Considio Noniano (his enim obtigerunt) traditurum; ad consulatus petitionem se venturum, neque se iam velle absente se rationem haberi suam; se praesentem trinum nundinum petiturum. Accepimus condiciones, sed ita, ut removeat praesidia ex iis locis quae occupavit, ut sine metu de his ipsis condicionibus
4 Romae senatus haberi possit. Id ille si fecerit, spes est pacis, non honestae (leges enim imponuntur); sed quidvis est melius quam sic esse ut sumus. Sin autem ille suis condicionibus stare noluerit, bellum paratum est, eius modi tamen quod sustinere ille non possit, praesertim cum a suis condicionibus ipse fugerit; tantum modo ut eum intercludamus ne ad urbem possit accedere, quod sperabamus fieri posse. Dilectus enim magnos habebamus putabamusque illum metuere, si ad urbem ire coepisset, ne Gallias amitteret, quas ambas habet inimicissimas praeter Transpadanos, ex Hispaniaque sex legiones et magna auxilia Afranio et Petreio ducibus habet a tergo. Videtur, si insaniet, posse

1 ut utrique nisi *Lehmann* 2 aliqui *Baiter* 9 Anconam *codd.*: Anconem *Wesenberg; utrumque bonum C. I. L.* ix. *p.* 572 18 iis *Wesenberg*: his *codd.*

opprimi, modo ut urbe salva. Maximam autem plagam accepit quod, is qui summam auctoritatem in illius exercitu habebat, T. Labienus socius sceleris esse noluit. Reliquit illum et *est* nobiscum multique idem facturi esse dicuntur.

Ego adhuc orae maritimae praesum a Formiis. Nullum 5
maius negotium suscipere volui, quo plus apud illum meae litterae cohortationesque ad pacem valerent. Sin autem erit bellum, video me castris et certis legionibus praefuturum. Habeo etiam illam molestiam, quod Dolabella noster apud Caesarem est.

Haec tibi nota esse volui; quae cave ne te perturbent et impediant valetudinem tuam. Ego A. Varroni, quem quom 6
amantissimum mei cognovi tum etiam valde tui studiosum, diligentissime te commendavi, ut et valetudinis tuae rationem haberet et navigationis et totum te susciperet ac tueretur. Quem omnia facturum confido; recepit enim et mecum locutus est suavissime. Tu quoniam eo tempore mecum esse non potuisti, quo ego maxime operam et fidelitatem desideravi tuam, cave festines aut committas ut aut aeger aut hieme naviges. Numquam sero te venisse putabo, si salvus veneris. Adhuc neminem videram qui te postea vidisset quam M. Volusius, a quo tuas litteras accepi. Quod non mirabar; neque enim meas puto ad te litteras tanta hieme perferri. Sed da operam ut valeas et, si valebis, cum recte navigari poterit, tum naviges. Cicero meus in Formiano erat, Terentia et Tullia Romae. Cura ut valeas. IIII K. Febr. Capua.

1 ut *MD*: *om. HF* 4 est *add. vett., alii post* et, *alii post* nobiscum

EPP. AD ATTICVM

LIB. VIII

XII D

Scr. Luceriae xiii K. Mart. 705 (49).

[46] CN. MAGNVS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

1 Litterae mihi a te redditae sunt a. d. XIII Kal. Martias in quibus scribis Caesarem apud Corfinium castra posuisse. Quod putavi et praemonui fit, ut nec in praesentia committere tecum proelium velit et omnibus copiis conductis te implicet, ne ad me iter tibi expeditum sit atque istas copias coniungere optimorum civium possis cum his legionibus de quarum voluntate dubitamus. Quo etiam magis tuis litteris sum commotus. Neque enim eorum militum quos mecum habeo voluntate satis confido ut de omnibus fortunis rei publicae dimicem neque etiam qui ex dilectibus conscripti sunt consulibus convenerunt.

2 Qua re da operam, si ulla ratione etiam nunc efficere potes, ut te explices, hoc quam primum venias, ante quam omnes copiae *ad* adversarium conveniant. Neque enim celeriter ex dilectibus hoc homines convenire possunt et, si conveni- rent, quantum iis committendum sit qui inter se ne noti *quidem* sunt contra veteranas legiones non te praeterit.

[47] III *Scr. in Caleno xii K. Mart. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Maximis et miserrimis rebus perturbatus, cum coram tecum mihi potestas deliberandi non esset, uti tamen tuo

3 *ante* fit *add.* fore M^2 (*marg.*) 5 expeditum M^2: expediam M^1: expeditum iam *Bücheler* 11 *ante* consulibus *add.* a *vulg.* 13 hoc, *cf.* 12 c 2: huc *vulg.*: et huc *I* 14 ad adversarium *Baiter*: *om.* ad *codd.*, *cf. Wölfflin 'Archiv'* iv. 3: adversariorum *Rom.*, *cf. De Div.* ii. 52: adversarii in unum *coni. Orelli* 15 huc *vulg.* 17 quidem *add. vett.* 20 cum *Vict.*: sum *codd.* 21 esset M^1: est sed EO^2M^2s; esset sed O^2R

consilio volui. Deliberatio autem omnis haec est, si Pompeius Italia excedat, quod eum facturum esse suspicor, quid mihi agendum putes. Et quo facilius consilium dare possis, quid in utramque partem mihi in mentem veniat explicabo brevi.

2 Cum merita Pompei summa erga salutem meam familiaritasque quae mihi cum eo est, tum ipsa rei publicae causa me adducit ut mihi vel consilium meum cum illius consilio vel fortuna *mea cum illius fortuna* coniungenda esse videatur. Accedit illud. Si maneo et illum comitatum optimorum et clarissimorum civium desero, cadendum est in unius potestatem. Qui etsi multis rebus significat se nobis esse amicum (et ut esset a me est, tute scis, propter suspicionem huius impendentis tempestatis multo ante provisum), tamen utrumque considerandum est et quanta fides ei sit habenda et, si maxime exploratum sit eum nobis amicum fore, sitne viri fortis et boni civis esse in ea urbe in qua cum summis honoribus imperiisque usus sit, res maximas gesserit, sacerdotio sit amplissimo praeditus, non futurus *sit, qui fuerit*, subeundumque periculum sit cum aliquo fore dedecore, si quando Pompeius rem publicam reciperarit. In hac parte haec sunt.

3 Vide nunc quae sint in altera. Nihil actum est a Pompeio nostro sapienter, nihil fortiter, addo etiam nihil nisi contra consilium auctoritatemque meam. Omitto illa vetera, quod istum in rem publicam ille aluit, auxit, armavit, ille legibus per vim et contra auspicia ferendis auctor, ille Galliae ulterioris adiunctor, ille gener, ille in adoptando

2 excedat EO^2M^1s : accedat (*cum* Italiam) O^1M^1 : cedat *Vict. vulg., fort. recte* 9 mea cum illius fortuna *add. Klotz ducibus Malaspina et Bosio* 13 *ante* tute *addend.* ut *coni. Wesenberg* 19 *post* futurus *add.* sit qui fuerit *Lehmann*, tutus *Boot*, sit sui iuris *I* : *ante* futurus *add.* nomen *Iac. Gronovius* 20 aliquo fore *ERM* : a. forte O^2sl : a. fortasse *L* (*marg.*) : a. suo *coni. Boot* : aliquanto maiore *Müller* 21 dedecore *s* : docere *ERM* : dolere O^2 27 per vim et M^2 : servi mei OM^3 : Servii mei *Cs* : C. Metelli *Ascensius* (*ed.* 2) *Crat.*

P. Clodio augur, ille restituendi mei quam retinendi studiosior, ille provinciae propagator, ille absentis in omnibus adiutor, idem etiam tertio consulatu, postquam esse defensor rei publicae coepit, contendit ut decem tribuni pl. ferrent ut absentis ratio haberetur, quod idem ipse sanxit lege quadam sua, Marcoque Marcello consuli finienti provincias Gallias Kalendarum Martiarum die restitit—sed ut haec omittam, quid foedius, quid perturbatius hoc ab urbe discessu sive potius turpissima fuga? Quae condicio non accipienda fuit potius quam relinquenda patria? Malae
4 condiciones erant, fateor, sed num quid hoc peius? At reciperabit rem publicam. Quando? aut quid ad eam spem est parati? Non ager Picenus amissus? non patefactum iter ad urbem? non pecunia omnis et publica et privata adversario tradita? Denique nulla causa, nullae vires, nulla sedes quo concurrant qui rem publicam defensam velint. Apulia delecta est, inanissima pars Italiae et ab impetu huius belli remotissima; fuga et maritima opportunitas visa quaeri desperatione. Invite cepi Capuam, non quo munus illud defugerem, sed in ea causa in qua nullus esset ordinum, nullus apertus privatorum dolor, bonorum autem esset aliquis sed hebes, ut solet, et, ut ipse sensi, esset multitudo et infimus quisque propensus in alteram
5 partem, multi mutationis rerum cupidi, dixi ipsi me nihil suscepturum sine praesidio et sine pecunia. Itaque habui nihil omnino negoti, quod ab initio vidi nihil quaeri praeter fugam. Eam si nunc sequor, quonam? Cum illo non;

2 prorogator *cod. Maffeianus* *post* omnibus *add.* rebus *Wesenberg* 9 turpissima fuga M^2: turpissimamque sum fuga M^1: turpissima nequissima fuga *Hofmann* 19 Invite cepi EO^2M^2s *Rom.*: inte cepi O^1RM^1: Non recepi *Hofmann Lehmann*: Lente cepi *Müller ex coni. Orelli* 20 in ea causa *Lamb.*: sine causa *codd.*: sane causam *Hofmann*: diffidens causae *Müller* 22, 23 sensi, esset *Orelli*: sensissem *codd. Totum locum ita dat Schmidt* Invite cepi Capuam non quo munus illud defugerem, sed pacis causa . . . solet. Sed ut ipse sensi quam esset multitudo . . . partem, quam multi

ad quem cum essem profectus, cognovi in iis locis esse Caesarem, ut tuto Luceriam venire non possem. Infero mari nobis incerto cursu hieme maxima navigandum est. Age iam, cum fratre an sine eo cum filio? at quo modo? In utraque enim re summa difficultas erit, summus animi dolor; qui autem impetus illius erit in nos absentis fortunasque nostras! Acrior quam in ceterorum, quod putabit fortasse in nobis violandis aliquid se habere populare. Age iam, has compedes, fascis, inquam, hos laureatos ecferre ex Italia quam molestum est! qui autem locus erit nobis tutus, ut iam placatis utamur fluctibus, ante quam ad illum venerimus? Qua autem aut quo nihil scimus. At si restitero 6 et fuerit nobis in hac parte locus, idem fecero quod in Cinnae dominatione *L.* Philippus, quod L. Flaccus, quod Q. Mucius, quoquo modo ea res huic quidem cecidit; qui tamen ita dicere solebat se id fore videre quod factum est sed malle quam armatum ad patriae moenia accedere. Aliter Thrasybulus et fortasse melius. Sed est certa quaedam illa Muci ratio atque sententia, est illa etiam Philippi, et cum sit necesse servire tempori et non amittere tempus cum sit datum. Sed in hoc ipso habent tamen idem fasces molestiam. Sit enim nobis amicus, quod incertum est, sed sit; deferet triumphum. †Non accipere ne periculosum sit,† invidiosum ad bonos. 'O rem' inquis 'difficilem et inexplicabilem!' Atqui explicanda est. Quid enim fieri potest? Ac ne me existimaris ad manendum esse propensiorem quod plura in eam partem verba fecerim,

4 sine eo *Hofmann*: sine et *vel* si nec *codd.* at *Gronovius*: an *codd.*: aut *codices Malaspinae* 9 ecferre *Tyrrell*: hec *vel* hoc ferre *codd.* 12 scimus *edd. plerique*: sciemus *codd.*, *cf.* v. 14. 3 14 L. *add. Lamb.* 18 certa *Ascensius* (*ed.* 2) *Crat.*: certe *C codd.* 19 Philippi *secl. edd. recentes praeter Lehmannum* 23, 24 Non accipere ne] Non accipere periculosum est ab hoc (*vel* apud hunc), accipere ne *Lehmann*; *pro* ne *cum vi concessiva cf. Tusc.* ii. 14, iv. 39: Non accipere, vereor (*vel* vide) ne periculosum sit, accipere invidiosum ad bonos *Wesenberg Müller* 25 Quid *Klotz*: qui *codd.* enim] autem *Orelli* ferri (*cum* qui) *Reid*

potest fieri, quod fit in multis quaestionibus, ut res verbosior haec fuerit, illa verior. Quam ob rem ut maxima de re aequo animo deliberanti ita mihi des consilium velim. Navis et in Caieta est parata nobis et Brundisi.

7 Sed ecce nuntii scribente me haec ipsa noctu in Caleno, ecce litterae Caesarem ad Corfinium, Domitium Corfini cum firmo exercitu et pugnare cupiente. Non puto etiam hoc Gnaeum nostrum commissurum ut Domitium relinquat; etsi Brundisium Scipionem cum cohortibus duabus praemiserat, legionem *a* Fausto conscriptam in Siciliam sibi placere a consule duci scripserat ad consules. Sed turpe Domitium deserere erit implorantem eius auxilium. Est quaedam spes mihi quidem non magna sed in his locis firma Afranium in Pyrenaeo cum Trebonio pugnasse, pulsum Trebonium, etiam Fabium tuum transisse cum cohortibus, summa autem Afranium cum magnis copiis adventare. Id si est, in Italia fortasse manebitur. Ego autem cum esset incertum iter Caesaris, quod vel ad Capuam vel ad Luceriam iturus putabatur, Leptam misi ad Pompeium *et* litteras; ipse ne quo inciderem reverti Formias.

Haec te scire volui scripsique sedatiore animo quam proxime scripseram, nullum meum iudicium interponens sed exquirens tuum.

4 in Caieta, *cf.* xiv. 7. 1 *et C. I. L.* x. p. 603 10 a *add. Man.*, *cf.* 12 A 3 11 consule *Man. coll.* 12 A. 3 : consulibus *codd.* turpiter *Reid* 12 deserere erit *v.c. ERM²s* : deserit M^1 : desererit *O* : deseri *edd. plerique* : deseret *Reid* Est *vulg.* : et *codd.* 14 Trebonio *Ascensius* (*ed.* 1) : Petronio *C codd.* 15 Fadium *Orelli* 19 misi ad Pompeium *EOR v. c.* : ad P. misi Δ et *add. vett.* : cum litteris *s Müller*

XI *Scr. in Formiano iii K. Mart. a. 705 (49).* [48]

CICERO ATTICO SAL.

1 Quod me magno animi motu perturbatum putas, sum equidem sed non tam magno quam tibi fortasse videor. Levatur enim omnis cura cum aut constitit consilium aut cogitando nihil explicatur. Lamentari autem licet illud quidem totos dies; sed vereor ne nihil cum proficiam etiam dedecori sim studiis ac litteris nostris. Consumo igitur omne tempus considerans quanta vis sit illius viri quem nostris libris satis diligenter, ut tibi quidem videmur, expressimus. Tenesne igitur moderatorem illum rei publicae quo referre velimus omnia? Nam sic quinto, ut opinor, in libro loquitur Scipio, 'Vt enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria, sic huic moderatori rei publicae beata civium vita proposita est, ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. Huius enim operis maximi inter homines atque optimi
2 illum esse perfectorem volo.' Hoc Gnaeus noster cum antea numquam tum in hac causa minime cogitavit. Dominatio quaesita ab utroque est, non id actum beata et honesta civitas ut esset. Nec vero ille urbem reliquit quod eam tueri non posset nec Italiam quod ea pelleretur, sed hoc a primo cogitavit, omnis terras, omnia maria movere, reges barbaros incitare, gentis feras armatas in Italiam adducere, exercitus conficere maximos. Genus illud Sullani regni iam pridem appetitur multis qui una sunt cupientibus. An censes nihil inter eos convenire, nullam pactionem fieri potuisse? Hodie potest. Sed neutri σκοπὸς est ille ut nos beati simus; uterque regnare vult.

3 Haec a te invitatus breviter exposui. Voluisti enim me quid de his malis sentirem ostendere. Προθεσπίζω igitur,

6 licet illud quidem] *ita interpunxit Madvig*: licet: illud quidem (*sc. facio*) *edd.* 8 dedecori sim *Rom.*: dedecoris in M^1: dedecori sim in M^2: dedecori sit *L* (*marg.*)

noster Attice, non hariolans ut illa cui nemo credidit sed coniectura prospiciens,

'Iamque mari magno —'

non multo, inquam, secus possum vaticinari. Tanta malorum impendet Ἰλιάς. Atque hoc nostra gravior est causa qui domi sumus quam illorum qui una transierunt, quod illi [qui] alterum metuunt, nos utrumque. 'Cur igitur' 4 inquis 'remansimus?' Vel tibi paruimus vel non occurrimus vel hoc fuit rectius. Conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima aestate †qaut utriusque in† mancipiis ex omni genere conlectis, nec tam †iptio† pertimescenda, quae Luceriae multis sermonibus denuntiata esse dicitur, quam †universam† interitus. Tantas in confligendo utriusque viris video futuras. Habes coniecturam meam. Tu autem consolationis fortasse aliquid exspectasti. Nihil invenio, nihil fieri potest miserius, nihil perditius, nihil foedius.

Quod quaeris quid Caesar ad me scripserit, quod saepe, 5 gratissimum sibi esse quod quierim, oratque in eo ut perseverem. Balbus minor haec eadem mandata. Iter autem eius erat ad Lentulum consulem cum litteris Caesaris praemiorumque promissis si Romam revertisset. Verum cum habeo rationem dierum, ante puto tramissurum quam potuerit conveniri.

7 qui *secl. Bücheler*: quidem *vett.* metuunt *vett.*: manuunt *M* 8 occurrimus] occurrit melius *Boot* 10 qaut M^1, *corr. in* aut: et quati *Vict.*, *verbum vix satis grave post* conculcari 11 iptio] emptio Z^b *v.c.*: proscriptio *vulg.*: direptio *Muretus Madvig* 12, 13 esse dicitur *Gronovius*: est igitur *M* 13 universam] universae r. p. *Bücheler*: universae Italiae *Wesenberg*: universus *L* (*marg.*), *cf. Tusc.* i. 90. *Totum locum ita refingit Madvig* Conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima aestate aut alterius aut utriusque immanibus copiis (*vel* vi, manu, copiis) ex omni genere collectis, nec tam direptio pertimescenda ... quam universae interitus. *Sed non possum mihi persuadere* mancipiis *corruptum esse*: *et additamentum Booti mihi adridet* ⟨singulorum proscr⟩iptio *quo* universae *et* singulorum *inter se respondent* 18 scripserit] *fort.* scripserit, scripsit: scripserit, idem *coni. Wesenberg* 20 mandata *M*: mandata dat *I*: mandat *Vict.*: *fort.* mandata iterat

Epistularum Pompei duarum quas ad me misit negle- 6
gentiam meamque in rescribendo diligentiam volui tibi notam esse. Earum exempla ad te misi.

Caesaris hic per Apuliam ad Brundisium cursus quid 7
efficiat exspecto. Vtinam aliquid simile Parthicis rebus! Simul aliquid audiero, scribam ad te. Tu ad me velim bonorum sermones. Romae frequentes esse dicuntur. Scio equidem te in publicum non prodire, sed tamen audire te multa necesse est. Memini librum tibi adferri a Demetrio Magnete ad te missum [scio] περὶ ὁμονοίας. Eum mihi velim mittas. Vides quam causam mediter.

XIII *Scr. in Formiano K. Mart. a. 705 (49).* [49]

CICERO ATTICO SAL.

Lippitudinis meae signum tibi sit librari manus et eadem 1
causa brevitatis; etsi nunc quidem quod scriberem nihil erat. Omnis exspectatio nostra erat in nuntiis Brundisinis. Si nactus hic esset Gnaeum nostrum, spes dubia pacis, sin ille ante tramisisset, exitiosi belli metus. Sed videsne in quem hominem inciderit res publica, quam acutum, quam vigilantem, quam paratum? Si me hercule neminem occiderit nec cuiquam quicquam ademerit, ab iis qui eum maxime timuerant maxime diligetur. Multum mecum 2
municipales homines loquuntur, multum rusticani; nihil

10 scio *del. Wesenberg*

prorsus aliud curant nisi agros, nisi villulas, nisi nummulos suos. Et vide quam conversa res sit; illum quo antea confidebant metuunt, hunc amant quem timebant. Id quantis nostris peccatis vitiisque evenerit non possum sine molestia cogitare. Quae autem impendere putarem, scripseram ad te et iam tuas litteras exspectabam.

[50] XVI *Scr. in Formiano iv Non. Mart. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO.

1 Omnia mihi provisa sunt praeter occultum et tutum iter ad mare superum. Hoc enim mari uti non possumus hoc tempore anni. Illuc autem quo spectat animus et quo res vocat, qua veniam? Cedendum enim est celeriter, ne forte qua re impediar atque adliger. Nec vero ille me ducit qui videtur; quem ego hominem ἀπολιτικώτατον omnium iam ante cognoram, nunc vero etiam ἀστρατηγητότατον. Non

2 sit *Lamb.*: est *codd.* 6 iam] tamen *Lehmann 'Att.' p.* 195 15 ἀστρατηγητότατον *Tyrrell*: ΑCΤΡΑΤΗΓΗΤΟΛΑΛΑΤΟΝ *M*: ἀστοατηγικώτατον *vulg.*

me igitur is ducit sed sermo hominum qui ad me *a* Philotimo scribitur. Is enim me ab optimatibus ait conscindi. Quibus optimatibus, di boni! qui nunc quo modo occurrunt, quo modo autem se venditant Caesari! Municipia vero deum, nec simulant, ut cum de illo aegroto vota facie-
2 bant. Sed plane quicquid mali hic Pisistratus non fecerit tam gratum erit quam si alium facere prohibuerit. *Hunc* propitium sperant, illum iratum putant. Quas fieri censes ἀπαντήσεις ex oppidis, quos honores! 'Metuunt' inquies. Credo, sed me hercule illum magis. Huius insidiosa clementia delectantur, illius iracundiam formidant. Iudices de CCCLX qui praecipue Gnaeo nostro delectabantur, ex quibus cotidie aliquem video, nescio quas eius Lucerias horrent. Itaque quaero qui sint isti optimates qui me exturbent cum ipsi domi maneant. Sed tamen, quicumque sunt, 'αἰδέομαι Τρῶας.' Etsi qua spe proficiscar video coniungoque me cum homine magis ad vastandam Italiam quam ad vincendum parato dominumque exspecto. Et quidem cum haec scribebam IIII Nonas iam exspectabam aliquid a Brundisio. Quid autem 'aliquid'? quam inde turpiter fugisset, et victor hic qua se referret et quo. Quod ubi audissem, si ille Appia veniret, ego Arpinum cogitabam.

5 deum] ut deo *Tyrrell* 7 Hunc *add. Rom.* 12 de *del. Wesenberg* CCCLX *Iunius, cf. Fam.* viii. 8. 5: ccc. l. *M* 13 Lucerias *M*: minas *C*: Lucerinas minas *coni. Bailey* 18 dominumque *Klotz*: domum quem *codd.*: dominum quidem *Madvig*

A.

[51] *Scr. in itinere in. m. Mart. a. 705 (49).*

CAESAR IMP. S. D. CICERONI IMP.

Cum Furnium nostrum tantum vidissem neque loqui neque audire meo commodo potuissem, properarem atque essem in itinere praemissis iam legionibus, praeterire tamen non potui quin et scriberem ad te et illum mitterem gratiasque agerem, etsi hoc et feci saepe et saepius mihi facturus videor; ita de me mereris. In primis a te peto, quoniam confido me celeriter ad urbem venturum, ut te ibi videam, ut tuo consilio, gratia, dignitate, ope omnium rerum uti possim. Ad propositum revertar; festinationi meae brevitatique litterarum ignosces. Reliqua ex Furnio cognosces.

5 meo Z^{b}: me *codd.* *Fort.* sed *vel* et *addend. ante* properarem
13, 14 Reliqua ... cognosces *EORM²s*: *om.* $M^{1}P$

IX *Scr. in Formiano xvi K. Apr. a. 705 (49).* [52]

CICERO ATTICO SAL.

1 Tris epistulas tuas accepi postridie Idus. Erant autem IIII, III, pridie Idus datae. Igitur antiquissimae cuique primum respondebo. Adsentio tibi, ut in Formiano potissimum commorer, etiam de supero mari, †plaboque†, ut antea ad te scripsi, ecquonam modo possim voluntate eius nullam rei publicae partem attingere. Quod laudas quia oblivisci me scripsi ante facta et delicta nostri amici, ego vero ita facio. Quin ea ipsa, quae a te commemorantur, secus ab eo in me ipsum facta esse non memini. Tanto plus apud me valere benefici gratiam quam iniuriae dolorem volo. Faciamus igitur, ut censes, conligamusque nos. Σοφιστεύω enim simul ut rus decurro atque in decursu θέσεις meas commentari non desino. Sed sunt quaedam earum perdifficiles ad iudicandum. De optimatibus sit sane ita ut vis; sed nosti illud 'Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ.'

Titini filius apud Caesarem est. Quod autem quasi vereri videris ne mihi tua consilia displiceant, me vero nihil delectat aliud nisi consilium et litterae tuae. Qua re fac, ut ostendis, ne destiteris ad me quicquid tibi in mentem venerit scribere. Mihi nihil potest esse gratius.

2 Venio ad alteram nunc epistulam. Recte non credis de numero militum; ipso dimidio plus scripsit Clodia. Falsum etiam de corruptis navibus. Quod consulem laudas, ego

8 Adsentio *M vulg., cf. ad* vii. 3. 3: Adsentior *Baiter* 9 perlabor *I*: temptaboque *Nipperdey*: palpaboque *Bosius*: *fort.* perlaboroque 13 commemorantur secus . . . facta esse, non memini *Wesenberg* 16 Σοφιστεύω *Bosius*: festivo *MZ* 17 atque in decursu *Z* (*teste Baitero*): atque cursu *M* 28 consulem M^1C: consules *vulg.*

quoque animum laudo sed consilium reprehendo; dispersu enim illorum actio de pace sublata est quam quidem ego meditabar. Itaque postea Demetri librum de concordia tibi remisi et Philotimo dedi. Nec vero dubito quin exitiosum bellum impendeat cuius initium ducetur a fame. Et me tamen doleo non interesse huic bello! In quo tanta vis sceleris futura est ut, cum parentis non alere nefarium sit, nostri principes antiquissimam et sanctissimam parentem, patriam, fame necandam putent. Atque hoc non opinione timeo sed interfui sermonibus. Omnis haec classis Alexandrea, Colchis, Tyro, Sidone, Arado, Cypro, Pamphylia, Lycia, Rhodo, Chio, Byzantio, Lesbo, Zmyrna, Mileto, Coo ad intercludendos commeatus Italiae et ad occupandas frumentarias provincias comparatur. At quam veniet iratus! et iis quidem maxime qui eum maxime salvum volebant, quasi relictus ab iis quos reliquit. Itaque mihi dubitanti quid me facere par sit, permagnum pondus adfert benevolentia erga illum; qua dempta perire melius esset in patria quam patriam servando evertere. De septentrione plane ita est. Metuo ne vexetur Epirus; sed quem tu locum Graeciae non direptum iri putas? Praedicat enim palam et militibus ostendit se largitione ipsa superiorem quam hunc fore. Illud me praeclare admones, cum illum videro, ne nimis indulgenter et ut cum gravitate potius loquar. Plane sic faciendum. Arpinum, cum eum convenero, cogito, ne forte aut absim cum veniet aut cursem huc illuc via deterrima. Bibulum, ut scribis, audio venisse et redisse pridie Idus.

Philotimum, ut ais in epistula tertia, exspectabas. At ille 3
Idibus a me profectus est. Eo serius ad tuam illam epistulam quoi ego statim rescripseram redditae sunt meae litterae. De Domitio, ut scribis, ita opinor esse ut et in

1 dispersione *FI*: discessu *Man.*: digressu *Wesenberg* 27 deterrima *v. c. Wesenberg* 29 ais in *Wesenberg*: aliis M^1: ais M^2

Cosano sit et consilium eius ignoretur. Iste omnium turpissimus et sordidissimus qui consularia comitia a praetore ait haberi posse est ille idem qui semper in re publica fuit. Itaque nimirum hoc illud est quod Caesar scribit in ea epistula cuius exemplum ad te misi, se velle uti 'consilio' meo (age, esto; hoc commune est), 'gratia' (ineptum id quidem sed, puto, hoc simulat ad quasdam senatorum sententias), 'dignitate' (fortasse sententia consulari). Illud extremum est, 'ope omnium rerum.' Id ego suspicari coepi tum ex tuis litteris aut hoc ipsum esse aut non multo secus. Nam permagni eius interest rem ad interregnum non venire. Id adsequitur, si per praetorem consules creantur. Nos autem in libris habemus non modo consules a praetore sed ne praetores quidem creari ius esse idque factum esse numquam; consules eo non esse ius quod maius imperium a minore rogari non sit ius, praetores autem quod ita rogentur ut conlegae consulibus sint quorum est maius imperium. Aberit non longe quin hoc a me decerni velit neque sit contentus Galba, Scaevola, Cassio, Antonio,

Τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών!

4 Sed quanta tempestas impendeat vides. Qui transierint senatores scribam ad te cum certum habebo. De re frumentaria recte intellegis quae nullo modo administrari sine vectigalibus potest; nec sine causa et eos qui circum illum sunt omnia postulantis et bellum nefarium times. Trebatium nostrum, etsi, ut scribis, nihil bene sperat, tamen videre sane velim. Quem fac horteris ut properet; opportune enim ad me ante adventum Caesaris venerit. De Lanuvino, statim ut audivi Phameam mortuum, optavi, si modo esset futura res publica, ut id aliquis emeret

3 ille idem *Orelli*: ille M^1 (*cum* idem *superscr. ab* M^2) : idem *Rom.*: ille quidem *Bosius* 8 sententiae *vett.* consulari *Corradus*: -aris *M vett.* 31 emeret *I Crat. Lamb.*: *om. M*

meorum neque tamen de te qui maxime meus *es* cogitavi. Sciebam enim te 'quoto anno' et 'quantum in solo' solere quaerere neque solum Romae sed etiam Deli tuum διάγραμμα videram. Verum tamen ego illud, quamquam est bellum, minoris aestimo quam aestimabatur Marcellino consule, cum ego istos hortulos propter domum antiquam *quam* tum habebam iucundiores mihi fore putabam et minore impensa quam si Tusculanum refecissem. Volui HS. Q. Egi per †predum ille daret tanti quom† haberet venale. Noluit. Sed nunc omnia ista iacere puto propter nummorum caritatem. Mihi quidem erit aptissimum vel nobis potius si tu emeris; sed eius dementias cave contemnas. Valde est venustum. Quamquam mihi ista omnia iam addicta vastitati videntur.

Respondi epistulis tribus sed exspecto alias; nam me adhuc tuae litterae sustentarunt. D. Liberalibus.

[53] X *Scr. in Formiano xv K. Apr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

Nihil habebam quod scriberem. Neque enim novi quic- 1
quam audieram et ad tuas omnis rescripseram pridie. Sed cum me aegritudo non solum somno privaret verum ne vigilare quidem sine summo dolore pateretur, tecum ut quasi loquerer, in quo uno acquiesco, hoc nescio quid nullo argumento proposito scribere institui.

1 es *add. Lamb.* 2 Sciebam Z^b *Corradus*: scribam *M* 3 Deli tuum *C*: delituum *RP*: delitium *M* διάγραμμα *Malaspina*: digamma *codd.* 6 antiquam quam *Rom. I*: antiquam *M*: Anti, quam *edd.* 9 HS. Q (= *quingentis millibus*) *Vict., cf.* 13. 6, *Priscian.* ii. 407. 24 (*ed. Keil*), *Mommsen in 'Hermes'* iii. 467, vii. 366: HS. D *Pius ex codd. suis*: NSQ *M* per praedem illi dare tanti quom *Gurlitt cui dux fuit Marshall*: per . . . (*nomen viri excidit*) praedium ut ille venderet Anti quom *coni. Wesenberg* 12 eius dementias (*vel* eiusdem amentias) *codd.*: eius modi dementias *Reid*: eiusdem Antias *Lehmann* 15 alias M^2: tuas M^1: alias tuas *coni. Wesenberg*

2 Amens mihi fuisse videor a principio et me una haec res torquet quod non omnibus in rebus labentem vel potius ruentem Pompeium tamquam unus manipularis secutus sim. Vidi hominem XIIII *K.* Febr. plenum formidinis. Illo ipso die sensi quid ageret. Numquam mihi postea placuit nec umquam aliud in alio peccare destitit. Nihil interim ad me scribere, nihil nisi fugam cogitare. Quid quaeris? sicut ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς alienant immundae, insulsae, indecorae, sic me illius fugae neglegentiaeque deformitas avertit ab amore. Nihil enim dignum faciebat qua re eius fugae comitem me adiungerem. Nunc emergit amor, nunc desiderium ferre non possum, nunc mihi nihil libri, nihil litterae, nihil doctrina prodest. Ita dies et noctes tamquam avis illa mare prospecto evolare cupio. Do, do poenas temeritatis meae. Etsi quae fuit illa temeritas? quid feci non consideratissime? Si enim nihil praeter fugam quaereretur, fugissem libentissime, sed genus belli crudelissimi et maximi quod nondum vident homines quale futurum sit perhorrui. Quae minae municipiis, quae nominatim viris bonis, quae denique omnibus qui remansissent! quam crebro illud 'Sulla potuit, 3 ego non potero?' Mihi autem haeserunt illa. Male Tarquinius qui Porsenam, qui Octavium Mamilium contra patriam, impie Coriolanus *qui* auxilium petiit a Volscis, recte Themistocles qui mori maluit, nefarius Hippias Pisistrati filius qui in Marathonia pugna cecidit arma contra patriam ferens. At Sulla, at Marius, at Cinna recte, immo iure fortasse; sed quid eorum victoria crudelius, quid funestius? Huius belli genus fugi et eo magis quod cru-

6 in] ex *Ernesti* 8 alienant ... sic] *Vict., idemque Schmidt sed is* alienantur (*sc. ab amatoribus*): alienantur immunde insulis unde decore fit sic *M*: alienamur si quid immunde insulse indecore fit, sic *Madvig*: alienant viros immundae insulsae indecorae sic, sic *Tyrrell* 22 Porsenam *vulg.*: Porsinam *M.* *Ante* contra *add.* concitavit *Lehmann, sed cf.* v. 17. 3 *et Heidemann 'De verborum ellipsis usu' p.* 92 23 qui *add. vulg.*

deliora etiam cogitari et parari videbam. Me quem non nulli conservatorem istius urbis, quem parentem esse dixerunt Getarum et Armeniorum et Colchorum copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vastitatem inferre Italiae? Hunc primum mortalem esse, deinde etiam multis modis posse exstingui cogitabam, urbem autem et populum nostrum servandum ad immortalitatem, quantum in nobis esset, putabam, et tamen spes quaedam me sustentabat fore ut aliquid conveniret potius quam aut hic tantum sceleris aut ille tantum flagiti admitteret. Alia res nunc tota est, alia mens mea. Sol, ut est in tua quadam epistula, excidisse mihi e mundo videtur. Vt aegroto, dum anima est, spes esse dicitur, sic ego, quoad Pompeius in Italia fuit, sperare non destiti. Haec, haec me fefellerunt et, ut verum loquar, aetas iam a diuturnis laboribus devexa ad otium domesticarum me rerum delectatione mollivit. Nunc si vel periculose experiundum erit, experiar certe ut hinc avolem. Ante oportuit fortasse; sed ea quae scripsisti me tardarunt et auctoritas maxime tua. Nam cum ad hunc 4
locum venissem, evolvi volumen epistularum tuarum quod ego *sub* signo habeo servoque diligentissime. Erat igitur in ea quam x K. Febr. dederas, hoc modo, 'Sed videamus et Gnaeus quid agat et illius rationes quorsum fluant. Quod si iste Italiam relinquet, faciet omnino male et, ut ego existimo, ἀλογίστως, sed tum demum consilia nostra commutanda erunt.' Hoc scribis post diem quartum quam ab urbe discessimus. Deinde VIII K. Febr., 'Tantum modo Gnaeus noster ne, ut urbem ἀλογίστως reliquit, sic Italiam relinquat.' Eodem die das alteras litteras quibus mihi consulenti planissime respondes. Est enim sic, 'Sed venio

8 me sustentabat *L* (*marg.*) *Boot*: me obtentabat *codd. Schmidt* (*simili sensu ac* sustentabat): mi ostentabat (*cum* spes se quaedam) *coni. Lamb.*: me oblectabat *Moser* 14 Haec, haec *EOZ*^{b}: haec *M* 16, 17 si vel periculose *Lamb.*: sive periculose *EORZ*^{l}: sive periculo *M* 18 scripsisti *M*: scripsi *Graevius ex codicibus Balliolensi et Helmstadtiensi* 21 sub *add. vett.*

ad consultationem tuam. Si Gnaeus Italia cedit, in urbem redeundum puto; quae enim finis peregrinationis?' Hoc mihi plane haesit, et nunc ita video infinitum bellum iunctum miserrima fuga quam tu peregrinationem ὑποκορίζῃ.
5 Sequitur χρησμὸς VI *K.* Februarias, 'Ego si Pompeius manet in Italia nec res ad pactionem venit, longius bellum puto fore; sin Italiam relinquit, ad posterum bellum ἄσπονδον strui existimo.' Huius igitur belli ego particeps et socius et adiutor esse cogor quod et ἄσπονδον est *et* cum civibus? Deinde VII Idus Febr., cum iam plura audires de Pompei consilio, concludis epistulam quandam hoc modo, 'Ego quidem tibi non sim auctor, si Pompeius Italiam relinquit, te quoque profugere. Summo enim periculo facies nec rei publicae proderis; quoi quidem posterius poteris prodesse, si manseris.' Quem φιλόπατριν ac πολιτικὸν hominis prudentis et amici tali admonitu non moveret auctoritas?
6 Deinceps III Idus Febr. iterum mihi respondes consulenti sic, 'Quod quaeris a me fugamne defendam an moram utiliorem putem, ego vero in praesentia subitum discessum et praecipitem profectionem cum tibi tum ipsi Gnaeo inutilem et periculosam puto et satius esse existimo vos dispertitos et in speculis esse; sed medius fidius turpe nobis puto esse de fuga cogitare.' Hoc turpe Gnaeus noster biennio ante cogitavit. Ita sullaturit animus eius et proscripturit iam diu. Inde, ut opinor, cum tu ad me quaedam γενικώτερον scripsisses et ego mihi a te [quaedam] significari putassem ut Italia cederem, detestaris hoc diligenter XI K. Mart., 'Ego vero nulla epistula significavi, si Gnaeus Italia cederet, ut tu una cederes, aut *si* significavi, non dico fui

9 et *add. Ascensius* 12 sum *Ascensius* 18,19 fugamne . . . putem] *Ita Otto Müller*: fugamne fidam (*corr. ex* fedam) an moram defendam utiliorem putem *M*: fugamne suadeam an moram defendam utilioremque putem *Klotz*: fugamne foedam an moram desidem utiliorem putem *Man.* 21, 22 vos dispertitos *Rom. vulg.*: eos (vos M^2) dispertim eos *M* 26 quaedam *del. Schütz* 29 si *add. vulg.*

inconstans sed demens.' In eadem epistula alio loco, 'Nihil relinquitur nisi fuga, cui te socium neutiquam puto esse oportere nec umquam putavi.' Totam autem hanc 7
deliberationem evolvis accuratius in litteris VIII Kal. Mart. datis, 'Si M'. Lepidus et L. Volcacius remanent, manendum puto, ita ut, si salvus sit Pompeius et constiterit alicubi, hanc *νέκυιαν* relinquas et te in certamine vinci cum illo facilius patiaris quam cum hoc in ea quae perspicitur futura colluvie regnare.' Multa disputas huic sententiae convenientia. Inde ad extremum, 'Quid si' inquis 'Lepidus et Volcacius discedunt? Plane *ἀπορῶ*. Quod evenerit igitur et quod egeris id *στερκτέον* putabo.' Si tum dubitaras, nunc certe non dubitas istis manentibus. Deinde in ipsa fuga 8
v Kal. Martias, 'Interea non dubito quin in Formiano mansurus sis. Commodissime enim *τὸ μέλλον* ibi *καραδοκήσεις*.' Atque K. Mart., cum ille quintum iam diem Brundisi esset, 'Tum poterimus deliberare non scilicet integra re sed certe minus infracta quam si una proieceris te.' Deinde IIII Non. Martias, *ὑπὸ τὴν λῆψιν* cum breviter scriberes, tamen ponis hoc, 'Cras scribam plura et ad omnia; hoc tamen dicam, non paenitere me consili de tua mansione, et quamquam magna sollicitudine, tamen quia minus mali puto esse quam in illa profectione, maneo in sententia et gaudeo te mansisse.' Cum vero iam angerer 9
et timerem ne quid a me dedecoris esset admissum, III Nonas Mart., 'Tamen te non esse una cum Pompeio non fero moleste. Postea, si opus fuerit, non erit difficile, et illi, quoquo tempore fiet, erit *ἀσμενιστόν*; sed hoc ita dico si hic qua ratione initium fecit eadem cetera aget, sincere, temperate, prudenter, valde videro et consideratius utili-

12 dubitaras *Bosius*: -ares *M*: -abas *Ernesti* 16 Atque *Wesenberg*: ad *M*: *fort.* a. d. II 19 IIII M^2: illi M^1 *ὑπὸ τὴν λῆψιν Vict.*: ΥΠΟΤΠΑΠΨΙΝ *M*: *ὑπογραφὴν C*: *διάλειψιν Gurlitt coll.* 2. 1 28 *ἀσμενιστόν Tyrrell ad* 2 A 3: *ἀσμένιστον vulg.*

tati nostrae consuluero.' VII Idus Martias scribis Peducaeo quoque nostro probari quod quierim, cuius auctoritas multum apud me valet. His ego tuis scriptis me consolor ut nihil a me adhuc delictum putem. Tu modo auctoritatem tuam defendito; adversus me nihil opus est sed consciis egeo aliis. Ego si nihil peccavi, reliqua tuebor. Ad ea tute hortare et me omnino tua cogitatione adiuva. Hic nihildum de reditu Caesaris audiebatur. Ego his litteris hoc tamen profeci, perlegi omnis tuas et in eo acquievi.

EPP. AD ATTICVM
LIB. IX. xi A

[54] *Scr. in Formiano xiv K. Apr. a. 705 (49).*

CICERO IMP. S. D. CAESARI IMP.

1 Vt legi tuas litteras quas a Furnio nostro acceperam quibus mecum agebas ut ad urbem essem, te velle uti 'consilio et dignitate mea' minus sum admiratus; de 'gratia' et de 'ope' quid significares mecum ipse quaerebam, spe tamen deducebar ad eam cogitationem ut te pro tua admirabili ac singulari sapientia de otio, de pace, de concordia civium agi velle arbitrarer, et ad eam rationem existimabam satis aptam esse et naturam et personam
2 meam. Quod si ita est et si qua de Pompeio nostro tuendo et tibi ac rei publicae reconciliando cura te attingit, magis idoneum quam ego sum ad eam causam profecto reperies neminem qui et illi semper et senatui cum primum potui pacis auctor fui nec sumptis armis belli ullam partem attigi iudicavique eo bello te violari contra cuius honorem populi Romani beneficio concessum inimici atque invidi niterentur. Sed ut eo tempore non modo ipse fautor dignitatis tuae fui verum etiam ceteris auctor ad te adiuvandum, sic me nunc Pompei dignitas vehementer movet. Aliquot enim sunt anni cum vos duo delegi quos praecipue colerem
3 et quibus essem, sicut sum, amicissimus. Quam ob rem a te peto vel potius omnibus te precibus oro et obtestor ut in tuis maximis curis aliquid impertias temporis huic quoque cogitationi ut tuo beneficio bonus vir, gratus, pius denique esse in maximi benefici memoria possim. Quae si tantum ad me ipsum pertinerent, sperarem me a te tamen impetraturum, sed, ut arbitror, et ad tuam fidem et ad rem publicam pertinet me et pacis et utriusque ve-

19 fautor *Bosius*: auctor *codd.*: adiutor *Vrsinus* 30 et pacis] ut pacis *coni. Müller*: e paucis *Bosius* et] et ad *Bosius*

strum . . . et ad civium concordiam per te quam accommodatissimum conservari. Ego cum antea tibi de Lentulo gratias egissem, cum ei saluti qui mihi fuerat fuisses, tamen lectis eius litteris quas ad me gratissimo animo de tua liberalitate beneficioque misit, †eandem me salutem a te accepisse† quam ille. In quem si me intellegis esse gratum, cura, obsecro, ut etiam in Pompeium esse possim.

XIII A *Scr. Romae circ. x K. Apr. 705 (49).* [55]

BALBVS CICERONI IMP. SAL. DIC.

Caesar nobis litteras perbrevis misit; quarum exemplum subscripsi. Brevitate epistulae scire poteris eum valde esse distentum qui tanta de re tam breviter scripserit. Si quid praeterea novi fuerit, statim tibi scribam.

1 *post* vestrum *add.* amicum et ad vestram *Lehmann* 3 cum] quod *coni. Lamb. sed cf. Fam.* xiii. 24. 2 tamen O^2Ms: tum EO^1RL (*marg.*) 5 me] mihi videor *Klotz Schmidt* 6 *post* accepisse *add.* putavi *vett.*

'CAESAR OPPIO CORNELIO SAL.

A. d. VII Idus Martias Brundisium veni, ad murum castra posui. Pompeius est Brundisi. Misit ad me N. Magium de pace. Quae visa sunt respondi. Hoc vos statim scire volui. Quom in spem venero de compositione aliquid me conficere, statim vos certiores faciam.'

2 Quo modo me nunc putas, mi Cicero, torqueri, postquam rursus in spem pacis veni, ne qua res eorum compositionem impediat? Namque quod absens facere possum opto. Quod si una essem, aliquid fortasse proficere posse mi viderer. Nunc exspectatione crucior.

EPP. AD ATTICVM

LIB. IX

[56] XVIII *Scr. Arpini v K. Apr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Vtrumque ex tuo consilio; nam et oratio fuit ea nostra ut bene potius ille de nobis existimaret quam gratias ageret, et in eo mansimus, ne ad urbem. Illa fefellerunt facilem quod putaramus; nihil vidi minus. Damnari se nostro iudicio, tardiores fore reliquos, si nos non venerimus, dicere. Ego dissimilem illorum esse causam. Cum multa, 'Veni igitur et age de pace.' 'Meone' inquam 'arbitratu?' 'An tibi' inquit 'ego praescribam? 'Sic' inquam 'agam,

1 CORNELIOQVE *Petrarcha codices Malaspinae R* 3 N. *vel* Nonium *Petrarcha*: Cn. *codd.* 5 aliquid me conficere *secl. Vrsinus post* me *add.* posse *L* (*marg.*) 10 proficere *ORPM*^{2}: proficiscere *M*^{1} posse mihi viderer *Madvig*: possem videri *ORPM*^{2}: possum videre *M*^{1} 18 si nos non *Faernus*: sinus non *ORPM*^{2}: si in his non *M*^{1} veniremus *Man.*

senatui non placere in Hispanias iri nec exercitus in Graeciam transportari, multaque' inquam 'de Gnaeo deplorabo.' Tum ille, 'Ego vero ista dici nolo.' 'Ita putabam' inquam; 'sed ego eo nolo adesse quod aut sic mihi dicendum est multaque quae nullo modo possem silere si adessem aut non veniendum.' Summa fuit, ut ille quasi exitum quaerens, 'ut deliberarem.' Non fuit negandum. Ita discessimus. Credo igitur hunc me non amare. At ego me amavi, quod mihi iam pridem usu non venit.

2 Reliqua, o di! qui comitatus, quae, ut tu soles dicere, νέκυια! in qua erat ἥρως Celer. O rem perditam! o copias desperatas! Quid quod Servi filius, quod Titini in iis castris fuerunt quibus Pompeius circumsederetur! Sex legiones; multum vigilat, audet. Nullum video finem mali. Nunc certe promenda tibi sunt consilia. Hoc fuerat extremum.

3 Illa tamen κατακλεὶς illius est odiosa quam paene praeterii, si sibi consiliis nostris uti non liceret, usurum quorum posset ad omniaque esse descensurum. 'Vidisti igitur virum, ut scripseras? ingemuisti?' Certe. 'Cedo reliqua.' Quid? Continuo ipse in Pedi Norbanum, ego Arpinum; inde—exspecto equidem λαλαγεῦσαν illam tuam. 'Tu malim'

9 me amavi *Vict.*: meam aut M^1: me amabo $O^c M^2 s$ 10 reliqua odi *Meyer* 11 ἥρως Celer (*i.e. Q. Pilius Celer*) *Lehmann*: eros celer Z^l: ero sceler O^1: ero sceleri $O^2 M^1$: ero scelerum R: Eros Celeris *Corradus*: erant mera scelera *Meyer*: errat ἥρως (*sc. Caesar*); ceteri—*W. Headlam* 12 quid . . . in iis Z^{lb} *v. c. et L* (*marg.*): quid Servi filius quot ut in his M: quid quod Servi filius, quod Tulli in iis *Lamb. coll.* x 3A 2: Quid, Servi filius, Pontius Titinianus in his *Schmidt*; *de filio Titini, cf.* 6. 6, 9. 1, 19. 2 13 *post* Sex (sed *codd.*) *add.* habet *Schütz* 15 Hoc fuerat extremum *secl. Meutzner tamquam glossema ut videtur voc.* κατακλείς 21 Pedi Norbanum *Schmidt*: pel(l)anum *codd.*: Pedanum *vulg.* ego *om.* M^1 22 inde—Exspecto *Lehmann*: Inde exspecto *vulg.* equidem *Lamb*: quidem *codd.* λαλαγεῦσαν *Bosius, cf.* 7. 5 *et Anthol. Pal.* x. 1: ΑΛΑΤΕΛΑΝ *M* malim *Boot* (*Mnemosyne* xviii. 356): malum M^1 *vulg.*: malem RP^1: mallem *Os*: male *vel* mallem M^2; *cf. Madvig* '*Opuscula*' ii. 105

inquies 'actum ne agas.' Etiam illum ipsum quem sequimur multa fefellerunt.

4 Sed ego tuas litteras exspecto. Nihil est enim iam ut antea 'Videamus hoc quorsum evadat.' Extremum fuit de congressu nostro; quo quidem non dubito quin istum offen- 5 derim. Eo maturius agendum est. Amabo te, epistulam et πολιτικήν! Valde tuas litteras nunc exspecto.

EPP. AD FAMILIARES
LIB. VIII

[57] **XVI** *Scr. Intimili xvi K. Mai. a. 705 (49).*

CAELIVS CICERONI S.

1 Exanimatus tuis litteris, quibus te nihil nisi triste cogitare 10 ostendisti neque id quid esset perscripsisti neque non tamen quale esset quod cogitares aperuisti, has ad te ilico litteras scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos, te oro et obsecro ne quid gravius de salute et incolumitate tua consulas; nam deos hominesque amicitiamque nostram 15 testificor me tibi praedixisse neque temere monuisse sed, postquam Caesarem convenerim sententiamque eius qualis futura esset parta victoria cognorim, te certiorem fecisse. Si existimas eandem rationem fore Caesaris in dimittendis adversariis et condicionibus ferendis, erras; nihil nisi atrox 20 et saevum cogitat atque etiam loquitur; iratus senatui exiit, his intercessionibus plane incitatus est; non me hercules
2 erit deprecationi locus. Qua re, si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuae reliquae tibi carae sunt, si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valemus, quorum fortu- 25 nam non debes velle conturbare, ut eam causam in quoius victoria salus nostra est odisse aut relinquere cogamur aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus—denique illud cogita, quod offensae fuerit in ista cunctatione, te

4 antea. 'Videamus hoc quorsum evadat' extremum, *ita interpunxit Frederking* quorsum O^2RPM^2s: cursum M^1 5 offenderim M^2s: -erem $ORPM^1$ *Alterum idque melius exemplum huius epistulae* (Ad. Fam. viii. 16) *extat in Epp. ad Att.* x. 9 (A = *cod. Med.* 49 18) 11 perscripsisti *A*: -psi *M*: -psti *Mendelssohn* 14 oro et *A*: oro *M* 16 praedixisse *A*: -dixi *M*: -dixe *Mendelssohn* 25 valemus *A*: valet *M*

subisse; nunc te contra victorem Caesarem facere, quem dubiis rebus laedere noluisti, et ad eos fugatos accedere, quos resistentis sequi nolueris, summae stultitiae est. Vide ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter quid optimum sit eligas. Quod si totum tibi persuadere 3 non possum, saltem, dum quid de Hispaniis agamus scitur, exspecta; quas tibi nuntio adventu Caesaris fore nostras. Quam isti spem habeant amissis Hispaniis nescio; quod porro tuum consilium sit ad desperatos accedere non medius fidius reperio. Hoc quod tu non dicendo mihi 4 significasti Caesar audierat ac, simul atque 'have' mihi dixit, statim quid de te audisset exposuit. Negavi me scire, sed tamen ab eo petii ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit; nam nisi ita faceret, ego, prius quam ad urbem accederem, ubicumque esses, ad te percucurrissem et hoc a te praesens contendissem atque omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, Cicero, cogita ne te tuosque 5 omnis funditus evertas, ne te sciens prudensque eo demittas unde exitum vides nullum esse. Quod si te aut voces optimatium commovent aut non nullorum hominum insolentiam et iactationem ferre non potes, eligas censeo aliquod oppidum vacuum a bello, dum haec decernuntur; quae iam erunt confecta. Id si feceris, et ego te sapienter fecisse iudicabo et Caesarem non offendes.

EPP. AD ATTICVM
LIB. X

VIII *Scr. in Cumano vi Non. Mai. a. 705 (49).* [58]

CICERO ATTICO SAL.

Et res ipsa monebat et tu ostenderas et ego videbam de 1 iis rebus quas intercipi periculosum esset finem inter nos

16 percucurrissem A^2: percurrissem *M*

scribendi fieri tempus esse. Sed cum ad me saepe mea Tullia scribat orans ut quid in Hispania geratur exspectem et semper adscribat idem videri tibi idque ipse etiam ex tuis litteris intellexerim, non puto esse alienum me ad te quid de ea re sentiam scribere.

Consilium istud tunc esset prudens, ut mihi videtur, si **2** nostras rationes ad Hispaniensem casum accommodaturi essemus; quod fieri . . . Necesse est enim aut, id quod maxime velim, pelli istum ab Hispania aut trahi id bellum aut istum, ut confidere videtur, apprehendere Hispanias. Si pelletur, quam gratus aut quam honestus tum erit ad Pompeium noster adventus, cum ipsum Curionem ad eum transiturum putem? Sin trahitur bellum, quid exspectem aut quam diu? Relinquitur ut, si vincimur in Hispania, quiescamus. Id ego contra puto. Istum enim victorem magis relinquendum puto quam victum et dubitantem magis quam fidentem suis rebus. Nam caedem video si vicerit et impetum in privatorum pecunias et exsulum reditum et tabulas novas et turpissimorum honores et regnum non modo Romano homini sed ne Persae quidem cuiquam tolerabile. Tacita esse poterit indignitas nostra? pati **3** poterunt oculi me cum Gabinio sententiam dicere, et quidem illum rogari prius? praesto esse clientem tuum Clodium, C. Atei Plaguleium, ceteros? Sed cur inimicos conligo, qui meos necessarios a me defensos nec videre in curia sine dolore nec versari inter eos sine dedecore potero? Quid si ne id quidem est exploratum fore ut mihi liceat? Scribunt enim ad me amici eius me illi nullo modo satis fecisse quod in senatum non venerim. Tamenne dubitemus an ei nos etiam cum periculo venditemus, qui-

8 *in lacuna add.* non debet *Pl*: non necesse est *Orelli*: nequit *Koch*: nec honestum est nec tutum *Lehmann* 13 Sin *Lamb.*: si O^2RPM^2s: si cum O^1M^1: si contra *Schmidt* 16 et] nec *coni. Frederking* 21 Tacita *codd. vulg.*: Tanta Z^l *Boot*

cum coniuncti ne cum praemio quidem voluimus esse?
4 Deinde hoc vide, non esse iudicium de tota contentione in Hispaniis, nisi forte iis amissis arma Pompeium abiecturum putas, cuius omne consilium Themistocleum est. Existimat enim qui mare teneat eum necesse *esse* rerum potiri. Itaque 5
numquam id egit ut Hispaniae per se tenerentur, navalis apparatus ei semper antiquissima cura fuit. Navigabit igitur, cum erit tempus, maximis classibus et ad Italiam accedet. In qua nos sedentes quid erimus? nam medios esse iam non licebit. Classibus adversabimur igitur? Quod 10
maius scelus aut tantum denique? quid turpius? †anuival dehic† in absentis solus tuli scelus, eiusdem cum Pompeio et
5 cum reliquis principibus non feram? Quod si iam misso officio periculi ratio habenda est, ab illis est periculum si peccaro, ab hoc si recte fecero, nec ullum in his malis con- 15
silium periculo vacuum inveniri potest, ut non sit dubium quin turpiter facere cum periculo fugiamus, quod fugeremus etiam cum salute. †Non simul cum Pompeio mare transierimus. Omnino *non* potuimus†. Exstat ratio dierum. Sed tamen (fateamur enim quod est) ne condimus quidem ut 20
possimus. Fefellit ea me res quae fortasse non debuit, sed fefellit. Pacem putavi fore. Quae si esset, iratum mihi Caesarem esse, cum idem amicus esset Pompeio, nolui. Senseram enim quam idem essent. Hoc verens in hanc

1 coniuncti ne *Hervagius*: coniunctione *codd.* voluimus *Man.*: volumus *M* 5 esse *add. Lamb.* 7 cura *RPM²s*: *om. OM¹* 9 medios *cf. Reid ad Balb.* 29 10 Classibus *secl. Man.* 11 maius *s Malaspina*: malus *MZOR* scelus aut *Malaspina*: scilicet *codd.* 11, 12 anuival dehic in *M¹*: an qui valde hinc *codices non nulli Malaspinae*: an invalide hic in *OM²* (*marg.*): animal dehinc in (dehic *R*) *RP*: an cuius adhuc in *Madvig*: an iram huius in *Hofmann*: *alii alia* 17 turpiter facere *om. Rom.*: facere *om. codices Pii* 18 simul] si simul *Tyrrell* transiimus *Nipperdey*: transieramus? *Tyrrell* 19 non *add. Man. ante* potuimus: *add. P ante* omnino 20 condimus *CORMs* (*ab* '*condire*'): contendimus *Nipperdey* 21 possemus *Nipperdey* ea me *Bosius*: eam $Z^bO^1M^1$: ea *RPM²s*: enim O^2

tarditatem incidi. Sed adsequor omnia si propero, si cunctor amitto. Et tamen, mi Attice, auguria quoque me 6
incitant quadam spe non dubia nec haec collegi nostri ab Atto sed illa Platonis de tyrannis. Nullo enim modo posse video stare istum diutius quin ipse per se etiam languentibus nobis concidat, quippe qui florentissimus ac novus VI, VII diebus ipsi illi egenti ac perditae multitudini in odium acerbissimum venerit, qui duarum rerum simulationem tam cito amiserit, mansuetudinis in Metello, divitiarum in aerario. Iam quibus utatur vel sociis vel ministris? ii provincias, ii rem publicam regent quorum nemo duo menses potuit patrimonium suum gubernare?

Non sunt omnia conligenda quae tu acutissime perspicis, 7
sed tamen ea pone ante oculos; iam intelleges id regnum vix semenstre esse posse. Quod si me fefellerit, feram, sicut multi clarissimi homines in re publica excellentes tulerunt, nisi forte me Sardanapalli vicem [in suo lectulo] mori malle censueris quam *in* exsilio Themistocleo. Qui cum fuisset, ut ait Thucydides, *τῶν μὲν παρόντων δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμων τῶν δὲ μελλόντων ἐς πλεῖστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστής*, tamen incidit in eos casus quos vitasset si eum nihil fefellisset. Etsi is erat, ut ait idem, qui *τὸ ἄμεινον καὶ τὸ χεῖρον ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι ἑώρα μάλιστα*, tamen non vidit nec quo modo Lacedaemoniorum nec quo modo suorum civium invidiam effugeret nec quid Artaxerxi polliceretur. Non fuisset illa nox tam acerba Africano sapientissimo viro, non tam dirus ille dies Sullanus callidissimo viro C. Mario, si nihil utrumque eorum

1 adsequor *Bosius*: assequar *codd.* 3 quadam *Ms*: quedam *ORP* 4 Atto *Orelli*: Attico *codd.* 6 VI. VII *Man.*: ut uti *codd.* 10 utetur *Kayser* ii ... ii *Madvig Lehmann*: si ... si *M*¹*OP*: si ii ... si ii *M*²*s vulg.* 17 *aliquid excidisse post* me *putat Lehmann velut* ii movebunt qui virum fortem, *tum legere poteris* censuerunt in suo lectulo *del. Nipperdey*: in meo lectulo *Corradus* 18 censueris *P*: censuerunt *ORMs*: censuerint *Z*ᵇ in *add. Wesenberg* 23 ἑώρα] προεώρα *O Thucydides* i. 138, *sed O totum locum ex textu Thucydidis refinxit*

fefellisset. Nos tamen hoc confirmamus illo augurio quo
8 diximus, nec nos fallit nec aliter accidet. Corruat iste necesse est aut per adversarios aut ipse per se qui quidem sibi est adversarius unus acerrimus. Id spero vivis nobis fore; quamquam tempus est nos de illa perpetua iam, non de hac exigua vita cogitare. Sin quid acciderit maturius, haud sane mea multum interfuerit utrum factum [fiat] videam an futurum esse multo ante viderim. Quae cum ita sint, non est committendum ut iis paream quos contra me senatus, ne quid res publica detrimenti acciperet, armavit.

9 Tibi sunt omnia commendata, quae commendationis meae pro tuo in nos amore non indigent. Nec hercule ego quidem reperio quid scribam; sedeo enim πλουδοκῶν. Etsi nihil umquam tam fuit scribendum quam nihil mihi umquam ex plurimis tuis iucunditatibus gratius accidisse quam quod meam Tulliam suavissime diligentissimeque coluisti. Valde eo ipsa delectata est, ego autem non minus. Cuius quidem virtus mirifica. Quo modo illa fert publicam cladem, quo modo domesticas tricas! quantus autem animus in discessu nostro! Est στοργή, est summa σύντηξις. Tamen nos recte facere et bene audire vult.
10 Sed hac super re *ne ni*mis, ne meam ipse συμπάθειαν iam evocem.

Tu si quid de Hispaniis certius et si quid aliud, dum adsumus, scribes, et ego fortasse discedens dabo ad te aliquid eo etiam magis quod Tullia te non putabat hoc tempore ex Italia. Cum Antonio item est agendum ut cum Curione Melitae me velle esse, huic civili bello nolle in-

2 accidet *Man.* : -dit *codd.* 7 fiat O^1M^1 : *om.* M^2 *edd.* : fuerit *RP* : iam *coni. Müller* 13 Nec *Hofmann* : ne *codd.* 14 πλουδοκῶν] πλοῦν προσδοκῶν *Dausqueius* 21 Est στοργή, est *L* (*marg.*) *v. c. Vict.* : sit στοργῆς sit *codd.* 23 re ne nimis *Lehmann* : remis *codd.* : re nimis multa *coni. Wesenberg* 29 civili bello *Wesenberg* : libello *M* : bello *RPs*

teresse. Eo velim tam facili uti posse et tam bono in me quam Curione. Is ad Misenum VI Nonas venturus dicebatur, id est hodie. Sed praemisit mihi odiosas litteras hoc exemplo.

EPP. AD FAMILIARES

LIB. VIII

[59] **XVII** *Scr. Romae vel ex. m. Ian. vel m. Febr. a. 706 (48).*

CAELIVS CICERONI S.

1 Ergo me potius in Hispania fuisse tum quam Formiis, quom tu profectus es ad Pompeium! quod utinam †aut Appius Claudius in ista parte C. Curio, quoius amicitia me

1 posse *Lahmeyer*: possem *ORMs*: possim *P Müller* 10 Claudius in hac parte fuisset aut in ista *Klotz*: *alii similia addunt*

paulatim in hanc perditam causam imposuit; nam mihi sentio bonam mentem iracundia et amore ablatam. Tu, tu porro, cum ad te proficiscens Ariminum noctu venissem, dum mihi pacis mandata das ad Caesarem et mirificum civem agis, amici officium neglexisti neque mi consuluisti. Neque haec dico quod diffidam huic causae, sed, crede
2 mihi, perire satius est quam hos videre. Quod si timor vestrae crudelitatis non esset, eiecti iam pridem hinc essemus; nam hic nunc praeter faeneratores paucos nec homo nec ordo quisquam est nisi Pompeianus. Equidem iam effeci ut maxime plebs et, qui antea noster fuit, populus vester esset. 'Cur hoc?' inquis. Immo reliqua exspectate; vos invitos vincere coegero. †Arruntanum me Catonem; vos dormitis nec haec adhuc mihi videmini intellegere, qua nos pateamus et qua simus imbecilli. Atque hoc nullius praemi spe faciam sed, quod apud me plurimum solet valere, doloris atque indignitatis causa. Quid istic facitis? proelium exspectatis, quod firmissimum †haec? vestras copias non novi; nostri valde depugnare et facile algere et esurire consuerunt.

3 Ariminum *Sternkopf*: arimini *M*: -o *Benedict*: Arpino *Grotefrend, fort. recte* 5 mi *Man.*: me *M* 13 Arruntanum me] Geram alterum me *Orelli*: An miramini *C. F. Hermann* 18 haec] habet *Orelli*: hac *Becher*: huic *Mendelssohn*

[60]

VI *Scr. Brundisi iv K. Dec. a. 706 (48).*

CICERO ATTICO SALVTEM DICIT.

Sollicitum esse te cum de tuis communibusque fortunis 1
tum maxime de me ac de dolore meo sentio. Qui quidem
meus dolor non modo non minuitur cum socium sibi
adiungit dolorem tuum sed etiam augetur. Omnino pro
tua prudentia sentis qua consolatione levari maxime possim.
Probas enim meum consilium negasque mihi quicquam tali
tempore potius faciendum fuisse. Addis etiam (quod etsi
mihi levius est quam tuum iudicium, tamen non est leve)
ceteris quoque, id est qui pondus habeant, factum nostrum
probari. Id si ita putarem, levius dolerem. 'Crede' 2
inquis 'mihi.' Credo equidem sed scio quam cupias
minui dolorem meum. Me discessisse ab armis numquam
paenituit. Tanta erat in illis crudelitas, tanta cum barbaris
gentibus coniunctio ut non nominatim sed generatim pro-
scriptio esset informata, ut iam omnium iudicio constitutum
esset omnium vestrum bona praedam esse illius victoriae.
'Vestrum' plane dico; numquam enim de te ipso nisi
crudelissime cogitatum est. Qua re voluntatis me meae

11 DICIT *MW*: *om. Os* 14 sibi *WRPsM*²: tibi *M*¹*O* 17 quicquam *RPsM*²: huic quam *WOM*¹ 23 minui *O*²*RPsM*²: minus *WO*¹*M*¹ 29 est *vulg.*: si *MW*: sensi *M* (*marg.*) *ORPs* me *om. W*

numquam paenitebit, consili paenitet. In oppido aliquo mallem resedisse quoad accerserer; minus sermonis subissem, minus accepissem doloris, ipsum hoc me non angeret. Brundisi iacere in omnis partis est molestum. Propius accedere, ut suades, quo modo sine lictoribus quos populus dedit possum? qui mihi incolumi adimi non possunt. Quos ego †non† paulisper cum bacillis in turbam conieci ad oppidum accedens ne quis impetus militum fieret. †Recipio
3 tempore me domo te nunc†. Ad Oppium *et Balbum scripsi* [et] quonam iis placeret modo propius accedere ut hac de re considerarent. Credo fore auctores. Sic enim recipiunt, Caesari non modo de conservanda sed etiam de augenda mea dignitate curae fore, meque hortantur ut magno animo sim, ut omnia summa sperem. Ea spondent, confirmant. Quae quidem mihi exploratiora essent, si remansissem. Sed ingero praeterita; vide, quaeso, igitur ea quae restant et explora cum istis et, si putabis opus esse et si istis placebit, quo magis factum nostrum Caesar probet quasi de suorum sententia factum, adhibeantur Trebonius, Pansa, si qui alii, scribantque ad Caesarem me quicquid fecerim de sua sententia fecisse.

4 Tulliae meae morbus et imbecillitas corporis me exanimat. Quam tibi intellego magnae curae esse, quod est mihi gra-
5 tissimum. De Pompei exitu mihi dubium numquam fuit. Tanta enim desperatio rerum eius omnium regum et populorum animos occuparat ut quocumque venisset hoc putarem futurum. Non possum eius casum non dolere; homi-
6 nem enim integrum et castum et gravem cognovi. De Fannio consoler te? Perniciosa loquebatur de mansione tua. L.

4 in omnibus partibus *W* 6 adimi] *hic desinit W* 7 non] nunc *Tunstall*: modo *Reid* 8, 9 Reliquo (*hoc ex Ernesti*) tempore me domi tenui *Hofmann*: Recipiam (*sc. lictores*) tempore idoneo. Mitte nunc *coni. Boot* Oppium *C*: oppidum *codd.* et Balbum scripsi *add. Lehmann, et fere idem Lamb.* 10 quonam *Boot*: et quoniam *codd.*: et quonam *Lehmann*: ecquonam cum *Sternkopf* iis *OR Müller*: his *ceteri codd. Sternkopf* 14 Ea spondent confirmant *ut glossema secl. Reid* 16 ingero] non integra *Koch*: pergo *Reid coll.* iii. 15. 5

vero Lentulus Hortensi domum sibi et Caesaris hortos et Baias desponderat. Omnino haec eodem modo ex hac parte fiunt, nisi quod illud erat infinitum. Omnes enim qui in Italia manserant hostium numero habebantur. Sed velim haec aliquando solutiore animo.

7 Quintum fratrem audio profectum in Asiam ut deprecaretur. De filio nihil audivi; sed quaere ex Diochare Caesaris liberto quem ego non vidi, qui istas Alexandrea litteras attulit. Is dicitur vidisse Quintum euntem an iam in Asia. Tuas litteras prout res postulat exspecto. Quas velim cures quam primum ad me perferendas. IIII K. Decembr.

EPP. AD ATTICVM
LIB. XII

[61] II *Scr. Romae ante med. m. Apr. a. 708 (46).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Hic rumores tamen Murcum perisse naufragio, Asinium delatum vivum in manus militum, L navis delatas Vticam reflatu hoc, Pompeium non comparere nec in Balearibus omnino fuisse, ut Paciaecus adfirmat. Sed auctor nullius rei quisquam. Habes quae, dum tu abes, locuti sint. Ludi
2 interea Praeneste. Ibi Hirtius et isti omnes. Et quidem ludi dies VIII. Quae cenae, quae deliciae! Res interea fortasse transacta est. O miros homines! At Balbus aedificat; *τί γὰρ αὐτῷ μέλει;* Verum si quaeris, homini non recta sed voluptaria quaerenti nonne *βεβίωται*? Tu interea dormis. Iam explicandum est *πρόβλημα*, si quid acturus es. Si quaeris quid putem, ego fructum puto. Sed quid multa? Iam te videbo et quidem, ut spero, de via recta ad me. Simul enim et diem Tyrannioni constituemus et si quid aliud.

4 hostium in numero *Baiter, sed cf. Fam.* x. 31. 6 8 Alexandrea *Boot*: -dreas *ORPM*: -drinas *s* 9 Quintum] Q. *v. c. Z*^{b} *Crat.*: *om. codd.* an *codd., cf. Madvig ad Fin.* ii. 104: *om. vulg.* 15 rumor est Statium Murcum *Orelli* 16 delatas *Crat.*: delata in ΔΟΙ 19 sint Σ: sunt *M* 23 non *CORP*: *om.* Δ 26 fructum] peractum *Moser*: confectum *Schütz*: eluctum *Ellis*: fore actum *coni. Reid*

XVIII *Scr. in Tusculano circ. xiii K. Sext. a. 708 (46).* [62]

CICERO S. D. [L. PAPIRIO] PAETO.

Cum essem otiosus in Tusculano, propterea quod disci- 1
pulos obviam miseram ut eadem me quam maxime conciliarent familiari suo, accepi tuas litteras plenissimas suavitatis; ex quibus intellexi probari tibi meum consilium, quod, ut Dionysius tyrannus, cum Syracusis pulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse, sic ego sublatis iudiciis, amisso regno forensi ludum quasi habere coeperim. Quid 2
quaeris? me quoque delectat consilium; multa enim consequor. Primum, id quod maxime nunc opus est, munio me ad haec tempora. Id cuius modi sit nescio; tantum video, nullius adhuc consilium me huic anteponere; nisi forte mori melius fuit. In lectulo, fateor, sed non accidit; in acie non fui; ceteri quidem, Pompeius, Lentulus tuus, Scipio, Afranius foede perierunt. At Cato praeclare. Iam istuc quidem, cum volemus, licebit; demus modo operam ne tam necesse nobis sit, quam illi fuit, id quod agimus. Ergo hoc primum. Sequitur illud: Ipse melior fio primum 3
valetudine, quam intermissis exercitationibus amiseram; deinde ipsa illa, si qua fuit in me, facultas orationis, nisi me ad has exercitationes rettulissem, exaruisset. Extremum illud est, quod tu nescio an primum putes: pluris iam pavones confeci quam tu pullos columbinos. Tu istic te Hateriano iure delectas, ego me hic Hirtiano. Veni igitur, si vir es, et disce a me προλεγομένας, quas quaeris; etsi sus Minervam, †sed quo modo video. Si aestimationes tuas vendere non 4
potes neque ollam denariorum implere, Romam tibi remigrandum est; satius est hic cruditate quam istic fame.

Totam hanc epistulam om. H 9 sublatis iudiciis *del. Bake* 27 disce a me *Bengel*: disceam *MD* 28 quo modo] quoniam ut *Orelli* videro *Bengel*: ***locum ita sanare vult Mendelssohn*** si, quo modo video, aestimationes

Video te bona perdidisse; spero idem istuc familiaris tuos. Actum igitur de te est, nisi provides. Potes mulo isto, quem tibi reliquum dicis esse, quoniam cantherium comedisti, Romam pervehi. Sella tibi erit in ludo tamquam hypodidascalo proxima; eam pulvinus sequetur.

[63] XVII

Scr. Romae post Id. Sext. a. 708 (46).

CICERO [L. PAPIRIO] PAETO.

1 Non tu homo ridiculus es qui, cum Balbus noster apud te fuerit, ex me quaeras quid de istis municipiis et agris futurum putem? quasi aut ego quicquam sciam quod iste

8 Non *codd.*: ne (=*nae*) *Gronovius*

nesciat, aut, si quid aliquando scio, non ex isto soleam scire. Immo vero, si me amas, tu fac ut sciam, quid de nobis futurum sit; habuisti enim in tua potestate, ex quo vel ex sobrio vel certe ex ebrio scire posses. Sed ego ista, mi Paete, non quaero, primum quia de lucro prope iam quadriennium vivimus, si aut hoc lucrum est aut haec vita, superstitem rei p. vivere; deinde quod scire quoque mihi videor, quid futurum sit. Fiet enim, quodcumque volent, qui valebunt; valebunt autem semper arma. Satis igitur nobis esse debet, quicquid conceditur. Hoc si qui pati non potuit, mori debuit.

2 Veientem quidem agrum et Capenatem metiuntur; hoc non longe abest a Tusculano; nihil tamen timeo. Fruor dum licet, opto ut semper liceat; si id minus contigerit, tamen, quoniam ego vir fortis idemque philosophus vivere pulcherrimum duxi, non possum eum non diligere, cuius beneficio id consecutus sum. Qui si cupiat esse rem p., qualem fortasse et ille vult et omnes optare debemus, quid
3 faciat tamen non habet; ita se cum multis conligavit. Sed longius progredior; scribo enim ad te. Hoc tamen scito, non modo me qui consiliis non intersum sed ne ipsum quidem principem scire quid futurum sit; nos enim illi servimus, ipse temporibus. Ita nec ille, quid tempora postulatura sint, nec nos, quid ille cogitet, scire possumus.

Haec tibi antea non rescripsi, non quo cessator esse solerem, praesertim in litteris, sed, cum explorati nihil haberem, nec tibi sollicitudinem ex dubitatione mea nec spem ex adfirmatione adferre volui. Illud tamen adscribam, quod est verissimum, me his temporibus adhuc de isto periculo nihil audisse. Tu tamen pro tua sapientia debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre quaecumque erunt.

7 scire, ego quoque *Wesenberg* 25 perscripsi *coni. Müller*

EPP. AD FAMILIARES

[64] III *Scr. Romae ante K. Sept. a. 708 (46).*

M. CICERO S. D. M. MARIO.

Persaepe mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus 1
tot annos versamur et, ut video, versabimur, solet in mentem venire illius temporis, quo proxime fuimus una; quin etiam ipsum diem memoria teneo; nam a. d. IIII Id. Mai. Lentulo et Marcello coss., cum in Pompeianum vesperi venissem, tu mihi sollicito animo praesto fuisti. Sollicitum autem te habebat cogitatio cum offici tum etiam periculi mei. Si manerem in Italia, verebare ne officio dessem; si proficiscerer ad bellum, periculum te meum commovebat. Quo tempore vidisti profecto me quoque ita conturbatum ut non explicarem quid esset optimum factu. Pudori tamen malui 2
famaeque cedere quam salutis meae rationem ducere. Cuius me mei facti paenituit non tam propter periculum meum quam propter vitia multa, quae ibi offendi quo veneram, primum neque magnas copias neque bellicosas; deinde extra ducem paucosque praeterea (de principibus loquor) reliqui primum in ipso bello rapaces, deinde in oratione ita crudeles ut ipsam victoriam horrerem; maximum autem aes alienum amplissimorum virorum. Quid quaeris? nihil boni praeter causam. Quae cum vidissem, desperans victoriam primum coepi suadere pacem, cuius fueram semper auctor; deinde, cum ab ea sententia Pompeius valde abhorreret, suadere institui ut bellum duceret. Hoc interdum probabat et in ea sententia videbatur fore et fuisset fortasse, nisi quadam ex pugna coepisset suis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille summus nullus imperator fuit. Signa

8 IIII *Wesenberg*: III. *codd.* 21 reliquos . . . rapacis . . . crudelis *Wesenberg*

tirone et collecticio exercitu cum legionibus robustissimis contulit; victus turpissime amissis etiam castris solus fugit.
3 Hunc ego mihi belli finem feci nec putavi, cum integri pares non fuissemus, fractos superiores fore; discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit aut in aliquas insidias incidendum aut deveniendum in victoris manus aut ad Iubam confugiendum aut capiendus tamquam exsilio locus aut consciscenda mors voluntaria. Certe nihil fuit praeterea, si te victori nolles aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis quae dixi incommodis nihil tolerabilius exsilio, praesertim innocenti, ubi nulla adiuncta est turpitudo; addo etiam, cum ea urbe careas in qua nihil sit quod videre possis sine dolore. Ego cum meis, si quicquam nunc cuiusquam est, etiam in meis esse malui. Quae acciderunt,
4 omnia dixi futura. Veni domum, non quo optima vivendi condicio esset, sed tamen, si esset aliqua forma rei p., tamquam in patria ut essem, si nulla, tamquam in exsilio. Mortem mihi cur consciscerem causa non visa est, cur optarem multae causae. Vetus est enim, ubi non sis qui fueris, non esse cur velis vivere. Sed tamen vacare culpa magnum est solacium, praesertim cum habeam duas res quibus me sustentem, optimarum artium scientiam et maximarum rerum gloriam; quarum altera mihi vivo numquam eripietur, altera ne mortuo quidem.
5 Haec ad te scripsi verbosius et tibi molestus fui, quod te cum mei tum rei p. cognovi amantissimum. Notum tibi omne meum consilium esse volui, ut primum scires me numquam voluisse plus quemquam posse quam universam rem p., postea autem quam alicuius culpa tantum valeret unus ut obsisti non posset, me voluisse pacem; amisso exercitu et eo duce, in quo spes fuerat uno, me voluisse etiam reliquis omnibus, postquam non potuerim, mihi ipsi

4 fractos nos superiores *Wesenberg* 16 aliqua *GR*: -quae *M*, *cf.* vi. 1. 4

finem fecisse belli; nunc autem, si haec civitas est, civem esse me, si non, exsulem esse non incommodiore loco quam si Rhodum aut Mytilenas me contulissem.

Haec tecum coram malueram; sed quia longius fiebat, 6 volui per litteras eadem, ut haberes quid diceres, si quando in vituperatores meos incidisses. Sunt enim qui, cum meus interitus nihil fuerit rei p. profuturus, criminis loco putent esse quod vivam; quibus ego certo scio non videri satis multos perisse. Qui si me audissent, quamvis iniqua pace, honeste tamen viverent; armis enim inferiores, non causa fuissent.

Habes epistulam verbosiorem fortasse quam velles; quod tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorem remiseris. Ego si quae volo expediero, brevi tempore te, ut spero, videbo.

3 me *R*: *om. MG*

LIB. IV

IV *Scr. Romae ex. m. Sept. aut in. Oct. a. 708 (46).* **[65]**

M. CICERO S. D. SER. SVLPICIO.

1 Accipio excusationem tuam, qua usus es, cur saepius ad me litteras uno exemplo dedisses, sed accipio ex ea parte, quatenus aut neglegentia aut improbitate eorum, qui epistulas accipiant, fieri scribis ne ad nos perferantur; illam partem excusationis, qua te scribis 'orationis paupertate' (sic enim appellas) isdem verbis epistulas saepius mittere, nec nosco nec probo, et ego ipse, quem tu per iocum (sic enim accipio) 'divitias orationis' habere dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco (εἰρωνεύεσθαι enim non necesse est), sed tamen idem (nec hoc εἰρωνευόμενος) facile cedo tuorum scriptorum subtilitati et elegantiae.

2 Consilium tuum, quo te usum scribis hoc Achaicum negotium non recusavisse, cum semper probavissem, tum multo magis probavi lectis tuis proximis litteris; omnes enim causae, quas commemoras, iustissimae sunt tuaque et auctoritate et prudentia dignissimae. Quod aliter cecidisse rem existimas atque opinatus sis, id tibi nullo modo adsentior; sed quia tanta perturbatio et confusio est rerum, ita perculsa et prostrata foedissimo bello iacent omnia, ut is cuique locus, ubi ipse sit, et sibi quisque miserrimus esse videatur, propterea et tui consili paenitet te, et nos, qui domi sumus, tibi beati videmur, at contra nobis non tu quidem vacuus molestiis, sed prae nobis beatus. Atque hoc ipso melior est tua quam nostra condicio, quod tu, quid

14 admodum *M*: adeo *GR* 21 dignissimae (-e *R*) *GR*: et dignissimae *M*: et dignitate dignissimae *Lehmann* 22 sis *MR*: sit *G*: esses *Wesenberg* 25 et *Lünemann*: ut *MG*: *om. R*

doleat, scribere audes, nos ne id quidem tuto possumus, nec id victoris vitio, quo nihil moderatius, sed ipsius victoriae, quae civilibus bellis semper est insolens.

Uno te vicimus, quod de Marcelli, conlegae tui, salute 3 paulo ante quam tu cognovimus, etiam me hercule quod, quem ad modum ea res ageretur, vidimus. Nam sic fac existimes, post has miserias, id est postquam armis disceptari coeptum sit de iure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate. Nam et ipse Caesar accusata 'acerbitate' Marcelli (sic enim appellabat) laudataque honorificentissime et aequitate tua et prudentia repente praeter spem dixit se senatui roganti de Marcello ne ominis quidem causa negaturum. Fecerat autem hoc senatus, ut, cum a L. Pisone mentio esset facta de M. Marcello et C. Marcellus se ad Caesaris pedes abiecisset, cunctus consurgeret et ad Caesarem supplex accederet. Noli quaerere; ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem aliquam viderer videre quasi reviviscentis rei publicae. Itaque, cum omnes ante 4 me rogati gratias Caesari egissent praeter Volcacium (is enim, si eo loco esset, negavit se facturum fuisse), ego rogatus mutavi meum consilium. Nam statueram non me hercule inertia, sed desiderio pristinae dignitatis in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium et Caesaris magnitudo animi et senatus officium; itaque pluribus verbis egi Caesari gratias, meque metuo ne etiam in ceteris rebus honesto otio privarim, quod erat unum solacium in malis. Sed tamen, quoniam effugi eius offensionem, qui fortasse arbitraretur me hanc rem publicam non putare, si perpetuo tacerem, modice hoc faciam aut etiam intra modum, ut et illius voluntati et meis studiis serviam. Nam, etsi a prima aetate me omnis ars et doctrina liberalis et maxime philo-

3 quae] quae in *Boot* 4 vincimus *Ernesti* 7 armis *M*: armis civilibus *GR* 8 sit *codd.*: est *Wesenberg* 12 ominis RM^c: ominus *M*: hominis *G* 14 C. *Baiter*: cum *codd.*: cum C. *Klotz*

sophia delectavit, tamen hoc studium cotidie ingravescit, credo, et aetatis maturitate ad prudentiam et iis temporum vitiis, ut nulla res alia levare animum molestiis possit. A quo studio te abduci negotiis intellego ex tuis litteris, sed tamen aliquid iam noctes te adiuvabunt.

Servius tuus vel potius noster summa me observantia colit; cuius ego cum omni probitate summaque virtute tum studiis doctrinaque delector. Is mecum saepe de tua mansione aut decessione communicat. Adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus nisi quod maxime Caesar velle videatur. Res sunt eius modi, ut, si Romae sis, nihil praeter tuos delectare possit. De reliquis nihil melius ipso est Caesare, cetera sunt eius modi, ut, si alterum utrum necesse sit, audire ea malis quam videre. Hoc nostrum consilium nobis minime iucundum est, qui te videre cupimus, sed consulimus tibi. Vale.

EPP. AD FAMILIARES

LIB. XII

XVIII *Scr. Romae vel ex. m. Sept. vel in. Oct. a. 708 (46).* **[66]**

CICERO S. D. CORNIFICIO CONLEGAE.

Quod extremum fuit in ea epistula quam a te proxime 1 accepi, ad id primum respondebo; animum adverti enim hoc vos magnos oratores facere non numquam. Epistulas requiris meas; ego autem numquam, cum mihi denuntiatum esset a tuis ire aliquem, non dedi.

Quod mihi videor ex tuis litteris intellegere te nihil com-

12 Caesáre *R*: cesare et *G*: ceteri et *M Baiter, Wesenberg*: *del.* Caesare *Boot* 13 sunt *GR*: *om. M* 24 est *coni. Wesenberg*

missurum esse temere, nec ante quam scisses quo iste nescio qui Caecilius Bassus erumperet quicquam certi constituturum, id ego et speraram prudentia tua fretus et ut confiderem fecerunt tuae gratissimae mihi litterae, idque ut facias quam saepissime, ut et quid tu agas et quid agatur scire possim et etiam quid acturus sis, valde te rogo. Etsi periniquo patiebar animo te a me digredi, tamen eo tempore me consolabar, quod et in summum otium te ire arbitrabar et ab impendentibus magnis negotiis dis-
2 cedere. Utrumque contra accidit; istic enim bellum est exortum, hic pax consecuta, sed tamen eius modi pax in qua, si adesses, multa te non delectarent, ea tamen quae ne ipsum Caesarem quidem delectant. Bellorum enim civilium ii semper exitus sunt, ut non ea solum fiant quae velit victor, sed etiam ut iis mos gerendus sit quibus adiutoribus sit parta victoria. Equidem sic iam obdurui ut ludis Caesaris nostri animo aequissimo viderem T. Plancum, audirem Laberi et Publili poemata.

Nihil mihi tam desse scito quam quicum haec familiariter docteque rideam. Is tu eris, si quam primum veneris; quod ut facias, non mea solum sed etiam tua interesse arbitror.

18 Publili *Sillig et Wölfflin*: Publii *codd.*

VI *Scr. Romae circ. K. Oct. a. 708 (46).* **[67]**

M. CICERO S. D. A. CAECINAE.

1 Vereor ne desideres officium meum, quod tibi pro nostra et meritorum multorum et studiorum parium coniunctione deesse non debet; sed tamen vereor ne litterarum a me officium requiras. Quas tibi et iam pridem et saepe misissem, nisi cotidie melius exspectans gratulationem quam confirmationem animi tui complecti litteris maluissem. Nunc, ut spero, brevi gratulabimur; itaque in aliud tempus
2 id argumentum epistulae differo. His autem litteris animum tuum, quem minime imbecillum esse et audio et spero, etsi non sapientissimi, at amicissimi hominis auctoritate confirmandum etiam atque etiam puto, nec iis quidem verbis, quibus te consoler ut adflictum et iam omni spe salutis orbatum, sed ut eum, de cuius incolumitate non plus dubitem quam te memini dubitare de mea. Nam, cum me ex re p. expulissent ii, qui illam cadere posse stante me non putarunt, memini me ex multis hospitibus, qui ad me ex Asia, in qua tu eras, venerant, audire te de glorioso et celeri
3 reditu meo confirmare. Si te ratio quaedam mira Tuscae disciplinae, quam a patre, nobilissimo atque optimo viro, acceperas, non fefellit, ne nos quidem nostra divinatio fallet, quam cum sapientissimorum virorum monumentis atque praeceptis plurimoque, ut tu scis, doctrinae studio tum magno etiam usu tractandae rei p. magnaque nostrorum
4 temporum varietate consecuti sumus; cui quidem divinationi hoc plus confidimus, quod ea nos nihil in his tam obscuris rebus tamque perturbatis umquam omnino fefellit. Dicerem, quae ante futura dixissem, ni vererer ne ex eventis fingere viderer. Sed tamen plurimi sunt testes me et initio, ne coniungeret se cum Caesare, monuisse Pompeium et postea,

18 putarant *Lamb.*: -rent *Martyni-Lag.*: -bant *coni. Wesenberg* 20 mira Tuscae *R* (*sed* tusce) *Baiter*: tusce *G*: iratuscae *M*: Etruscae *Wesenberg* 23 monitis *Kayser*

ne seiungeret. Coniunctione frangi senatus opes, diiunctione
civile bellum excitari videbam. Atque utebar familiarissime
Caesare, Pompeium faciebam plurimi, sed erat meum con-
silium cum fidele Pompeio tum salutare utrique. Quae 5
praeterea providerim praetereo; nolo enim hunc de me
optime meritum existimare ea me suasisse Pompeio, quibus
ille si paruisset, esset hic quidem clarus in toga et princeps,
sed tantas opes, quantas nunc habet, non haberet. Eundum
in Hispaniam censui. Quod si fecisset, civile bellum
nullum omnino fuisset. Rationem haberi absentis non tam
pugnavi ut liceret, quam ut, quoniam ipso consule pugnante
populus iusserat, haberetur. Causa orta belli est. Quid
ego praetermisi aut monitorum aut querelarum, cum vel
iniquissimam pacem iustissimo bello anteferrem? Victa est 6
auctoritas mea non tam a Pompeio (nam is movebatur)
quam ab iis, qui duce Pompeio freti peropportunam et rebus
domesticis et cupiditatibus suis illius belli victoriam fore
putabant. Susceptum bellum est quiescente me, depulsum
ex Italia manente me, quoad potui; sed valuit apud me
plus pudor meus quam timor; veritus sum deesse Pompei
saluti, cum ille aliquando non defuisset meae. Itaque vel
officio vel fama bonorum vel pudore victus, ut in fabulis
Amphiaraus, sic ego 'prudens et sciens ad pestem ante
oculos positam' sum profectus. Quo in bello nihil adversi
accidit non praedicente me. Qua re, quoniam, ut augures 7
et astrologi solent, ego quoque augur publicus ex meis
superioribus praedictis constitui apud te auctoritatem auguri
et divinationis meae, debebit habere fidem nostra prae-
dictio. Non igitur ex alitis involatu nec e cantu sinistro
oscinis, ut in nostra disciplina est, nec ex tripudiis solistimis
aut soniviis tibi auguror, sed habeo alia signa, quae ob-

1 ne se diiungeret *Kleyn* 23 prudens . . . positam *Ribbeck et Müller poetae attribuunt*, ad . . . positam *Baiter*, *nihil Wesenberg* 29 volatu *Crat.*

servem; quae etsi non sunt certiora illis, minus tamen
8 habent vel obscuritatis vel erroris. Notantur autem mihi ad divinandum signa duplici quadam via; quarum alteram duco e Caesare ipso, alteram e temporum civilium natura atque ratione. In Caesare haec sunt: mitis clemensque natura, qualis exprimitur praeclaro illo libro 'Querelarum' tuarum. Accedit quod mirifice ingeniis excellentibus, quale est tuum, delectatur. Praeterea cedit multorum iustis et officio incensis, non inanibus aut ambitiosis voluntatibus;
9 in quo vehementer eum consentiens Etruria movebit. 'Cur haec igitur adhuc parum profecerunt?' Quia non putat se sustinere causas posse multorum, si tibi, cui iustius videtur irasci posse, concesserit. 'Quae est igitur' inquies 'spes ab irato?' Eodem fonte se hausturum intelleget laudes suas, e quo sit leviter aspersus. Postremo homo valde est acutus et multum providens; intellegit te, hominem in parte Italiae minime contemnenda facile omnium nobilissimum et in communi re p. cuivis summorum tuae aetatis vel ingenio vel gratia vel fama populi R. parem, non posse prohiberi re publica diutius. Nolet hoc temporis potius esse aliquando beneficium quam iam suum.

10 Dixi de Caesare; nunc dicam de temporum rerumque natura. Nemo est tam inimicus ei causae, quam Pompeius animatus melius quam paratus susceperat, qui nos malos civis dicere aut homines improbos audeat. In quo admirari soleo gravitatem et iustitiam et sapientiam Caesaris. Numquam nisi honorificentissime Pompeium appellat. At in eius persona multa fecit asperius. Armorum ista et victoriae sunt facta, non Caesaris; at nos quem ad modum est complexus! Cassium sibi legavit, Brutum Galliae praefecit, Sulpicium Graeciae, Marcellum, cui maxime suscense-
11 bat, cum summa illius dignitate restituit. Quo igitur haec

14 Eodem] Ex eodem *Lamb.*: eodem e *Baiter* intelleget *Klotz*: intellegest *M*: -lexi *G*: -lexisti *R*: -legit *Baiter*

spectant? Rerum hoc natura et civilium temporum non patietur, nec manens nec mutata ratio feret, primum ut non in causa pari eadem sit et condicio et fortuna omnium, deinde ut in eam civitatem boni viri et boni cives nulla ignominia notati non revertantur, in quam tot nefariorum scelerum condemnati reverterunt.

Habes augurium meum; quo, si quid addubitarem, non 12
potius uterer quam illa consolatione, qua facile fortem virum sustentarem, te, si explorata victoria arma sumpsisses pro re p. (ita enim tum putabas), non nimis esse laudandum, sin propter incertos exitus eventusque bellorum posse accidere ut vinceremur putasses, non debere te ad secundam fortunam bene paratum fuisse, adversam ferre nullo modo posse. Disputarem etiam quanto solacio tibi conscientia tui facti, quantae delectationi in rebus adversis litterae esse deberent; commemorarem non solum veterum, sed horum etiam recentium vel ducum vel comitum tuorum gravissimos casus; etiam externos multos claros viros nominarem; levat enim dolorem communis quasi legis et humanae condicionis recordatio; exponerem etiam quem ad modum hic 13
et quanta in turba quantaque in confusione rerum omnium viveremus; necesse est enim minore desiderio perdita re p. carere quam bona. Sed hoc genere nihil opus est. Incolumem te cito, ut spero, vel potius ut perspicio, videbimus. Interea tibi absenti et huic, qui adest, imagini animi et corporis tui, constantissimo atque optimo filio tuo, studium, officium, operam, laborem meum iam pridem et pollicitus sum et detuli, nunc hoc amplius, quod me amicissime cotidie magis Caesar amplectitur, familiares quidem eius sicuti neminem. Apud quem quicquid valebo vel auctoritate vel gratia, valebo tibi. Tu cura ut cum firmitudine te animi tum etiam spe optima sustentes.

2 mutata *vett.* : muta *codd.* 31 valebo *M*, *cf.* ii. 11. 2; xiii. 1. 4: conciliabo *GR*

LIB. IX

XV *Scr. Romae m. interc. priore a. 708 (46).* [68]

CICERO PAETO S.

1 Duabus tuis epistulis respondebo, uni, quam quadriduo ante acceperam a Zetho, alteri, quam attulerat Phileros tabellarius. Ex prioribus tuis litteris intellexi pergratam tibi esse curam meam valetudinis tuae, quam tibi perspectam esse gaudeo; sed, mihi crede, non perinde, ut est reapse, ex litteris perspicere potuisti. Nam cum a satis multis (non enim possum aliter dicere) et coli me videam et diligi, nemo est illorum omnium mihi te iucundior. Nam quod me amas, quod id et iam pridem et constanter facis, est id quidem magnum atque haud scio an maximum, sed tibi commune cum multis; quod tu ipse tam amandus es tamque dulcis tamque in omni genere iucundus, id est proprie

20 tibi esse *D* : tibi *MH* 21 curam . . . tibi *HD* : *om. M* : *post* tuae *add. Crat. et Lamb. ex codicibus quibusdam ut videtur* animumque erga te meum (*tum* quem) perspectam *HD* : -tum *M*

tuum. Accedunt non Attici, sed salsiores quam illi Atti- 2
corum Romani veteres atque urbani sales. Ego autem
(existimes licet quidlibet) mirifice capior facetiis maxime
nostratibus, praesertim cum eas videam primum oblitas
Latio tum, cum in urbem nostram est infusa peregrinitas,
nunc vero etiam bracatis et Transalpinis nationibus, ut
nullum veteris leporis vestigium appareat. Itaque te cum
video, omnis mihi Granios, omnis Lucilios, vere ut dicam,
Crassos quoque et Laelios videre videor. Moriar, si praeter
te quemquam reliquum habeo, in quo possim imaginem
antiquae et vernaculae festivitatis agnoscere. Ad hos
lepores cum amor erga me tantus accedat, miraris me tanta
perturbatione valetudinis tuae tam graviter exanimatum
fuisse? Quod autem altera epistula purgas te non dissua- 3
sorem mihi emptionis Neapolitanae fuisse sed auctorem
moderationis, urbane, neque ego aliter accepi; intellexi
tamen idem, quod his intellego litteris, non existimasse te
mihi licere, id quod ego arbitrabar, res has non omnino
quidem sed magnam partem relinquere. Catulum mihi
narras et illa tempora. Quid simile? ne mi quidem ipsi
tunc placebat diutius abesse ab rei p. custodia; sedebamus
enim in puppi et clavum tenebamus; nunc autem vix est
in sentina locus. An minus multa s. c. futura putas, si ego 4
sim Neapoli? Romae cum sum et urgeo forum, s. c. scri-
buntur apud amatorem tuum, familiarem meum; et quidem,
cum in mentem venit, ponor ad scribendum et ante audio
s. c. in Armeniam et Syriam esse perlatum, quod in meam
sententiam factum esse dicatur, quam omnino mentionem
ullam de ea re esse factam. Atque hoc nolim me iocari
putes; nam mihi scito iam a regibus ultimis adlatas esse

5 Latii *Madvig*: luto *Hirschfeld* 6 etiam in *Madvig* 9 Aelios *Orelli* 16 moderationis] commorationis *Lamb.*: demorationis *Gulielmius* urbane *Madvig*: urbanae *codd.* 26 ad scribendum] adfuisse scribendo *Man.*

litteras, quibus mihi gratias agant, quod se mea sententia reges appellaverim, quos ego non modo reges appellatos, sed omnino natos nesciebam. Quid ergo est? tamen quam diu hic erit noster hic praefectus moribus, parebo auctoritati tuae; quom vero aberit, ad fungos me tuos conferam. Domum si habebo, in denos dies singulos sumptuariae legis dies conferam; sin autem minus invenero quod placeat, decrevi habitare apud te; scio enim me nihil tibi gratius facere posse. Domum Sullanam desperabam iam, ut tibi proxime scripsi, sed tamen non abieci. Tu velim, ut scribis, cum fabris eam perspicias; si enim nihil est in parietibus aut in tecto viti, cetera mihi probabuntur.

EPP. AD FAMILIARES
LIB. XIII

XI *Scr. Romae paulo post ep. x.* [69]

CICERO BRVTO S.

Quia semper animadverti studiose te operam dare ut ne 1
quid meorum tibi esset ignotum, propterea non dubito quin scias non solum cuius municipi sim, sed etiam quam diligenter soleam meos municipes Arpinatis tueri. Quorum quidem omnia commoda omnesque facultates, quibus et sacra conficere et sarta tecta aedium sacrarum locorumque communium tueri possint, consistunt in iis vectigalibus, quae habent in provincia Gallia. Ad ea visenda pecuniasque, quae a colonis debentur, exigendas totamque rem et cognoscendam et administrandam legatos equites Romanos misimus, Q. Fufidium Q. f., M. Faucium M. f., Q. Mamercium Q. f. Peto a te in maiorem modum pro nostra 2
necessitudine ut tibi ea res curae sit operamque des ut per te quam commodissime negotium municipi administretur

18 Arpinatis *del. Bake* 25 Mamercum *vett.*, *sed cf. C. I. L.* ix. 668, 1159

quam primumque conficiatur, ipsosque, quorum nomina scripsi, ut quam honorificentissime pro tua natura et quam
3 liberalissime tractes. Bonos viros ad tuam necessitudinem adiunxeris municipiumque gratissimum beneficio tuo devinxeris, mihi vero etiam gratius feceris, quod cum semper tueri municipes meos consuevi, tum hic annus praecipue ad meam curam officiumque pertinet. Nam constituendi municipi causa hoc anno aedilem filium meum fieri volui et fratris filium et M. Caesium, hominem mihi maxime necessarium; is enim magistratus in nostro municipio nec alius ullus creari solet. Quos cohonestaris in primisque me, si res p. municipi tuo studio, diligentia bene administrata erit. Quod ut facias te vehementer etiam atque etiam rogo.

EPP. AD ATTICVM

LIB. XII

[70] **XXI** *Scr. Asturae xvi K. Apr. a. 709 (45).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Legi Bruti epistulam eamque tibi remisi sane non prudenter rescriptum ad ea quae requisieras. Sed ipse viderit. Quamquam illud turpiter ignorat. Catonem primum sententiam putat de animadversione dixisse quam omnes ante dixerant praeter Caesarem et, cum ipsius Caesaris tam severa fuerit qui tum praetorio loco dixerit, consularium putat leniores fuisse, Catuli, Servili, Lucullorum, Curionis, Torquati, Lepidi, Gelli, Volcaci, Figuli, Cottae, L. Caesaris, C. Pisonis, M'. Glabrionis, etiam Silani, Murenae designatorum consulum. Cur ego in sententiam Catonis? Quia verbis luculentioribus et pluribus rem eandem comprehenderat. Me autem hic laudat quod rettulerim, non quod patefecerim, *quod* cohortatus sim, quod denique ante quam

5 etiam] eo etiam *H*: etiam eo *D* 24 etiam *ante* Silani *transponit Boot*: *ante* M'. Glabrionis *habent codd.* 28 quod *add. Vict.*

consulerem ipse iudicaverim. Quae omnia quia Cato laudibus extulerat in caelum perscribendaque censuerat, idcirco in eius sententiam est facta discessio. Hic autem se etiam tribuere multum mi putat quod scripserit 'optimum consulem.' Quis enim ieiunius dixit inimicus? Ad cetera vero tibi quem ad modum rescripsit! Tantum rogat de senatus consulto ut corrigas. Hoc quidem fecisset, etiam si *a* librario admonitus esset. Sed haec iterum ipse viderit.

De hortis quoniam probas, effice aliquid. Rationes meas **2** nosti. Si vero etiam a Faberio aliquid recedit nihil negoti est. Sed etiam sine eo posse videor contendere. Venales certe sunt Drusi, fortasse etiam Lamiani et Cassiani. Sed coram.

De Terentia non possum commodius scribere quam tu **3** scribis. Officium sit nobis antiquissimum. Si quid nos fefellerit, illius malo me quam mei paenitere. Oviae C. Lolli **4** curanda sunt HS c. Negat Eros posse sine me, credo, quod accipienda aliqua sit et danda aestimatio. Vellem tibi dixisset. Si enim res est ut mihi scripsit parata nec in eo ipso mentitur, per te confici potuit. Id cognoscas et conficias velim.

Quod me in forum vocas, eo vocas unde etiam bonis **5** meis rebus fugiebam. Quid enim mihi foro sine iudiciis, sine curia, in oculos incurrentibus iis quos animo aequo videre non possum? Quod autem a me homines postulare scribis *ut Romae sim neque mihi ut absim concedere* †aut quatenus† eos mihi concedere, iam pridem scito esse, cum

7 a librario *Koch*: rario *codd.*: Salvio *Hofmann coll.* xiii. 44. 3 10 aliquid *Crat. L* (*marg.*) Z^b: *om. codd.* recedit *ORPMZ*^{b} *Re'd coll. pro Quinct.* 38: res cedit *Man.*: redit *vel* redierit *Boot*: accedit *s Klotz* 17 Eros *Vict.*: fors *codd.* 23 mihi cum foro EM^2s, *sed cf.* xv. 1. 1 24 animo aequo Σ *Crat.*: aequo animo Δ 25 a me homines Σ: homines a me Δ 26 ut Romae sim neque mihi ut absim concedere *I Crat. Lamb.*: *om. codd.* aut quatenus] aut quadamtenus *Lamb.*: aliquatenus *Andresen*: *fort.* at quadamtenus 27 scito esse] scio ita esse *Schmidt*

unum te pluris quam omnis illos putem. Ne me quidem contemno meoque iudicio multo stare malo quam omnium reliquorum. Neque tamen progredior longius quam mihi doctissimi homines concedunt; quorum scripta omnia quaecumque sunt in eam sententiam non legi solum, quod ipsum erat fortis aegroti, accipere medicinam, sed in mea etiam scripta transtuli, quod certe adflicti et fracti animi non fuit. Ab his me remediis noli in istam turbam vocare, ne recidam.

XVI *Scr. ibid. fere eod. temp. quo ep. xv.* **[71]**

CICERO CAESARI S.

P. Crassum ex omni nobilitate adulescentem dilexi pluri- 1
mum, et ex eo cum ab ineunte eius aetate bene speravissem,
tum perbene existimare coepi eximiis iudiciis quae de eo fe-
ceras cognitis. Eius libertum Apollonium iam tum equidem
cum ille viveret et magni faciebam et probabam ; erat enim
et studiosus Crassi et ad eius optima studia vehementer
aptus ; itaque ab eo admodum diligebatur. Post mortem 2
autem Crassi eo mihi etiam dignior visus est quem in fidem
atque amicitiam meam reciperem, quod eos a se observan-
dos et colendos putabat, quos ille dilexisset et quibus carus
fuisset. Itaque et ad me in Ciliciam venit multisque in
rebus mihi magno usui fuit et fides eius et prudentia et, ut
opinor, tibi in Alexandrino bello, quantum studio et fidelitate
consequi potuit, non defuit. Quod cum speraret te quoque 3
ita existimare, in Hispaniam ad te maxime ille quidem suo
consilio sed etiam me auctore est profectus. Cui ego
commendationem non sum pollicitus, non quin eam vali-
turam apud te arbitrarer, sed neque egere mihi commenda-
tione videbatur, qui et in bello tecum fuisset et propter
memoriam Crassi de tuis unus esset, et, si uti commenda-
tionibus vellet, etiam per alios eum videbam id consequi
posse ; testimonium mei de eo iudici, quod et ipse magni
aestimabat et ego apud te valere eram expertus, ei libenter
dedi.

Doctum igitur hominem cognovi et studiis optimis 4
deditum, idque a puero ; nam domi meae cum Diodoto
Stoico, homine meo iudicio eruditissimo, multum a puero

4 ex] de *Lamb. Wesenberg, quod* sperare ex *vix dici possit de personis, etsi saepe de rebus ; sed cf. Bell. Afric.* 45. 5 5 perbene *Schütz* : per me *codd.* : optime *Lamb.* eximiis *Klotz* : ex his *codd.* : iis *Ernesti* feceras *Madvig* : feceram *codd.*

fuit. Nunc autem incensus studio rerum tuarum eas litteris Graecis mandare cupiebat. Posse arbitror; valet ingenio, habet usum, iam pridem in eo genere studi litterarumque versatur, satis facere immortalitati laudum tuarum mirabiliter cupit.

Habes opinionis meae testimonium, sed tu hoc facilius multo pro tua singulari prudentia iudicabis. Et tamen, quod negaveram, commendo tibi eum. Quicquid ei commodaveris, erit id mihi maiorem in modum gratum.

EPP. AD FAMILIARES

LIB. IV

[72] V *Scr. Athenis circ. medio m. Mart. a. 709 (45).*

SERVIVS CICERONI S.

1 Postea quam mihi renuntiatum est de obitu Tulliae, filiae tuae, sane quam pro eo ac debui, graviter molesteque tuli communemque eam calamitatem existimavi; qui, si istic adfuissem, neque tibi defuissem coramque meum dolorem tibi declarassem. Etsi genus hoc consolationis miserum atque acerbum est, propterea quia, per quos ea confieri debet, propinquos ac familiaris, ii ipsi pari molestia adficiuntur neque sine lacrimis multis id conari possunt, uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere quam aliis posse suum officium praestare, tamen, quae in praesentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te per-

13 sane quam *M* : sane *GR* 16 miserum *Vict.* : mirum *codd.*

scribere, non quo ea te fugere existimem, sed quod forsitan dolore impeditus minus ea perspicias.

Quid est quod tanto opere te commoveat tuus dolor 2
intestinus? Cogita, quem ad modum adhuc fortuna nobiscum egerit; ea nobis erepta esse, quae hominibus non minus quam liberi cara esse debent, patriam, honestatem, dignitatem, honores omnis. Hoc uno incommodo addito quid ad dolorem adiungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus animus callere iam debet atque omnia minoris existimare? An illius vicem, cedo, doles? Quotiens in eam 3
cogitationem necesse est et tu veneris et nos saepe incidimus, hisce temporibus non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare! Quid autem fuit quod illam hoc tempore ad vivendum magno opere invitare posset? quae res, quae spes, quod animi solacium? ut cum aliquo adulescente primario coniuncta aetatem gereret? Licitum est tibi, credo, pro tua dignitate ex hac iuventute generum deligere, cuius fidei liberos tuos te tuto committere putares. An ut ea liberos ex sese pareret, quos cum florentis videret laetaretur, qui rem a parente traditam per se tenere possent, honores ordinatim petituri essent in re publica, in amicorum negotiis libertate sua usuri? Quid horum fuit quod non priusquam datum est ademptum sit? At vero malum est liberos amittere. Malum; nisi hoc peius sit, haec sufferre et perpeti. Quae res mihi non mediocrem consolationem 4
attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi dolorem minuere possit.

Ex Asia rediens cum ab Aegina Megaram versus navigarem, coepi regiones circumcirca prospicere. Post me

10 An *codd.*: At *Man.* cedo *Tyrrell*: credo *codd.*: Cicero *Munro* 17 gereret *codd. cf. Petron.* 63: ageret *Crat.*: degeret *Kayser* 23 usuri *Gulielmius Wesenberg*: uti *codd.*: usi *Martyni-Lag.*: uterentur *Ernesti* 25 sit est *Wesenberg* 29 Megaram *M, cf. De Div.* i. 57: megarem *GR*: Megara *Madvig*

erat Aegina, ante me Megara, dextra Piraeus, sinistra Corinthus, quae oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata et diruta ante oculos iacent. Coepi egomet mecum sic cogitare: 'Hem! nos homunculi indignamur, si quis nostrum interiit aut occisus est, quorum vita brevior esse debet, cum uno loco tot oppidum cadavera proiecta iacent? Visne tu te, Servi, cohibere et meminisse hominem te esse natum?' Crede mihi, cogitatione ea non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modo uno tempore tot viri clarissimi interierunt, de imperio populi Romani tanta deminutio facta est, omnes provinciae conquassatae sunt; in unius mulierculae animula si iactura facta est, tanto opere commoveris? Quae si hoc tempore non diem suum obisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit, 5 quoniam homo nata fuerat. Etiam tu ab hisce rebus animum ac cogitationem tuam avoca atque ea potius reminiscere, quae digna tua persona sunt, illam, quam diu ei opus fuerit, vixisse, una cum re publica fuisse, te, patrem suum, praetorem, consulem, augurem vidisse, adulescentibus primariis nuptam fuisse, omnibus bonis prope perfunctam esse, cum res publica occideret vita excessisse. Quid est quod tu aut illa cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te oblivisci Ciceronem esse et eum, qui aliis consueris praecipere et dare consilium, neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinae scientiam, ipsi se curare non possunt, sed potius, quae aliis tute praecipere soles, ea tute tibi subiace atque apud animum propone. 6 Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat ac molliat. Hoc te exspectare tempus tibi turpe est ac non

19 fuisse] floruisse *Schütz, sed Lambino quoque notum* 22 perfructam *Wölfflin* 26 imitare *codd., scilicet infin. ab 'imito,' cf. Varr. ap. Nonium* p. 473, 18: imitari M^c *Müller*

ei rei sapientia tua te occurrere. Quod si qui etiam inferis sensus est, qui illius in te amor fuit pietasque in omnis suos, hoc certe illa te facere non vult. Da hoc illi mortuae, da ceteris amicis ac familiaribus, qui tuo dolore maerent, da patriae, ut, si qua in re opus sit, opera et consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit, noli committere ut quisquam te putet non tam filiam quam rei publicae tempora et aliorum victoriam lugere.

Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar prudentiae tuae diffidere. Qua re, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi: Vidimus aliquotiens secundam pulcherrime te ferre fortunam magnamque ex ea re te laudem apisci; fac aliquando intellegamus adversam quoque te aeque ferre posse neque id maius, quam debeat, tibi onus videri, ne ex omnibus virtutibus haec una tibi videatur deesse.

Quod ad me attinet, cum te tranquilliorem animo esse cognoro, de iis rebus, quae hic geruntur, quemadmodumque se provincia habeat, certiorem faciam. Vale.

XII *Scr. Athenis pr. K. Iunias a. 709 (45).* [73]

SERVIVS CICERONI SAL. PLVR.

Etsi scio non iucundissimum me nuntium vobis allaturum, tamen, quoniam casus et natura in nobis dominatur, visum est faciendum, quoquo modo res se haberet, vos certiores facere. A. d. x K. Iun. cum ab Epidauro Piraeum navi

14 apisci *M* : adipisci *GR* 18 tranquilliore *Martyni-Lag.* 22 SAL. PLVR. *Baiter* : SALVTEM PLVRIBVS VERBIS *M vulg.* : *om. GR* : S. D.—S. V. B. E. *coni. Orelli* 24 nobis *R* : bonis *MG* dominantur *Lamb.* 25 faciendum . . . facere *codd.* : faciendum, quoquo m. r. s. h., ut v. c. facerem *Martyni-Lag.* : faciendum *del. Lamb.*

advectus essem, ibi *M.* Marcellum, conlegam nostrum, conveni eumque diem ibi consumpsi, ut cum eo essem. Postero die cum ab eo digressus essem eo consilio, ut ab Athenis in Boeotiam irem reliquamque iuris dictionem absolverem, ille, ut aiebat, supra Maleas in Italiam versus
2 navigaturus erat. Post diem tertium eius diei cum ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter hora decima noctis P. Postumius, familiaris eius, ad me venit et mihi nuntiavit M. Marcellum, conlegam nostrum, post cenae tempus a P. Magio Cilone, familiare eius, pugione percussum esse et duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem; sperare tamen eum vivere posse; Magium se ipsum interfecisse postea; se a Marcello ad me missum esse, qui haec nuntiaret et rogaret, uti medicos ei mitterem. Itaque medicos coegi et e vestigio eo sum profectus prima luce. Cum non longe a Piraeo abessem, puer Acidini obviam mihi venit cum codicillis, in quibus erat scriptum paulo ante lucem Marcellum diem suum obisse. Ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissima morte est adfectus, et, cui inimici propter dignitatem pepercerant, inventus est amicus, qui ei mortem
3 offerret. Ego tamen ad tabernaculum eius perrexi. Inveni duos libertos et pauculos servos; reliquos aiebant profugisse metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. Coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre ibique pro ea copia, quae Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curavi. Ab Atheniensibus, locum sepulturae intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent, neque tamen id antea cui-

1 M. *add. Orelli* 3 cum ab . . . essem *vulg.*: ab eo digressus cum essem *GR* (*idemque M sed om.* cum): ab eo digressus sum *Streicher* 5 Maleas *Man.*: Maleam *Lamb.*: maias *M*: Kal. Maias *GR* 10 familiare *M*: -em *GR*: -i *Crat.* 12 sperari *Baiter* 15 ei mitterem . . . medicos *GR*: *om. M*

quam concesserant. Quod proximum fuit, uti in quo vellemus gymnasio eum sepeliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo orbi terrarum gymnasio Academiae locum delegimus ibique eum combussimus posteaque curavimus, ut eidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita, quae nostra officia fuerunt pro collegio et pro propinquitate, et vivo et mortuo omnia ei praestitimus. Vale. D. pr. K. Iun. Athenis.

3 orbi *M*: orbis *GR*

[74] IV *Scr. Romae non ante med. m. Oct. a. 709 (45).*

M. CICERO S. D. Q. VALERIO Q. F. ORCAE LEGATO PROPR.

1 Cum municipibus Volaterranis mihi summa necessitudo est; magno enim meo beneficio adfecti cumulatissime mihi gratiam rettulerunt; nam nec in honoribus meis nec *in* laboribus umquam defuerunt. Cum quibus si mihi nulla causa intercederet, tamen, quod te vehementissime diligo quodque me a te plurimi fieri sentio, et monerem te et hortarer ut eorum fortunis consuleres, praesertim cum prope praecipuam causam haberent ad ius obtinendum, primum quod Sullani temporis acerbitatem deorum immortalium benignitate subterfugerunt, deinde quod summo 2 studio p. R. a me in consulatu meo defensi sunt. Cum tribuni plebi legem iniquissimam de eorum agris promulgavissent, facile senatui populoque R. persuasi ut eos civis, quibus fortuna pepercisset, salvos esse vellent. Hanc actionem meam C. Caesar primo suo consulatu lege agraria comprobavit agrumque Volaterranum et oppidum omni periculo in perpetuum liberavit, ut mihi dubium non sit quin is, qui novas necessitudines adiungat, vetera sua beneficia conservari velit. Quam ob rem est tuae prudentiae aut sequi eius auctoritatem, cuius sectam atque imperium summa cum tua dignitate secutus es, aut certe illi integram omnem causam reservare; illud vero dubitare non debes quin tam grave, tam firmum, tam honestum municipium tibi tuo summo beneficio in perpetuum obligari velis.

9 *posterius* nec in *Vict.* : *om. M* (*spatio quattuor litt. relicto*) : nec meis *HD* 17 Cum] cum enim *Vict.* : qui cum *Wesenberg*

Sed haec quae supra scripta sunt eo spectant ut te 3
horter et suadeam; reliqua sunt, quae pertinent ad rogandum, ut non solum tua causa tibi consilium me dare putes sed etiam, quod mihi opus sit, me a te petere et rogare. Gratissimum igitur mihi feceris, si Volaterranos omnibus rebus integros incolumisque esse volueris. Eorum ego domicilia, sedes, rem, fortunas, quae et a dis immortalibus et a praestantissimis in nostra re p. civibus summo senatus populique R. studio conservatae sunt, tuae fidei, iustitiae bonitatique commendo. Si pro meis pristinis opibus facul- 4
tatem mihi res hoc tempore daret ut ita defendere possem Volaterranos quem ad modum consuevi tueri meos, nullum officium, nullum denique certamen, in quo illis prodesse possem, praetermitterem; sed quoniam apud te nihilo minus hoc tempore valere me confido quam valuerim semper apud omnis, pro nostra summa necessitudine parique inter nos et mutua benevolentia abs te peto ut ita de Volaterranis mereare, ut existiment eum quasi divino consilio isti negotio praepositum esse, apud quem unum nos eorum perpetui defensores plurimum valere possemus.

1 ut et horter *Baiter, cf.* § 1 : *fort.* ut te et horter bonos omnis *Orelli* 16 apud

[75] LII *Scr. in Puteolano xiv K. Ian. a. 709 (45).*

CICERO ATTICO SAL.

1 O hospitem mihi tam gravem ἀμεταμέλητον! Fuit enim periucunde. Sed cum secundis Saturnalibus ad Philippum vesperi venisset, villa ita completa a militibus est ut vix triclinium ubi cenaturus ipse Caesar esset vacaret; quippe hominum CIↃ CIↃ. Sane sum commotus quid futurum esset postridie; ac mihi Barba Cassius subvenit, custodes dedit. Castra in agro, villa defensa est. Ille tertiis Saturnalibus apud Philippum ad h. VII nec quemquam admisit; rationes, opinor, cum Balbo. Inde ambulavit in litore. Post h. VIII in balneum. Tum audivit de Mamurra, vultum non mutavit. Vnctus est, accubuit. Ἐμετικὴν agebat. Itaque et edit et bibit ἁδεῶς et iucunde, opipare sane et apparate nec id solum sed

'bene cocto et
condito sermone bono et, si quaeris, libenter.'

2 Praeterea tribus tricliniis accepti οἱ περὶ αὐτὸν valde copiose. Libertis minus lautis servisque nihil defuit. Nam lautiores eleganter accepi. Quid multa? homines visi sumus. Hospes tamen non is quoi diceres, 'Amabo te, eodem ad me cum revertere.' Semel satis est. Σπουδαῖον οὐδὲν in sermone, φιλόλογα multa. Quid quaeris? delectatus est et libenter fuit. Puteolis se aiebat unum diem fore, alterum ad Baias.

Habes hospitium sive ἐπισταθμείαν odiosam mihi, dixi, non molestam. Ego paulisper hic, deinde in Tusculanum. Dolabellae villam cum praeteriret, omnis armatorum copia dextra sinistra ad equum nec usquam alibi. Hoc ex Nicia.

5 a *del. vulg.* 8 at *Ernesti* 12 dum *Wesenberg ex Z¹ v. c. L (marg.)* vultum *Z v. c. L (marg.) Crat.* : *om.* ΣΔ 13 mutivit *Hirschfeld* 16 et *del. Man., cf. Madvig ad Fin.* ii. 25 20 accepti *Ascensius* 26 ἐπισταθμίαν *vulg.*

XXX *Scr. Romae in. m. Ian. a. 710 (44).* [76]

CICERO CVRIO S. D.

Ego vero iam te nec hortor nec rogo ut domum redeas; 1
quin hinc ipse evolare cupio et aliquo pervenire, 'ubi nec
Pelopidarum nomen nec facta audiam.' Incredibile est
quam turpiter mihi facere videar, qui his rebus intersim.
Ne tu videris multo ante providisse quid impenderet, tum
cum hinc profugisti. Quamquam haec etiam auditu acerba
sunt, tamen audire tolerabilius est quam videre. In campo
certe non fuisti, cum hora secunda comitiis quaestoriis
institutis sella Q. Maximi, quem illi consulem esse dicebant,
posita esset; quo mortuo nuntiato sella sublata est. Ille
autem, qui comitiis tributis esset auspicatus, centuriata
habuit, consulem hora septima renuntiavit, qui usque ad
K. Ian. esset quae erant futurae mane postridie. Ita
Caninio consule scito neminem prandisse. Nihil tamen eo
consule mali factum est; fuit enim mirifica vigilantia, qui
suo toto consulatu somnum non viderit. Haec tibi ridicula 2
videntur; non enim ades. Quae si videres, lacrimas non
teneres. Quid, si cetera scribam? sunt enim innumerabilia
generis eiusdem; quae quidem ego non ferrem, nisi me in
philosophiae portum contulissem et nisi haberem socium
studiorum meorum Atticum nostrum. Cuius quoniam pro-
prium te esse scribis mancipio et nexo, meum autem usu et
fructu, contentus isto sum. Id enim est cuiusque proprium,
quo quisque fruitur atque utitur. Sed haec alias pluribus.

Acilius, qui in Graeciam cum legionibus missus est, 3
maximo meo beneficiost (bis enim est a me iudicio capitis

9 ne *M*: nec *GR* 14 esset] est *Wesenberg* 30 meo beneficiost *codd., cf. Phil.* viii. 18: *add.* adfectus *Crat.* usus *Wesenberg, iniuria*

rebus salvis defensus) et est homo non ingratus meque vehementer observat. Ad eum de te diligentissime scripsi eamque epistulam cum hac epistula coniunxi. Quam ille quo modo acceperit et quid tibi pollicitus sit velim ad me scribas.

EPP. AD FAMILIARES
LIB. V

[77] Xa *Scr. Naronae m. Ian. a. 710 (44).* 5

VATINIVS CICERONI SVO S.

1 S. V. B. E. E. Q. V. De Dionysio tuo adhuc nihil extrico, et eo minus, quod me frigus Dalmaticum, quod illinc eiecit, etiam hic refrigeravit; sed tamen non desistam, quin illum aliquando eruam. Sed tamen omnia mi dura 10 imperas. De Catilio nescio quid ad me scripsisti deprecationis diligentissimae. Apage te cum nostro Sex. Servilio; nam me hercule ego quoque illum amo; sed huiusce modi vos clientis, huius modi causas recipitis? hominem unum omnium crudelissimum, qui tot ingenuos, matresfamilias, 15 civis Romanos occidit, abripuit, disperdidit, regiones vastavit? Simius, non semissis homo, contra me arma tulit, et 2 eum bello cepi. Sed tamen, mi Cicero, quid facere possum? Omnia me hercule cupio, quae tu mi imperas. Meam animadversionem et supplicium, quo usurus eram in eum, 20 quem cepissem, remitto tibi et condono; quid illis respondere possum, qui *ob* sua bona direpta, navis expugnatas, fratres, liberos, parentis occisos actiones expostulant? Si me hercules Appi os haberem, in cuius locum suffectus sum, tamen hoc sustinere non possem. Quid ergo est? Faciam 25 omnia sedulo, quae te sciam velle. Defenditur a Q. Volusio, tuo discipulo, si forte ea res poterit adversarios fugare; in 3 eo maxima spes est. Nos, si quid erit istic opus, defendes.

3 epistula *secl. vett.* quo modo . . . quid *codd.*: quom acceperit ecquid *Man.* 15 matresfamilias *M*: patresf- *G* 16 tot regiones *Lamb.* 18 bello] *Hic incipit folium Hamburgense* (*I*) 22 ob *add. Krause* 23 actiones] a Catilio *coni. Orelli* 24 mehercules *GR*: mehercule *I*: mercules *M*

Caesar adhuc mi iniuriam facit; de meis supplicationibus et rebus gestis Dalmaticis adhuc non refert, quasi vero non iustissimi triumphi in Dalmatia res gesserim! Nam, si hoc exspectandumst, dum totum bellum conficiam, viginti oppida sunt Dalmatiae antiqua, quae ipsi sibi asciverunt, amplius sexaginta. Haec nisi omnia expugno, si mihi supplicationes non decernuntur, longe alia condicione ego sum ac ceteri imperatores . . . .

EPP. AD FAMILIARES

LIB. VI

XV *Scr. Romae Id. Mart. a. 710 (44).* [78]

CICERO BASILO SAL.

Tibi gratulor, mihi gaudeo; te amo, tua tueor; a te amari et quid agas quidque agatur certior fieri volo.

10 BASILO *vett.* : basilio *codd.*

LIBER VNDECIMVS

AD M. BRVTVM ET CETEROS

[79] I *Scr. Romae xvii K. Apr. a. 710 (44).*

D. BRVTVS BRVTO SVO ET CASSIO S.

Qvo in statu simus cognoscite. Heri vesperi apud me 1
Hirtius fuit; qua mente esset Antonius demonstravit, pes-
sima scilicet et infidelissima. Nam se neque mihi pro-
vinciam dare posse aiebat neque arbitrari tuto in urbe esse
quemquam nostrum; adeo esse militum concitatos animos
et plebis. Quod utrumque esse falsum puto vos animad-
vertere atque illud esse verum, quod Hirtius demonstrabat,
timere eum ne, si mediocre auxilium dignitatis nostrae
habuissemus, nullae partes iis in re p. relinquerentur. Cum 2
in his angustiis versarer, placitum est mihi ut postularem
legationem liberam mihi reliquisque nostris, ut aliqua causa
proficiscendi honesta quaereretur. Haec se impetraturum
pollicitus est, nec tamen impetraturum confido; tanta est
hominum insolentia et nostri insectatio. Ac si dederint
quod petimus, tamen paulo post futurum puto ut hostes
iudicemur aut aqua et igni nobis interdicatur. 'Quid ergo 3
est' inquis 'tui consili?' Dandus est locus fortunae,
cedendum ex Italia, migrandum Rhodum aut aliquo terra-
rum arbitror. Si melior casus fuerit, revertemur Romam;
si mediocris, in exsilio vivemus; si pessimus, ad novissima

11 iis *vett., cf. Reid ad Sull.* 81: his *M Mendelssohn*: *om. HD*
14 Hoc *Lamb.*: hanc *Baiter*

4 auxilia descendemus. Succurret fortasse hoc loco alicui vestrum cur novissimum tempus exspectemus potius quam nunc aliquid moliamur. Quia ubi consistamus non habemus praeter Sex. Pompeium et Bassum Caecilium; qui mihi videntur hoc nuntio de Caesare adlato firmiores futuri. Satis tempore ad eos accedemus, ubi quid valeant scierimus. Pro Cassio et te si quid me velitis recipere recipiam; postulat enim hoc Hirtius ut faciam. Rogo vos quam primum mihi rescribatis (nam non dubito quin de his rebus ante horam quartam Hirtius certiorem me sit facturus); quem in locum convenire possimus, quo me velitis venire rescribite.

6 Post novissimum Hirti sermonem placitum est mihi postulare ut liceret nobis Romae esse publico praesidio. Quod illos nobis concessuros non puto; magnam enim invidiam iis faciemus. Nihil tamen non postulandum putavi quod aequum esse statuerem.

AD ATTICVM

[80] 1 *Scr. in suburbano Mati vii Id. Apr. a. 710 (44).*

CICERO ATTICO SAL.

1 DEVERTI ad illum de quo tecum mane. Nihil perditius; explicari rem non posse. 'Etenim si ille tali ingenio exitum non reperiebat, quis nunc reperiet?' Quid quaeris? perisse omnia aiebat (quod haud scio an ita sit; verum ille gaudens) adfirmatque minus diebus XX tumultum Gallicum. In sermonem se post Idus Martias praeterquam Lepido venisse nemini. Ad summam non posse istaec sic abire. O prudentem Oppium! qui nihilo minus illum desiderat, sed loquitur nihil quod quemquam bonum offendat. Sed haec hactenus.

2 Tu, quaeso, quicquid novi (multa autem exspecto) scribere ne pigrere, in his de Sexto satisne certum, maxime autem de Bruto nostro. De quo quidem ille ad quem deverti, Caesarem solitum dicere, 'Magni refert hic quid velit, sed quicquid vult valde vult'; idque eum animadvertisse cum pro Deiotaro Nicaeae dixerit; valde vehementer eum visum et libere dicere; atque etiam (ut enim quidque succurrit libet scribere) proxime, cum Sesti rogatu apud eum fuissem exspectaremque sedens quoad vocarer, dixisse eum, 'Ego dubitem quin summo in odio sim quom M. Cicero sedeat nec suo commodo me convenire possit? Atqui si quisquam est facilis, hic est. Tamen non dubito quin me male oderit.' Haec et eius modi multa. Sed ad propositum. Quicquid erit non modo magnum sed etiam parvum scribes. Equidem nihil intermittam.

3 Diverti *C* 7 adfirmabatque *v. c. L* (*marg.*) Z^b: adfirmabat *Crat.* 8 Lepido *F Man.*: -di *M* 9 istaec *Rom. vulg.*: ista et M^1: ista M^2 10 pudentem *Ernesti* 14 Sestio *Rom.* 16 Non *ante* magni *add. Brandt* 17 sed] scilicet *Schmidt* vult . . . vult M^2: volet . . . volet M^1Z^t (*i. e. Z secundum Turnebum, cf. Clark in 'Philologus'* (1901) *pp.* 201 ff.) *v. c.* 18 Nicaeae dix. *vett.*: nicae edix. *M* dixerit *codd.*: diceret *Ernesti* 20 Sesti *vett. coll.* 2. 3: Sexti *M* 22 quom] cum M^2: quod *vel* que M^1

XII *Scr. Puteolis x K. Mai. a. 710 (44).* [81]

CICERO ATTICO SAL.

O mi Attice, vereor ne nobis Idus Martiae nihil dederint 1
praeter laetitiam et odi poenam ac doloris. Quae mihi
istim adferuntur! quae hic video! Ὦ πράξεως καλῆς μέν,
ἀτελοῦς δέ. Scis quam diligam Siculos et quam illam
clientelam honestam iudicem. Multa illis Caesar neque me
invito, etsi Latinitas erat non ferenda. Verum tamen—.
Ecce autem Antonius accepta grandi pecunia fixit legem
a dictatore comitiis latam qua Siculi cives Romani; cuius
rei vivo illo mentio nulla. Quid? Deiotari nostri causa
non similis? Dignus ille quidem omni regno sed non per
Fulviam. Sescenta similia. Verum illuc *me* refero. Tam
claram tamque testatam rem tamque iustam Buthrotiam non
tenebimus aliqua ex parte? et eo quidem magis quo iste
plura?

Nobiscum hic perhonorifice et peramice Octavius. Quem 2
quidem sui Caesarem salutabant, Philippus non, itaque ne
nos quidem; quem nego posse *esse* bonum civem. Ita
multi circumstant qui quidem nostris mortem minitantur.
Negant haec ferri posse. Quid censes cum Romam puer
venerit ubi nostri liberatores tuti esse non possunt? *Qui*
quidem semper erunt clari, conscientia vero facti sui etiam
beati. Sed nos, nisi me fallit, iacebimus. Itaque exire
aveo 'ubi nec Pelopidarum,' inquit. Haud amo vel hos
designatos qui etiam declamare me coegerunt, ut ne apud
aquas quidem acquiescere liceret. Sed hoc meae nimiae
facilitatis. Nam id erat quondam quasi necesse, nunc,
quoquo modo se res habet, non est item.

4 et odi poenam] taedi poenam *Wölfflin, sed vocabulo* taedium *non utitur Cicero quod sciam* 13 me refero *Wesenberg*: *om.* me *codd.*: referor Z^b: revertor *Reid* 15 iste *Vict.*: ista *M* 17 peramice *COERZ*^{t}: amice Δ 18 non item *Moser* 19 esse *add. Lamb.* 21 negant Z^{bt} *v. c. L (marg.)*: negat *M* fieri *v. c.* Z^t 22 tuto *Klotz* Qui *add. vett.* 25 inquit *sine cruce edd. plerique, cf. Reid in 'Hermathena'* (1901) *p.* 253: *cum cruce Müller*

Quam dudum nihil habeo quod ad te scribam! Scribo tamen non ut delectem his litteris sed ut eliciam tuas. Tu si quid erit de ceteris, de Bruto utique quicquid. Haec conscripsi x Kal. accubans apud Vestorium, hominem remotum a dialecticis, in arithmeticis satis exercitatum.

XIII B.

[82] *Scr. in Cumano vi K. Mai. a. 710 (44).*

CICERO ANTONIO COS. S. D.

1 Quod mecum per litteras agis unam ob causam mallem coram egisses. Non enim solum ex oratione sed etiam ex vultu et oculis et fronte, ut aiunt, meum erga te amorem perspicere potuisses. Nam cum te semper amavi primum tuo studio, post etiam beneficio provocatus, tum his temporibus res publica te mihi ita commendavit ut cariorem 2 habeam neminem. Litterae vero tuae cum amantissime tum honorificentissime scriptae sic me adfecerunt ut non dare tibi beneficium viderer sed accipere a te ita petente ut inimicum meum, necessarium tuum me invito servare 3 nolles, cum id nullo negotio facere posses. Ego vero tibi istuc, mi Antoni, remitto atque ita ut me a te, cum iis verbis scripseris, liberalissime atque honorificentissime tractatum existimem, idque cum totum, quoquo modo se res haberet, tibi dandum putarem, tum do etiam humanitati et

1 Quanquam *Gronovius* 2 te *ante* delectem *add. Lamb.* his] meis *Man.*

naturae meae. Nihil enim umquam non modo acerbum in me fuit sed ne paulo quidem tristius aut severius quam necessitas rei publicae postulavit. Accedit ut ne in ipsum quidem Clodium meum insigne odium fuerit umquam, semperque ita statui, non esse insectandos inimicorum amicos, praesertim humiliores, nec his praesidiis nosmet
4 ipsos esse spoliandos. Nam de puero Clodio tuas partis esse arbitror ut eius animum tenerum, quem ad modum scribis, iis opinionibus imbuas ut ne quas inimicitias residere in familiis nostris arbitretur. Contendi cum P. Clodio cum ego publicam causam, ille suam defenderet. Nostras concertationes res publica diiudicavit. Si viveret, mihi
5 cum illo nulla contentio iam maneret. Qua re quoniam hoc a me sic petis ut, quae tua potestas est, ea neges te me invito usurum, puero quoque hoc a me dabis, si tibi videbitur, non quo aut aetas nostra ab illius aetate quicquam debeat periculi suspicari aut dignitas mea ullam contentionem extimescat, sed ut nosmet ipsi inter nos coniunctiores simus quam adhuc fuimus. Interpellantibus enim his inimicitiis animus tuus mihi magis patuit quam domus. Sed haec hactenus.

Illud extremum. Ego quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor semper sine ulla dubitatione summo studio faciam. Hoc velim tibi penitus persuadeas.

20 mihi Σ : *om.* Δ.

EPP. AD FAMILIARES
LIB. IX

[83] XIV *Scr. in Pompeiano v Non. Mai. a. 710 (44).*

CICERO DOLABELLAE CONSVLI SVO S.

1 Etsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria satisque ex ea magnam laetitiam voluptatemque capiebam, tamen non possum non confiteri cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. Neminem conveni (convenio autem cotidie plurimos; sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causa in haec loca veniant, praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei), quin omnes, cum te summis laudibus ad caelum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant; negant enim se dubitare quin tu meis praeceptis et consiliis obtemperans praestantissimum te civem et singularem consulem praebeas.

2 Quibus ego quamquam verissime possum respondere te, quae facias, tuo iudicio et tua sponte facere nec cuiusquam egere consilio, tamen neque plane adsentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur, neque valde nego; sum enim avidior etiam quam satis est gloriae; et tamen non alienum est dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem, mihi vero gloriosum te iuvenem consulem florere laudibus quasi alumnum disciplinae

3 meae. L. quidem Caesar, cum ad eum aegrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis dolori-

Alterum exemplum huius ep. invenitur ad Att. xiv. 17 (*A*) 13 qui *om. A* in his locis *A* 14 veniant *MD*: conveniant *H*: conveniunt *A*: veniant, conveniunt *Lehmann* 15 quin *HD*: qui *MA* 16 agunt *A*

bus, tamen, ante quam me plane salutavit, 'O mi Cicero,' inquit, 'gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, iam salvi esse possemus; Dolabellae vero tuo et gratulor et gratias ago, quem quidem post te consulem solum possumus vere consulem dicere.' Deinde multa de facto ac de re gesta tua: nihil magnificentius, nihil praeclarius actum umquam, nihil rei p. salutarius. Atque haec una vox omnium est. A te 4 autem peto ut me hanc quasi falsam hereditatem alienae gloriae sinas cernere meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiare. Quamquam, mi Dolabella (haec enim iocatus sum) libentius omnis meas, si modo sunt aliquae meae laudes, ad te transfuderim quam aliquam partem exhauserim ex tuis. Nam cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intellegere potuisti, tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil umquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper amavi, ut scis, 5 M. Brutum propter eius summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam; tamen Idibus Martiis tantum accessit ad amorem ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi iam pridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? Tantum accessit ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. Qua re quid est quod ego te horter ut dignitati et gloriae 6 servias? proponam tibi claros viros, quod facere solent qui hortantur? Neminem habeo clariorem quam te ipsum; te imitere oportet, tecum ipse certes; ne licet quidem tibi iam tantis rebus gestis non tui similem esse. Quod cum ita sit, 7 hortatio non est necessaria, gratulatione magis utendum est; contigit enim tibi quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modo non invidiosa sed

6 tua *Wesenberg*: tum *MHA*: cum *D*: *del. Andresen* 23 etiam] esse *Aldus*

etiam popularis esset et cum bonis omnibus tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuae; sed contigit magnitudine cum animi tum etiam ingeni atque consili. Legi enim contionem tuam; nihil illa sapientius; ita pedetemptim et gradatim tum accessus a te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium con-
8 cessu daret. Liberasti igitur et urbem periculo et civitatem metu neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti sed etiam ad exemplum. Quo facto intellegere debes in te positam esse rem p. tibique non modo tuendos, sed etiam ornandos esse illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu quoniam rem p. nosque conservas, fac ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias.

EPP. AD ATTICVM
LIB. XIV

[84] **XXI** *Scr. in Puteolano v Id. Mai. a. 710 (44).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum paulo ante dedissem ad te Cassi tabellario litteras, v Idus venit noster tabellarius et quidem, portenti simile, sine tuis litteris. Sed cito conieci Lanuvi te fuisse. Eros autem festinavit, ut ad me litterae Dolabellae perferrentur non de re mea (nondum enim meas acceperat) sed rescripsit ad eas quarum exemplum tibi miseram sane luculente.
2 Ad me autem, cum Cassi tabellarium dimisissem, statim Balbus. O dei boni, quam facile perspiceres timere otium! Et nosti virum quam tectus. Sed tamen Antoni consilia narrabat; illum circumire veteranos ut acta Caesaris sancirent idque se facturos esse iurarent, ut castra omnes haberent eaque duoviri omnibus mensibus inspicerent. Questus est etiam de sua invidia eaque omnis eius oratio fuit ut amare videretur Antonium. Quid quaeris? nihil

3 cum MDH^2A^2: quam A^1: quadam A^3: *om.* H^1: quadam cum *Andresen* 28 ut castra *Otto*: utram M^1: ut rata *Vict.*: ut arma *alii* omnia *Schmidt* 20 duoviri] dum viri M^1

3 sinceri. Mihi autem non est dubium quin res spectet ad castra. Acta enim illa res est animo virili, consilio puerili. Quis enim hoc non vidit, regni heredem relictum? Quid autem absurdius?

'Hoc métuere, alterum ín metu non pónere'! Quin etiam hoc ipso tempore multa ὑποσόλοικα. Ponti Neapolitanum a matre tyrannoctoni possideri! Legendus mihi saepius est 'Cato maior' ad te missus. Amariorem enim me senectus facit. Stomachor omnia. Sed mihi quidem βεβίωται; viderint iuvenes. Tu mea curabis, ut curas.

4 Haec scripsi seu dictavi apposita secunda mensa apud Vestorium. Postridie apud Hirtium cogitabam et quidem πεντέλοιπον. Sic hominem traducere ad optimatis paro. Λῆρος πολύς. Nemo est istorum qui otium non timeat. Qua re talaria videamus. Quidvis enim potius quam castra.

Atticae salutem plurimam velim dicas. Exspecto Octavi contionem et si quid aliud, maxime autem ecquid Dolabella tinniat an in meo nomine tabulas novas fecerit.

14 πεντέλοιπον *valde dubium, cf.* XV. 2. 4

EPP. AD ATTICVM

LIB. XV

[85] XI *Scr. in Antiati a. d. vi Id. Iun. a. 710 (44).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Antium veni a. d. VI Idus. Bruto iucundus noster adventus. Deinde multis audientibus, Servilia, Tertulla, Porcia, quaerere quid placeret. Aderat etiam Favonius. Ego quod eram meditatus in via suadere ut uteretur Asiatica curatione frumenti; nihil esse iam reliqui quod ageremus nisi ut salvus esset; in eo etiam ipsi rei publicae esse praesidium. Quam orationem cum ingressus essem, Cassius intervenit. Ego eadem illa repetivi. Hoc loco fortibus sane oculis Cassius (Martem spirare diceres) se in Siciliam non iturum. 'Egone ut beneficium accepissem contumeliam?' 'Quid ergo agis?' inquam. At ille in Achaiam se iturum. 'Quid tu' inquam 'Brute?' 'Romam,' inquit 'si tibi videtur.' 'Mihi vero minime; tuto enim non eris.' 'Quid? si possem esse, placeretne?' 'Atque ut omnino neque nunc neque ex praetura in provinciam ires; sed auctor non sum ut te urbi committas.' Dicebam ea quae tibi profecto in mentem veniunt cur non esset tuto futurus.

2 Multo inde sermone querebantur atque id quidem Cassius maxime, amissas occasiones Decimumque graviter accusabant. Ego negabam oportere praeterita, adsentiebar tamen.

11 Idus *Stroth*: K. *vel* Kal. *codd.* 20 accepisse in contumeliam Z^b 24 *post* placeretne *add.* placeret *Wesenberg* 29 accusabant Z^{bt} *v. c. L* (*marg.*): accusabat *codd.*

Quomque ingressus essem dicere quid oportuisset, nec vero quicquam novi sed ea quae cotidie omnes, nec tamen illum locum attingerem, quemquam praeterea oportuisse tangi, sed senatum vocari, populum ardentem studio vehementius incitari, totam suscipi rem publicam, exclamat tua familiaris, 'Hoc vero neminem umquam audivi!' Ego repressi. Sed et Cassius mihi videbatur iturus (etenim Servilia pollicebatur se curaturam ut illa frumenti curatio de senatus consulto tolleretur), et noster cito deiectus est de illo inani sermone †velle esse† dixerat. Constituit igitur ut ludi absente se fierent suo nomine. Proficisci autem mihi in Asiam videbatur ab Antio velle. Ne multa, nihil me in illo 3 itinere praeter conscientiam meam delectavit. Non enim fuit committendum ut ille ex Italia prius quam a me conventus esset discederet. Hoc dempto munere amoris atque offici sequebatur, ut mecum ipse,

'Η δεῦρ' ὁδός σοι τί δύναται νῦν, θεοπρόπε;

Prorsus dissolutum offendi navigium vel potius dissipatum. Nihil consilio, nihil ratione, nihil ordine. Itaque etsi ne antea quidem dubitavi, tamen nunc eo minus evolare hinc idque quam primum, 'ubi nec Pelopidarum facta neque famam audiam.'

Et heus tu! ne forte sis nescius, Dolabella me sibi legavit 4 a. d. III Nonas. Id mihi heri vesperi nuntiatum est. Votiva ne tibi quidem placebat; etenim erat absurdum, quae si stetisset res publica vovissem, ea me eversa illa vota dissolvere. Et habent, opinor, liberae legationes definitum tempus lege Iulia nec facile addi potest. Aveo genus legationis ut, cum velis, introire exire liceat; quod

5 incitare Z^{bt} *v. c. L (marg.)* suscipi *Orelli*: suscipere *codd.* 6 *fort.* Ego me repressi 9 noster M^1: noster Brutus Z^tEORM^2s 10 sermone se Romae velle esse *Boot*: sermone vel solum (*aut* vel cum mortis periculo se Romae) velle esse *Lehmann* 17 *vûv secl. Cobet* 23 Et *codd. cf.* vi. 1. 25: Sed *vulg.* 24 III *v. c. L (marg.)* *QRP*: ivi M^1: IIII M^2 Nonas *Malaspina*: Non. Apriles *M* 27 dis solvere *Pius* 28 Aveo *Iac. Gronovius*: adeo MZ^{bt}: idque adeo Z^b: obeo *Reid*

nunc mihi additum est. Bella est autem huius iuris quinquenni licentia. Quamquam *quid de* quinquennio cogitem? Contrahi mihi negotium videtur. Sed βλάσφημα mittamus.

EPP. AD ATTICVM
LIB. XVI

[36] **VII** *Scripsit navigans ad Pompeianum xiv K. Sept. a. 710 (44).*

CICERO ATTICO SAL.

1 VIII Idus Sextil. cum a Leucopetra profectus (inde enim tramittebam) stadia circiter CCC processissem, reiectus sum austro vehementi ad eandem Leucopetram. Ibi cum ventum exspectarem (erat enim villa Valeri nostri, ut familiariter essem et libenter), Regini quidam illustres homines eo venerunt Roma sane recentes, in iis Bruti nostri hospes qui Brutum Neapoli reliquisset. Haec adferebant, edictum Bruti et Cassi, et fore frequentem senatum Kalendis, a Bruto et Cassio litteras missas ad consularis et praetorios ut adessent rogare. Summam spem nuntiabant fore ut Antonius cederet, res conveniret, nostri Romam redirent. Addebant etiam me desiderari, subaccusari.

Quae cum audissem, sine ulla dubitatione abieci consilium profectionis quo me hercule ne antea quidem dele-
2 ctabar. Lectis vero tuis litteris admiratus equidem sum te tam vehementer sententiam commutasse, sed non sine causa arbitrabar. Etsi, quamvis non fueris suasor et impulsor profectionis meae, adprobator certe fuisti, dum modo Kal. Ian. Romae essem. Ita fiebat ut, dum minus periculi videretur, abessem, in flammam ipsam venirem. Sed haec, etiam si non prudenter, tamen ἀνεμέσητα sunt, primum quod de mea sententia acta sunt, deinde etiam si te auctore, quid
3 debet qui consilium dat praestare praeter fidem? Illud

2 quid de *add. vett.* 9 suberat *coni. Müller* 14 *prius* et M^1 : *om.* M^1 15 rogare *del. Reid*

admirari satis non potui quod scripsisti his verbis, 'Bene igitur tu qui εὐθανασίαν, bene! relinque patriam.' An ego relinquebam aut tibi tum relinquere videbar? Tu id non modo non prohibebas verum etiam adprobabas. Graviora quae restant. 'Velim σχόλιον aliquod elimes ad me oportuisse te istuc facere.' Itane, mi Attice? defensione eget meum factum, praesertim apud te qui id mirabiliter adprobasti? Ego vero istum ἀπολογισμὸν συντάξομαι, sed ad eorum aliquem quibus invitis et dissuadentibus profectus sum. Etsi quid iam opus est σχολίῳ? si perseverassem, opus fuisset. 'At hoc ipsum non constanter.' Nemo doctus umquam (multa autem de hoc genere scripta sunt) mutationem consili inconstantiam dixit esse. Deinceps igitur 4 haec, 'Nam si a Phaedro nostro esses, expedita excusatio esset; nunc quid respondemus?' Ergo id erat meum factum quod Catoni probare non possim? flagiti scilicet plenum et dedecoris. Vtinam a primo ita tibi esset visum! tu mihi, sicut esse soles, fuisses Cato. Extremum illud 5 vel molestissimum, 'Nam Brutus noster silet,' hoc est, non audet hominem id aetatis monere. Aliud nihil habeo quod ex iis a te verbis significari putem, et hercule ita est. Nam XVI Kal. Sept. cum venissem Veliam, Brutus audivit; erat enim cum suis navibus apud Haletem fluvium citra Veliam milia passus III. Pedibus ad me statim. Di immortales, quam valde ille reditu vel potius reversione mea laetatus effudit illa omnia quae tacuerat! ut recordarer illud tuum 'Nam Brutus noster silet.' Maxime autem dolebat me Kal. Sext. in senatu non fuisse. Pisonem ferebat in caelum; se autem laetari quod effugissem duas

1, 2 Bene . . . bene] veni . . . veni *Vict.* 2 relinques *Lamb.* *Locum ita restituendum coni. Housman* Tene igitur qui εὐθανασίαν, tene relinquere patriam? *coll.* ix. 7. 5 4 prohibebas M^2 *vulg.* : iubebas M^1 : inhibebas *coni. ap. Lamb.* : *fort.* improbabas 14 esses Z^t : esset *Rom.* : esset exprobatum *Lehmann* 16 possem *Ernesti* 21 ex *vett.* : et *M* : *om. Lamb.* 23 Haletem *Lamb. et M* (49. 9) *ad Fam.* vii. 20. 1 : Heletem *M* 24 milia passus *M cf. quae dixi in ed. Tyrrelliana*, vi. p. 178 : milia passuum *vulg.* : mil. pass. *Müller*

maximas vituperationes, unam, quam itinere faciendo me intellegebam susciperé, desperationis ac relictionis rei publicae (flentes mecum vulgo querebantur quibus de meo celeri reditu non probabam), alteram de qua Brutus et qui una erant (multi autem erant) la tabantur, quod eam vituperationem effugissem me existimari ad Olympia. Hoc vero nihil turpius quovis rei publicae tempore sed hoc ἀναπολόγητον. Ego vero austro gratias miras qui me a tanta infamia averterit.

6 Reversionis has speciosas causas habes iustas illas quidem et magnas; sed nulla iustior quam quod tu idem aliis litteris, 'Provide, si cui quid debetur, ut sit unde par pari respondeatur. Mirifica enim δυσχρηστία est propter metum armorum.' In freto medio hanc epistulam legi, ut quid possem providere in mentem mihi nòn veniret nisi ut praesens me ipse defenderem. Sed haec hactenus; reliqua coram.

7 Antoni edictum legi a Bruto et horum contra scriptum praeclare; sed quid ista edicta valeant aut quo spectent plane non video. Nec ego nunc, ut Brutus censebat, istuc ad rem publicam capessendam venio. Quid enim fieri potest? Num quis Pisoni est adsensus? num rediit ipse postridie? Sed abesse hanc aetatem longe a sepulcro negant oportere.

8 Sed obsecro te, quid est quod audivi de Bruto? Piliam πειράζεσθαι παραλύσει te scripsisse aiebat. Valde sum commotus. Etsi idem te scribere sperare melius. Ita plane velim et *ei* dicas plurimam salutem et suavissimae Atticae. Haec scripsi navigans cum *prope* Pompeianum accederem XIIII Kal.

2 intellegebant *Turnebus* relictionis *Beroaldus*: relegionis M^1: reiectionis *Vict.* 3 flentes] euntes *v. c. Vict.* 10 speciosas *del. Ernesti*: praecipuas *Lehmann* 15 ut *ZORP v. c.*: quod *M* 16 defendere vellem (*cum* quod) *Reid* 18 a Bruto *vulg.*: ab utro *M post* Bruto *addendum videtur* et Cassio missum *vel simile quid* 28 et ei *Baiter*: et *M*: ei *Wesenberg* 29 prope *Müller*: *om. codd.*: in *Corradus*

LIB. XI

XXVII *Scr. in Tusculano inter x et iii K. Sept. a. 710 (44).* [87]

M. CICERO MATIO S.

1 Nondum satis constitui molestiaene plus an voluptatis attulerit mihi Trebatius noster, homo cum plenus offici tum utriusque nostrum amantissimus. Nam cum in Tusculanum vesperi venissem, postridie ille ad me, nondum satis firmo corpore cum esset, mane venit. Quem cum obiurgarem quod parum valetudini parceret, tum ille nihil sibi longius fuisse quam ut me videret. 'Num quidnam' inquam 'novi?' Detulit ad me querelam tuam. De qua prius quam respondeo pauca proponam.

2 Quantum memoria repetere praeterita possum, nemo est mihi te amicus antiquior. Sed vetustas habet aliquid commune cum multis, amor non habet. Dilexi te quo die cognovi meque a te diligi iudicavi. Tuus deinde discessus isque diuturnus, ambitio nostra et vitae dissimilitudo non est passa voluntates nostras consuetudine conglutinari; tuum tamen erga me animum agnovi multis annis ante bellum civile, cum Caesar esset in Gallia. Quod enim vehementer mihi utile esse putabas nec inutile ipsi Caesari perfecisti, ut ille me diligeret, coleret, haberet in suis. Multa praetereo quae temporibus illis inter nos familiarissime dicta, scripta, communicata sunt; graviora enim consecuta
3 sunt. Et initio belli civilis cum Brundisium versus ires ad Caesarem, venisti ad me in Formianum. Primum hoc ipsum quanti, praesertim temporibus illis! deinde oblitum

27 sunt *H Crat.*: sint *MD Wesenberg* 28 Et] etenim *Orelli*: *om.*

me pŭtas consili, sermonis, humanitatis tuae? quibus re-
bus interesse memini Trebatium. Nec vero sum oblitus
litterarum tuarum quas ad me misisti, cum Caesari obviam
venisses in agro, ut arbitror, Trebulano. Secutum illud 4
tempus est, cum me ad Pompeium proficisci sive pudor
meus coegit sive officium sive fortuna. Quod officium
tuum, quod studium vel in absentem me vel in praesentis
meos defuit? quem porro omnes mei et mihi et sibi te ami-
ciorem iudicaverunt? Veni Brundisium. Oblitumne me
putas qua celeritate, ut primum audieris, ad me Tarento
advolaris, quae tua fuerit adsessio, oratio, confirmatio animi
mei fracti communium miseriarum metu? Tandem ali- 5
quando Romae esse coepimus. Quid defuit nostrae fami-
liaritati? In maximis rebus quonam modo gererem me
adversus Caesarem usus tuo consilio sum, in reliquis officio.
Cui tu tribuisti excepto Caesare praeter me ut domum ven-
titares horasque multas saepe suavissimo sermone consu-
meres, tum cum etiam, si meministi, ut haec φιλοσοφούμενα
scriberem tu me impulisti? Post Caesaris reditum quid
tibi maiori curae fuit quam ut essem ego illi quam familia-
rissimus? quod effeceras.

Quorsum igitur haec oratio longior quam putaram? 6
Quia sum admiratus te, qui haec nosse deberes, quicquam
a me commissum, quod esset alienum nostra amicitia, credi-
disse. Nam praeter haec quae commemoravi, quae testata
sunt et inlustria, habeo multa occultiora, quae vix verbis
exsequi possum. Omnia me tua delectant sed maxime
maxima cum fides in amicitia, consilium, gravitas, con-
stantia tum lepos, humanitas, litterae.

Quapropter (redeo nunc ad querelam) ego te suffragium 7
tulisse in illa lege primum non credidi; deinde, si credi-
dissem, numquam id sine aliqua iusta causa existimarem
te fecisse. Dignitas tua facit ut animadvertatur quicquid

28 maxima *del. Ernesti*

facias, malevolentia autem hominum ut non nulla durius quam a te facta sint proferantur. Ea tu si non audis, quid dicam nescio; equidem, si quando audio, tam defendo quam me scio a te contra iniquos meos solere defendi. Defensio autem est duplex; alia sunt quae liquido negare soleam, ut de isto ipso suffragio, alia quae defendam a te pie fieri et humane, ut de curatione ludorum. Sed te, hominem doctissimum, non fugit, si Caesar rex fuerit (quod mihi quidem videtur), in utramque partem de tuo officio disputari posse, vel in eam qua ego soleo uti, laudandam esse fidem et humanitatem tuam, qui amicum etiam mortuum diligas, vel in eam qua non nulli utuntur, libertatem patriae vitae amici anteponendam. Ex his sermonibus utinam essent delatae ad te disputationes meae! Illa vero duo, quae maxima sunt laudum tuarum, quis aut libentius quam ego commemorat aut saepius, te et non suscipiendi belli civilis gravissimum auctorem fuisse et moderandae victoriae? in quo qui mihi non adsentiretur inveni neminem. Qua re habeo gratiam Trebatio, familiari nostro, qui mihi dedit causam harum litterarum; quibus nisi credideris, me omnis offici et humanitatis expertem iudicaris; quo nec mihi gravius quicquam potest esse nec te alienius.

XXVIII *Scr. Romae paulo post ep. 27.* [88]

MATIVS CICERONI S.

1 Magnam voluptatem ex tuis litteris cepi, quod quam speraram atque optaram habere te de me opinionem cognovi; de qua etsi non dubitabam, tamen, quia maximi aestimabam, ut incorrupta maneret laborabam. Conscius autem mihi eram nihil a me commissum esse quod boni cuiusquam offenderet animum. Eo minus credebam plurimis atque optimis artibus ornato tibi temere quicquam

22 nec a te *D Wesenberg*

persuaderi potuisse, praesertim in quem mea propensa et perpetua fuisset atque esset benevolentia. Quod quoniam ut volui scio esse, respondebo criminibus, quibus tu pro me, ut par erat tua singulari bonitate et amicitia nostra, saepe restitisti.

Nota enim mihi sunt quae in me post Caesaris mortem 2 contulerint. Vitio mihi dant quod mortem hominis necessari graviter fero atque eum quem dilexi perisse indignor; aiunt enim patriam amicitiae praeponendam esse, proinde ac si iam vicerint obitum eius rei p. fuisse utilem. Sed non agam astute; fateor me ad istum gradum sapientiae non pervenisse; neque enim Caesarem in dissensione civili sum secutus sed amicum; quamquam re offendebar, tamen non deserui, neque bellum umquam civile aut etiam causam dissensionis probavi, quam etiam nascentem exstingui summe studui. Itaque in victoria hominis necessari neque honoris neque pecuniae dulcedine sum captus, quibus praemiis reliqui, minus apud eum quam ego cum possent, immoderate sunt abusi. Atque etiam res familiaris mea lege Caesaris deminuta est, cuius beneficio plerique, qui Caesaris morte laetantur, remanserunt in civitate. Civibus victis ut parceretur aeque ac pro mea salute laboravi.

Possum igitur qui omnis voluerim incolumis eum a quo 3 id impetratum est perisse non indignari? cum praesertim idem homines illi et invidiae et exitio fuerint. 'Plecteris ergo' inquiunt 'quoniam factum nostrum improbare audes.' O superbiam inauditam alios in facinore gloriari, aliis ne dolere quidem impunite licere! At haec etiam servis semper libera fuerunt, *ut* timerent, gauderent, dolerent suo potius quam alterius arbitrio; quae nunc, ut quidem isti dictitant, 'libertatis auctores' metu nobis extorquere conantur. Sed 4 nihil agunt; nullius umquam periculi terroribus ab officio

4 pro tua *D Lamb.* 27 gloriari] singulari *D* 29 ut *add. Baiter*: ut sperarent *add. Lehmann*

aut ab humanitate desciscam; numquam enim honestam mortem fugiendam, saepe etiam oppetendam putavi. Sed quid mihi suscensent, si id opto ut paeniteat eos sui facti? Cupio enim Caesaris mortem omnibus esse acerbam.

'At debeo pro civili parte rem p. velle salvam.' Id quidem me cupere, nisi et ante acta vita et reliqua mea spes
5 tacente me probat, dicendo vincere non postulo. Qua re maiorem in modum te rogo ut rem potiorem oratione ducas mihique, si sentis expedire recte fieri, credas nullam communionem cum improbis esse posse. An quod adulescens praestiti, cum etiam errare cum excusatione possem, id nunc aetate praecipitata commutem ac me ipse retexam? Non faciam neque quod displiceat committam, praeterquam quod hominis mihi coniunctissimi ac viri amplissimi doleo gravem casum. Quod si aliter essem animatus, numquam quod facerem negarem, ne et in peccando improbus et in dissimulando timidus ac vanus existimarer.

6 'At ludos quos Caesaris victoriae Caesar adulescens fecit curavi.' At id ad privatum officium, non ad statum rei p. pertinet; quod tamen munus et hominis amicissimi memoriae atque honoribus praestare etiam mortui debui et optimae spei adulescenti ac dignissimo Caesare petenti
7 negare non potui. Veni etiam consulis Antoni domum saepe salutandi causa; ad quem qui me parum patriae amantem esse existimant rogandi quidem aliquid aut auferendi causa frequentis ventitare reperies. Sed quae haec est adrogantia, quod Caesar numquam interpellavit quin quibus vellem atque etiam quos ipse non diligebat tamen iis uterer, eos qui mihi amicum eripuerunt carpendo me efficere conari ne quos velim diligam?

8 Sed non vereor ne aut meae vitae modestia parum valitura sit in posterum contra falsos rumores aut ne etiam ii, qui me non amant propter meam in Caesarem constantiam, non malint mei quam sui similis amicos habere. Mihi

quidem si optata contingent, quod reliquum est vitae in otio Rhodi degam; sin casus aliquis interpellarit, ita ero Romae ut recte fieri semper cupiam. Trebatio nostro magnas ago gratias, quod tuum erga me animum simplicem atque amicum aperuit et quod eum, quem semper libenter dilexi, quo magis iure colere atque observare deberem fecit. Bene vale et me dilige.

VIII *Scr. in Puteolano iv Non. Nov. a. 710 (44).* **[89]**

CICERO ATTICO SAL.

Cum sciam quo die venturus sim, faciam ut scias. Im- 1
pedimenta exspectanda sunt quae Anagnia veniunt et
familia aegra est. Kal. vesperi litterae mihi ab Octaviano.
Magna molitur. Veteranos qui *sunt* Casilini et Calatiae
perduxit ad suam sententiam. Nec mirum, quingenos
denarios dat. Cogitat reliquas colonias obire. Plane hoc
spectat ut se duce bellum geratur cum Antonio. Itaque
video paucis diebus nos in armis fore. Quem autem
sequamur? Vide nomen, vide aetatem. Atque a me
postulat primum ut clam conloquatur mecum vel Capuae
vel non longe a Capua. Puerile hoc quidem, si id putat
clam fieri posse. Docui per litteras id nec opus esse nec
fieri posse. Misit ad me Caecinam quendam Volaterranum 2
familiarem suum; qui haec pertulit, Antonium cum legione
Alaudarum ad urbem pergere, pecunias municipiis im-
perare, legionem sub signis ducere. Consultabat utrum
Romam cum CIↃ CIↃ CIↃ veteranorum proficisceretur an
Capuam teneret et Antonium venientem excluderet an iret
ad tris legiones Macedonicas quae iter secundum mare
superum faciunt; quas sperat suas esse. Eae congiarium
ab Antonio accipere noluerunt, ut hic quidem narrat, et
ei convicium grave fecerunt contionantemque reliquerunt.
Quid quaeris? ducem se profitetur nec nos sibi putat
deesse oportere. Equidem suasi ut Romam pergeret.
Videtur enim mihi et plebeculam urbanam et, si fidem
fecerit, etiam bonos viros secum habiturus. O Brute, ubi
es? quantam εὐκαιρίαν amittis! Non equidem hoc divi-
navi sed aliquid tale putavi fore. Nunc tuum consilium
exquiro. Romamne venio an hic maneo an Arpinum

6 qui sunt *Klotz*: quiqui *M*: *fort.* qui quidem 13 vel non longe a Capua *p. c. L (marg.) Z*^{b} *Crat.*: *om.* ΣΔ 18 sub *Z*^{b} *Man.*: suis *M* 31 veniam . . . maneam *Wesenberg*

(ἀσφάλειαν habet is locus) fugiam? Romam, ne desideremur si quid actum videbitur. Hoc igitur explica. Numquam in maiore ἀπορίᾳ fui.

[90] XI *Scr. in Puteolano Non. Nov. a. 710 (44).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Nonis accepi a te duas epistulas quarum alteram Kal. dederas, alteram pridie. Igitur prius ad superiorem. Nostrum opus tibi probari laetor; ex quo ἄνθη ipsa posuisti. Quae mihi florentiora sunt visa tuo iudicio; cerulas enim tuas miniatulas illas extimescebam. De Sicca ita est ut scribis; *ab* asta ea aegre me tenui. Itaque perstringam sine ulla contumelia Siccae aut Septimiae, tantum ut sciant 'παῖδες παίδων' sine φαλλῷ Luciliano eum ex C. Fadi filia liberos habuisse. Atque utinam eum diem videam cum ista oratio ita libere vagetur *ut* etiam in Siccae domum introeat! Sed illo tempore opus est quod fuit illis IIIIviris. Moriar nisi facete! Tu vero leges Sexto eiusque iudicium mihi perscribes. 'Εἷς ἐμοὶ μύριοι.' Caleni interventum et Calvenae cavebis.

2 Quod vereris ne ἀδόλεσχος mihi tu, quis minus? Cui, ut Aristophani Archilochi iambus, sic epistula *tua* longissima quaeque optima videtur. Quod me admones, tu vero etiam si reprenderes, non modo facile paterer sed etiam laetarer, quippe cum in reprensione sit prudentia cum

1 fugio? Malo Romam *coni. Boot*: Romamne, ne *Reid* 8 ἄνθη *Lamb.*: ante *M* 9 florentiora *C*: florentia *M* 11 ab *add. Reid* asta ea (*i. e. hasta ea, cf. Priapea* 43. 1) M^1 *Gurlitt*: hasta ea M^2 *Fr. Schmidt* (*qui* ὀβελὸν *criticorum intellegit*): aste *Z*: ast *Vict.*: Asturae *C*: a Staia *Lehmann, post Madvig*: a Fadia *Lamb.* 13 φαλλῷ *Gurlitt*: vallo *codd.*: ὕθλῳ, φραγμῷ, allio (*Turnebus*), sillo, felle, bile, *et alia alii* 15 ut *add. vulg.* 16 quo fuerint illi triumviri *Gronovius* 18 Caleni *vett.*: talem *M* 21 tua *add. Lamb.* 24 sit *Corradus*: et *M*: esset *Klotz*

εὐμενείᾳ. Ita libenter ea corrigam quae a te animadversa sunt, 'eodem iure quo Rubriana' potius quam 'quo Scipionis,' et de laudibus Dolabellae deruam cumulum. Ac tamen est isto loco bella, ut mihi videtur, εἰρωνεία, quod eum ter contra civis in acie. Illud etiam malo 'indignis-
3 simum est hunc vivere' quam 'quid indignius?' Περιλογραφίαν Varronis tibi probari non moleste fero; a quo adhuc Ἡρακλείδειον illud non abstuli. Quod me hortaris ad scribendum, amice tu quidem, sed me scito agere nihil aliud. Gravedo tua mihi molesta est. Quaeso, adhibe quam soles diligentiam. 'O Tite' tibi prodesse laetor. 'Anagnini' sunt Mustela ταξιάρχης et Laco qui plurimum bibit. Librum quem rogas perpoliam et mittam.

4 Haec ad posteriorem. Τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος, quatenus Panaetius absolvi duobus. Illius tres sunt; sed cum initio divisisset ita, tria genera exquirendi offici esse, unum, cum deliberemus honestum an turpe sit, alterum, utile an inutile, tertium, cum haec inter se pugnare videantur, quo modo iudicandum sit, qualis causa Reguli, redire honestum, manere utile, de duobus primis praeclare disseruit, de tertio pollicetur se deinceps sed nihil scripsit. Eum locum Posidonius persecutus *est*. Ego autem et eius librum arcessivi et ad Athenodorum Calvum scripsi ut ad me τὰ κεφάλαια mitteret; quae exspecto. Quem velim cohortere et roges ut quam primum. In eo est περὶ τοῦ κατὰ περίστασιν καθήκοντος. Quod de inscriptione quaeris, non dubito quin καθῆκον 'officium' sit, nisi quid tu aliud; sed inscriptio plenior 'de officiis.' Προσφωνῶ autem Ciceroni filio. Visum est non ἀνοίκειον.

5 De Myrtilo dilucide. O qualis tu semper istos! Itane?

5, 6 indignissimum est (*vel* esse) Z^b: indignius esse *M* 11 Librum meum illum *vel* Librum illum meum *ante* O Tite *dant* Z^1 *Crat.* 14 Haec] Nunc *Schütz post* Haec *supplendum* ad superiorem: nunc *vel simile quid putat Wesenberg* 22 est *add. Orelli* 24 quae *Bosius*: quē *M* 30 Itane? in *Wesenberg*: Itane in *vulg.*

in D. Brutum? Di istis! Ego me, ut scripseram, in 6
Pompeianum non abdidi primo tempestatibus quibus nil taetrius; deinde ab Octaviano cotidie litterae ut negotium susciperem, Capuam venirem, iterum rem publicam servarem, Romam utique statim.

Αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι.

Is tamen egit sane strenue et agit. Romam veniet cum manu magna, sed est plane puer. Putat senatum statim. Quis veniet? Si venerit, quis incertis rebus offendet Antonium? Kal. Ianuar. erit fortasse praesidio aut quidem ante depugnabitur. Puero municipia mire favent. Iter enim faciens in Samnium venit Cales, mansit Teani. Mirifica ἀπάντησις et cohortatio. Hoc tu putares? Ob hoc ego citius Romam quam constitueram. Simul et constituero scribam.

Etsi nondum stipulationes legeram (nec enim Eros venerat), tamen rem pridie Idus velim conficias. Epistulas Catinam, Tauromenium, Syracusas commodius mittere potero si Valerius interpres ad me nomina gratiosorum scripserit. Alii enim sunt alias, nostrique familiares fere demortui. Publice tamen scripsi, si uti vellet eis Valerius; aut mihi nomina mitteret. 7

De Lepidianis feriis Balbus ad me usque ad III Kal. Exspectabo tuas litteras meque *de* Torquati negotiolo sciturum puto. Quinti litteras ad te misi ut scires quam valde eum amaret quem dolet a te minus amari. Atticae, quoniam, quod optimum in pueris est, hilarula est, meis verbis suavium des volo. 8

14 et *codd.*, *cf.* x. 4. 12: ac *Rom.* 24 de *add. L* (marg.)

LIB. XVI

XXVII *Scr. loco incerto ex. m. Dec. a. 710 (44).* **[91]**

Q. CICERO TIRONI SVO S. P. D.

Mirificam mi verberationem cessationis epistula dedisti; 1
nam quae parcius frater perscripserat verecundia videlicet
et properatione, ea tu sine adsentatione ut erant ad me
scripsisti, et maxime de coss. designatis, quos ego penitus
novi libidinum et languoris effeminatissimi animi plenos;
qui nisi a gubernaculis recesserint, maximum ab universo
naufragio periculum est. Incredibile est, quae ego illos scio 2
oppositis Gallorum castris in aestivis fecisse, quos ille latro,
nisi aliquid firmius fuerit, societate vitiorum deleniet. Res
est aut tribuniciis aut privatis consiliis munienda; nam isti
duo vix sunt digni quibus alteri Caesenam, alteri Cossutia-
narum tabernarum fundamenta credas. Te, ut dixi, fero *in*
oculis. Ego vos a. d. III K. videbo tuosque oculos, etiam si
te veniens in medio foro videro, dissaviabor. Me ama.
Vale.

LIB. XII

IV *Scr. Romae circ. K. Febr. a. 711 (43).* **[92]**

CICERO CASSIO S.

Vellem Idibus Martiis me ad cenam invitasses; reliquia- 1
rum nihil fuisset. Nunc me reliquiae vestrae exercent et
quidem praeter ceteros me hercule. Quamquam egregios

7 animi *om. D Ernesti Bücheler* 9 scio *MD*: *om. HF*: sciam *Wesenbergg* 14 fero in oculis *Ernesti Bücheler, cf. Q. Fr.* iii. 1. 9: *om.* in *codd.* 16 dissuaviabor *vett. Wesenberg* me ama et vale *D Wesenberg* 22 me hercule *HD*: me *M*

consules habemus sed turpissimos consularis, senatum fortem sed infimo quemque honore fortissimum; populo vero nihil fortius, nihil melius Italiaque universa: nihil autem foedius Philippo et Pisone legatis, nihil flagitiosius. Qui cum essent missi ut Antonio ex senatus sententia certas res nuntiarent, cum ille earum rerum nulli paruisset, ultro ab illo ad nos intolerabilia postulata rettulerunt. Itaque ad nos concurritur factique iam in re salutari populares sumus.

Sed tu quid ageres, quid acturus, ubi denique esses, 2 nesciebam; fama nuntiabat te esse in Syria, auctor erat nemo. De Bruto, quo propius est, eo firmiora videntur esse quae nuntiantur. Dolabella valde vituperabatur ab hominibus non insulsis, quod tibi tam cito succederet, cum tu vixdum xxx dies in Syria fuisses. Itaque constabat eum recipi in Syriam non oportere. Summa laus et tua et Bruti est, quod exercitum praeter spem existimamini comparasse. Scriberem plura, si rem causamque nossem; nunc quae scribo scribo ex opinione hominum atque fama. Tuas litteras avide exspecto. Vale.

6 nuntiarent *codd., cf. Phil.* vi. 4: denuntiarent *Gronovius* esse in Syria *vulg.*: isse in syria *M*: [illegible] in syriam *HD* 11

LIB. X

XXVIII *Scr. Romae circ. iv Non. Febr. a. 711 (43).* [93]

CICERO TREBONIO S.

Quam vellem ad illas pulcherrimas epulas me Idibus 1
Martiis invitasses! reliquiarum nihil haberemus. At nunc
cum iis tantum negoti est, ut vestrum illud divinum *in*
rem p. beneficium non nullam habeat querelam. Quod vero
a te, viro optimo, seductus est tuoque beneficio adhuc vivit
haec pestis, interdum, quod mihi vix fas est, tibi subirascor;
mihi enim negoti plus reliquisti uni quam praeter me
omnibus. Ut enim primum post Antoni foedissimum dis-
cessum senatus haberi libere potuit, ad illum animum
meum reverti pristinum, quem tu cum civi acerrimo, patre
tuo, in ore et amore semper habuisti. Nam cum senatum 2
a. d. XIII K. Ian. tr. pl. vocavissent deque alia re referrent,
totam rem p. sum complexus egique acerrime senatumque
iam languentem et defessum ad pristinam virtutem con-
suetudinemque revocavi magis animi quam ingeni viribus.
Hic dies meaque contentio atque actio spem primum
populo R. attulit libertatis reciperandae; nec vero ipse
postea tempus ullum intermisi de re p. non cogitandi solum
sed etiam agendi.

Quod nisi res urbanas actaque omnia ad te perferri arbi- 3
trarer, ipse perscriberem, quamquam eram maximis occu-
pationibus impeditus. Sed illa cognosces ex aliis; a me
pauca, et ea summatim. Habemus fortem senatum, con-
sularis partim timidos, partim male sentientis; magnum
damnum factum est in Servio; L. Caesar optime sentit sed,
quod avunculus est, non acerrimas dicit sententias; consules
egregii, praeclarus D. Brutus, egregius puer Caesar, de quo
spero equidem reliqua; hoc vero certum habeto, nisi ille
veteranos celeriter conscripsisset legionesque duae de exer-
citu Antoni ad eius se auctoritatem contulissent atque is
oppositus esset terror Antonio, nihil Antonium sceleris, nihil
crudelitatis praeteriturum fuisse. Haec tibi, etsi audita esse
arbitrabar, volui tamen notiora esse. Plura scribam, si plus
oti habuero.

5 in *add. vett.*

LIB. XII

[94] V *Scr. Romae circ. Non. Febr. a. 711 (43).*

CICERO CASSIO S.

1 Hiemem credo adhuc prohibuisse quo minus de te certum haberemus quid ageres maximeque ubi esses; loquebantur omnes tamen (credo, quod volebant) in Syria te esse, habere copias. Id autem eo facilius credebatur, quia simile veri videbatur. Brutus quidem noster egregiam laudem est consecutus; res enim tantas gessit tamque inopinatas ut eae cum per se gratae essent tum ornatiores propter celeritatem. Quod si tu ea tenes quae putamus, magnis subsidiis fulta res p. est; a prima enim ora Graeciae usque ad Aegyptum optimorum civium imperiis muniti erimus et
2 copiis. Quamquam, nisi me fallebat, res se sic habebat ut totius belli omne discrimen in D. Bruto positum videretur; qui si, ut sperabamus, erupisset Mutina, nihil belli reliqui fore videbatur. Parvis omnino iam copiis obsidebatur, quod magno praesidio Bononiam tenebat Antonius. Erat autem Claternae noster Hirtius, ad Forum Corneli Caesar, uterque cum firmo exercitu, magnasque Romae Pansa copias ex dilectu Italiae compararat. Hiems adhuc rem geri prohibuerat. Hirtius nihil nisi considerate, ut mihi crebris litteris significat, acturus videbatur. Praeter Bononiam, Regium Lepidi, Parmam totam Galliam tenebamus studiosissimam rei publicae; tuos etiam clientis Transpadanos mirifice coniunctos cum causa habebamus. Erat firmissimus senatus exceptis consularibus, ex quibus unus L. Caesar
3 firmus est et rectus. Ser. Sulpici morte magnum praesidium amisimus; reliqui partim inertes, partim improbi; non nulli invident eorum laudi quos in re p. probari vident; populi vero Romani totiusque Italiae mira consensio est. Haec erant fere quae tibi nota esse vellem; nunc autem opto ut ab istis Orientis partibus virtutis tuae lumen eluceat. Vale.

15 reliquum *cod. Dresd.* 3 *Lamb.* 18 Cornelii *HD genetivus est forma solita, cf. C. I. L* xi. *p.* 126 *et Martial.* iii. 4. 4 : Cornelium *M* 20 compararat *DN Mendelssohn* : -parat *MH* : -parabat *Ernesti*

XXX *Scr. in castris ad Mutinam a. d. xvii K. Mai. a. 711 (43).* [95]

GALBA CICERONI S.

A. d. XVIII K. Mai., quo die Pansa in castris Hirti erat 1
futurus, cum quo ego eram (nam ei obviam processeram millia passus centum, quo maturius veniret), Antonius legiones eduxit duas, secundam et quintam tricesimam, et cohortis praetorias duas, unam suam, alteram Silani, *et* evocatorum partem. Ita obviam venit nobis, quod nos quattuor legiones tironum habere solum arbitrabatur. Sed noctu, quo tutius venire in castra potuissemus, legionem Martiam, cui ego praeesse solebam, et duas cohortis praetorias miserat Hirtius nobis. Cum equites Antoni apparuis- 2
sent, contineri neque legio Martia neque cohortes praetoriae potuerunt; quas sequi coepimus coacti, quoniam retinere eas non potueramus. Antonius ad Forum Gallorum suas copias continebat neque sciri volebat se legiones habere; tantum equitatum et levem armaturam ostendebat. Postea quam vidit se invito legionem ire Pansa, sequi se duas legiones iussit tironum. Postea quam angustias paludis et silvarum transiimus, acies est instructa a nobis XII cohortium; nondum venerant legiones duae: repente Antonius in 3
aciem suas copias de vico produxit et sine mora concurrit. Primo ita pugnatum est, ut acrius non posset ex utraque parte pugnari; etsi dexterius cornu, in quo ego eram cum Martiae legionis cohortibus octo, impetu primo fugaverat legionem XXXV Antoni, ut amplius passus D ultra aciem, quo loco steterat, processerit. Itaque cum equites nostrum

4 XVIII *Ruete*: XVII *coda.* 6 passus *codd.*, *cf.* 17. 1: passuum *vulg.* 8 et *Man.*: *om. codd.* 11 potuissemus *HD, in Galba tolerandum*: posuissemus *M*: possemus *Baiter*: potis essemus *coni. Mendelssohn* 21 transiimus *Vict.*: transimus *M*: transivimus *HD* 27 passus D] *HD*: passus *M*

cornu circumire vellent, recipere me coepi et levem armaturam opponere Maurorum equitibus, ne aversos nostros adgrederentur. Interim video me esse inter Antonianos Antoniumque post me esse aliquanto. Repente equum immisi ad eam legionem tironum, quae veniebat ex castris, scuto reiecto. Antoniani me insequi; nostri pila coicere velle. Ita nescio quo fato sum servatus, quod sum cito
4 a nostris cognitus. In ipsa Aemilia, ubi cohors Caesaris praetoria erat, diu pugnatum est. Cornu sinisterius, quod erat infirmius, ubi Martiae legionis duae cohortes erant et cohors praetoria, pedem referre coeperunt, quod ab equitatu circumibantur, quo vel plurimum valet Antonius. Cum omnes se recepissent nostri ordines, recipere me novissimus coepi ad castra. Antonius tamquam victor castra putavit se posse capere. Quo cum venit, compluris ibi amisit nec egit quicquam.

Audita re Hirtius cum cohortibus xx veteranis redeunti Antonio in sua castra occurrit copiasque eius omnis delevit, fugavit eodemque loco, ubi erat pugnatum, ad Forum Gallorum; Antonius cum equitibus hora noctis quarta se
5 in castra sua ad Mutinam recepit; Hirtius in ea castra redit, unde Pansa exierat, ubi duas legiones reliquerat, quae ab Antonio erant oppugnatae. Sic partem maiorem suarum copiarum Antonius amisit veteranarum; nec id tamen sine aliqua iactura cohortium praetoriarum nostrarum et legionis Martiae fieri potuit. Aquilae duae, signa LX sunt relata Antoni; res bene gesta est. A. d. XVII K. Mai. ex castris.

1 cornu *HD Baiter Müller*: cornum *M, quae forma est bona, sed hic dubia cum bis in hac ep.* cornu *inveniatur* 19 *Aut* fugavitque eodem loco (*ut N Baiter*) *aut* fugavit eodem loco *scribendum esse putat Müller*: fugavit eodem die eodemque loco *Wesenberg* 22 redit *codd.*: rediit *vulg.* 27 XVII *Ruete*: XVI *Man.*: XII *codd.*

LIB. X

XI *Scr. in Allobrogibus ex. m. Apr. a. 711 (43).* [96]

PLANCVS CICERONI.

1 Immortalis ago tibi gratias agamque, dum vivam; nam relaturum me adfirmare non possum. Tantis enim tuis officiis non videor mi respondere posse, nisi forte, ut tu gravissime disertissimeque scripsisti, ita sensurus es, ut me referre gratiam putes, cum memoria tenebo. Si de fili tui dignitate esset actum, amabilius certe nihil facere potuisses. Primae tuae sententiae infinitis cum muneribus, posteriores ad tempus arbitriumque amicorum meorum compositae, oratio adsidua et perpetua de me, iurgia cum obtrectatoribus propter me notissima mihi sunt. Non mediocris adhibenda mihi est cura ut rei p. me civem dignum tuis laudibus praestem, in amicitia tua memorem atque gratum. Quod reliquum est, tuum munus tuere et me, si quem esse voluisti eum exitu rebusque cognoscis, defende ac suscipe.

Cum Rhodanum copias omnis traiecissem fratremque 2
cum tribus milibus equitum praemisissem, ipse iter ad
Mutinam dirigerem, in itinere de proelio facto Brutoque et
Mutina obsidione liberatis audivi. Animadverti nullum
alium receptum Antonium reliquiasque, quae cum eo
essent, habere nisi in his partibus, duasque ei spes esse
propositas, unam Lepidi ipsius, alteram exercitus. Quod
quaedam pars exercitus non minus furiosa est quam qui
cum Antonio fuerunt, equitatum revocavi; ipse in Allo-
brogibus constiti, ut proinde ad omnia paratus essem ac
res me moneret. Si nudus hoc se Antonius confert, facile
mi videor per me sustinere posse remque publicam ex vestra
sententia administrare, quamvis ab exercitu Lepidi reci-
piatur; si vero copiarum aliquid secum adducet et si de-
cima legio veterana, quae nostra opera revocata cum reliquis
est, ad eundem furorem redierit, tamen ne quid detrimenti
fiat dabitur opera a me, idque me praestaturum spero, dum
istinc copiae traiciantur coniunctaeque nobiscum facilius
perditos opprimant.

Hoc tibi spondeo, mi Cicero, neque animum nec diligen- 3
tiam mihi defuturam. Cupio me hercules nullam residuam
sollicitudinem esse; sed si fuerit, nec animo nec bene-
volentiae nec patientiae cuiusquam pro vobis cedam. Do
quidem ego operam ut etiam Lepidum ad huius rei socie-
tatem incitem, omniaque ei obsequia polliceor, si modo
rem p. respicere volet. Utor in hac re adiutoribus interpre-
tibusque fratre meo et Laterense et Furnio nostro. Non
me impedient privatae offensiones quo minus pro rei p.
salute etiam cum inimicissimo consentiam. Quod si nihil
profecero, nihilo minus maximo cum animo et maiore for-
tasse cum mea gloria vobis satis faciam. Fac valeas meque
mutuo diligas.

1 omnis *om. M* 2 tribus milibus] *cf.* 9. 3 11 hoc (= *huc*) *M*: huc *HD* conferet *vett.*

LIB. XI

X *Scr. in castris Dertonae iii Non. Mai. a. 711 (43).* [97]

D. BRVTVS S. D. M. CICERONI.

Non mihi rem p. plus debere arbitror quam me tibi. 1
Gratiorem me esse in te posse, quam isti perversi sint in
me, exploratum habes †sit an hoc temporis videatur dici
causa†, malle me tuum iudicium quam ex altera parte om-
nium istorum; tu enim a certo sensu et vero iudicas de
nobis; quod isti ne faciant summa malevolentia et livore
impediuntur. Interpellent me quo minus honoratus sim,
dum ne interpellent quo minus res p. a me commode
administrari possit. Quae quanto sit in periculo quam
potero brevissime exponam.

Primum omnium quantam perturbationem rerum urbana- 2
rum adferat obitus consulum quantamque cupiditatem
hominibus iniciat vacuitas non te fugit. Satis me multa
scripsisse, quae litteris commendari possint, arbitror; scio
enim cui scribam.

14 posse] nosces *Madvig* 15 habes: si tamen hoc temporis videatur dici causa, malle *Graevius Wesenberg; itemque Vict. Baiter, (sed hi* haec t. videantur): habes vita (ne haec temporis videantur dici causa) malle *Madvig* 25 iniciat vacuitas *M*: initiata (-u D^1) civitas *HD*: iniciat vacua civitas *Madvig*

3 Revertor nunc ad Antonium. Qui ex fuga cum parvulam manum peditum haberet inermium, ergastula solvendo omneque genus hominum abripiendo satis magnum numerum videtur effecisse. Hoc accessit manus Ventidi, quae trans Appenninum itinere facto difficillimo ad Vada pervenit atque ibi se cum Antonio coniunxit. Est numerus veterano-
4 rum et armatorum satis frequens cum Ventidio. Consilia Antoni haec sint necesse est, aut ad Lepidum ut se conferat, si recipitur, aut Appennino Alpibusque se teneat et decursionibus per equites, quos habet multos, vastet ea loca in quae incurrerit, aut rusus se in Etruriam referat, quod ea pars Italiae sine exercitu est. Quod si me Caesar audisset atque Appenninum transisset, in tantas angustias Antonium compulissem, ut inopia potius quam ferro conficeretur. Sed neque Caesari imperari potest nec Caesar exercitui suo, quod utrumque pessimum est. Cum haec talia sint, quo minus, quod ad me pertinebit, homines interpellent, ut supra scripsi, non impedio. Haec quem ad modum explicari possint aut, a te cum explicabuntur, ne impediantur timeo.
5 Alere iam milites non possum. [Cum ad rem p. liberandam accessi, HS mihi fuit pecuniae |cccc| amplius. Tantum abest ut meae rei familiaris liberum sit quicquam, ut omnis iam meos amicos aere alieno obstrinxerim. Septem numerum nunc legionum alo, qua difficultate tu arbitrare; non, si Varronis thensauros haberem, subsistere sumptui possem. Cum primum de Antonio exploratum habuero, faciam te certiorem. Tu me amabis ita, si hoc idem me in te facere senseris. III Non. Mai. ex castris Dertona.

4 Huc *vulg.* 11 rusus *M*: rursus *HD* 21 |cccc| (= *HS.* 40.000.000) *Mendelssohn*: cccc *vulg.* 23 septem nimirum nunc legiones *Boot*: *fort.* septem [numerum *glossema*] nunc legiones thensauros *M*: thesauros *HD*

XII *Scr. in castris in Syria Non. Mai. a. 711 (43).* [98]

CASSIVS PROCOS. S. D. M. CICERONI SVO.

S. v. b. e. e. q. v. Legi tuas litteras, in quibus mirificum 1
tuum erga me amorem recognovi; videbaris enim non
solum favere nobis, id quod et nostra et rei p. causa semper
fecisti, sed etiam gravem curam suscepisse vehementerque
esse de nobis sollicitus. Itaque quod te primum existimare
putabam nos oppressa re p. quiescere non posse, deinde,
cum suspicarere nos moliri, quod te sollicitum esse et de
salute nostra et de rerum eventu putabam, simul ac legiones
accepi quas A. Allienus eduxerat ex Aegypto, scripsi ad te
tabellariosque compluris Romam misi; scripsi etiam ad
senatum litteras, quas reddi vetui prius quam tibi recitatae
essent, si forte mei obtemperare mihi voluerint. Quod si
litterae perlatae non sunt, non dubito quin Dolabella, qui
nefarie Trebonio occiso Asiam occupavit, tabellarios meos
deprenderit litterasque interceperit.

Exercitus omnis qui in Syria fuerunt teneo. Habui 2
pollulum morae, dum promissa militibus persolvo; nunc
iam sum expeditus. A te peto ut dignitatem meam com-
mendatam tibi habeas, si me intellegis nullum neque peri-
culum neque laborem patriae denegasse, si contra importu-
nissimos latrones arma cepi te hortante et auctore, si non
solum exercitus ad rem p. libertatemque defendendam
comparavi sed etiam crudelissimis tyrannis eripui; quos si
occupasset Dolabella, non solum adventu sed etiam opinione
et exspectatione exercitus sui Antonium confirmasset.

Quas ob res milites tuere, si eos mirifice de re p. meritos 3
esse animadvertis, et effice ne quem paeniteat rem p. quam
spem praedae et rapinarum sequi maluisse. Item Murci et
Crispi imperatorum dignitatem, quantum est in te, tuere.

14 voluerunt *Lamb. Wesenberg* 19 pollulum *M, cf. Cato R. R.* 10. 2; 21. 3; *Varro L. L.* v. 167: pollutum *HD*

Nam Bassus misere noluit mihi legionem tradere. Quod nisi milites invito eo legatos ad me misissent, clausam Apameam tenuisset, quoad vi esset expugnata. Haec a te peto non solum rei p., quae tibi semper fuit carissima, sed etiam amicitiae nostrae nomine, quam confido apud te
4 plurimum posse. Crede mihi hunc exercitum quem habeo senatus atque optimi cuiusque esse maximeque tuum, de cuius voluntate adsidue audiendo mirifice te diligit carumque habet. Qui si intellexerit commoda sua curae tibi esse, debere etiam se tibi omnia putabit.
5 Litteris scriptis audii Dolabellam in Ciliciam venisse cum suis copiis. Proficiscar in Ciliciam. Quid egerim celeriter ut scias dabo operam; ac velim, ut meremur de re p., sic felices simus. Fac valeas meque ames. Nonis Maiis ex castris.

EPP. AD FAMILIARES
LIB. X

[99] **XXXV** *Scr. in Ponte Argenteo iii K. Iun. a. 711 (43).*

M. LEPIDVS IMP. ITER. PONT. MAX. S. D. PR. TR. PL. SENATVI POPVLO PLEBIQVE ROMANAE.

1 S. v. liberique vestri v. b. e. e. q. v. Deos hominesque testor, p. c., qua mente et quo animo semper in rem p. fuerim et quam nihil antiquius communi salute ac libertate iudicarim; quod vobis brevi probassem, nisi mihi fortuna proprium consilium extorsisset. Nam exercitus cunctus consuetudinem suam in civibus conservandis communique pace seditione facta retinuit meque tantae multitudinis civium Romanorum salutis atque incolumitatis causam
2 suscipere, ut vere dicam, coegit. In qua re ego vos, p. c., oro atque obsecro ut privatis offensionibus omissis summae rei p. consulatis neve misericordiam nostram exercitusque nostri in civili dissensione sceleris loco ponatis. Quod si salutis omnium ac dignitatis rationem habueritis, melius et vobis et rei p. consuletis. D. III Kal. *Iun.* a Ponte Argenteo.

11 audii *vett.*: audi *MH*: audivi *D* 17 PR. TR. PL. *om. M*
82 III] IIII *Ruete* Iun. *add. vett.*

XXIII *Scr. Cularone in finibus Allobrogum viii Id. Iun. a. 711 (43).* [100]

PLANCVS CICERONI.

1 Numquam me hercules, mi Cicero, me paenitebit maxima pericula pro patria subire, dum, si quid acciderit mihi, a reprehensione temeritatis absim. Confiterer imprudentia me lapsum, si umquam Lepido ex animo credidissem; credulitas enim error est magis quam culpa, et quidem in optimi cuiusque mentem facillime inrepit; sed ego non hoc vitio paene sum deceptus, Lepidum enim pulchre noram. Quid ergo est? Pudor me, qui in bello maxime est periculosus, hunc casum coegit subire; nam si uno loco essem, verebar ne cui obtrectatorum viderer et nimium pertinaciter
2 Lepido offensus et mea patientia etiam alere bellum. Itaque copias prope in conspectum Lepidi Antonique adduxi quadragintaque millium passuum spatio relicto consedi eo consilio ut vel celeriter accedere vel salutariter recipere me possem. Adiunxi haec in loco eligendo, flumen oppositum ut haberem, in quo mora transitus esset, Vocontii sub manu ut essent, per quorum loca fideliter mihi pateret iter. Lepidus desperato adventu meo, quem non mediocriter captabat, se cum Antonio coniunxit a. d. IIII K. Iun., eodemque die ad me castra moverunt. Viginti millia pas-
3 suum cum abessent, res mihi nuntiata est. Dedi operam

19 si *codd.*: nisi *Wesenberg Müller, cf.* 18. 3

deum benignitate ut et celeriter me reciperem et hic discessus nihil fugae simile haberet, non miles ullus, non eques, non quicquam impedimentorum amitteretur aut ab illis ferventibus latronibus interciperetur. Itaque pridie Nonas Iunias omnis copias Isaram traieci pontisque quos feceram interrupi, ut spatium ad colligendum se homines haberent et ego me interea cum conlega coniungerem; quem triduo, cum has dabam litteras, exspectabam.

Laterensis nostri et fidem et animum singularem in re p. 4 semper fatebor; sed certe nimia eius indulgentia in Lepidum ad haec pericula perspicienda fecit eum minus sagacem. Qui quidem cum in fraudem se deductum videret, manus, quas iustius in Lepidi perniciem armasset, sibi adferre conatus est; in quo casu tamen interpellatus et adhuc vivit et dicitur victurus; sed tamen de hoc parum mihi certum est. Magno cum dolore parricidarum elapsus sum iis; 5 veniebant enim eodem furore in me quo in patriam incitati, iracundias autem harum rerum recentis habebant, quod Lepidum castigare non destiteram ut exstingueret bellum, quod conloquia facta improbabam, quod legatos fide Lepidi missos ad me in conspectum venire vetueram, quod C. Catium Vestinum, tr. mil., missum ab Antonio ad eum cum litteris exceperam numeroque hostis habueram. In quo hanc capio voluptatem, quod certe, quo magis me petiverunt, tanto maiorem iis frustratio dolorem attulit.

Tu, mi Cicero, quod adhuc fecisti, idem praesta, ut vigi- 6 lanter nervoseque nos, qui stamus in acie, subornes. Veniat Caesar cum copiis quas habet firmissimas, aut, si ipsum aliqua res impedit, exercitus mittatur; cuius ipsius magnum

6 ut spatium ad colligendum se *H sed cum nota pro* et *supra* spatium *Baiter, cf. Varro L. L.* ix. 42, *et Roby* ii. *p.* lxxii: u. s. et c. s. *MD*: ut et spatium colligendi se *Wesenberg* 9 re p. *codd. Müller*: remp. *vulg., cf* xi. 19. 2 22 ad eum *Man.*: ad me *codd. Mendelssohn* (*qui* exegeram *pro* exceperam *coniecit*) 23 numeroque hostis habueram *HD*: *om. M*

periculum agitur. Quicquid aliquando futurum fuit in castris perditorum contra patriam, hoc omne iam convenit; pro urbis vero salute cur non omnibus facultatibus quas habemus utamur? Quod si vos istic non defueritis, profecto, quod ad me attinet, omnibus rebus abunde rei p. satis
7 faciam. Te quidem, mi Cicero, in dies me hercules habeo cariorem, sollicitudinesque meas cotidie magis tua merita exacuunt ne quid aut ex amore aut ex iudicio tuo perdam. Opto ut mihi liceat iam praesenti pietate meorum officiorum tua beneficia tibi facere iucundiora. VIII Idus Iun. Cularone ex finibus Allobrogum.

XXIV *Scr. in castris v K. Sext. a.* 711 (43). **[101]**

PLANCVS IMP. COS. DES. S. D. CICERONI.

1 Facere non possum quin in singulas res meritaque tua tibi gratias agam, sed me hercules facio cum pudore. Neque enim tanta necessitudo, quantam tu mihi tecum esse voluisti, desiderare videtur gratiarum actionem, neque ego libenter pro maximis tuis beneficiis tam vili munere defungor orationis et malo praesens observantia, indulgentia, adsiduitate memorem me tibi probare. Quod si mihi vita contigerit, omnis gratas amicitias atque etiam pias propinquitates in tua observantia, indulgentia, adsiduitate, vincam; amor enim tuus ac iudicium de me utrum mihi plus dignitatis in perpetuum an voluptatis cotidie sit adlaturus non facile dixerim.

2 De militum commodis fuit tibi curae; quos ego non potentiae meae causa (nihil enim me non salutariter cogitare scio) ornari volui a senatu, sed primum quod ita meritos iudicabam, deinde quod ad omnis casus coniunctiores rei p. esse volebam, novissime ut ab omni omnium sollicitatione

9 iam] etiam *Starker* 19 indulgentia] diligentia *Lamb.* 22 in tua . . . adsiduitate] *non sollicitanda. Plancus, ut effusius loquatur, haec repetit* 28 scis *Nodell*

aversos eos talis vobis praestare possem, quales adhuc fuerunt. Nos adhuc hic omnia integra sustinuimus. Quod 3
consilium nostrum, etsi quanta sit aviditas hominum non sine causa †talis victoriae scio, tamen vobis probari spero. Non enim, si quid in his exercitibus sit offensum, magna subsidia res p. habet expedita, quibus subito impetu ac latrocinio parricidarum resistat. Copias vero nostras notas tibi esse arbitror. In castris meis legiones sunt veteranae tres, tironum vel luculentissima ex omnibus una, in castris Bruti una veterana legio, altera bima, octo tironum. Ita universus exercitus numero amplissimus est, firmitate exiguus. Quantum autem in acie tironi sit committendum, nimium saepe expertum habemus. Ad hoc robur nostrorum 4
exercituum sive Africanus exercitus, qui est veteranus, sive Caesaris accessisset, aequo animo summam rem p. in discrimen deduceremus; aliquanto autem propius esse, quod ad Caesarem attinet, videbamus. Nihil destiti eum litteris hortari, neque ille intermisit adfirmare se sine mora venire, cum interim aversum illum ab hac cogitatione ad alia consilia video se contulisse. Ego tamen ad eum Furnium nostrum cum mandatis litterisque misi, si quid forte proficere posset. Scis tu, mi Cicero, quod ad Caesaris amorem 5
attinet, societatem mihi esse tecum, vel quod in familiaritate Caesaris vivo illo iam tueri eum et diligere fuit mihi necesse, vel quod ipse, quoad ego nosse potui, moderatissimi atque humanissimi fuit sensus, vel quod ex tam insigni amicitia mea atque Caesaris hunc filii loco et illius et vestro iudicio substitutum non proinde habere turpe mihi videtur. Sed 6
(quicquid tibi scribo, dolenter me hercules magis quam inimice facio) quod vivit Antonius hodie, quod Lepidus una est, quod exercitus habent non contemnendos, quod sperant, quod audent, omne Caesari acceptum referre pos-

4 talis] fatalis *Koch*, *cf.* xv. 15. 2: capitalis *Mendelssohn* 16
esse quod Caesarem videbamus, nihil *Stroth Wesenberg*

sunt. Neque ego superiora repetam; sed ex eo tempore, quo ipse mihi professus est se venire, si venire voluisset, aut oppressum iam bellum esset aut in aversissimam illis Hispaniam cum detrimento eorum maximo extrusum. Quae mens eum aut quorum consilia a tanta gloria, sibi vero etiam necessaria ac salutari, avocarit et ad cogitationem consulatus bimestris summo cum terrore hominum et insulsa
7 cum efflagitatione transtulerit, exputare non possum. Multum in hac re mihi videntur necessarii eius et rei p. et ipsius causa proficere posse, plurimum, ut puto, tu quoque, cuius ille tanta merita habet, quanta nemo praeter me. Numquam enim obliviscar maxima ac plurima me tibi debere. De his rebus ut exigeret cum eo Furnio mandavi. Quod si quantam debeo habuero apud eum auctoritatem,
8 plurimum ipsum iuvero. Nos interea duriore condicione bellum sustinemus, quod neque expeditissimam dimicationem putamus neque tamen refugiendo commissuri sumus ut maius detrimentum res p. accipere possit. Quod si aut Caesar se respexerit, aut Africanae legiones celeriter venerint, securos vos ab hac parte reddemus. Tu, ut instituisti, me diligas rogo proprieque tuum esse tibi persuadeas. v. K. Sext. ex castris.

STIRLING COUNTY LIBRARY

3 adversissimam *Crat.* 6 avocarint . . . transtulerint *Klotz*
7 bimestris *codd.* : quinquemestris (*v et ii saepe confusa sunt*) *Man.* : semestris (*bi = ui*) *Lange*, *cf.* xv. 4. 8

PRINTED IN GREAT BRITAIN
AT THE UNIVERSITY PRESS, OXFORD
BY VIVIAN RIDLER
PRINTER TO THE UNIVERSITY

OXFORD BOOKS

CICERO: DE DOMO SVA AD PONTIFICES ORATIO

Edited by R. G. NISBET

CICERO: PRO M. CAELIO ORATIO

Edited by R. G. AUSTIN. Third edition 1960

CICERO: PHILIPPIC ORATIONS I and II

Edited by J. D. DENNISTON

TACITUS: DE VITA AGRICOLAE

Edited by R. M. OGILVIE and SIR IAN RICHMOND
Illustrated

TACITUS: DE ORIGINE ET SITU GERMANORUM

Edited by J. G. C. ANDERSON. Illustrated

OXFORD UNIVERSITY PRESS

ISBN 0 19 814403 2